

วิทยุชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมในหลุนอีว

นางสาววรรณทนา ลมพัทธยา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาปรัชญา ภาควิชาปรัชญา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2556

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

THE NOBLE MAN AND THE IDEAL COMMUNITY IN THE *ANALECTS*

Miss Wantana Lompattaya

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Philosophy

Department of Philosophy

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2013

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

วิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมใน **หลุมอิ้ว**

โดย

นางสาววรรณทนา ลมพัทยา

สาขาวิชา

ปรัชญา

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณ สถาอานันท์

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิฑูรหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.ศรีัญญา อรุณขจรศักดิ์)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุวรรณ สถาอานันท์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ปกรณ์ ลิ้มปณฺุสรณ์)

วรรณทนา ลมพัททยา : วิทยุชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมใน *หลุนอี่ว*. (THE NOBLE MAN AND THE IDEAL COMMUNITY IN THE *ANALECTS*) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก : รศ.ดร.สุวรรณา สถาอานันท์, 167 หน้า.

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งวิเคราะห์หามโนทัศน์วิทยุชนและบทบาทในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม โดยชี้ให้เห็นถึงพลังแห่งจินตนาการซึ่งวิทยุชนนำมาใช้ในการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน การสร้างตัวตนทางคุณธรรม ตลอดจนใช้พลังแห่งจินตนาการดังกล่าวในการสร้างชุมชนในระดับต่างๆ แง่มุมดังกล่าวสามารถฉายภาพวิทยุชนที่มีความสร้างสรรค์ตลอดจนมีความเป็นเลิศทางคุณธรรม รวมทั้งมีความเข้มแข็งขึ้นเบิกบานในการดำเนินชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกับผู้คนในสังคมได้อย่างสมดุกลมกลืน

พลังแห่งจินตนาการของวิทยุชนเป็นพลังที่วิทยุชนใช้ในการเข้าสู่ความเป็นอุดมคติ รวมทั้งแปรเปลี่ยนความเป็นอุดมคติให้กลายเป็นสภาวะที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้ ด้วยพลังแห่งจินตนาการ วิทยุชนสามารถสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ใน 3 ระดับ คือในระดับปัจเจกบุคคล ในระดับสังคม และในระดับประวัติศาสตร์ ในระดับปัจเจกบุคคลวิทยุชนเป็นตัวแบบทางคุณธรรม ผู้ขัดเกลาและประเมิณคนในสังคม ในระดับสังคมวิทยุชนเป็นภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรม และทำการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการในฐานะพลังเชิงสัญลักษณ์ ในระดับประวัติศาสตร์วิทยุชนสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านการตีความความทรงจำร่วมทางสังคม และใช้พลังแห่งจินตนาการโดยการ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้เกิดขึ้น นอกจากนี้วิทยานิพนธ์นี้ยังเสนอบทบาทแห่งการเป็นผู้ปกครองของวิทยุชนที่ใช้พลังทางคุณธรรม *เต๋อ* ในการปกครอง การแก้ไขนามให้ถูกต้องโดยสร้างระบบภาษาแห่งมนุษยธรรม และการแก้ไขความตึงแย้งและการสนับสนุนความกลมกลืนทำให้เกิดขึ้นในสังคมได้

ภาควิชา.....ปรัชญา.....ลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชา.....ปรัชญา.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
 ปีการศึกษา.....2556.....

5280269222 : MAJOR PHILOSOPHY

KEYWORDS :CONFUCIUS,CONFUCIUS'S ETHICS, NOBLE MAN, IDEAL COMMUNITY,
 WANTANA LOMPATTAYA : THE NOBLE MAN AND THE IDEAL COMMUNITY IN *THE ANALECTS* . ADVISOR: ASSOC. PROF. SUWANNA SATHA-ANAND, Ph.D., 167 pp.

This thesis offers a study of the the noble man’s imaginative power as a prominent source for constructing the noble man’s self and the *ren* community. For the noble man, the imaginative power is considered a significant process of self-cultivation and self-construction and a simultaneous construction of the *ren* community at various levels. Understanding the noble man’s imaginative power leads to a possible perception of a new image of the noble man as a highly creative person who successfully develops an enchanting and fulfilling way of life in creating a harmonious, flourishing and truly human community.

The noble man’s imaginative power is a type of power which the noble man utilizes in approaching an ideality and transforming an ideality into a state of best possibility as well. With the imaginative power, the noble man could construct the *ren* community at various levels. At the individual level, the noble man offers a model of moral cultivation and offer critical moral commentaries for the people. At the social level, the noble man is a representation of the imaginative *ren* community which demonstrates *ren* as a symbolic power. At the historical level, he constructs the *ren* community through a construction of collective memory and “plays with” the concept of *ren* as a normative principle. This Thesis also presents an image of the noble man as a ruler. It shows how the noble man illustrates some degree of *ren* and *de* as an ideal moral ruler and how he creates a system of *ren* language as a rectification of names and also shows how he alleviates social tensions by bringing harmony into the community.

Department : ...Philosophy..... Student’s Signature.....

Field of Study : ...Philosophy..... Advisor’s Signature.....

Academic Year : 2013.....

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบคุณตนเองสำหรับการให้โอกาสตัวเองในการเขียนวิทยานิพนธ์เล่มนี้จนสำเร็จ ขอขอบคุณสำหรับความไว้วางใจในชีวิต ขอขอบคุณสำหรับความเชื่อมั่นในการดำรงอยู่ ขอขอบคุณที่ประทับประคองชีวิตให้เคลื่อนไปอย่างมีจุดหมาย ขอขอบคุณที่ทำให้ชีวิตเปล่งประกายเจิดจรัสได้อย่างงดงามอีกครั้ง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อของผู้วิจัย คุณพ่อเป็นตัวอย่างของผู้ที่มานะพากเพียรไม่เคยยอมแพ้ไม่ว่าโชคชะตาขว้างปาอะไรใส่ ความเข้มแข็งของผู้วิจัยเกิดขึ้นเพราะผู้วิจัยตระหนักดีว่าตนเองเป็นลูกสาวของคุณพ่อ มีความรัก ความเข้มแข็งของคุณพ่อเป็นสิ่งที่หล่อเลี้ยงในทุกย่างก้าวของชีวิต ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณแม่ของผู้วิจัย ผู้ให้ชีวิต ดวงหน้า และมอบความรักอันลึกซึ้งแก่ผู้วิจัย ในฐานะของการเป็นลูกสาวของคุณแม่ ผู้วิจัยมีคำมั่นว่าจะดำเนินชีวิตด้วยความอึดใจและจะนำความรักของคุณแม่ติดตัวผู้วิจัยไปในทุกๆที่ ทุกๆเวลาในชีวิต

ขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.สุวรรณา สถาอานันท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ สำหรับความเชื่อมั่นที่อาจารย์มอบให้ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณอาจารย์สำหรับการมอบโอกาสให้ผู้วิจัยได้ศึกษาปรัชญาของขงจื้อในแนวทางที่แตกต่าง รวมถึงการเฝ้าดูผู้วิจัยเสนอประเด็นต่างๆด้วยสายตาที่เมตตาและผ่อนปรน ประสบการณ์ในการเป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ถือเป็นมงคลแห่งชีวิตที่มีอายุประมาณได้ของผู้วิจัย

ขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ที่ภาควิชาปรัชญา จุฬาลงกรณ์ฯ และ ม.ศิลปากร ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาและเปิดโลกแห่งปรัชญาในสายต่างๆแก่ผู้วิจัยได้ร่ำเรียนศึกษา

ขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับคุณนัทราริณ เทวอภิรักษ์ณ พี่สาวผู้ที่คอยรับฟังผู้วิจัย คุณนัทราริณถือเป็นของขวัญอันล้ำค่าที่ชีวิตได้มอบให้แก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณคุณศรัยดา อนุวรรณะ วิชาคที่เป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยในทุกเรื่อง อยู่เคียงข้างในทุกสถานการณ์ คุณศรัยดาเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้ผู้วิจัยมีรอยยิ้ม มีแรง มีพลังที่จะขับเคลื่อนชีวิตด้วยการโอบกอดตัวเองอย่างอ่อนโยน ขอขอบคุณคุณคุณนุชรี วงศ์สมุทร สำหรับเยี่ยมเยียนถามไถ่ การทานมื้อค่ำกับคุณนุชรีถือเป็นความสุขที่พิเศษยิ่งของผู้วิจัยในช่วงที่กำลังเขียนวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณคุณคุณอันธิมา แสงชัย สำหรับการรับฟังอันอบอุ่นที่มีให้เสมอ ขอขอบคุณคุณชฎานิน น้อยสินธุ์ที่คอยรับฟังชี้แนะแนวทางที่เป็นประโยชน์ตลอดจนมอบเสียงหัวเราะให้ผู้วิจัยในทุกครั้งที่เจอกัน ขอขอบคุณคุณดารุณี สมศรี สำหรับความห่วงใยและความกรุณาให้ผู้วิจัยเยี่ยมคอมพิวเตอร์ ขอขอบคุณคุณเสาวนีย์ จันทสอนที่คอยช่วยผู้วิจัยจัดทำรูปเล่มวิทยานิพนธ์อย่างเต็มกำลัง ขอขอบคุณคุณนิภาพรรณ คุณเจิด คุณณัฐิกา คุณฐานิสรา คุณณฤชฎา คุณอลิสา คุณวชิรภรณ์ ที่คอยเป็นกำลังใจให้ผู้วิจัยตลอดมา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	3
1.3 ขอบเขตของการวิจัย.....	3
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	3
1.5 วิธีการดำเนินการวิจัย.....	3
บทที่ 2 วิทยุชนกับการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน.....	4
2.1 ความสำคัญของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน.....	6
2.2 กระบวนการสอนของขงจื้อ.....	9
2.3 วิธีการสอนของขงจื้อ.....	15
2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรม.....	31
2.5 การสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิทยุชน.....	54
บทที่ 3 ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยุชนและชุมชนมีมนุษยธรรม.....	64
3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยุชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับประวัติศาสตร์.....	64
3.1.1 การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านการตีความเรื่องเล่าแห่งชนบจารีตแห่ง อารยธรรมใจ.....	64
3.1.2 วิทยุชนกับพลังแห่งจินตนาการ.....	78
3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยุชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับสังคม.....	102
3.3 ความสัมพันธ์ระหว่างวิทยุชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับปัจเจกบุคคล.....	114
บทที่ 4 วิทยุชนกับการปกครอง.....	127
4.1 พลังทางคุณธรรมของผู้ปกครอง.....	127

หน้า

4.2 การแก้ไขนามให้ถูกต้อง <i>เจิ้งหมิง</i>	137
4.3 การแก้ไขความตึงแย้งและสนับสนุนความกลมเกลียว.....	146
บทที่ 5 บทสรุป.....	154
รายการอ้างอิง.....	160
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	167

บทที่ 1

บทนำ

1.1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในปรัชญาของขงจื๊อ “วิญญูชน” จวินจื่อ 君子 ถือเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการสร้างชุมชนในอุดมคติของขงจื๊อ กล่าวได้ว่าโครงการทางปรัชญาของขงจื๊อคือการสร้างชุมชนในอุดมคติ คือชุมชนที่มีมนุษยธรรมเพื่อเป็นทางเลือกที่แตกต่างจากวิธีการของบุคคลอื่นในสังคมสมัยชุมชนซึ่งเป็นยุคสมัยแห่งความเสื่อมทางวัฒนธรรม อันได้แก่กลุ่มคนที่ทำการฉ้อฉลอำนาจโดยการใช้อำนาจทางสัญลักษณ์สถาปนาตนเองให้เทียบเคียงพระเจ้าแผ่นดิน (3:1, 3:22)¹ อันแสดงให้เห็นว่าคนกลุ่มนี้คือเหล่าขุนนางที่ตระหนักถึงความสำคัญของอำนาจและผลประโยชน์มากกว่าความถูกต้องชอบธรรมในการบริหารบ้านเมือง ส่วนอีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่เลือกการปลุกตัวหลักสี่สังคม (18:8, 18:9) ซึ่งเป็นกลุ่มที่ดูจะปฏิเสธความสับสนวุ่นวายและการล่มสลายของสังคมในสมัยนั้นโดยเลือกที่จะอพยพออกจากรัฐไปอยู่ร่วมกับบนกและสัตว์ป่าเพื่อรักษาความบริสุทธิ์ของตนเองไว้ ในแง่หนึ่งแม้ทางเลือกของคนสองกลุ่มนี้จะแตกต่างกันหรืออยู่ตรงกันข้ามแต่สำหรับขงจื๊อแล้ว ทางเลือกทั้งสองดังกล่าวล้วนแล้วแต่เป็นทางเลือกที่ตอกย้ำหรือทำให้ความล่มสลายของสังคมที่กำลังดำเนินอยู่เพิ่มมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ทางเลือกทั้งสองยังยืนยันให้เห็นถึงสภาวะแห่งความสิ้นหวัง การมีอาจเปลี่ยนแปลงแก้ไข และการยอมจำนนต่อสภาพของสังคมที่กำลังดำเนินอยู่อย่างสิ้นเชิง

หากแต่ขงจื๊อผู้ซึ่งตระหนักว่า “เราแตกต่างจากคนพวกนี้ เราไม่ตั้งลวงหน้าว่าอะไรทำได้ ทำไม่ได้” (18:8:5) ขงจื๊อเสนอชุมชนในอุดมคติหรือชุมชนที่มีมนุษยธรรมเป็นบรรทัดฐาน (normative) เพื่อให้เป็นชุมชนที่สามารถสร้างวิถีชีวิตทางจริยธรรมให้กับผู้คนในสังคมได้ กล่าวคือเป็นชุมชนที่ปัจเจกบุคคลสามารถบรรลุศักยภาพทางคุณธรรมผ่านการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนเองและผู้อื่นก็สามารถมีความกลมกลืนในความสัมพันธ์ที่มีกับผู้อื่นไปพร้อมๆกัน ขงจื๊อได้มีวิธีการหลักที่สำคัญคือ การสร้างบุคคลในอุดมคติคือวิญญูชนขึ้นมาเพื่อชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนที่มีมนุษยธรรม กล่าวคือสำหรับขงจื๊อชุมชนที่มีมนุษยธรรมจะสามารถเกิดขึ้นหรือปรากฏขึ้นได้ก็ต่อเมื่อผู้ปกครองของชุมชนดังกล่าวเป็นวิญญูชน ทั้งนี้เพราะวิญญูชนรักการเรียนรู้

¹ สุวรรณา สถาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ) , หลุนอี่วี่: ขงจื๊อสนทนา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2551) .การอ้างอิงตัวบทใน*คัมภีร์หลุนอี่วี่*จะเขียนเป็นตัวเลขในวงเล็บโดยตัวเลขข้างหน้าหมายถึงเล่ม ตัวเลขข้างหลังหมายถึงบท หลังจากนั้นเป็นต้นไปเมื่ออ้างอิง*คัมภีร์หลุนอี่วี่*จะใส่เฉพาะวงเล็บและระบุตัวบทและเล่ม วิทยานิพนธ์ฉบับนี้อ้างอิง*คัมภีร์หลุนอี่วี่*ในฉบับภาษาไทย โดยใช้สำนวนแปลของอาจารย์สุวรรณา สถาอานันท์เป็นหลัก

และมีคุณธรรมเป็นเลิศ วิทยุชนจึงสามารถที่จะสร้างความยุติธรรมและดำเนินความถูกต้องเที่ยงธรรมในการปกครองชุมชนมีมนุษยธรรมได้

เป็นที่ทราบกันดีว่าวิทยุชนคือบุคคลผู้มีความรู้ มีการร่ำเรียน และมีคุณสมบัติทางจริยธรรมซึ่ง “วิทยุชน” (จวินจื่อ 君子) โดยรากศัพท์ จวินจื่อ หมายถึง “บุตร(子) แห่งขุน(君)” สื่อนัยถูกหลานหรือสมาชิกชนชั้นศักดินาอันเกี่ยวข้องกับบทบาทในทางการปกครอง ขงจื่อเป็นผู้แปรเปลี่ยนความหมายที่ผูกพันกับสถานภาพและชนชั้นมาแต่เดิมให้กลายเป็นบุคคลผู้มีความดีอันพัฒนามาดีแล้วที่ผ่านดูเหมือนว่านักวิชาการจีนเสนอภาพวิทยุชนไปในสองแง่มุม แง่มุมแรกคือวิทยุชนผู้ดูจะเคร่งครัดและตระหนักถึงความสำคัญในการปฏิบัติคุณธรรมโดยให้ความสำคัญแก่ขบขจวริต หรือหลี่ เพื่อขบเน้นสถานภาพตลอดจนบทบาทของผู้ปกครองภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม แง่มุมดังกล่าวฉายภาพพลังแห่งมนุษยธรรมในการปกครองของวิทยุชนเป็นสำคัญ ส่วนแง่มุมที่สองคือแง่มุมบุคลิกภาพหรือคุณลักษณะที่ชัดเจนบางประการของวิทยุชน เช่นการวิเคราะห์ว่าบุคลิกภาพของวิทยุชนนั้นมีลักษณะจิตซิด ความจิตของรสอาหารจะช่วยให้รสทูกรสสามารถแสดงรสชาติที่เฉพาะของตนออกมาจนสามารถนำไปสู่การสร้างความกลมกล่อมให้กับรสอาหารในภาพรวมได้ เช่นเดียวกับความจิตในบุคลิกภาพของวิทยุชนที่สามารถแสดงออกซึ่งคุณธรรมต่างๆจึงสามารถสร้างความสมดุลกลมกลืนและดำเนินชีวิตทางจริยธรรมของตนเองได้³

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งวิเคราะห์หมโนทัศน์วิทยุชนและบทบาทในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมโดยชี้ให้เห็นถึงพลังของจินตนาการซึ่งวิทยุชนนำมาใช้ในการสร้างตัวตนทางคุณธรรม ตลอดจนใช้พลังแห่งจินตนาการดังกล่าวในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับต่างๆ ซึ่งแง่มุมดังกล่าวสามารถฉายภาพวิทยุชนที่มีความสร้างสรรค์ตลอดจนมีความเป็นเลิศทางคุณธรรม รวมทั้งมีความเข้มแข็งเบิกบานในการดำเนินชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกับผู้คนในสังคมได้อย่างสมดุลกลมกลืน การเสนอภาพดังกล่าวของผู้วิจัยจะช่วยให้เห็นถึงกระบวนการของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเชื่อมโยงหรือเป็นกระบวนการเดียวกันกับวิถีแห่งมนุษยธรรมของวิทยุชน

² สุวรรณมา สถาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ) , หลุนอี่วี่ : ขงจื่อสนทนา (สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2551) หน้า 59.

³ โปรดดู Francois Jullien , “The Chinese notion of ‘blandness as a virtue:A preliminary outline ,”trans.Graham Parks *Philosophy East and West* 43,1 (January 1993) :107-111.

1.2.วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์ทัศนคติของวิญญูชนในปรัชญาขงจื้อ
2. วิเคราะห์บทบาทของวิญญูชนในกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

1.3.ขอบเขตของการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มีขอบเขตการวิจัยที่มุ่งศึกษามโนทัศน์วิญญูชนและบทบาทในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม โดยจะแสดงขั้นตอนการวิจัยอย่างเป็นกระบวนการและสืบเนื่องกันอย่างเป็นลำดับได้แก่ บทที่ว่าด้วยการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนของวิญญูชนซึ่งจะเสนอ ความสำคัญของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน กระบวนการสอน วิธีการสอน การเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมต่างๆ และการสร้างตัวตนทางคุณธรรมเพื่อมุ่งวิเคราะห์นัยสำคัญของการเป็นวิญญูชน ต่อมาจะแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของวิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับประวัติศาสตร์ ระดับสังคม และระดับปัจเจกบุคคล เพื่อแสดงให้เห็นถึงการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับต่างๆ และสุดท้ายจะเสนอบทบาทของวิญญูชนกับการเป็นผู้ปกครองชุมชนมีมนุษยธรรมที่ต้องปกครองด้วยพลังทางคุณธรรม การทำนามให้เที่ยง ตลอดจนแก้ไขความตึงแย้งและสนับสนุนความกลมเกลียวในชุมชน

1.4.ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เข้าใจมโนทัศน์วิญญูชนรอบด้านยิ่งขึ้น
2. เข้าใจมโนทัศน์และบทบาทในกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

1.5.วิธีดำเนินการวิจัย

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ดำเนินการวิจัยโดยศึกษามโนทัศน์วิญญูชนและบทบาทของวิญญูชนในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมจากคัมภีร์ *หลุนฮิว* โดยใช้สำนวนแปลภาษาไทยของอาจารย์สุวรรณาสถาอานันท์เป็นหลัก นอกจากนั้นยังได้ศึกษาค้นคว้าข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยจากหนังสือบทความและวารสารวิชาการด้านปรัชญา เพื่อพิจารณาข้อถกเถียงดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่จะช่วยแสดงให้เห็นว่า กระบวนการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน รวมถึงการสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชนเป็นเงื่อนไขหรือปัจจัยอันสำคัญต่อบทบาทการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ซึ่งผู้วิจัยจะวิเคราะห์ต่อไปว่าเงื่อนไขดังกล่าวทำให้เราเข้าใจวิธีการหลักของขงจื้อในการสร้างชุมชนในอุดมคติผ่านการสร้างบุคคลในอุดมคติได้อย่างไร

บทที่ 2

วิญญูชนกับการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน

การบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนถือเป็นกระบวนการที่มีความสำคัญต่อการเป็นวิญญูชนผู้มีบทบาทในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนที่สามารถเปลี่ยนแปลงความสับสนวุ่นวายหรือความล้มสลายของสังคมในยุคชนวิวัตให้สามารถกลับมาเป็นชุมชนที่สามารถสร้างสรรค์หรือเอื้อให้ผู้คนสามารถสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกันได้ โดยทั่วไปการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนมักถูกมองว่าเป็นเรื่องภายนอก ส่วนเนื้อแท้ของมนุษย์มักถูกมองว่าเป็นเรื่องภายใน ดังในตัวอย่างเล่มที่ 6 บทที่ 16 บันทึกไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อเนื้อแท้ยังเหนือการขัดเกลา ก็จะได้คนเถื่อนเมื่อการขัดเกลาอยู่เหนือเนื้อแท้ ก็จะได้ทำที่ที่แข็งที่อื่เป็นทางการ เมื่อการขัดเกลาและเนื้อแท้ผสมผสานได้อย่างกลมกลืนก็จะได้วิญญูชน”

จากตัวอย่างที่ยกมาข้างต้นได้แสดงให้เห็นความสำคัญของการขัดเกลาที่ต้องอยู่ในระดับพอเหมาะหรือได้สัดส่วนที่พอดีในการผสมผสานกับคุณสมบัติแท้ของความเป็นมนุษย์จึงจะก่อให้เกิดวิญญูชนได้ การวิเคราะห์ในแง่มุมดังกล่าวมักวางอยู่บนการพิจารณาว่าเนื้อแท้เป็นสิ่งที่อยู่ภายใน / บัจเจกบุคคล การขัดเกลาเป็นสิ่งที่อยู่ภายนอก/ สังคม ซึ่งเป็นการพิจารณาโดยการแบ่งคู่ตรงข้าม (dichotomy) ผู้วิจัยมองว่าการพิจารณาในแง่มุมดังกล่าวอาจมีความหละหลวมในบางระดับเนื่องเพราะขงจื้อไม่ได้กล่าวว่าเนื้อแท้และการขัดเกลาอยู่คนละแหล่งเพียงแต่บอกว่าอะไรอยู่เหนืออะไร เช่นว่า อาจมีบางขณะที่เนื้อแท้เหนือการขัดเกลาและอาจมีบางขณะที่การขัดเกลาเหนือเนื้อแท้ แต่อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมองว่าอาจเป็นไปได้ที่ทั้งเนื้อแท้และการขัดเกลาจะอยู่ในพื้นที่เดียวกันเพียงแค่แตกต่างกันในเชิงระดับหรือสภาวะ กล่าวคือ เนื้อแท้คือคุณสมบัติที่แท้ของมนุษย์ที่เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมและชนบจารีตแล้วตั้งแต่มนุษย์เกิดมาในสังคม การขัดเกลาก็คือกระบวนการที่จะพามนุษย์ให้รู้จักคุณสมบัติที่แท้หรือบรรลุดุคยภาพที่สมบูรณ์แห่งตนได้ สิ่งที่ผู้วิจัยคิดว่าขงจื้อต้องการจะเน้นย้ำก็คือ กระบวนการหรือขั้นตอนที่จะผสมผสานการขัดเกลาบ่มเพาะเนื้อแท้ได้อย่างกลมกลืนซึ่งเป็นความสำคัญของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนอันเป็นประเด็นที่สำคัญในบทนี้

การบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน (self-cultivation) ของวิญญูชนผ่านการเรียนรู้และการมีคุณธรรม ถือเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างคุณลักษณะที่สำคัญของการเป็นวิญญูชน ดังเป็นที่ทราบกันว่าขงจื้อมิได้ให้น้ำหนักกับแนวคิดเรื่อง “ธรรมชาติของมนุษย์” (เหรินซิง 人性) ในฐานะ

จุดเริ่มหรือเงื่อนไขในการเข้าถึงคุณธรรมของมนุษย์ ดังเช่น “เมิ่งจื่อ” (Mencius c.372-c.289 B.C.E) หรือ “ซุนจื่อ” (Xunzi c.298-c.238 B.C.E.) ในทางตรงกันข้ามขงจื่อกลับเห็นว่า “มนุษย์โดยธรรมชาติใกล้เคียงกัน แต่โดยการปฏิบัติห่างไกลกัน (17:2)” จะเห็นได้ว่าขงจื่อมองมนุษย์ผ่านสภาวะของการดำรงอยู่ ซึ่งสามารถเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลง และไม่มีคำตอบที่แน่ชัดว่า ดีหรือเลวในตนเอง การมองเช่นนี้ของขงจื่อย่อมหมายความว่า ทิศทางของความเป็นไปในรูปแบบต่างๆ ทั้งหมดล้วนขึ้นตรงต่อศักยภาพของมนุษย์ที่จะแน่วแน่มั่นคงในการเรียนรู้ชุดเกลาตนเองให้มีคุณธรรมจนสามารถกลายเป็นวิญญูชนได้ ทั้งนี้เพราะมีแต่ “มนุษย์ทำให้เต้ายิ่งใหญ่ ไม่ใช่เต้าทำให้มนุษย์ยิ่งใหญ่” (15:28) การกล่าวเช่นนี้ชวนให้คิดได้ว่าการกระทำทางศีลธรรมของมนุษย์นั่นเองเป็นเครื่องยืนยันสุดท้ายของความจริง และมีใช่ความจริงแห่งเต้าในตัวของมันเอง¹ กล่าวคือความจริงแห่งเต้าจะเกิดขึ้นและสามารถดำรงอยู่ได้ก็โดยผ่านการสร้างสรรค์หรือการกระทำของมนุษย์ เนื่องจากไม่มีความจริงแห่งเต้าใดที่ดำรงอยู่โดยแยกขาดจากการดำรงอยู่และการกระทำทางศีลธรรมของมนุษย์ได้ การมองในแง่มุมดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับการมองปรัชญาจีนในลักษณะของ “มนุษยนิยมเชิงปฏิบัติ” (practical humanism) ที่เน้นการให้ความสำคัญกับการปฏิบัติและชี้ว่า “รากฐานของมนุษย์” ก็คือตัวมนุษย์เอง ปรัชญาจีนนั้นได้เริ่มต้นและสิ้นสุดลงในตัวมนุษย์² นอกจากนี้ยังเป็นที่น่าสนใจที่ขงจื่อเลือกตาม “วัฒนธรรมของราชวงศ์โจว” เพื่อเป็นตัวแบบในการสร้างชุมชนในอุดมคติหรือชุมชนมีมนุษยธรรม เพราะราชวงศ์โจวได้เรียนรู้มาจากสองราชวงศ์ก่อนหน้านั้น เช่นเดียวกันกับวิญญูชนซึ่งเป็นบุคคลในอุดมคติของปรัชญาขงจื่อที่รักการเรียนรู้และมีคุณธรรม ดังนั้นการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนผ่านการเรียนรู้และการมีคุณธรรมจึงเป็นกระบวนการแห่งการเชื่อมโยงหรือก้าวไปสู่ความเป็นอุดมคติ (ideality) ของวิญญูชน เพื่อที่วิญญูชนจะสามารถกำหนดทิศทางตลอดจนสร้างสภาวะการเปลี่ยนแปลงเพื่อพาสังคมเข้าสู่ชุมชนในอุดมคติหรือ “ชุมชนมีมนุษยธรรม” ได้

ในบทนี้ผู้วิจัยจะแบ่งออกเป็น 5 ส่วนได้แก่ 1.ความสำคัญของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนของวิญญูชน 2.กระบวนการสอนของขงจื่อที่เน้น เหวินหรือมนุษยธรรมเป็นสำคัญ 3.วิธีการสอนของขงจื่อซึ่งเป็นวิธีการสอนที่จะสามารถทำให้เหล่าศิษย์เข้าใจถึงความสำคัญของกระบวนการคิดในรูปแบบต่างๆเพื่อที่จะกลายเป็นวิญญูชนและการเป็นผู้ปกครองของชุมชนมีมนุษยธรรม 4.ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมของวิญญูชนโดยผู้วิจัยจะ

¹ สุวรรณมา สภาอานันท์, “รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื่อ : ความยินดีและความโศกเศร้าในชีวิตทางจริยธรรม”, ใน *อารมณกับจริยศาสตร์*, ชาญณรงค์ บุญหนุน และสุวรรณา สภาอานันท์, บรรณาธิการ (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์วิภาษา, 2554), หน้า 299.

² Hwa Yol Jung, “Confucianism and Existentialism : Intersubjectivity as the way of man”, *Philosophy and Phenomenological Research* 30, 2(1969):191.

เสนอการศึกษาดนตรี กวีนิพนธ์ ตลอดจนคุณธรรมที่สำคัญต่างๆ 5. การสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชนซึ่งผู้วิจัยเสนอว่าตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชนเป็น“ตัวตนในเชิงเรื่องเล่า”(narrative self)

2.1 ความสำคัญของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน

1) วิญญูชนนิยามตนเอง (self-identification) ด้วยการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน

เป็นที่ทราบกันดีว่า“การบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน” หรือการขัดเกลาตนเองในทางศีลธรรม”(self-cultivation) หรือ *ซิวจี* 修己 / *ซิวเซิน* 修身 นอกจากจะเป็นกระบวนการพัฒนาหรือกล่อมเกลาให้คนบรรลุศักยภาพสูงสุดแห่งตนจนสามารถกลายเป็นวิญญูชนได้แล้ว การบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนยังสื่อนัยของการย้อนพินิจตัวตน (self-reflective) ที่แสดงให้เห็นถึงความเข้าใจเรื่องเกี่ยวกับตัวตน³ ดังเราจะเห็นจากการที่ขงจื๊อกล่าวถึงตนเองว่า “เราไม่หาญกล้าเปรียบตนเองเป็นปราชญ์ หรือเป็นผู้มีมนุษยธรรม อาจกล่าวถึงตนเองได้แต่เพียงว่า เราได้พยายามเป็นปราชญ์และผู้มีมนุษยธรรมโดยไม่ย่อท้อ และสั่งสอนคนอื่นโดยไม่เบื่อหน่าย...” (7:33) ความสำคัญของตัวบทที่ยกมาชี้ให้เห็นว่าขงจื๊อกล่าวถึงตนเองหรือบ่งชี้ (identify) ตนเองผ่านการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนหรือ “การเรียนรู้” (เสว 學) ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “ไม่พบใครเลยที่รักการเรียนรู้เท่าเรา” (5:27) นอกจากนี้ยังได้กล่าวถึงวิถีชีวิตของตนเองผ่านการรักการเรียนรู้ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “สะสมความรู้ อย่างเงียบๆ ร่ำเรียนโดยไม่ย่อท้อ สั่งสอนคนอื่นโดยไม่เบื่อหน่าย มีอะไรลำบากสำหรับเรา หรือ”(7:2) ในแง่นี้การเรียนรู้ของขงจื๊อถือเป็นกระบวนการที่ไม่เคยเสร็จสมบูรณ์⁴ การเรียนรู้จึงเป็นกิจกรรมที่ต่อเนื่อง ยาวนาน ตลอดชีวิต อย่างไรก็ตาม หน้าที่นัยยะของการเข้าใจเรื่องการบ่มเพาะคุณธรรมหรือการเรียนรู้จะแบ่งออกเป็น 2 ประการ *ประการแรก* คือการเรียนรู้วิชา (subjects) ต่างๆที่ปรากฏในคัมภีร์ *หลุนอี่ว* เช่น วาจางมที่อาจารย์พูดถึง ได้แก่ กวีนิพนธ์ ประวัติศาสตร์ และการรักษาหลี่ (7:17) และวิชาที่ขงจื๊อสอนอันได้แก่ วรรณคดี จริยธรรม ความสัจยี่ซื่อภักดี และความน่าเชื่อถือ (7:24) วิชาต่างๆดังกล่าวเป็นไปเพื่อให้วิญญูชนได้เรียนรู้วัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง (12:15) และมีความรู้รอบด้านจนสามารถเป็นตัวแทนทางคุณธรรมและมีศักยภาพเพียงพอที่จะสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ *ประการที่สอง* คือการเรียนรู้ในฐานะ “วิถีแห่งการดำเนินชีวิต”

³ Chung-ying Cheng , “A Theory of Confucian Selfhood : Self-Cultivation and Free Will in Confucian Philosophy”, in *Confucian Ethics: A Comparative Study of Self, Autonomy and Community* , Kwong-loi Shun and David B.Wong (eds), (New York : Cambridge University Press, 2004) ,p.125.

⁴ D.C. Lau , *Confucius The Analects*. (London : Penguin Books , 1979), p.23.

(a way of living) จะเห็นได้ว่าสำหรับขงจื้อการเรียนรู้และการมีชีวิตไม่ใช่ประเด็นที่แยกออกจากกัน การเรียนรู้คือชีวิตและชีวิตก็คือการเรียนรู้⁵ ดังนั้นการเรียนรู้ในความหมายของขงจื้อจึงมิใช่เพียงแค่การเรียนรู้ว่าสิ่งต่างๆคืออะไรแต่คือการเรียนรู้ว่า เราควรจะดำเนินชีวิตอย่างไร “วัตถุ” (object) ของการเรียนรู้ก็คือตัวชีวิตเอง การเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนจึงเป็นภารกิจแรกที่มีมนุษย์จะต้องให้ความสำคัญรวมทั้งสร้างกระบวนการเรียนรู้ของตนเองให้เกิดขึ้นด้วย ดังที่ขงจื้อ กล่าวไว้ว่า “เราไม่ใช่คนมีความรู้แต่กำเนิด แต่เป็นคนรักอดีต และรู้จักแสวงหาจากอดีต” (7:19) ความรักอดีตของขงจื้อเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งต่อการซึมซับความมั่งคั่งแห่งชนบจวรรตแห่งอารยธรรมใจจึงทำให้ขงจื้อสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ของตนเองขึ้นมา มองในแง่นี้การเรียนรู้จากอดีตของขงจื้อ คือ การใช้อดีตเป็นแหล่งของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน รวมถึงใช้เป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ชุมชนในอุดมคติหรือชุมชนมีมนุษยธรรม ความรักอดีตของขงจื้อจึงย่อมเกี่ยวพันอย่างลึกซึ้งต่อการ “เชื่อมั่นในความรักการเรียนรู้ ยึดมั่นในเต๋าจนถึงวาระสุดท้าย” (8:13) นอกจากนี้การเรียนรู้หรือการบ่มเพาะทางคุณธรรมของขงจื้อ สามารถเข้าใจบัญญัติสวรรค์ หรือ เทียน 天 ดังคำกล่าวของขงจื้อที่ว่า “...เรียนรู้เบื้องล่าง แดกฉานเบื้องบน ผู้รู้จักเรา คงมีแต่สวรรค์เท่านั้นกระมัง” (14:37) นัยยะของคำกล่าวนี้สะท้อนให้เห็นว่า ขงจื้อรู้จักตนเองมากพอในระดับที่จะเชื่อว่าสวรรค์เข้าใจและรู้จักตนเอง กล่าวได้ว่าการเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนทำให้ขงจื้อสามารถเข้าใจบัญญัติแห่งเทียนจึงสามารถสร้างสรรค์สภาวะแห่งความองค์ประธานทางศีลธรรมที่สอดคล้องกับบัญญัติแห่งเทียนได้ กล่าวโดยสรุปการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนของขงจื้อได้แสดงถึงการนิยามความเป็นวิญญูชนของตนเองและยังแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของกระบวนการของการสร้างตัวตนทางคุณธรรมโดยมีเป้าหมายคือการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดของโครงการทางปรัชญาของขงจื้อ

2) การบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนคือการก้าวไปสู่ความเป็นอุดมคติ (ideality)

ในตวับท **หลุนอี่ว** เล่มที่ 7 บทที่ 18 บันทึกไว้ว่า

เยี่ยงกงแห่งรัฐฉูถามจื่อลู่เกี่ยวกับขงจื้อ จื่อลู่ไม่ตอบ อาจารย์กล่าวว่า “ทำไมเจ้าไม่ตอบไปว่าอาจารย์เป็นเพียงคนที่เวลากระหายไฟรู้จะดื่มกิน เวลาชุ่มชื้นเบิกบานจะดื่มโคกเศร้า ไม่รู้ว่าวัยชรากำลังจะมาเยือน”

⁵ Kyung Hi Kim, “An Attempt to Elucidate Notions of Lifelong learning: Analects-Based Analysis of Confucius’s Idea About Learning”, *Asia Pacific Education Review* 5, 2(2004) : 120.

จากตัวบทที่ยกมาได้แสดงถึงการตีความที่อยู่ในปัจจุบันขณะของขงจื้อขณะเรียนรู้อันเป็นภาพสะท้อนที่ชัดเจนของวิญญูชนที่รักการเรียนรู้จนลืมหืม ผู้วิจัยมองว่า การ“ลืม”ของขงจื้อเป็นการลืมที่สามารถแสดงถึงมิติเวลา (temporality) ในการกลายเป็นวิญญูชนและการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้อย่างมีนัยยะสำคัญ กล่าวคือ เราจะเห็นว่าความกระหายใฝ่รู้ในการร่ำเรียนได้พาขงจื้อให้เข้าสู่มิติเวลาในสองลักษณะ *ลักษณะแรก* คือ การเข้าสู่มิติเวลาประหนึ่งว่าเป็นนิรันดร์* (eternity) เราจะเห็นได้อย่างชัดเจนว่าขณะที่ขงจื้อกำลังเรียนรู้ขงจื้อได้เข้าสู่สภาวะ“นิรันดร์”ซึ่งเป็นอาณาจักรที่ไร้กาลเวลาผ่านการตีความที่อยู่ในปัจจุบันขณะ ในแง่นี้เราอาจกล่าวได้ว่าขงจื้อได้สร้างพื้นที่และเวลาในเชิงอุดมคติ (the ideal place and time) ขึ้นมาในขณะที่เรียนรู้และแยกตนเองออกจากมิติเวลาของโลกเชิงประจักษ์ผ่านการลืมตัวตนของตนเอง (เวลากระหายใฝ่รู้จะลืมหืม / ไม่รู้ว่าวายุชรากำลังมาเยือน) ดูเหมือนว่าขงจื้อกำลังทำให้การเรียนรู้เข้าสู่สภาวะของความเป็นอุดมคติ (ideality) โดยผ่านการรักการเรียนรู้ของตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งขงจื้อกำลังทำให้การเรียนรู้ในตัวตนกลายเป็นความเป็นอุดมคติในรูปแบบหนึ่งซึ่งจะสามารถนำไปสู่การสร้างความเป็นอุดมคติในรูปแบบอื่นๆขึ้นมา อันได้แก่การกลายเป็นวิญญูชน ดังนั้น เราจะเห็นได้ว่าการรักการเรียนรู้สำหรับขงจื้อคือกระบวนการแห่งการสร้างและพาตนเองเข้าสู่พื้นที่และเวลาในเชิงอุดมคติที่สามารถแสดงถึงสภาวะแห่งการสร้างสรรค์ ความปิติเปี่ยมล้น และการเปิดความเป็นไปได้ใหม่ๆ กับการเรียนรู้และการดำรงอยู่ของตนเอง ส่วนมิติเวลาใน*ลักษณะที่สอง* คือมิติเวลาในเชิงประวัติศาสตร์ (historical) ที่อธิบายเหตุการณ์หรือความเป็นมาจากอดีต ภาพการรักการเรียนรู้ที่แสดงให้เห็นถึงการตีความที่อยู่ในปัจจุบันของขงจื้อได้ชี้ให้เห็นมิติเวลาที่สามารถทำให้ความรู้ในอดีตและภาพในอนาคตเชื่อมต่อกันได้ผ่านปัจจุบันขณะในการรักการเรียนรู้ของขงจื้อ ผู้วิจัยมองว่าการรักการเรียนรู้ของขงจื้อได้สร้างมิติเวลาขึ้นมาด้วยตัวของมันเองผ่านความรู้ที่สะสมมาจากอดีตในฐานะความทรงจำและความรู้ในปัจจุบันที่จำเป็นต่อการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายในอนาคต เป็นที่ทราบกันดีว่าขงจื้อได้ยึดรูปแบบทางวัฒนธรรมจาก“ราชวงศ์โจว”เป็นโครงสร้างหลักทางสังคม-รูปแบบทางวัฒนธรรมตั้งที่ขงจื้อ กล่าวว่ “ราชวงศ์โจวเรียนรู้จากสองราชวงศ์ก่อนหน้านั้น วัฒนธรรมช่างสมบูรณ์เสียนี้กระไร! เรายึดตามโจว! (3:14) ในขณะเดียวกันขงจื้อก็มีเป้าหมายของโครงการทางปรัชญาของตนเองอันได้แก่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมเพราะ “ชุมชนมีมนุษยธรรมหนึ่งดงาม แต่เลือกไม่อยู่กับมนุษยธรรม จะมีปัญญาได้อย่างไร? (4:1) เราจะเห็นได้ว่าการรักการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันขณะของขงจื้อสามารถทำหน้าที่เป็น “รอยต่อ”

* ความหมายของ “นิรันดร์”ในที่นี้ผู้วิจัยเทียบเคียงกับภาษาอังกฤษคือ “eternity” ที่หมายถึงความไม่สิ้นสุดของเวลา เป็นการเข้าสู่ช่วงเวลาอันไม่มีที่สิ้นสุดโดยการอยู่ในปัจจุบันขณะโดยสมบูรณ์

“จุดเชื่อม” รวมทั้งเป็น “จุดเปลี่ยนผ่าน” ที่ส่งผ่านความรู้จากชนบจารีตแห่งอารยธรรมใจไวให้เป็น ความรู้ที่สามารถนำไปใช้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมที่กำลังก่อกำเนิดขึ้นในอนาคต กล่าวอีก นัยหนึ่งคือ *ขงจื้อกำลังสร้างความรู้ของชุมชนมีมนุษยธรรมบนรากฐานความรู้แห่งชนบจารีตแห่ง อารยธรรมใจผ่านการรักการเรียนรู้ของตนเอง การรักการเรียนรู้ของขงจื้อจึงไม่ใช่แค่การรัก กิจกรรมการเรียนรู้แต่มันคือร่องรอยของการสร้างจุดเปลี่ยนผ่านที่สำคัญในการเชื่อมต่อกับความรู้ใน อดีตและอนาคตเข้าไว้ด้วยกัน*

นอกจากนี้หากเราพิจารณาต่อไปเราจะพบว่าความรักการเรียนรู้ของขงจื้อในปัจจุบันขณะ อันเป็นสภาวะนิจวินต์ซึ่งมีความสงบ ชัดเจน ลึกซึ้ง เป็นสภาวะที่ทำให้ขงจื้อสามารถนำภาพชนบ จารีตแห่งอารยธรรมใจมา*แปรเปลี่ยน*ภาพแห่งความสับสนวุ่นวายที่กำลังเกิดขึ้นยุคขุนศึกซึ่งเป็น สังคมในปัจจุบันสมัยนั้น กล่าวคือการเรียนรู้ทำให้ขงจื้อสามารถมองเห็นตลอดจน*แปรเปลี่ยน*ภาพ ของความสับสนวุ่นวายหรือความล่มสลายของสังคมที่เกิดขึ้นโดยการแทนที่ด้วยภาพของชนบ จารีตแห่งอารยธรรมใจอันงดงาม แ่มุมดังกล่าวนอกจากจะสามารถแสดงให้เห็นถึงการรักการ เรียนรู้ที่สามารถสร้าง*“จุดเปลี่ยนผ่าน”*โดยการนำชนบจารีตแห่งอารยธรรมใจมาเปลี่ยนแปลง สภาพสังคมในปัจจุบันเพื่อสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นได้แล้ว ชนบจารีตแห่งอารยธรรม ใจสามารถยังสามารยใช้เป็นแนวร่วมในการสร้างบรรทัดฐานใหม่ให้แก่สังคมในปัจจุบันอันได้แก่ มนุษยธรรมได้*

2.2 กระบวนการสอนของขงจื้อ

ขงจื้อกล่าวว่า *“เราไม่ปฏิเสธการสั่งสอนใครก็ตามที่สมัครใจนำมาแม้เนื้อหั้นห่อเดียวมาเป็น ค่าครู (7:7) ขงจื้อไม่สอนแบบให้เปล่า แต่ก็ไม่เรียกร้องค่าสอน การร่ำเรียนมีเงื่อนไข การแลกเปลี่ยน ความรู้เป็นสิ่งมีค่า ต้องมีสิ่งแลกเปลี่ยน....⁶ เราจะเห็นได้ว่า เนื้อหั้นที่ขงจื้อกล่าว ถึงถือเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นว่า ความรู้ในตัวของมันเองนั้นมี “ราคา” (cost) เพราะความรู้นั้นเป็นความรู้ที่กำลังพูดถึงเรื่อง “คุณค่า” (value) ที่สำคัญ อันได้แก่ เหริน 仁 หรือมนุษยธรรม ในทัศนะของขงจื้อราคาที่ผู้เรียนต้องจ่ายคือความแน่วแน่มั่นคง ไม่หวั่นไหวเพราะ*“ถ้าวิญญูชนไม่**

* เมื่อพิจารณาตามความเป็นจริงแล้วดูเหมือนว่าภาพดังกล่าวเป็นภาพที่วิญญูชนผู้ซึ่งรักการเรียนรู้และบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนจะ สามารถมองเห็นหรือตระหนักในสำคัญได้เพียงเท่านั้น กระบวนการดังกล่าวไม่อาจปรากฏขึ้นในระดับปรากฏการณ์ของสังคม เพราะต้องอาศัยบริบทแวดล้อมทางการเมืองสมัยนั้นร่วมด้วย กล่าวคือคนในสังคมจำต้องเห็นถึงความงดงามของชุมชนมี มนุษยธรรมที่ใช้ชนบจารีตแห่งอารยธรรมใจเป็นต้นแบบจึงจะสามารถมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมร่วมกันได้

⁶ สุวรรณา สถาอานันท์ (แปลและเรียบทหน้า) หลุนอี่ว: *ขงจื้อสนทนา* (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), เิงอรธหมายเลข 104, หน้า 330.

หนักแน่นจะไม่ใช่เป้าหมายการเรียนรู้ของเขาจะไม่หนักแน่นมั่นคง” (1:8:1) รวมถึงความพากเพียรพยายาม และการขัดเกลาตรวจสอบตนเอง เพื่อที่จะสามารถกลายเป็นวิญญูชนได้อย่างสมนาม ผู้วิจัยคิดว่าความสำคัญของสัญลักษณ์เรื่องเนื้อแห่งห่อเดียวได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ราคา” กับ “คุณค่า” อีกทั้งยังชี้ให้เห็นถึงการที่ขงจื้อสร้างกระบวนการในการสอนและการเรียนรู้ในแบบฉบับของตนเองขึ้นมาเพื่อบ่มเพาะคุณธรรมให้เหล่าศิษย์สามารถกลายเป็นวิญญูชนและดำเนินพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ การสร้างกระบวนการการสอนแบบใหม่ของขงจื้อนี้เชื่อมโยงกับการที่ขงจื้อเป็นผู้เปลี่ยนแปลงความหมายของวิญญูชนที่แต่เดิมสื่อนัยลูกหลานหรือสมาชิกชุมชนศักดิ์นาให้กลายเป็นบุคคลผู้มีความเป็นเลิศในทางคุณธรรมด้วยการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนภายในในมรรคาแห่งมนุษยธรรม กอรปกับการที่ขงจื้อเป็นคนแรกที่พิจารณาเหรินในฐานะคุณธรรมพื้นฐาน⁷ (general virtue) ซึ่งทำหน้าที่กำกับรวมถึงเป็นรากฐานให้กับคุณธรรมอื่น ๆ ซึ่ง ตู-เว่ย หมิง (Tu Wei-Ming) มองว่า เหรินในความหมายของขงจื้อ เป็นมโนทัศน์ที่ให้ ความหมายกับหลี่ และยังเกี่ยวข้องกับกระบวนการของการมีความพึงพอใจในตนเอง (self-fulfilling) การสร้างความสมบูรณ์แบบให้กับตนเอง (self-perfecting) และ การมองตนเอง (self-perceiving) ของปัจเจกบุคคลเป็นพื้นฐาน⁸ ซึ่งการเข้าใจเหรินในแง่มุมดังกล่าวของขงจื้ออาจนำไปสู่ข้อพิจารณาเกี่ยวกับกระบวนการสอนแบบใหม่ของขงจื้อว่าเป็นกระบวนการสอนที่มุ่งเน้นมนุษยธรรมเป็นพื้นฐาน ทั้งนี้เพราะ “เหรินควรจะถูกพิจารณาในฐานะการแปรเปลี่ยนในเชิงคุณภาพของบุคคลจึงไม่เพียงแต่จะเกี่ยวข้องกับบุคคลที่ประสบความสำเร็จหากแต่เกี่ยวข้องกับกระบวนการที่ทำให้คุณสมบัติของมนุษยธรรมได้ถูกตระหนักถึงด้วย”⁹ การให้น้ำหนักกับเหรินในความหมายดังกล่าวจึงนำเราไปสู่ข้อพิจารณาที่ว่ามนุษยธรรมมีพลังที่จะสร้างและดำเนินมรรคาของตนเองได้ผ่านวิถีแห่งคุณธรรมของวิญญูชน อีกทั้งยังเป็นที่น่าสังเกตว่าการเข้าใจความหมายของมนุษยธรรมของขงจื้อนั้นดูจะสอดคล้องกับการเปลี่ยนความหมายของวิญญูชนจากผู้เป็นลูกหลานมีบรรดาศักดิ์แห่งขุนนางมาเป็นผู้มีภาระบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนจนมีความเป็นเลิศทาง

⁷ Wing-Tsit Chan, “The Evolution of the Confucian Concept Jen”, *Philosophy East and West* 4, 4 (January, 1955):316.

⁸ Tu Wei-Ming, “The Creative tension between jen and li”, *Philosophy East and West* 18, 1/2 (January-April, 1968):29-39. cited in David L.Hall and Roger T.Ames, *Thinking Thorough Confucius* (New York: State University of New York Press, 1987), p.112.

⁹ ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ “That is, Jen should be regarded as a qualitative transformation of person which embraces not only the achieved person but also the process whereby this quality of humanity is realized.” David L.Hall and Roger T.Ames, *Thinking Thorough Confucius* (New York: State University of New York Press, 1987), p.114.

คุณธรรม วิญญาณจึงสามารถใช้พลังแห่งมนุษยธรรมเพื่อที่จะสร้างความเปลี่ยนแปลงโดยการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมขึ้นมาได้

เมื่อพิจารณาต่อไปเราจะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนความหมายของวิญญาณและการเข้าใจ *เหริน* ในความหมายดังกล่าว คุณจะมีความสอดคล้องกับกระบวนการสอนของขงจื้อที่วางอยู่ในความสัมพันธ์ระหว่าง ราคา (cost) / สัญลักษณ์เนื้อแห่งห่อเดียว คุณค่า (value) / มนุษยธรรม และความเป็นอุดมคติ (ideality) / การกลายเป็นวิญญาณ จะเห็นได้ว่ากระบวนการสอนของขงจื้อเป็นกระบวนการสอนที่ออกแบบไว้สำหรับวิญญาณในฐานะผู้ปกครองของชุมชนมีมนุษยธรรม กล่าวคือ หากเราพิจารณาว่า เนื้อแห่งของขงจื้อเป็นสัญลักษณ์ของราคาที่ต้องจ่ายอันได้แก่ ความแน่นอนมั่นคงในการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน เพราะ “ผู้มีมนุษยธรรมทำสิ่งที่ยากก่อน แล้วจึงค่อยเก็บเกี่ยวผลภายหลังที่สามารถเรียกได้ว่าเป็นมนุษยธรรม” (6:20) นอกจากนั้นเนื้อแห่งห่อเดียวยังเป็นสิ่งแลกเปลี่ยนในเชิงสัญลักษณ์ที่คนธรรมดาสามารถเข้าถึงได้ในฐานะจุดเริ่มต้นของกระบวนการอันยาวนานที่จะแปรเปลี่ยนเป็นวิญญาณซึ่งการแปรเปลี่ยนนี้เป็นการแปรเปลี่ยนที่มี *เหริน* เป็นคุณค่าสูงสุดที่ต้องอาศัยการบ่มเพาะตนของผู้ปรารถนาเป็นวิญญาณอย่างแน่นอนมั่นคง อันแสดงผ่านการน้อมรับวิถีชีวิตที่ดำเนินไปภายใต้ครุหลวงแห่งมนุษยธรรมโดยอาศัยมนุษยธรรมเป็นสภาวะ (7:6:3) เพื่อเข้าถึงเป้าหมายอันสูงสุดคือ การกลายเป็นวิญญาณผู้ที่สามารถทำให้ *เหริน* ในฐานะคุณค่าสามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นอุดมคติ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการทำให้ *เหริน* กลายเป็นบรรทัดฐาน (normative) ใหม่ให้กับให้กับสังคมได้ มองในแง่นี้กระบวนการสอนของขงจื้อจึงเป็นกระบวนการที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างราคา / ความแน่นอนมั่นคงในการเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน คุณค่า / บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม และความเป็นอุดมคติ / การเป็นวิญญาณผู้สามารถสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

นอกจากนี้ หากเราพิจารณาการบ่มเพาะคุณธรรมเพื่อสร้างตัวทางศีลธรรมของวิญญาณ ด้วยขนบการสอนของขงจื้อโดยใช้ข้อพิจารณาของตู้ เว่ยหมิง (Tu Wei-ming) ที่เสนอว่า ความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนกับสังคมจึงไม่ใช่สองส่วนที่แยกขาดจากกันแต่ทั้งสองทำงานสัมพันธ์กัน กล่าวคือ วิญญาณไม่ได้ขัดเกลาดตนเองเพื่อให้บรรลุศักยภาพแห่งตน (self-realization) เพื่อสร้างชุมชนมีคุณธรรม แต่ชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของการบรรลุศักยภาพแห่งตน ตั้งแต่เริ่มแรก¹⁰ ทั้งนี้สำหรับวิญญาณ *เหริน* หรือมนุษยธรรมนั้นเป็นทั้งเป้าหมาย เป็นทั้งกระบวนการ และเป็นทั้งจุดเริ่มต้น กล่าวคือหากพิจารณาวิญญาณผ่านการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม มนุษยธรรมถือเป็นเป้าหมาย แต่หากพิจารณาวิญญาณผ่านกระบวนการ มนุษยธรรมคือวิถีแห่ง

¹⁰ Tu Wei-ming, “Li as a process of Humanization”, *Philosophy East and West* 22, 2 (April, 1972) :196.

คุณธรรมที่เป็นส่วนสำคัญในการบรรลุศักยภาพสูงสุดแห่งตนเองของวิญญาณ และหากมองผ่านจุดเริ่มต้น มนุษยธรรมนั้นเป็นจุดเริ่มต้นของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนเพื่อสร้างตัวตนทางศีลธรรมของวิญญาณ ดังนั้นภายใต้กระบวนการสอนของขงจื๊อวิญญาณจึงเป็นผู้ที่มีความต้องการแต่ไม่ละโมภเพราะต้องการมนุษยธรรมแล้วก็ได้มนุษยธรรม (20:2:2) ในขณะที่เดียวกันก็ไม่โอศุครวญรำพัน เพราะแสวงหามนุษยธรรมแล้วก็ได้มนุษยธรรม (7:14) ผู้วิจัยขอเสนอว่ากระบวนการสอนของขงจื๊อสามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเด็นดังนี้

1) กระบวนการสอนของขงจื๊อคือภาคปฏิบัติแห่งคุณธรรม (moral practice)

ขงจื๊อกล่าวว่า “ไม่กระตุ้นคนที่ไม่ชวนขวยใฝ่รู้ ไม่ช่วยเผยให้คนที่อธิบายไม่ออก เมื่อยกแ่งมุมหนึ่ง หากไม่สามารถเรียนรู้อีกสามแ่งมุมที่เหลือจะไม่สอนซ้ำอีก” (7:8) จากคำกล่าวของขงจื๊อ ดูเหมือนขงจื๊อจะเชื่อเชิญให้เราเห็นถึงประสบการณ์การสอนของตนเองและดูจะยอมรับเป็นนัยว่าการเป็นอาจารย์นั้นตนเองมีความเข้มงวดในบางระดับ อาทิเช่น การไม่กระตุ้นคนที่ไม่ชวนขวยใฝ่รู้ก็ดี การไม่ช่วยเผยให้คนที่อธิบายไม่ออกก็ดี หรือการไม่สอนซึ่งหากผู้เรียนไม่สามารถเรียนรู้แ่งมุมที่เหลือได้ ซึ่งผู้วิจัยคิดว่าท่าทีที่เคร่งครัด / เข้มงวดของขงจื๊อนี้มีนัยยะที่ชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างการสอน (teaching) กับการเรียนรู้ (learning) กล่าวคือ กระบวนการสอนของขงจื๊อจะทำหน้าที่กำหนดกระบวนการการเรียนรู้ของเหล่าศิษย์อย่างเป็นทางการเดียวกัน การที่ขงจื๊อไม่กระตุ้นคนที่ไม่ชวนขวยใฝ่รู้ย่อมหมายถึงการเรียนรู้ต้องเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากเจตจำนงหรือการเห็นคุณค่าของผู้เรียนเองเป็นสำคัญ ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า การบ่มเพาะคุณธรรมเพื่อให้เกิดเป็นวิญญาณเป็นภาระที่หนักหน่วงยาวไกล หากปราศจากความแน่วแน่มุ่งมั่นเสียแต่แรกเริ่มย่อมยากที่จะบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การสอนของขงจื๊อเริ่มต้นโดยการเสนอให้ผู้เรียนมีความมุ่งมั่น และสามารถสร้างแรงบันดาลใจเพื่อที่จะกระตุ้นเตือนตนเองให้ “เรียนรู้ราวกับว่าจะไม่ทัน กริ่งเกรงว่าจะลืมหายไป”(8:17) นอกจากนี้การที่ขงจื๊อไม่ช่วยเผยให้คนที่อธิบายไม่ออกหรือหากยกแ่งมุมหนึ่งแล้วไม่สามารถเรียนรู้อีกสามแ่งมุมที่เหลือได้จะไม่สอนซ้ำอีกก็เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนฝึกกระบวนการที่จะหาคำอธิบายในการเรียนรู้ด้วยตนเองได้กล่าวคืออาจมีความเป็นไปได้ว่า แ่งมุมที่ขงจื๊อยกอาจเป็นเนื้อหาในเชิงวัฒนธรรมขนบจารีต บุคคลและเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ หากผู้เรียนไม่สามารถที่จะวิเคราะห์ความรู้ การให้คำตอบที่ถูกต้อง จากอาจารย์ย่อมไม่มีประโยชน์ เพราะไม่ใช่ความรู้ที่เกิดขึ้นจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างการเรียนและการสอนหรือความรู้ที่ขึ้นจากการร่วมบทสนทนาระหว่างอาจารย์กับลูกศิษย์ การไม่ช่วยเผยและไม่สอนซ้ำของขงจื๊อจึงเป็นการทำให้การเรียนรู้อยู่ในกระบวนการเดียวกับการคิดใคร่ครวญ ย้อนพินิจ อันแสดงถึงกระบวนการการกลายเป็นวิญญาณที่พัฒนาความรู้จากความสัมพันธ์ระหว่างการสอนกับการ

เรียนรู้ ทั้งนี้หากเราพิจารณา กรณีการยกแ่งมุมหนึ่งของขงจื้อแล้วละสามแ่งมุมที่เหลือ ดังในตัวอย่างบท **หลุนอีวี** บันทึกไว้ว่า

จื่อจ้งถามว่า “เจ้าเมืองจื่อเหวินได้ดำรงตำแหน่งถึงสามครั้งก็มิได้แสดงอาการยินดี เมื่อออกจากตำแหน่งสามครั้งก็ไม่แสดงอาการไม่พอใจ คอยชี้แนะให้เจ้าเมืองคนใหม่ได้รู้แนวทางการปกครองของเก่า อาจารย์เห็นอย่างไร” อาจารย์ตอบว่า “สัตย์ซื่อภักดี” จื่อจ้งถามต่อไปว่า “เรามีมนุษยธรรมหรือไม่” อาจารย์ตอบว่า “เราไม่รู้ว่าเรามีมนุษยธรรมหรือไม่” “เมื่ออำมาตย์ชุยจื่อสังหารเจ้าแห่งแคว้นฉี เงินเหวินจื่อ มีรถม้าศึก 10 คัน แต่เขาก็ละจากเมืองไป เมื่อมาถึงอีกแคว้นหนึ่งกล่าวว่า “ก็ยังมีเหมือนชุยจื่อผู้เป็นเจ้านายเรา” จึงจากแคว้นนั้นไปอีก เมื่อมาถึงอีกแคว้นหนึ่งก็กล่าวว่า “ก็ยังมีเหมือนชุยจื่อผู้เป็นเจ้านายเรา” จึงจากแคว้นนั้นไปอีก อาจารย์เห็นอย่างไร” อาจารย์ตอบว่า “เขาบริสุทธิ์” จื่อจ้งถามต่อไปว่า “เรามีมนุษยธรรมหรือไม่” อาจารย์ตอบว่า “ไม่รู้ เขาได้มนุษยธรรมได้อย่างไรหรือ” (5:18)

จากตัวอย่างที่ยกมาเราจะเห็นกรณีของเจ้าเมืองจื่อเหวินและเงินเหวินจื่อที่จื่อจ้งถามขงจื่อว่าทั้งสองคนมีมนุษยธรรมหรือไม่ ขงจื่อไม่ได้ตอบว่าเขาทั้งคู่มีมนุษยธรรมหรือไม่เพียงแต่ตอบว่าเจ้าเมืองจื่อเหวินมีความซื่อสัตย์ภักดี และตอบว่าเงินเหวินจื่อบริสุทธิ์ หากมองในแ่งมุมดังกล่าวดูเหมือนว่า ขงจื่อกำลังเผยถึงแ่งมุมหนึ่งให้เห็นในขณะเดียวกันก็ละ 3 แ่งมุมที่เหลือไว้ ไม่ว่าจะเป็นแ่งมุมที่ขงจื่อไม่ตอบ (1) อ้างว่าตนเองไม่รู้ว่ทั้งเจ้าเมืองจื่อเหวินและเงินเหวินจื่อมีมนุษยธรรมหรือไม่ (2) ถามกลับว่าทั้งคู่ได้มนุษยธรรมมาได้อย่างไร และ (3) ไม่อาจมีการตัดสินได้ว่าเขามีมนุษยธรรมหรือไม่มี การละ 3 แ่งมุมเกี่ยวกับมนุษยธรรมดังกล่าว ขงจื่อจะเสนอให้จื่อจ้งเป็นผู้ตอบ 3 แ่งมุมเหล่านั้นด้วยตัวจื่อจ้งเองแทนที่จะได้คำตอบเหล่านั้นจากตนเอง ผู้วิจัยมองว่าการที่ขงจื่อกล่าวว่า “ไม่รู้ เขาได้มนุษยธรรมได้อย่างไรหรือ” เป็นการถามจื่อจ้งกลับและกระตุ้นให้จื่อจ้งตอบ 3 แ่งมุมนี้กับตนเอง เราจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนและการสอนของขงจื่อคือพื้นที่แห่งภาคปฏิบัติในเชิงคุณธรรม (moral practice) ที่แสดงให้เห็นว่า การเข้าใจความหมายของมนุษยธรรมตลอดจนการหาเกณฑ์ในการตัดสินการมีมนุษยธรรมในสถานการณ์หนึ่งเป็นกระบวนการคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรองด้วยตนเอง กระบวนการสอนของขงจื่อจึงเป็นภาคปฏิบัติทางคุณธรรมในฐานะแบบจำลองที่จะทำให้ผู้เรียนใช้กำกับกับการปฏิบัติคุณธรรมของตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ท่าทีในการเรียนรู้คือท่าที่เกี่ยวกับการปฏิบัติคุณธรรมในชีวิตจริง ๆ ของผู้เรียน การคิดใคร่ครวญความหมายของมนุษยธรรมคือการใคร่ครวญต่อการปฏิบัติคุณธรรมในการสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกับผู้อื่น ดังนั้นผู้ที่รักการเรียนรู้อาจเป็นผู้ที่มีศักยภาพสูงในการปฏิบัติคุณธรรม ดังเช่นเหยียนหยูที่รักการเรียนรู้อ (6:2) และมีจิตใจไม่ละเมิดมนุษยธรรมได้ต่อเนื่องถึง 3 เดือน (6:5)

นอกจากนั้นยังเป็นคนที่พร้อมสำหรับการปฏิบัติมนุษยธรรม เพราะบอกอะไรแล้วไม่ดูตาย (9:19) อีกทั้งมีความก้าวหน้าเสมอไม่หยุดการปฏิบัติมนุษยธรรม (9:20)

2) ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎี (theory) กับภาคปฏิบัติ (practice)

เมื่อเทียบยวณถามถึงมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า “ควบคุมตนเองและกลับคืนสู่หลัก คือมนุษยธรรม แม้แต่ในวันเดียวที่ควบคุมตนเอง และกลับคืนสู่หลัก ผู้คนทั้งมวลได้ไฟก็จะตอบสนองมนุษยธรรมของเขา การปฏิบัติมนุษยธรรมมาจากตนเองใช้ว่ามาจากผู้อื่น”(12:1:1) กล่าวได้ว่าสำหรับขงจื๊อประสบการณ์แห่งการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุด ก็คือ ประสบการณ์ร่วมแห่งความเป็นมนุษย์ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่าพิจารณาข้อผิดพลาดจากคนจะรู้จักมนุษยธรรม (4:7) หรือเมื่อผ่านข้อถามถึงความรู้อาจารย์กล่าวว่า “รู้จักมนุษย์ (12:22:1) ดังนั้นโลกแห่งประสบการณ์ความเป็นมนุษย์จึงเป็นจุดเริ่มที่สำคัญของขงจื๊อในการเฝ้าสังเกต บ่มเพาะ และตรวจสอบความมีมนุษยธรรมของตนเองและผู้คนในสังคม อย่างไรก็ตามโลกแห่งประสบการณ์นี้ในทัศนะของขงจื๊อนั้นมีความหมายที่กว้างอาจหมายถึงโลกในเชิงวัฒนธรรม ขนบจารีตซึ่งเป็นโลกที่แสดงถึงประสบการณ์ของแต่ละบุคคลที่แม้จะมีความเฉพาะเจาะจงแต่ก็เกี่ยวพันเชื่อมโยงกันทางวัฒนธรรมอย่างมีนัยสำคัญ ความเหลื่อมซ้อน ตลอดจนการร้อยโยงความหมายร่วมกันของโลกทั้งสองโลก เป็นพื้นที่ทางศีลธรรมที่ขงจื๊อสนใจเพราะการที่มนุษย์สามารถเข้าใจโลกแห่งประสบการณ์ของตนเองเป็นอย่างดีซึ่งมนุษย์ย่อมสามารถที่จะเปิดพรมแดนแห่งความเข้าใจมนุษยธรรมและใช้มนุษยธรรมในการถักทอความหมายให้การดำรงอยู่ของตนเองร่วมกับผู้คนในสังคมได้ อนึ่งอาจกล่าวได้ว่าการเข้าใจความหมายของมนุษยธรรมย่อมเป็นความเข้าใจที่แตกต่างกันในเชิงรายละเอียดบริบทแวดล้อมอีกทั้งไม่อาจให้ความหมายที่ชัดเจนตายตัว หากแต่ประเด็นที่สำคัญสำหรับการเข้าใจความหมายของมนุษยธรรมสำหรับวิญญูชนก็คือ วิญญูชนต้องสามารถเข้าใจว่ามนุษยธรรมของเขาหมายความหมายว่าอะไร หรืออะไรทำให้มนุษยธรรมของเขามีความหมายเช่นนั้น การเข้าใจความหมายดังกล่าวของวิญญูชนย่อมเกิดจากความเข้าใจที่เขามีต่อโลกแห่งประสบการณ์ความเป็นมนุษย์ มองในแง่นี้โลกแห่งประสบการณ์ / ชีวิต/ ภาคปฏิบัติ จึงทำหน้าที่ในการกำหนดความหมายและความเข้าใจที่วิญญูชนมีต่อทฤษฎีแห่งมนุษยธรรม หากพิจารณาจากตัวบท **หลุนอี่ว** (12:1) จะเห็นได้ว่าขงจื๊อไม่ได้ตอบอย่างชัดเจนว่ามนุษยธรรมหมายถึงอะไร เพียงแต่กล่าวว่าให้ควบคุมตนเองและกลับคืนสู่หลัก การไม่ได้ตอบอย่างชัดเจนเพียงแต่ให้ทิศทางกว้างๆ อาจเป็นข้อเสนอของขงจื๊อที่เสนอให้วิญญูชนสร้าง ความหมายของมนุษยธรรมด้วยตนเองผ่านการปฏิบัติคุณธรรม ทั้งนี้ความสามารถในการเสนอคำจำกัดความของมนุษยธรรมย่อมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการปฏิบัติมนุษยธรรมในสถานการณ์แห่งชีวิตที่มีความเฉพาะเจาะจง กระบวนการ

สอนของขงจื้อจึงเป็นกระบวนการที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของทฤษฎีและการปฏิบัติ มนุษยธรรมในแง่ของการเป็นกระบวนการเดียวกันและร่วมกำหนดความหมายระหว่างกันได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้เราเห็นว่ากระบวนการสอนของขงจื้อที่มุ่งเน้นมนุษยธรรมเป็นรากฐาน โดยมนุษยธรรมเป็นภาคปฏิบัติทางคุณธรรมซึ่งแสดงนัยสำคัญของการเรียนรู้ว่าเป็นกระบวนการเดียวกับการใช้ชีวิต วิทยุชนจึงสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้จากชีวิตและประสบการณ์ความเป็นมนุษย์ของตนเองจนสามารถที่จะกำหนดความหมายของมนุษยธรรมและสร้างชีวิตทางจริยธรรมของตนเองท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง ความไม่แน่นอนต่างๆที่เกิดขึ้น ดังเช่น ชีวิตของขงจื้อเองที่ต้องเผชิญกับความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิตคือการสูญเสียศิษย์รักเหยียนหุย(11:8) หรือตอนที่ถูกรังแกที่รัฐจวง (9:5) หรือเผชิญกับการต่อต้านอย่างหนักในการไปพบสนมหนานจื่อจากจื่อลู่ (6:26) ฯลฯ จากประสบการณ์เหล่านี้ได้ถูกถักทอรวมกันและนำมาสร้างความหมายต่อการดำเนินชีวิตภายใต้มรรคาแห่งมนุษยธรรมให้แก่ขงจื้อ น่าสังเกตว่ากระบวนการสอนของขงจื้ออาจมิใช่เป็นเพียงกระบวนการสอนที่ขงจื้อสร้างขึ้นเพื่อบ่มเพาะคุณธรรมให้แก่วิทยุชนแต่เพียงเท่านั้น แต่กระบวนการสอนของขงจื้ออาจเป็นภาพสะท้อนวิถีชีวิตจริง ๆ ของตนเองในฐานะวิทยุชน ผู้นำประสบการณ์ต่างๆมาประยุกต์เป็นกระบวนการเพื่อใช้สอนเหล่าศิษย์ให้กลายเป็นวิทยุชนผู้มีบทบาทในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้

2.3 วิธีการสอนของขงจื้อ

กระบวนการสอน คือการสร้างทักษะหรือกำหนดแบบแผนให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนได้ประโยชน์สูงสุดในการเรียนรู้ เป็นการชี้ให้เห็นถึงกระบวนการในการเรียนรู้ ส่วนวิธีการสอน คือ การพิจารณาเนื้อหาความรู้ด้วยวิธีการต่างๆเพื่อแสดงถึงมิติอันหลากหลายลุ่มลึกของคุณธรรมที่สำคัญต่อการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน อาจกล่าวได้ว่าท่าทีของการเรียนรู้ของวิทยุชน น่าจะมีความสอดคล้องกับภาพที่จื่อเจียกกล่าวว่า “*เรียนรู้กว้างขวาง มุ่งมั่นในปณิธาน ถามจนแจ่มแจ้ง คิดให้ถี่ถ้วน มนุษยธรรมก็อยู่ตรงใจกลางแล้ว*” (19:6) หากเราพิจารณาด้วยตัวบท**หลุนอี่ว์** ซึ่งส่วนใหญ่เป็นบทสนทนาที่ว่าด้วยบทเรียนแห่งคุณธรรม (moral lessons) ซึ่งรวมข้อถกเถียงเกี่ยวกับรัฐและการปกครองที่ดี เพื่อให้เหล่าศิษย์พัฒนาคุณธรรมได้อย่างลึกซึ้งรอบด้านจนสามารถกลายเป็นวิทยุชนและสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ เราจะเห็นได้ว่าขงจื้อมีวิธีการสอนอยู่ 3 แบบ คือ การคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking) การคิดในเชิงจินตนาการ (imaginative thinking) และ การคิดในเชิงอุปมาอุปไมย (metaphorical thinking) ผู้วิจัยจะอภิปรายวิธีคิดดังกล่าวอย่างละเอียดโดยจะนำเสนอความหมาย ลักษณะสำคัญของการคิดในแบบต่างๆ ดังนี้

1) การคิดเชิงวิพากษ์ (critical thinking)

ในการอ่านตัวบท **หลุนอี่ว** สิ่งหนึ่งที่ปรากฏอย่างชัดเจนคือ ท่าทีแห่งการวิพากษ์วิจารณ์สังคม ในยุคขุนศึกที่ขงจื้อมีชีวิตอยู่ ไม่ว่าจะเป็นการวิพากษ์อุปราชจื้อชื่อที่จัดร้ายรำระบบแปดแถว (3:1) หรือกวนจ้งที่ให้พลังทางสัญลักษณ์แห่งหลิ่สเถาปนาตนเองเป็นเจ้าครองนคร (3:2:2) ตลอดจนวิจารณ์คนในปัจจุบันที่รับราชการว่ามีสติปัญญาจำกัด ไม่สามารถนับค่าเป็นขุนนางบัณฑิตได้ (13:20:4) หรือตำหนิคนที่อยู่ในตำแหน่งสูงแต่จิตใจไม่กว้างปฏิบัติหลิ่ แต่ไร้ความเคารพ ไร้ทุกข์แต่ไม่โศกเศร้า (3:26) หรือชี้ให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงไปของเสี่ยวเหริน และพบว่า “เสี่ยวเหริน สมัยก่อนหยาบเข้าสามหาบ เสี่ยวเหรินสมัยนี้ชุ่มชู้คูกคาม คนยโสสมัยก่อนวางท่าโอหัง คนยโสสมัยนี้ก้าวร้าวระราน คนโง่เขลาสมัยก่อนเชื่อซ่าเถรตรง คนโง่เขลาสมัยนี้ไปปดหลอกดวง”(17:16) การวิพากษ์สังคมในหลากหลายแง่มุมทำให้เรารู้ว่า ขงจื้อมีการสังเกตและตรวจสอบสภาวะการณ์ หรือความเป็นไปของสังคมในขณะนั้นอย่างต่อเนื่องจนสามารถเห็นความเปลี่ยนแปลงตลอดจนข้อบกพร่องต่างๆ ที่สื่อเน้นว่าสังคมกำลังระส่ำระสายเป็นสังคมที่ไม่เกื้อกูลให้คนมีชีวิตทางจริยธรรมหรือนำคนไปสู่ความองงามทางคุณธรรมร่วมกันได้ อย่างไรก็ตามข้อสังเกตที่น่าสนใจคือการบรรยายสังคมของขงจื้อ ที่แสดงให้เห็นถึงว่าขงจื้อมีความคิดในเชิงวิพากษ์และความคิดในเชิงวิพากษ์ของขงจื้อได้แบ่งออกเป็นสามระดับ ระดับแรกคือคือ การคิดเชิงวิพากษ์แบบบรรยาย (descriptive) ระดับที่สอง การคิดเชิงวิพากษ์แบบบรรทัดฐาน (normative) และระดับที่สาม การคิดในเชิงวิพากษ์แบบบทบาทการกระทำ (performative) โดยผู้วิจัยจะอภิปรายเป็นลำดับโดยเริ่มจากระดับแรกคือ การคิดเชิงวิพากษ์แบบบรรยายดังนี้ ใน **หลุนอี่ว** ได้มีการบรรยายถึงพระราชารัฐผู้ได้ปลีกตัวจากราชการได้แก่ บิวอี่ สู่ฉิ อี้วี่จ้ง อี้ฉี้ จูจ้ง หลิวเซี่ยฮุย เซ่าเหลียน (18:8:1) ภาพของกลุ่มคนที่ปลีกตัวหลีกเลี่ยงสังคมดังที่ขงจื้อ กล่าวไว้ว่า “อี่วี่จ้งและอี้ฉี้ใช้ชีวิตหลีกเลี่ยงจากโลก ไม่ออกความเห็น รักษาความบริสุทธิ์ของตน มีพลังท่ามกลางชีวิตที่หลีกเลี่ยง”(18:8:4) หรือภาพคิตาจารย์ ผู้ช่วยคิตาจารย์และกลุ่มนักดนตรีต่างๆที่เตรียมอพยพย้ายออกจากรัฐ (18:9) เราจะเห็นว่าจากตัวบทที่ยกมาได้แสดงให้เห็นภาพของสังคมที่กำลังจะแตกสลายเป็นภาพที่พระราชารัฐปลีกตัวจากราชการ หลีกเลี่ยงสังคม คิตาจารย์หนีออกไปจากรัฐไปยังแคว้นหรือสถานที่ต่างๆ แม้ในตัวบทที่ 18:9 จะไม่ได้มีการกล่าวไว้อย่างชัดเจนว่าใครบันทึกบทดังกล่าว แต่สิ่งที่สำคัญคือภาพของสังคมที่กำลังจะแตกสลายนี้ได้ถูกนำเสนอในฐานะข้อเท็จจริงว่าสังคมอยู่ในความโกลาหลแตกซ่านและไม่ใช่สังคมที่น่าพึงปรารถนาอีกต่อไป

แต่สำหรับขงจื้อนอกจากจะตระหนักถึงข้อเท็จจริงดังกล่าวเช่นคนทั่วไปแล้ว ขงจื้อยังบรรยายจัดหมวดหมู่ แยกแยะประเภทของคนเหล่านี้เพื่อที่จะเชื่อมโยงกับจุดยืนทางจริยธรรม/การเมือง

ของตนเองว่า “เราแตกต่างจากผู้คนเหล่านี้ เราไม่ตั้งล่วงหน้าว่าอะไรทำได้” (18:8:5) เห็นได้ชัดว่า ขงจื้อกำลังวิพากษ์ผู้อื่นผ่านการบรรยายเขาเหล่านั้นและบรรยายตนเองไปพร้อม ๆ กัน ความแตกต่างจากผู้คนที่ไม่ตั้งล่วงหน้าว่าอะไรทำได้ อะไรทำไม่ได้ดูจะเป็นท่าทีที่สอดคล้องกับท่าทีแห่งความเป็นวิญญูชน เพราะ “วิญญูชนไม่ด่วนตัดสินล่วงหน้าว่าเห็นด้วยกับสิ่งนี้ไม่เห็นด้วยกับสิ่งนั้น วิญญูชนดำเนินตามสิ่งที่ถูกต้องชอบธรรม” (4:10) ความแตกต่างของขงจื้อกับผู้อื่นคือการที่ขงจื้อใช้มนุษยธรรมเป็นบรรทัดฐานหรือเป็นกรอบในการประเมินและกรอบในการวิพากษ์สังคมซึ่งจะนำเราไปสู่ข้อพิจารณาของการคิดในเชิงวิพากษ์ในระดับที่สองคือการวิพากษ์ในเชิงบรรทัดฐาน (normative) เป็นการคิดเชิงวิพากษ์สังคมโดยใช้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม* ดังที่เราจะเห็น ขงจื้อฝึกให้เหล่าศิษย์คิดในเชิงวิพากษ์ในตัวบท **หลุนอิว** เล่มที่ 14 บทที่ 17 บันทึกไว้ว่า

จื่อลูกล่าวว่ “หวนกงฆ่ากงจื่อจิว เจ้าฮูตายพร้อมเจ้านายแต่ก้วนจ้งไม่ตาย จะกล่าวได้หรือไม่ว่าเขาขาดมนุษยธรรม” อาจารย์กล่าวว่า “หวนกงเคยประสานแวนแคว้นต่างๆถึงเก้าครั้ง โดยมีได้ใช้กำลัง นี่ก็เพราะความสามารถของก้วนจ้ง นี่คือนมนุษยธรรมของเขา นี่คือนมนุษยธรรมของเขา”

จากตัวบทที่ยกมาเราจะเห็นถึงการที่ขงจื้อฝึกให้เหล่าศิษย์คิดในเชิงวิพากษ์ในกรณีเฉพาะของก้วนจ้ง เป็นการฝึกคิดเชิงวิพากษ์ที่วางอยู่บนบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมไม่ว่าจะเป็นการประสานแคว้นต่างๆโดยปราศจากการใช้กำลัง อันแสดงให้เห็นว่าก้วนจ้งใช้มนุษยธรรมในการวางกลยุทธ์ทางการเมืองเพื่อรวบรวมบ้านเมืองโดยคำนึงถึงผลประโยชน์ของประชากรราษฎรเป็นสำคัญ กล่าวอีกนัยหนึ่งก้วนจ้งนั้นมีท่าทีแห่งผู้มีมนุษยธรรม คือดำเนินตามความถูกต้องชอบธรรมโดยไม่ตั้งล่วงหน้าว่าอะไรทำได้ทำไม่ได้ ก้วนจ้งจึงเลือกที่จะไม่ตายตามจื่อจิวผู้เป็นเจ้านายแต่เลือกที่จะเป็นอำมาตย์ให้หวนกง (ผู้ที่ฆ่าเจ้านายตัวเอง) เพื่อสร้างประโยชน์สูงสุดให้กับบ้านเมืองอันแสดงให้เห็นว่าก้วนจ้งมีการจัดลำดับคุณค่าต่างๆภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมจึงทำให้ก้วนจ้งปฏิเสธหรือไม่ยอมที่จะฆ่าตัวตายตามหวงกงผู้เป็นนาย ขงจื้อชี้ว่าเป็นเพราะบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมที่ทำให้ก้วนจ้งแตกต่างจากชายหญิงสามัญทั่วไปที่พร้อมฆ่าตัวตายอยู่ตามคุณคลอง เพราะถือศีลสัตย์เล็กน้อย (14:18:3) เพราะหากก้วนจ้งถือศีลสัตย์เพียงเล็กน้อย เช่นการฆ่าตัวตามเจ้านาย ก้วนจ้งยอมไม่แตกต่างกับหญิงชายดังกล่าวที่ไม่รักษาชีวิตเพื่อบรรลุมรรคาแห่ง

* ผู้วิจัยทราบดีว่าการใช้เหวินเป็นบรรทัดฐานของการคิดในเชิงวิพากษ์อาจนำไปสู่ท่าทีแห่งการตัดสินล่วงหน้าได้ กระนั้นผู้วิจัยขอตั้งข้อสังเกตว่าขงจื้อมิได้ให้คำนิยามหรือความหมายที่ชัดเจนว่ามนุษยธรรมหมายถึงอะไร ซึ่งเป็นการทำให้ความหมายของมนุษยธรรมอยู่ในสภาวะปลายเปิดที่เอื้อต่อการเข้าใจความหมายผ่านบริบทแวดล้อมหรือสถานการณ์เฉพาะเป็นกรณีไป อย่างไรก็ตาม การศึกษาความหมายของมนุษยธรรมที่หลากหลายของขงจื้อยังเป็นประเด็นที่ยังคงต้องวิเคราะห์ให้ลึกซึ้งรอบด้านต่อไป

มนุษยธรรมของตนเองครั้งถ้าพิจารณาต่อไปจะเห็นได้ว่า มนุษยธรรมของกัวนัจจะปรากฏอยู่ในเงื่อนไขที่กัวนัจจะขาดมนุษยธรรมมากที่สุด เป็นที่น่าสังเกตว่าการคิดในเชิงวิพากษ์ในระดับบรรทัดฐานสามารถทำให้วิญญาณแยกแยะระหว่าง “สิ่งที่ดูเหมือนจะเป็น” และ “สิ่งที่เป็นอย่างจริง” ได้เท่าที่ดังกล่าวจะนำเราไปสู่การพิจารณาการคิดในเชิงวิพากษ์ในระดับที่สาม คือการคิดในเชิงวิพากษ์ในเชิงบทบาทการกระทำ¹¹ (performative) ซึ่งเป็นการแสดงออก / ปฏิบัติมนุษยธรรมในบทบาทต่างๆ กรณีที่กัวนัจจะบทบาทการกระทำของกัวนัจจะเกิดจากบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมทำให้กัวนัจจะสามารถรวบรวมดินแดนให้เป็นหนึ่งเดียวโดยมิได้ใช้กำลัง ผู้วิจัยมองว่าการวิเคราะห์มนุษยธรรมของกัวนัจจะด้วยบทบาทการกระทำของขงจื้อเป็นท่าทีที่สำคัญที่จะทำให้เราเข้าใจความหมายของมนุษยธรรม กล่าวคือขงจื้อจะตอบคำถามเกี่ยวกับมนุษยธรรมด้วยบทบาทการกระทำ อาทิเช่น ฝานฉือถามถึงมนุษยธรรมอาจารย์กล่าวว่า “เมื่ออยู่บ้านทำตนให้เป็นที่เคารพเมื่อปฏิบัติงานก็เคารพผู้อื่น เมื่อสัมพันธ์กับผู้อื่นก็จริงใจ เมื่ออยู่กับชนเผ่าเหล่าอารยชน ก็ทิ้งคุณสมบัติเหล่านี้ไม่ได้” (13:19) หรือเมื่อจื่อกัถามถึงมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อออกชางนอกก็ปฏิบัติต่อผู้คนประหนึ่งว่ากำลังต้อนรับแขกสำคัญ เมื่อใช้พระราชารัฐาก็ทำให้ประหนึ่งว่า

¹¹ ความหมายของบทบาทการกระทำ (performative) ซึ่งอยู่ในรูปของคำคุณศัพท์ (adjective) ที่อาจย่อมาจาก “performativity” หรือ “performance theory” ซึ่งในปัจจุบันได้แบ่งออกเป็น 3 ความหมาย ความหมายแรกจะเป็นความหมายที่เกี่ยวข้องกับ ออสติน (J.L Austin) ในหนังสือเล่มสำคัญของเขาที่มีชื่อว่า *How to do things with words* ในปี 1975 ซึ่งออสตินได้แบ่งภาษาเป็นสองประเภท ประเภทแรกคือ “constative” เพื่อใช้ในการบรรยายเหตุการณ์ (description) เพื่อดูว่ามีการเชื่อมโยง (correspond) กับความเป็นจริงหรือไม่เพื่อที่จะสามารถให้คำประโยคดังกล่าวได้ว่าเป็นจริงหรือเท็จ แนวคิด “constative” นั้นได้รับอิทธิพลมาจากปรัชญาสาย ปฏิฐานนิยม (logical positivism) ที่เน้นการพิจารณาภาษาในฐานะการสะท้อนความเป็นจริง ส่วนประเภทที่สองคือ “performative” ซึ่งออสตินชี้ว่านี่คืออำนาจของภาษาที่ไม่ใช่บรรยายเหตุการณ์ แต่ภาษาคือการกระทำ ไม่ว่าจะเป็นการสัญญา การออกคำสั่ง การอุทธาน หรือการแต่งตั้งฯลฯ ด้วยตรรกะนี้ภาษาจึงมีลักษณะของบทบาทการกระทำหรือบทบาทการแสดงออก (performative) เช่นการกล่าวว่า “I do” ในพิธีสมรสซึ่งชี้ให้เห็นการยอมรับสถานภาพการสมรส หรือ “ปอกมันฝรั่ง” ซึ่งผู้กล่าวประโยคดังกล่าวไม่ได้บรรยายว่ามีปอกมันฝรั่ง แต่เป็นการสั่งให้มีการปอกมันฝรั่ง ในแง่นี้ “ถ้อยคำคือการแสดงออกของการกระทำ”(utterance is the performing of an action)(Austin 1975:6) ดังนั้นมันจึงไม่มีการแยกแยะระหว่างถ้อยคำและเหตุการณ์ เพราะถ้อยคำคือตัวเหตุการณ์หรือการกระทำนั่นเอง ซึ่งภายหลังบทบาทการกระทำถูกพัฒนาขึ้นเป็น “speech act” ซึ่งชี้ให้เห็นถึงสิ่งที่เราทำโดยการพูด ความหมายที่สองของบทบาทการกระทำ เป็นการชี้ให้เห็นถ้อยคำที่ซ่อนนัยอยู่ในการแสดงออกของเราซึ่งไม่จำเป็นต้องตรงข้ามกับ constative ของออสตินเสมอไป ส่วนความหมายสุดท้าย เป็นความหมายที่เชื่อมโยงกับทฤษฎีการแสดง (performance theory) ซึ่งเป็นแนวคิดที่ประยุกต์การมองการแสดงบนละครเวทีมาสู่การมองการแสดงในวิถีชีวิตประจำวันธรรมดาของมนุษย์ เช่นการแสดงในรัฐสภาหรือในโบสถ์ เป็นต้น การแบ่งความหมายของบทบาทการแสดงเป็นสามความหมายดังกล่าวเป็นการแบ่งตาม James Loxley, *Performativity*, (London: Routledge,2007),p.169.

กำลังช่วยประกอบพิธีเช่นสรวงอันยิ่งใหญ่”(12:2) เป็นที่น่าสังเกตว่าการกล่าวถึงความหมายของมนุษยธรรมด้วยบทบาทการกระทำของขงจื้อได้แสดงให้เห็นถึงการวิพากษ์ขุนนางบัณฑิตที่เข้ารับราชการในปัจจุบันสมัยนั้นว่าไม่มีบทบาทการกระทำหรือไม่ปฏิบัติคุณธรรมที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมจึงขาดความเคารพในครอบครัวของตน และขาดความเคารพต่อการรับใช้พระราชารัฐหรือขาดความจริงใจในการปฏิบัติคุณธรรมเมื่อดำรงตนในหน้าที่ ด้วยเหตุนี้การคิดในเชิงวิพากษ์ในเชิงบทบาทการกระทำจึงสามารถฉายภาพที่ตรงกันข้ามกับภาพที่เกิดขึ้นจริงในสังคมยุคชุนชิวในสมัยนั้นได้

กล่าวโดยสรุปเราจะเห็นได้ว่าคุณูปการที่สำคัญยิ่งของการฝึกคิดในเชิงวิพากษ์เพื่อสร้างทักษะแห่งการเป็นวิญญูชน คือการที่วิญญูชนสามารถเห็นถึง “สิ่งที่เป็นอยู่” “สิ่งที่ดูเหมือนจะเป็น” “สิ่งที่ควรจะเป็น” ในกระบวนการเดียวกันได้ในขณะเดียวกันก็สามารถแยกแยะความแตกต่างบนความเชื่อมโยงกันได้

2) การคิดในเชิงจินตนาการ (imaginative thinking)

ผู้วิจัยมองว่าคุณูปการของการคิดในเชิงจินตนาการ คือ การคิดที่สามารถเชื่อมโยงกับสภาวะความเป็นอุดมคติโดยตรง อันได้แก่ภาพของชุมชนมีมนุษยธรรม การคิดในเชิงจินตนาการเป็นวิธีคิดที่เป็นขั้นตอนต่อจากการคิดในเชิงวิพากษ์เพราะวิญญูชนจำต้องเข้าใจบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมให้ชัดเจนจึงสามารถนำบรรทัดฐานดังกล่าวมากำหนดองค์ประกอบของการสร้างภาพชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนในอุดมคติได้ ในหลุนอี่ว มีตัวบทที่แสดงให้เห็นถึงการคิดในเชิงจินตนาการคือเล่มที่ 11 บทที่ 15 บันทึกไว้ว่า

11:25:1 จื่อลู่ เจิงซี หรานโหย่ว กงซีหวา นั่งอยู่ข้างอาจารย์

11:25:2 อาจารย์กล่าวว่า “แม้ว่าเราจะมีอายุสูงกว่าเจ้าอยู่บ้างก็อย่าได้ถือเลย”

11:25:3 “ยามปกติ เจ้ากล่าวว่า ‘เราไม่เป็นที่รู้จัก’ ” สมมติว่ามีผู้รู้จักเจ้า เจ้าอยากทำอะไร”

11:25:4 จื่อลู่รับตอบอย่างฉับพลันว่า “ถ้ามีรัฐขนาดพันรถม้าศึกอยู่ระหว่างรัฐใหญ่ และกองทัพมารุกราน จนเกิดความอดอยากขาดแคลน ถ้าศิษย์มีโอกาสบริหาร ภายในสามปีก็จะสามารถทำให้พระราชารัฐมีความกล้าและรู้ทิศทาง” อาจารย์ยิ้ม

11:25:5 (อาจารย์กล่าวกับหรานโหย่วว่า) “ฉิว เจ้าอยากทำอะไร” ฉิวตอบว่า “ในรัฐขนาดกว้างยาวหกสิบหรือเจ็ดสิบลี่ หรือแม้แต่ห้าหกสิบลี่ แล้ใช้ศิษย์ปกครอง ภายในสามปีก็จะสามารถทำให้พระราชารัฐพอเพียง ส่วนการสอนหลี่หรือดนตรี คงต้องรอวิญญูชน”

11:25:6 อาจารย์ถามกษัตริย์ว่า “ชื่อ เจ้าอยากทำอะไร” ชื่อตอบว่า “ศิษย์ไม่อ้างมีความสามารถ แต่ต้องการเรียนรู้เรื่องพิธีกรรมในวิหารบรรพชน เรื่องพิธีการต้อนรับ เรื่องการแต่งตัวตามพิธีกรรม บรรพชนเป็นเพียงเจ้าหน้าที่ผู้ช่วย”

11:25:7 (อาจารย์ถามเจิ้งซี) “เตียน เจ้าอยากทำอะไร” เตียนจึงวางพิณลง ลูกขึ้นยืนตอบว่า “ศิษย์ ต่างกับที่ทั้งสามกล่าวมา” อาจารย์กล่าวว่า “เป็นอะไรไปแล้ว ก็เพียงต้องการให้แต่ละคนแสดง ความมุ่งมั่นออกมา” เตียนกล่าวว่า “ในเดือนสุดท้ายแห่งฤดูใบไม้ผลิ เสื้อผ้าอาภรณ์สำหรับฤดูนี้ก็ มีพร้อม ศิษย์ต้องการลงเล่นน้ำในแม่น้ำอี้ พร้อมกับหนุ่มน้อยห้าหกคน หรือเด็กน้อยสักหกเจ็ดคน รับสายลมบนแท่นพิธี และเดินร้องเพลงกลับบ้าน “อาจารย์ถอนใจกล่าวว่า “เราเห็นด้วยกับเตียน”

11:25 :8 เมื่อทั้งสามออกไปแล้ว เจิ้งซีจึงร้ออยู่กับอาจารย์แล้วถามว่า “คำกล่าวของทั้งสามเป็น อย่างไร อาจารย์ตอบว่า ” เป็นเพียงการแสดงความมุ่งมั่นของแต่ละคนเท่านั้น”

11:25:9 เจิ้งซีถามต่อว่า “เหตุใดอาจารย์จึงยิ้มเมื่อหยิวพูดจบ”

11:25:10 อาจารย์ตอบว่า “การบริหารรัฐต้องอาศัยหลัก คำพูดของเขาไม่มีความอ่อนปรน ด้วยเหตุ นี้ เราจึงยิ้ม”

11:25:11 “ที่ฉิวกล่าวมิใช่นครรัฐหรือ ” “เห็นขนาดกว้างยาว หกเจ็ดสิบลี้ หรือห้าหกสิบลี้ แล้วจะมิ นับว่าเป็นรัฐได้หรือ”

11:25:12 “ที่ชื่อกล่าวมิใช่นครรัฐหรือ” อาจารย์ตอบว่า “มีวิหารบรรพชน มีพิธีการต้อนรับ แล้ว มิใช่นครรัฐจะเป็นอะไร หากชื่อทำแต่การเล็กน้อยใครจะสามารถทำการใหญ่ได้เล่า”

จากตัวบทที่ยกมาทำให้เราเห็นถึงการสร้างทักษะการคิดในเชิงจินตนาการให้กับเหล่า ศิษย์ของขงจื้อ ผู้วิจัยจะขอแบ่งการอธิบายการคิดดังกล่าวในสองรูปแบบ ซึ่งรูปแบบแรกคือ ความสัมพันธ์ระหว่างอุดมคติกับจินตนาการ เวลาที่ขงจื้อกล่าวว่า “ยามปกติเจ้ากล่าวว่า “เราไม่ เป็นที่รู้จัก “ สมมุติว่ามีผู้รู้จักเจ้า เจ้าอยากทำอะไร ประเด็นสำคัญที่ขงจื้อต้องการให้เหล่าศิษย์ สามารถเชื่อมโยงความเป็นอุดมคติและจินตนาการได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งเพื่อฝึกเหล่าศิษย์ให้ สามารถสร้างสรรค์จินตนาการเพื่ออธิบายความเป็นอุดมคติทั้งในแง่ของชุมชนในอุดมคติและในแง่ ของการเป็นวิญญูชนเมื่อต้องดำเนินการปกครอง ทั้งนี้สำหรับความหมายของการเป็นอุดมคติใน ทัศนะของขงจื้อน่าจะสะท้อนในอยู่ในคำกล่าวที่ว่า “เราไม่หวังจะได้พบปราชญ์แต่หวังจะได้พบ วิญญูชน เท่านั้นก็พอแล้ว “(7:25:1) และเราไม่หวังจะได้พบคนดี แต่หวังพบคนที่แน่นอนมั่นคง เท่านั้นก็พอแล้ว (7:25:2) กล่าวคือความเป็นอุดมคติของขงจื้ออยู่ในลักษณะที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ (best possible) บนบริบทและเงื่อนไขในยุคชุมชนที่ขงจื้อมีชีวิตอยู่ กล่าวในอีกแง่หนึ่งสภาวะ

ความเป็นอุดมคติที่ขงจื๊อใฝ่ฝันให้ปรากฏคือสภาวะความเป็นอุดมคติที่อยู่ในขอบเขตที่ขงจื๊อสามารถจะจินตนาการและมองเห็นภาพอย่างชัดเจนได้ ความเป็นอุดมคติของขงจื๊อนอกจากสื่อนัยสภาวะที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้แล้วยังสื่อนัยขอบเขตที่สามารถจะจินตนาการได้ (imaginable) อีกด้วย สิ่งที่จินตนาการจึงมีแนวโน้มที่จะเชื่อมโยงกับความเป็นไปได้ นอกจากนี้ หากจินตนาการคือพลังที่สามารถทำให้เรามองเห็นและเข้าใจตัวเองตลอดจนชุมชนที่เราอยู่ในมิติใหม่ที่สร้างสรรค์และสามารถแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปได้ที่จะทำให้สิ่งที่ไม่ปรากฏให้สามารถปรากฏได้ พิจารณาในแง่ที่จินตนาการย่อมเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการที่จะทำให้ความเป็นอุดมคติกลายเป็นสภาวะที่มีชีวิตขึ้นมาได้ ดังนั้นเวลาที่ขงจื๊อถามว่าสมมุติว่ามีผู้จักเจ้าเจ้าอยากทำอะไร ขงจื๊อกำลังกระตุ้นให้เหล่าศิษย์กลับไปพิจารณาภาพแห่งชุมชนในอุดมคติเพื่อทำให้ภาพอุดมคติเหล่านั้นมีชีวิตโดยการกำหนดองค์ประกอบ หรือรายละเอียดต่างๆ ของภาพในอุดมคติรวมถึงการจัดวางตนเอง (ในฐานะของการเป็นวิญญูชน/การเข้ารับราชการ) เพื่อให้สอดคล้องกับภาพดังกล่าว จะเห็นได้ว่านอกจากขงจื๊อจะฝึกให้เหล่าศิษย์ใช้จินตนาการเพื่อเข้าถึงชุมชนทางการเมืองในอุดมคติของตนเองแล้วขงจื๊อยังสนใจวิธีการจัดวางตนเองของเหล่าศิษย์ให้เข้ากับภาพในอุดมคติอีกด้วย แม้ขงจื๊อจะยอมรับว่าสามารถสะท้อนให้เห็นถึงการสร้างตัวตนทางศีลธรรมตลอดจนทิศทางในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของวิญญูชนในภาพรวมด้วย เมื่อสำรวจพินิจเป็นกรณีเราจะพบว่าในกรณีของจื๊อ ลู่ จื๊อ ลู่ ยินดีทำการปกครองและสร้างชุมชนที่เข้มแข็งทางการเมือง ส่วนหว่านใหญ่ และกงซี หว่าน เน้นผลประโยชน์ของประชาชน แต่ดูจะละบทบาทของการแห่งการเป็นวิญญูชน อันแสดงการเข้าใจบทบาทตลอดจนขอบเขตของความรับผิดชอบทางการเมืองของเหล่าศิษย์ที่มีความแตกต่างกัน จะเห็นได้ว่าการฝึกการใช้จินตนาการดังกล่าวทำให้ขงจื๊อสามารถเห็นภาพชุมชนในอุดมคติของศิษย์แต่ละคนว่ามีความใกล้เคียง-ห่างไกลเป็นชุมชนในอุดมคติของตนเองหรือไม่ หรือมีส่วนไหนที่ต้องการแก้ไขปรับปรุง หรือตั้งข้อสังเกตต่อไป

รูปแบบที่สอง ความสัมพันธ์ระหว่างจินตนาการและการรับรู้ (perception) การที่ขงจื๊อกล่าวกับเจิ้งซี (เตียน) ว่า "เป็นอะไรไปแล้วก็เพียงต้องการให้แต่ละคนแสดงความมุ่งมั่นออกมา" ผู้วิจัยคิดว่าความมุ่งมั่นของขงจื๊อในที่นี้อาจหมายถึงความตั้งใจ (intentionality) ความปรารถนา (desire) หรือเจตจำนง (will) ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม การเข้าใจความมุ่งมั่นจำต้องวางอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างจินตนาการและการรับรู้ กล่าวคือจินตนาการสามารถแสดงกระบวนการรับรู้มนุษยธรรมซึ่งสะท้อนอยู่ในภาพชุมชนในอุดมคติของเหล่าศิษย์ การรับรู้มนุษยธรรมจะทำหน้าที่ในการกำหนดภาพรวมและสร้างคุณลักษณะที่สำคัญของจินตนาการนั้นๆ มาร์ธา นุสบอม เสนอว่าการรับรู้คือการเห็น (seeing) และการได้ยิน (hearing) ไม่ได้แปลว่าเราเห็นโลกในฐานะที่

เป็นตัวมันเอง แยกขาดจากมนุษย์แต่เป็นโลกที่ผ่านการตีความและถูกทำให้มีความเป็นมนุษย์โดยผ่านการใช้มโนทัศน์ของเรา¹² ในทัศนะของนุสบอม การรับรู้คือกระบวนการที่สำคัญในการสร้าง”จินตนาการทางคุณธรรม” (moral imagination) จินตนาการทางคุณธรรมจะนำเราไปสู่กระบวนการตัดสินใจทางคุณธรรมที่สอดคล้องกับเป้าหมายหรือบรรทัดฐานหลักที่เรามีในชีวิตได้ กล่าวคือการรับรู้ คือการเห็นความเป็นจริงในเชิงรูปธรรมที่สลับซับซ้อนด้วยความชัดเจนอย่างสูง และในวิถีทางที่เต็มไปด้วยความรับผิดชอบอย่างเต็มเปี่ยม มันคือการเข้าไปในสถานการณ์ที่อยู่ตรงนั้นด้วยจินตนาการและความรู้สึก¹³ ดังนั้นการรับรู้จึงเป็นการฝึกให้เรามองเห็นได้ยิบ ฐึ่สึก และเข้าใจความเป็นจริงผ่านการใช้จินตนาการทางคุณธรรมของเราเพื่อที่จะสามารถฝึกให้เรามองเห็นมิติทางคุณธรรมที่ลุ่มลึกหลากหลายจนสามารถนำไปสู่การตัดสินใจที่สอดคล้องกับเป้าหมายแห่งการสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมของตนเองได้

หากเรานำแนวคิดเรื่องการรับรู้มาพิจารณาทำที่ของขงจื้อที่ให้เหล่าศิษย์แสดงความมุ่งมั่นของแต่ละคนออกมา อาจเป็นไปได้ว่าขงจื้อต้องการที่จะเห็นถึงการรับรู้เกี่ยวกับชุมชนมีมนุษยธรรมของเหล่าศิษย์ที่อยู่ในจินตนาการของชุมชนของแต่ละคน คือ จื่อลู่ หวานโหย่ว(ฉิว) กงซีหว่า(ชื้อ) เจิงซี(เต๋ียน) เราจะเห็นถึงการรับรู้เกี่ยวกับจินตนาการของชุมชนในอุดมคติที่แบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม คือ 1.ความรับผิดชอบต่อในการบริหารรัฐ 2.ขนาดของรัฐ 3.ชนบจาวีต 4. ประสิทธิภาพในการอยู่ในรัฐ เราจะเห็นว่าการรับรู้ของจื่อลู่แสดงถึงความรับผิดชอบต่อในการบริหารรัฐ (ถ้าศิษย์มีโอกาสบริหารภายในสามปี ก็สามารทำให้ประชาราษฎร์มีความกล้าและรู้ทิศทาง) และความสำคัญของขนาดของรัฐ (ถ้ามีรัฐขนาดพันรถม้าศึก) ส่วนการรับรู้ของหวานโหย่วจะเกี่ยวข้องกับการรับผิดชอบต่อในการบริหารรัฐ (ภายในสามปีก็จะสามารทำให้ประชาราษฎร์พอเพียง) ขนาดของรัฐ (ในรัฐขนาดกล่าวยาวหกสิบหรือเจ็ดสิบลี้...) และเรื่องของชนบจาวีต (ให้วิญญาณชนสอนหลี่และดนตรี) ส่วนกงซีหว่ามีการรับรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อในการบริหารรัฐ (การเป็นเจ้าของที่ผู้น้อย) และเรื่องชนบจาวีต (พิธีกรรมในวิหารบรรพชน พิธีการต้อนรับ การแต่งตัวตามพิธีกรรม) ส่วนเจิงซี (เต๋ียน) นั้นมีการรับรู้ผ่าน”ประสิทธิภาพเชิงสุนทรียภาพ”ของการอยู่ในรัฐหรือชุมชนทางการเมืองในอุดมคติของตนเอง เจิงซีรับรู้ถึงความรู้สึกของตนเองที่มีความรื่นรมย์

¹² ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ “In seeing and hearing we are, I believe, seeing not the world as it is in itself, apart from human beings and human conceptual schemes, but the world already interpreted and humanized by our faculties and our concepts” Martha C. Nussbaum, *Love’s Knowledge: Essays On Philosophical and Literature*, (New York:Oxford University Press,1990), p.164.

¹³ ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ “It is seeing a complex, concrete reality in a highly lucid and richly responsive ways; it is taking in what is there, with imagination and feeling.” *ibid.*,p.152.

จากการลงเล่นน้ำจนแม่ น้ำอ้อ พร้อมกับหนุ่มน้อย 5-6 คน หรือเด็กน้อยสักหกเจ็ดคนซึ่งแสดงให้เห็น ความกลมกลืนของความสัมพันธ์ที่ร่มรวยของคนในสังคม ส่วนประโยคที่ว่า “ในเดือนสุดท้ายแห่ง ฤดูใบไม้ผลิ เสื้อผ้าอาภรณ์ของฤดูนี้มีพร้อม” สื่อนัยประสบการณ์ของการอยู่ในรัฐอุดมคติว่าเป็น สภาวะที่สามารถเทียบเคียงกับการอยู่ในช่วงเดือนสุดท้ายของฤดูใบไม้ผลิที่ดอกไม้จะบานสะพรั่ง อย่างเต็มที่ ที่อาจหมายถึงรัฐในอุดมคติสามารถทำให้ประชากรราษฎรมีความสุข มีความ พอเพียงปราศจากความขาดแคลน เพราะ”เสื้อผ้าอาภรณ์สำหรับฤดูนี้ก็พร้อม” นอกจากนี้การ เดินรับสายลมบนแท่นพิธี และเดินร้องเพลงกลับบ้านของเจิ้งซีหรือเตียนยงสื่อนัยของประสบการณ์ เจริญรุ่งเรืองภาพในการดำเนินชีวิตประจำวัน ภาพชุมชนในอุดมคติในการรับรู้ของเจิ้งซีจึงเป็นภาพ ประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของการอยู่ในรัฐที่แสดงสภาพ / บรรยากาศของสังคมที่สามารถ สร้างชีวิตทางจริยธรรมร่วมกัน มีความสมดุลกลมเกลียว อันเป็นภาพที่แตกต่างจากจื่อหลู่ หราน ไห่ยว กงซีหว่า ที่มีกระบวนการรับรู้ชุมชน (ในอุดมคติ) โดยเริ่มจากการแยกองค์ประกอบเป็นส่วนๆ ซึ่งส่งผลให้ภาพรวมของจินตนาการขาดความกลมกลืนสมดุล ในกรณีของจื่อหลู่ภาพจินตนาการรัฐ ในอุดมคติของจื่อหลู่จะคล้ายมหากาพย์ศึกใหญ่มุ่งรบแย่งชิงดินแดนก่อนจะจบลงด้วยชัยชนะและ ความอยู่ดีมีสุขภาพเหล่าประชากรราษฎร จื่อหลู่จะคิดว่าการใช้กำลัง ความรุนแรงสามารถนำไปสู่ การสร้างความมั่นคงให้กับรัฐได้ซึ่งดูเป็นจุดยืนทางการเมืองที่แตกต่างจากขงจื่ออย่างสิ้นเชิง ส่วน กรณีหรานไห่ยว (ฉิว) และกงซีหว่า (ชือ) มีข้อบกพร่องที่ใกล้เคียงกันคือการมีกรรับรู้ที่สร้าง ข้อจำกัดต่อศักยภาพในจินตนาการรัฐในอุดมคติของตนเอง กล่าวคือในกรณีของหรานไห่ยว (ฉิว) ที่รับรู้ว่าเป็นผู้ปกครองแต่ไม่ได้เป็นวิญญูชน หรือกงซีหว่า (ชือ) ที่ต้องการเป็นเพียง เจ้าหน้าทีผู้คอยซึ่งแสดงให้เห็นถึงการรับรู้เกี่ยวกับความเป็นรัฐโดยมิได้พิจารณาบนความสัมพันธ์ กับความเป็นวิญญูชนของตนเอง การขาดความสัมพันธ์ดังกล่าวนำไปสู่ข้อบกพร่อง คือแม้จะมี องค์ประกอบของความเป็นรัฐครบ แต่หากไม่สามารถเห็นความสำคัญของตนเองในฐานะวิญญูชน ผู้สร้างกระบวนการเพื่อทำให้องค์ประกอบต่างๆปรากฏขึ้น ย่อมไม่อาจสะท้อนแง่มุมของความ รับผิดชอบทางการเมืองเพื่อสร้างความสมดุลกลมเกลียวให้เกิดในรัฐได้ การรับรู้ดังกล่าวจึงเป็น การรับรู้ที่ไม่สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดในการรับรู้ของตนเองและอาจนำไปสู่ข้อจำกัดในการสร้าง จินตนาการเกี่ยวกับรัฐในอุดมคติได้

นอกจากนั้นการฝึกคิดในเชิงจินตนาการยังเป็นการฝึกให้เหล่าศิษย์สามารถสร้าง กระบวนการคิดที่ทวีความซับซ้อนขึ้นได้ กล่าวคือการคิดในเชิงจินตนาการคือการคิดที่แสดงถึง รายละเอียดของชุมชนในอุดมคติซึ่งเป็นการคิดเพื่อสร้างการแปรเปลี่ยนสภาวะอุดมคติให้ กลายเป็นสภาวะของความเป็นไปได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งการคิดในเชิงจินตนาการคือการคิดเพื่อที่จะ

ใช้จินตนาการเชื่อมโยงถึงภาพของชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งในกระบวนการนี้เหล่าศิษย์ต้องสามารถ "สร้างความเป็นรูปธรรม" (to concretize) ให้แก่ชุมชนมีมนุษยธรรมของตนเองในขณะที่เดียวกันก็ต้องสามารถ "ทำให้เป็นอุดมคติ" (to idealize) โดยจินตนาการถึงกระบวนการที่ทำให้สังคมในปัจจุบันสามารถกลายเป็นสังคมในอุดมคติไปพร้อมๆกันได้ การสร้างความเป็นรูปธรรมและการทำให้เป็นอุดมคติสามารถทำได้โดยการบรรยายหรือพรรณนาภาพของชุมชนในอุดมคติตลอดจนการจัดวางจุดยืนของตนเองต่อภาพในอุดมคตินั้นๆ ดังนั้นการคิดในเชิงจินตนาการจึงสามารถแสดงให้เห็นการรับรู้ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญในการกำหนดทิศทางตลอดจนรูปแบบของจินตนาการ การที่ขงจื้อเห็นด้วยกับเตียนอาจเพราะการรับรู้ของเตียน ฉายภาพประสบการณ์เชิงสุนทรีย์ที่สะท้อนให้เห็นถึงความร่มเย็นของการอยู่ในชุมชนอุดมคติ มีความร่มรื่นในความสัมพันธ์และสามารถแสดงถึงวิถีชีวิตที่สอดคล้องและประสานกลมกลืนกับวิถีแห่งธรรมชาติ การรับรู้ของเตียนจึงเป็นการรับรู้ที่สามารถนำไปสู่ภาพของชุมชนในอุดมคติที่ใกล้เคียงกับชุมชนมีมนุษยธรรมมากที่สุดภาพหนึ่งได้

3) การคิดในเชิงอุปลักษณ์ (metaphorical thinking)

โดยทั่วไปการคิดในเชิงอุปลักษณ์คือการอธิบายสิ่งหนึ่งผ่านอีกสิ่งหนึ่งเช่นการที่ขงจื้อกล่าวถึงคุณธรรมของผู้ปกครองว่า "ผู้ปกครองโดยคุณธรรมอาจเปรียบได้กับดาวเหนือซึ่งอยู่กับที่และหมู่ดาวทั้งปวงต่างมานอบน้อม (2:1) จะเห็นได้ว่าขงจื้อนำคุณลักษณะของดาวเหนือที่มีพลังในการดึงดูดหมู่ดาวให้มานอบน้อมมากระตุ้นการรับรู้ของวิญญูชนเพื่อที่จะให้วิญญูชนรับรู้วิถีแห่งการปกครองที่ดำเนินไปเช่นเดียวกับดาวเหนือ กล่าวได้ว่าสำหรับขงจื้อการคิดในเชิงอุปลักษณ์เป็นการคิดที่นำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงต่อการรับรู้ของเราที่มีต่อโลกจึงสามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์วิธีการใหม่ๆที่เราใช้แสดงออกหรือปฏิบัติในโลกได้ ทั้งนี้หากวิญญูชนเข้าใจ /รับรู้พลังของดาวเหนือในฐานะพลังคุณธรรมในการปกครอง วิญญูชนย่อมสามารถสร้างและดำเนินมรรควิธีแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมได้ ผู้วิจัยมองว่าประเด็นที่น่าสนใจของการสอนเรื่องของการคิดในเชิงอุปลักษณ์ของขงจื้อคือ การที่ขงจื้อสามารถชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างจินตนาการและความจริงที่อยู่ในอุปลักษณ์ ขงจื้อ เสนอว่าจินตนาการโดยตัวมันเองมีพลังและพลังจินตนาการนี้คือพลังที่สามารถสร้างโลกที่เป็นไปได้โดยการข้ามพ้นจากข้อจำกัดของโลกเชิงประจักษ์โดยการเสนอความหมายและการตีความใหม่ๆที่จะส่งผลต่อการรับรู้รวมถึงการสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ ให้กับวิญญูชนอันจะทำให้วิญญูชนสามารถกำหนดทิศทางรวมและสร้างสรรค์สภาวะการณ์แห่งความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ความสำคัญของการคิดในเชิงอุปลักษณ์จึงเป็นการคิดที่

เผยให้เห็นถึงความเป็นไปได้หรือความจริงที่สามารถนำมากำหนดกรอบการรับรู้และความเข้าใจ ในฐานะจุดเริ่มต้นแห่งความเข้าใจวิถีแห่งคุณธรรมเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของ วิญญูชน ผู้วิจยขอเสนอการคิดในเชิงอุปลักษณ์ของของขงจื๊อ 2 ประเด็น *ประเด็นแรก อุปลักษณ์* กับการทำให้เป็นมโนทัศน์ (conceptualization) จี้ตั้งคำถามขงจื๊อเกี่ยวกับการปกครอง “หากต้องการประหารคนฉ้อฉลเพื่อปกป้องผู้อยู่ในทำนองคลองธรรม ท่านจะว่าอย่างไร” ขงจื๊อ ตอบว่า “เหตุใดปกครองจึงต้องใช้การประหารด้วยเล่าหากท่านต้องการสิ่งที่ดีประชาชาษฎร์ก็จะดีเอง คุณธรรมของวิญญูชนเป็นเสมือนยอดหญ้า สายลมอยู่บนยอดหญ้ายอดหญ้าย่อมลู่ตามลม” (12:19) พอล ริคัวร์ (Paul Ricoeur) นักคิดในสาขาศาสตร์แห่งการตีความ (hermeneutics) เสนอว่าเราควรเข้าใจอุปลักษณ์ในฐานะ”อุปลักษณ์ที่มีชีวิต” (living metaphor) ที่ทำให้ภาษามีชีวิตและสามารถสร้างความมีชีวิตชีวาให้กับความคิดและจินตนาการของมนุษย์เมื่อมีการตีความอุปลักษณ์ ดังกล่าว ริคัวร์กล่าวว่า “อุปลักษณ์ที่มีชีวิตนั้นไม่เพียงแต่จะสร้างชีวิตชีวาให้กับภาษาในระบบ อุปลักษณ์ที่มีชีวิตนั้นจะนำไปสู่การเพิ่มขีดจำกัดของจินตนาการให้มีกระบวนการคิดในเชิงมโนทัศน์มากขึ้น การพยายามที่จะคิดให้มากขึ้นโดยใช้หลักการที่มีชีวิตชีวาคือเนื้อแท้อันสำคัญของการตีความ”¹⁴

เราจะเห็นได้ว่าอุปลักษณ์ที่มีชีวิตได้กระตุ้นการใช้จินตนาการในการตีความหรือครุ่นคิดเกี่ยวกับอุปลักษณ์ในระดับมโนทัศน์ กล่าวคือหากมโนทัศน์ส่วนใหญ่มีลักษณะเชิงนามธรรมที่ซับซ้อนและยากจะเข้าใจอย่างชัดเจน แต่หากสามารถเข้าใจมโนทัศน์เหล่านั้นผ่านอุปลักษณ์เราก็จะสามารถเข้าใจมโนทัศน์ดังกล่าวได้อย่างลึกซึ้งขึ้น นอกจากนี้ในทัศนะของริคัวร์ การเข้าใจในอุปลักษณ์คือการเข้าใจ “กระบวนการของการเห็นดั่ง” (process of seeing as) “การเห็นดั่งเป็นประสบการณ์และการกระทำไปพร้อมๆกัน”¹⁵ (seeing as“ it is an experience and act at one

¹⁴ ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ “Metaphor is living not only to the extent that it vivifies a constituted language . Metaphor is living by virtue of the fact that it introduces the spark of the imagination into a thinking more at the conceptual level. This struggle to thinking more guided by the vivifying principle is the soul of interpretation” Paul Ricoeur, *The Rule of Metaphor: Multi-Disciplinary Studies of the Creation of meaning in Language* ,Robert Czerny with Kathleen McLaughlin and John Costello,trans,Toronto and Buffalo: University of Toronto Press,1977), p.303.cited in Karl Simms, *Paul Ricoeur* , (London:Routledge:2003),p.77.

¹⁵ Paul Ricoeur, *The Rule of Metaphor: Multi-Disciplinary Studies of the Creation of meaning in Language*,Robert Czerny with Kathleen McLaughlin and John Costello,trans,Toronto and Buffalo: University of Toronto Press,1977), p.213. cited in Karl Simms, *Paul Ricoeur* , (London:Routledge:2003),p.74.

and the same time) มองในแง่นี้การ “เห็นดั่ง” ที่ได้จากการเข้าใจอุปลักษณะชี้ให้เห็นความเข้าใจ (understanding) ที่ได้จากการตีความจึงสะท้อนอยู่ในการดำเนินชีวิตของเรา กล่าวอีกนัยหนึ่งการเห็นดั่งคือการสร้างประสบการณ์ในโลกเชิงประจักษ์โดยใช้พลังแห่งจิตนาการที่ได้มาจากการตีความอุปลักษณะ ผู้วิจัยคิดว่าเราสามารถนำการ “เห็นดั่ง” มาพิจารณาด้วยบท **หลุนอี่ว** ดังนี้

เล่มที่ 12 บทที่ 1

เขียนนวนถาถึงมนุษยธรรมอาจารย์กล่าวว่า “ควบคุมตนเองและกลับคืนสู่หลักคือมนุษยธรรม แม้แต่ในวันเดียวที่ควบคุมตนเอง และกลับคืนสู่หลัก ผู้คนทั้งมวลได้ฟ้าก็จะตอบสนองมนุษยธรรมของเขา การปฏิบัติมนุษยธรรมมาจากตนเองใช้ว่ามาจากผู้อื่น” เขียนนวนถาว่า “ขอให้อาจารย์ช่วยแจจแจงโดยละเอียด” อาจารย์กล่าวว่า “ไม่ใช่หลื่อยามอง ไม่ใช่หลื่อยามฟัง ไม่ใช่หลื่อยามพูด ไม่ใช่หลื่อยามทำ”

เล่มที่ 12 บทที่ 19

จี้คังจื่อถาขงจื่อเกี่ยวกับการปกครอง “หากต้องประหารคนจ้อฉลเพื่อปกป้องผู้อยู่ในทำนองคลองธรรม ท่านจะว่าอย่างไร” ขงจื่อตอบว่า “เหตุใดการปกครองจึงต้องใช้การประหารด้วยเล่า หากท่านต้องการสิ่งที่ดีประชากรราษฎรก็จะดีเอง คุณธรรมของวิญญชนเป็นเสมือนลมคุณธรรมของเสี่ยวเหรินเสมือนยอดหญ้า สายลมอยู่บนยอดหญ้า ยอดหญ้าย่อมลู่ตามลม”

เล่มที่ 2 บทที่ 1

อาจารย์กล่าวว่า “ผู้ปกครองโดยคุณธรรม อาจเปรียบได้กับดาวเหนือซึ่งอยู่กับที่และหมู่ดาวทั้งปวงต่างมานอบน้อม”

เราจะเห็นว่าใน **หลุนอี่ว** อุปลักษณะของการปกครองคือ “สายลม” และ “ดาวเหนือ” โดยธรรมชาติสายลมและดาวเหนือสื่อถึงพลังและแรงดึงดูดที่สร้างและกำหนดวิถีการเคลื่อนไหวของสิ่งต่างๆ ที่อยู่รายล้อม หากมองด้วยสายตาของริเคอร์สายลมและดาวเหนือคืออุปลักษณะที่มีชีวิตที่กำลังทำหน้าที่กระตุ้นให้เหล่าศิษย์ตีความแนวคิดเกี่ยวกับการปกครอง รวมทั้งอาจกำลังเป็นการตั้งคำถามกับคุณธรรมของผู้ปกครองในปัจจุบันที่กำลังเป็นปัญหา การจุดประกายปัญหาด้วยอุปลักษณะของขงจื่อแสดงให้เห็นถึงคุณูปการที่สำคัญของการคิดในเชิงอุปลักษณะ กล่าวคือในบท 12:19 ขงจื่อได้ใช้การคิดในเชิงอุปลักษณะโดยการ “แทนที่” (substitute) ภาพแห่งประสบการณ์

เชิงประจักษ์ (การประหารคนชั่ว) ด้วยภาพแห่งประสบการณ์เชิงสุนทรีย์ (ความพลัวไหวของ ยอดหญ้าที่กำลังลู่ตามสายลม) เพื่อที่จะใช้ภาพแห่งประสบการณ์สุนทรีย์ในการตั้งคำถามหรือ สิ้นคลอนแนวความคิดการใช้การประหารซึ่งเป็นบทลงโทษอันเนื่องมาจากข้อบัญญัติตามกฎหมายนั้นว่าเพื่อแสดงจุดยืนทางจริยธรรมและการเมืองของตนเพื่อชี้ว่าการประหารและความ รุนแรงไม่ใช่สิ่งที่ดีและไม่ควรจะเป็นข้อพิจารณาแรกเกี่ยวกับการปกครอง

ขงจื้อได้กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า “หากท่านต้องการสิ่งที่ดีประชากรราษฎรก็จะดีเอง” ผู้วิจัย มองว่า “สิ่งที่ดี” ที่ขงจื้อกำลังหมายถึงน่าจะเป็นสิ่งที่สามารถสร้างกระแสธารแห่งความดีงาม ความ สมดุลกลมกลืนให้เกิดขึ้นอย่างเป็นไปเอง (spontaneously) ประเด็นสำคัญที่ขงจื้อต้องการให้ เหล่าศิษย์ตระหนักถึงความสำคัญคือ การเน้นย้ำที่วิถีแห่งการปกครองที่ดีด้วยการฝึกคิดในเชิงอุป ลักษณะซึ่งนอกจากจะเป็นการอธิบายเพื่อ “แทนที่” วิถีแห่งการปกครองที่ใช้อำนาจบังคับ (กฎหมาย) มาเป็นภาพแห่งประสบการณ์เชิงสุนทรีย์ (ภาพยอดหญ้า) ที่ขับเน้นวิถีแห่งการปกครอง โดยให้พลังแห่งมนุษยธรรมแล้ว การ”แทนที่”ดังกล่าวยังแสดงให้เห็นว่าขงจื้อปฏิเสธที่จะร่วม สนทนาเสนอข้อถกเถียงที่เกี่ยวกับกฎหมายตั้งแต่เริ่มแรกและเลือกที่จะใช้อุปลักษณะภาพความ พลัวไหวของยอดหญ้าที่กำลังลู่ตามสายลมมา”แทนที่”ความรุนแรงและการประหารอัน เนื่องมาจากการใช้กฎหมาย หากพิจารณาอย่างละเอียดจะเห็นถึง การที่ขงจื้อใช้อุปลักษณะเพื่อ กระตุ้นเร้าความรู้สึกของเหล่าศิษย์เมื่อจินตนาการให้เห็นภาพของ ยอดหญ้าที่พลัวไหวไปตาม กระแสของสายลมซึ่งเปรียบเสมือนการเริงระบำท่ามกลางความกลมกลืนและหลอมรวมกับสภาวะ แวดล้อม นอกจากนั้นยอดหญ้าที่สามารถพลัวไหวยังแสดงถึงความอ้อมเอิบ มีชีวิตชีวา มีพลวัต และมีความงอกงามสมบูรณ์ซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวคือคุณลักษณะที่สำคัญของสมาชิกในชุมชนมี มนุษยธรรม

จะเห็นได้ว่าการคิดในเชิงอุปลักษณะ นอกจากจะกระตุ้นเร้าความรู้สึก จินตนาการ การรับรู้ วิถีแห่งการปกครองที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจากการปกครองด้วยกฎหมายที่ใช้บทลงโทษอย่าง รุนแรงด้วยการประหารหรือความตาย การ”แทนที่”ด้วยอุปลักษณะความพลัวไหวของยอดหญ้า ที่กำลังลู่ตามสายลมดังกล่าวเป็นการ “แทนที่”เพื่อสร้างความแตกต่างให้เกิดขึ้น ในขณะเดียวกัน ก็เสนอทางเลือกและความเป็นไปได้ใหม่ๆที่สร้างสรรค์เกี่ยวกับวิถีแห่งการปกครอง โดยใช้ มนุษยธรรมผ่านการ”เห็นดั่ง”ดั่งที่ขงจื้อกล่าวว่าผู้ปกครองโดยคุณธรรมที่อาจเปรียบเทียบกับ ดาวเหนือ (2:1) และคุณธรรมของวิญญูชนที่เป็นเสมือนลม (12:19) ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการ หนึ่งที่ขงจื้อต้องการแสดงให้เห็นเหล่าศิษย์เห็นคือ มโนทัศน์ที่ได้จากอุปลักษณะดังกล่าว อันได้แก่ “การ เคลื่อนไหวโดยผ่านการควบคุมกับการควบคุมโดยไม่เคลื่อนไหว” กล่าวคือมโนทัศน์ดังกล่าวได้มา

จากความเข้าใจอุปลักษณ์ที่ว่าดาวเหนือจะดูเหมือนหยุดนิ่ง แต่จริงๆมีความเคลื่อนไหว เช่นเดียวกับสายลมที่มีความเคลื่อนไหว แม้จะมองไม่เห็นความเคลื่อนไหวนั้นก็ตาม การเคลื่อนไหวของดาวเหนือและสายลมเป็นการเคลื่อนไหวที่มีทิศทางที่ชัดเจน ไม่ใช่เคลื่อนไหวไปในทุกทิศทุกทางอย่างไร้จุดหมาย กล่าวคือ ดาวเหนือย่อมเคลื่อนไปตามแกนของโลกและสายลมย่อมเคลื่อนที่ไปในทิศทางที่กำหนดโดยฤดูกาลต่างๆ แต่อย่างไรก็ตามในแง่ของการควบคุมหรือกำหนดสิ่งอื่นทั้งดาวเหนือและสายลมกระทำการโดยปราศจากการเคลื่อนไหว แม้ว่าดาวเหนือจะมีแรงดึงดูดแต่แรงดึงดูดดังกล่าวเป็นผลมาจากการที่ดาวเหนือเคลื่อนตนเองไปตามแกนโลก สายลมก็เช่นเดียวกัน สายลมพัดพาไปยังทิศทางใดทิศทางหนึ่ง และพัดอยู่เสมอเพื่อเคลื่อนตนเองไปยังทิศทางนั้นๆ การที่ยอดหญ้าปลิวไหวหรือลู่ตามลมย่อมไม่ได้เกิดจากการที่ลมเคลื่อนไหวเพื่อจะให้ออดหญ้าปลิวตาม ทั้งนี้การเข้าใจในอุปลักษณ์ดังกล่าวสามารถเป็นฐาน (ground) ในการรับรู้เพื่อทำให้เหล่าศิษย์เชื่อมโยงวิถีแห่งคุณธรรมในการปกครองกับดาวเหนือหรือสายลม กล่าวคือเห็นถึงวิธีการปกครองดังดาวเหนือหรือสายลม และสามารถสร้างประสบการณ์ในโลกเชิงประจักษ์ที่สอดคล้องกับการเห็นสิ่งนั้น

การเห็นวิธีการปกครองดังดาวเหนือหรือสายลมของขงจื้อกับมโนทัศน์“การเคลื่อนไหวโดยผ่านการควบคุมกับการควบคุมโดยไม่เคลื่อนไหว” ได้สะท้อนอยู่ในการตอบคำถามเกี่ยวกับมนุษยธรรมว่า “ควบคุมตนเองและกลับคืนสู่หลัก แม้แต่วันเดียวที่ควบคุมตนเองและกลับสู่หลัก ผู้คนทั้งมวลได้ฟ้าก็จะตอบสนองมนุษยธรรมของเขา”(12:1) แสดงให้เห็นว่าขงจื้อเสนอวิถีแห่งการปกครองด้วยบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมที่สอดคล้องกับ “การเคลื่อนไหวโดยผ่านการควบคุมกับการควบคุมโดยไม่เคลื่อนไหว” ซึ่งเป็นวิธีการปกครองดังดาวเหนือและสายลม กล่าวคือขงจื้อต้องการให้เหล่าศิษย์สามารถสร้างประสบการณ์แห่งการปกครองด้วยความเข้าใจที่ได้จากอุปลักษณ์ “การเคลื่อนไหวโดยผ่านการควบคุม” จึงหมายถึง ไม่ใช่หืออย่ามอง! ไม่ใช่หืออย่าฟัง! ไม่ใช่หืออย่าพูด ไม่ใช่หืออย่าทำ การไม่มอง ไม่พูด ไม่ฟัง หากไม่ใช่หือชี้ให้เห็นถึงการปฏิบัติมนุษยธรรมผ่านการเคลื่อนไหวที่มีการควบคุมอย่างถ่วงถ่วงถึงดังเสมือนหนึ่งไม่มีการเคลื่อนไหว ซึ่งผลแห่งการเคลื่อนไหวในรูปแบบดังกล่าวคือ “ผู้คนทั้งมวลได้ฟ้าก็จะตอบสนองมนุษยธรรมของเขา” ซึ่งสอดคล้องกับ “การควบคุมโดยไม่เคลื่อนไหว” ที่สามารถแสดงถึงการตอบสนองของเหล่าประชาราษฎร์คือการเป็นประชาราษฎร์ที่ง่ายต่อการปกครองเพราะหากผู้ปกครองมีคุณธรรมและสามารถพาสังคมไปสู่ความสงบงามเติบโตทางจริยธรรมร่วมกัน ประชาราษฎร์ย่อมตอบแทนผู้ปกครองโดยการปฏิบัติตามบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม ดังนั้น “การควบคุมโดยไม่เคลื่อนไหว” จึงสอดคล้องกับคำกล่าวของขงจื้อที่ว่า “หากท่านต้องการสิ่งที่ดี ประชาราษฎร์ก็จะดีเอง” (12:19)

กล่าวโดยสรุปเราจะเห็นว่าการคิดในเชิงอุปลักษณ์กับการทำให้เป็นมโนทัศน์คือการคิดที่ฝึกให้เหล่าศิษย์สามารถเข้าใจวิถีแห่งการปกครองดังดาวเหนือและสายลมโดยใช้จินตนาการ / การตีความซึ่งนำไปสู่ความเข้าใจมโนทัศน์“การเคลื่อนไหวโดยผ่านการควบคุมกับการควบคุมโดยไม่เคลื่อนไหว “ ความเข้าใจมโนทัศน์ดังกล่าวย่อมทำให้เหล่าศิษย์สร้างประสบการณ์แห่งการเป็นผู้ปกครองเพื่อสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมต่อไป

ประเด็นที่สอง อุปลักษณ์กับตัวบทไม่ปรากฏ (the absent text) ผู้วิจัยเสนอว่าการคิดในเชิงอุปลักษณ์สามารถเชื่อมโยงถึงตัวบทอื่นแม้จะไม่ปรากฏก็ตาม ในกรณีนี้คือตัวบทที่ว่าด้วยสถานภาพและบทบาทของขงจื๊อในฐานะของวิญญูชนผู้มีพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม การที่ขงจื๊อกล่าวว่า “จอกเหล้าที่ไม่เป็นจอกเหล้า” อนิจจา จอกเหล้าหนอ! จอกเหล้าหนอ! (6:23) ตัวบทดังกล่าวอาจหมายถึงขงจื๊อเองที่ควรจะเป็น “จอกเหล้า” นี้แต่ก็ไม่มีโอกาสทำหน้าที่หรือบทบาทของตนได้เต็มที่¹⁶ ในกรณีจื๊อกังถามขงจื๊อว่าตนเองเป็นภานะอะไรและขงจื๊อตอบว่า “เจ้าเป็นภานะหยกในพิธีบวงสรวง”¹⁷ (5:3) แม้ว่าขงจื๊อจะใช้อุปลักษณ์ “หยก” ในการนิยามจื๊อกังและใช้ “อุปลักษณ์” “จอกเหล้า” ในการนิยามตนเอง ดูเหมือนว่าขงจื๊อจะใช้อุปลักษณ์ตามขนบทั่วไปโดยการอธิบายสิ่งหนึ่งด้วยอีกสิ่งหนึ่ง กล่าวคืออธิบายคุณลักษณะของจื๊อกังด้วยภานะหยกในพิธีบวงสรวงและขงจื๊ออธิบายตัวเองด้วยการเป็นจอกเหล้า หากแต่นัยยะของการกล่าวอุปลักษณ์ทั้งสองนั้นแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ ในขณะที่ขงจื๊อเสนอให้จื๊อกังใช้จินตนาการมองตนเองด้วยคุณสมบัติของ“ภานะหยก” ซึ่งสื่อถึงนัยถึงความสามารถและคุณธรรมของจื๊อกังที่ถึงพร้อมในการปกครองและบริหารรัฐ แต่เมื่อกล่าวถึงตนเองขงจื๊อกลับเปรียบเทียบกับตนเองว่าเป็น“จอกเหล้าที่ไม่เป็นจอกเหล้าอนิจจา จอกเหล้าหนอ! จอกเหล้าหนอ!” ประเด็นที่น่าสนใจอยู่ที่ขงจื๊อใช้อุปลักษณ์ “จอกเหล้า” แสดงตัวบทอื่นแทน (the text instead) หรือตัวบทไม่ปรากฏซึ่งเป็นกระบวนการที่บางสิ่งบางอย่างถูกละไว้ในอุปลักษณ์ การตีความ / ความเข้าใจที่ได้จากอุปลักษณ์จึงเป็นกระบวนการที่สามารถทำให้ตัวบทที่ไม่ปรากฏปรากฏขึ้นได้ เราจะเห็นได้ว่าในกรณีของขงจื๊อนั้นอุปลักษณ์จอกเหล้าเป็นอุปลักษณ์ที่กำลังบ่งชี้ไปยังสิ่งอื่น อันได้แก่การตั้งคำถามต่อสถานภาพความเป็นวิญญูชนของตนเองซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกละไว้หรือไม่ได้ถูกกล่าวถึงไว้ในที่นี้

¹⁶ สุวรรณา สถาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ) หลุนอี่ว: ขงจื๊อสนทนา (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2551) ,เชิงอรรถหมายเลข 94, หน้า 328.

¹⁷ (ซี)ภานะหรือเครื่องมือ ในที่นี้เป็นคำเปรียบบทบาทหน้าที่ที่เหมาะสมกับจื๊อกัง ถือได้ว่า มีบทบาทสำคัญมากในการปกครอง เพราะพิธีบวงสรวง เช่นพิธีแสดงถึงความชอบธรรมในการใช้อำนาจรัฐ “สุวรรณา สถาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ) หลุนอี่ว: ขงจื๊อสนทนา (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2551) ,เชิงอรรถหมายเลข 63, หน้า 323.

การใช้อุปลักษณดังกล่าวของขงจื้อมีนัยที่สำคัญคือ เป็นการใช้อุปลักษณเพื่อการเข้าใจ และทำทนายตนเอง การที่ขงจื้อกล่าวว่า “จอกเหล้าที่ไม่เป็นจอกเหล้า อนิจจา จอกเหล้าหนอ! จอกเหล้าหนอ!” เป็นไปได้ว่าขงจื้อต้องการตั้งคำถามว่า จอกเหล้าที่ไม่ทำหน้าที่ของจอกเหล้า ยังเป็นจอกเหล้าอยู่หรือไม่? ความเข้าใจที่ได้จากอุปลักษณหรือตัวบทที่ซ่อนอยู่คือ วิญญาณที่ไม่เข้ารับราชการรวมถึงยังไม่สามารถสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมยังถือว่าเป็นวิญญาณอยู่หรือไม่? การเป็นวิญญาณที่มีพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นทั้งเป้าหมายและความมุ่งหวังอันสูงสุด แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นสิ่งที่ตราบช่วงชีวิตของขงจื้อไม่เคยเอื้อถึงหรือสามารถทำให้ปรากฏได้ ขงจื้อจะพิจารณาสถานภาพการเป็นวิญญาณของตนเองอย่างไร? ทั้งนี้ดูเหมือนว่าด้วยอุปลักษณ “จอกเหล้า” ขงจื้อกำลังทบทวนพร้อมๆกับทำทนายความเป็นวิญญาณของตนเองในขณะเดียวกัน

นอกจากนี้การกล่าวว่า “อนิจจา จอกเหล้าหนอ ! จอกเหล้า! หนอ อาจเป็นการที่ขงจื้อใช้อุปลักษณในการวิพากษ์วิจารณ์ตนเองรวมถึงปลดปล่อยตนเองไปพร้อมๆกันเพื่อให้ตนเองได้ตระหนักถึงความสำคัญของความเป็นวิญญาณของตนเอง เราจะเห็นได้ว่าการคิดในเชิงอุปลักษณในแง่มุมมองของอุปลักษณกับตัวบทที่ไม่ปรากฏของขงจื้อคือความสามารถในการใช้อุปลักษณเพื่อใช้ทำความเข้าใจรวมถึงตั้งคำถามต่อเป้าหมายทางจริยธรรมของตนเองดังขงจื้อที่แสดงให้เห็นการรับรู้ว่าตนเองเป็นจอกเหล้าแต่เมื่อการย้อนพินิจกลับพบว่าไม่ใช่จอกเหล้า หรือเป็นวิญญาณแต่ยังไม่มีโอกาสได้บรรลุพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม การเข้าใจความสำคัญของอุปลักษณกับตัวบทที่ไม่ปรากฏคือความเข้าใจที่สามารถเผยตัวบทที่ยังไม่ปรากฏให้สามารถปรากฏขึ้นได้

กล่าวโดยสรุปในวิธีการสอนของขงจื้อทั้งสามแบบคือ ทั้งการคิดในเชิงวิพากษ์ การคิดในเชิงจินตนาการและการคิดในเชิงอุปลักษณ คือการคิดที่จะนำไปสู่การริเริ่มสร้างสรรค์ ซึ่งอาจหมายถึงการคิดที่ออกจากรอบความคิดเดิมๆ หรือการสรรค์สร้างความรู้ใหม่ๆเพื่อใช้ในการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน โดยเริ่มแรกขงจื้อเน้นให้คิดในเชิงวิพากษ์เพื่อให้เหล่าศิษย์เห็นถึงบรรทัดฐานที่สำคัญคือ มนุษยธรรมที่เป็นบรรทัดฐานของชุมชนมีมนุษยธรรมอันเป็นชุมชนที่สามารถสร้างความงอกงามเติบโตแห่งชีวิตที่มีศีลธรรมได้ ต่อมาขงจื้อจึงได้ฝึกคิดให้เหล่าศิษย์คิดในเชิงจินตนาการเพื่อให้เหล่าศิษย์ตระหนักถึงความสำคัญของ ความเป็นอุดมคติ ความเป็นไปได้ เป็นการให้อิสระแก่เหล่าศิษย์ในการจินตนาการโดยขงจื้อจะพิจารณาดูว่าชุมชนในอุดมคติของศิษย์แต่ละคนเป็นอย่างไร ในขั้นตอนสุดท้ายขงจื้อสอนการคิดในเชิงอุปลักษณซึ่งเป็นการคิดที่ซับซ้อนมากขึ้นเมื่อเทียบกับการคิดสองวิธีแรก ความสำคัญของการฝึกคิดในเชิงอุปลักษณ คือการใช้จินตนาการเพื่อตีความอุปลักษณและสร้างความรู้เกี่ยวกับวิถีแห่งการปกครองภายใต้

บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม นอกจากนั้นสำหรับขงจื้อการคิดในเชิงอุปลักษณ์ยังสามารถส่งผลต่อความเข้าใจเรื่องบทบาทของการเป็นวิญญูชนได้อีกด้วย

2.4 ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรม

ขงจื้อเสนอการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนด้วยองค์ประกอบ 2 ส่วน ส่วนแรกคือการเรียนรู้ และส่วนที่ 2 คือการมีคุณธรรมดังที่ขงจื้อได้กล่าวถึง วลี 6 และโทษ 6 ว่า “รักมนุษยธรรม แต่ไม่รักการเรียนรู้ โทษที่บังเกิดคือความโง่ รักความรู้ แต่ไม่รักการเรียนรู้ โทษที่บังเกิดคือความเลือนลอยไร้แก่นสาร รักความจริงแต่ไม่รักการเรียนรู้ โทษที่เกิดคือความบั่นทอน รักความตรง แต่ไม่รักการเรียนรู้ โทษที่บังเกิดคือความดุดัน รักความกล้าหาญแต่ไม่รักการเรียนรู้ โทษที่บังเกิดคือความบ้าบิ่น รักความแข็งแกร่งแต่ไม่รักการเรียนรู้ โทษบังเกิดคือความคลั่ง” (17:8:3) เราจะเห็นได้ว่าการเรียนรู้สามารถทำหน้าที่กล่อมเกลาคคุณธรรมให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะเพื่อไม่ให้คุณธรรมดังกล่าวกลายเป็นสิ่งอื่นที่ไม่ใช่ตัวเอง อันได้ความโง่ ความเลือนลอยไร้แก่นสาร ความบั่นทอน ความดุดัน ความบ้าบิ่น และความคลั่ง มองในแง่นี้การมีคุณธรรมโดยไม่มีการเรียนรู้คอยกำกับ อาจเป็นการก้าวไปสู่พรหมแดนของการขาดไร้ซึ่งคุณธรรมและอาจทำให้วิญญูชนเปลี่ยงพล้ำต่อเป้าหมายแห่งการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนเพื่อสร้างตัวตนแห่งคุณธรรมได้ แต่ในทางกลับกันขงจื้อก็กล่าวโทษของการเรียนรู้ ซึ่งไม่สามารถต่อยอดหรือไตร่ตรองความรู้ที่มีดังที่กล่าวไว้ว่า “เรียนรู้โดยไม่คิดจะสูญเปล่า...” (2:15) ดังที่ขงจื้อยกตัวอย่างไว้ว่า “แม้มีคนที่ท่องบทเพลงในคัมภีร์กวีนิพนธ์” ได้หมด 300 บท แต่เมื่อรับภาระการปกครอง เขาไม่รู้จะปฏิบัติอย่างไร หรือเมื่อได้รับมอบหมายภารกิจไปดินแดนต่างๆ ก็ไม่อาจตอบคำถามอะไรด้วยตนเองได้ มีความรู้ท่วมหัวขนาดนี้ มีประโยชน์อะไร” (13:5) ดังนั้นการให้นำหนักด้านใดด้านหนึ่งต่อการเรียนรู้และการมีคุณธรรม จึงมิใช่วิธีการแห่งการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนที่ถูกต้อง หากแต่ขงจื้อเสนอให้เราพิจารณาถึงคุณูปการที่เกิดขึ้นบนการตระหนักถึงความสำคัญทั้งการเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมต่างๆ ดังนั้นผู้วิจัยจึงขอเสนอการเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมของวิญญูชนโดยการเสนอถึงกระบวนการรำเรียนของวิญญูชนใน 4 กระบวนการอันได้แก่ 1. การศึกษาดนตรี-กวีนิพนธ์ 2. การศึกษาคุณธรรมหลี่ 禮-เหริน 仁 3. การศึกษาคุณธรรม เหริน-ชู่ 恕 4. การศึกษาคุณธรรมเหอ 和 ในความสัมพันธ์ระหว่างหลี่กับดนตรี

1) การศึกษาดนตรี-กวีนิพนธ์

ผู้วิจัยจะเริ่มอภิปรายถึงการศึกษาดนตรี โดยจะชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษาดนตรีซึ่ง สู่ กัง (Gang-Xu) เสนอว่ามิติทางสุนทรียศาสตร์มิใช่เป็นวิถีของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนที่เข้าใจกัน หากแต่มิติทางสุนทรียศาสตร์คือเป้าหมายสูงสุด เขาเสนอว่าคุณธรรมนั้นต้องถูกทำให้มีมิติทางสุนทรียศาสตร์ (aestheticized) ซึ่งแสดงให้เห็นถึงสภาวะอันสูงสุดของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน¹⁸ ข้อพิจารณาของสู่กั๊งน่าสนใจหากเรากลับไปอ่านตัวบท *หลุนอี่วี่* ที่บรรยายถึงเมื่อครั้งขงจื้ออยู่ที่รัฐฉีและได้ฟังดนตรีเสาและหลังจากนั้นก็ไม่รู้สึกรสเนื้อเป็นเวลา 3 เดือน ขงจื้อกล่าวว่า “เราไม่เคยคิดมาก่อนว่าดนตรีจะดีเลิศได้ถึงปานนี้” (7:13) จากตัวบทดังกล่าวทำให้เราเห็นถึงความสำคัญของการศึกษาดนตรีในประเด็นต่างๆดังนี้

(1) *ดนตรีก่อให้เกิดการแปรเปลี่ยนของสำนึกในเชิงศีลธรรม* (transformation of moral consciousness) เป็นที่ทราบกันว่าดนตรีหรือนาฏยลีลา “เสา” *ว่างดงามไร้ที่ติอีกทั้งดีงามโดยสมบูรณ์*(3:25) ความดีเลิศของดนตรีเสาทำให้ขงจื้อไม่รู้สึกรสเนื้อเป็นเวลาถึงสามเดือน เป็นที่น่าสังเกตว่าแม้ขงจื้อจะไม่ใช่นักดนตรีมืออาชีพเช่นคิตาจารย์แต่ขงจื้อก็เล่นดนตรีเช่นเล่นกังสดาลหรือพิณรวมถึงรักและรู้สึกรื่นรมย์ในการฟังดนตรี(8:15) ขงจื้อจึงมีประสบการณ์เชิงสุนทรียภาพอันได้จากการฟังดนตรีอยู่แล้วในบางระดับ แต่การฟังดนตรีเสานั้นเป็นประสบการณ์ที่แตกต่างออกไปจนขงจื้อถึงกับกล่าวว่า “เราไม่เคยคิดมาก่อนว่าดนตรีจะดีเลิศได้ถึงปานนี้” และไม่รู้สึกรสเนื้อเป็นเวลานานสามเดือน ผู้วิจัยมองว่าการไม่รู้สึกรสเนื้อแสดงให้เห็นถึงสภาวะการแปรเปลี่ยนของมโนสำนึกอันเนื่องมาจากประสบการณ์เชิงสุนทรียภาพที่ได้จากการฟังดนตรี¹⁹ กล่าวคือการแปรเปลี่ยนของสำนึกทางศีลธรรมคือการเปลี่ยนแปลงระดับของสำนึกเชิงศีลธรรมไปในระดับที่สูงขึ้นอย่างฉับพลัน หรืออย่างก้าวกระโดดโดยพ้นไปจากระดับของการคิด ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า *เราไม่เคยคิดมาก่อนว่าดนตรีจะเลิศได้ถึงปานนี้* ความแปรเปลี่ยนของสำนึกในเชิงศีลธรรมอย่างฉับพลันของขงจื้อน่าจะเกิดขึ้นจากการที่ขงจื้อ “ยอม”หรือ“พ่ายแพ้”ต่อความงามอย่างไร้ที่ติและความดีงามโดยสมบูรณ์ของดนตรีเสา เป็นการ “ยอม”หรือ“พ่ายแพ้”เพื่อที่ตนเองจะสามารถเข้าถึงและหลอมรวมกับสภาวะแห่งความงามและดีงามโดยสมบูรณ์เพื่อยกระดับของสำนึกในเชิงศีลธรรมของตนเองให้สอดคล้องและดำเนินไปในท่วงทำนองและความงามสมบูรณ์แห่งดนตรี

¹⁸ Gang-xu, “The Aesthetic in Confucianism Examined from three view points”, *Journal of Chinese Philosophy* 26, 4(December,1999):438.

¹⁹ Zong-qi Cai , “In Quest of Harmony :Plato and Confucius on Poetry” *Philosophy East and West* 49 ,3(July, 1999) :328.

เสาะได้ ซึ่งเราจะเห็นได้จากร่องรอยของการหลอมรวมทำให้ขงจื้อไม่รู้รสเนื้อเป็นเวลาสามเดือน อาจมองได้ว่าการไม่รู้รสเนื้อของขงจื้อคือการที่ขงจื้อได้หยุดการใช้ผัสสะรับรู้ (senses) ในด้านอื่นๆ เช่นการไม่รู้รสเนื้อซึ่งเป็นผัสสะเชิงกายภาพเพราะมุ่งใช้ผัสสะทั้งหมดในการสัมผัสและหลอมรวมกับความงดงามและสมบูรณ์แห่งดนตรีเส้าอันเป็นประสบการณ์ทางสุนทรียภาพที่เข้มข้นและลึกซึ้ง ซึ่งนอกจากจะสามารถแปรเปลี่ยนระดับของสำนึกเชิงศีลธรรมของขงจื้อให้สมบูรณ์งดงามขึ้นแล้ว ยังเป็นการ “ซึมซับ” อารมณ์/ความรู้สึกในเชิงคุณธรรมเพื่อที่จะนำอารมณ์ความรู้สึกดังกล่าวมาใช้จินตนาการถึงชุมชนในอุดมคติหรือชุมชนมีมนุษยธรรมให้เป็นชุมชนที่มีความงดงามและสมบูรณ์มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

(2) *ดนตรีสามารถกลมกล่อมเกลาอารมณ์ทางศีลธรรมให้อยู่ในระบบระเบียบเชิงสุนทรีย์ (aesthetic order) นอกจากดนตรีจะสามารถยกระดับของสำนึกในทางศีลธรรม ดนตรียังสามารถทำให้รับรู้อารมณ์ทางศีลธรรมได้อย่างคมชัดขึ้นและสามารถจัดระบบระเบียบในเชิงสุนทรีย์ให้แก่อารมณ์ทางศีลธรรมของเราได้ จะเห็นได้ว่าช่วงเวลาขงจื้อ หลอมรวมและซึมซับสภาวะแห่งความงดงามและดีงามโดยสมบูรณ์แห่งดนตรีเส้า (จนลิ้มรสเนื้อ) นั้นน่าจะเป็นช่วงเวลาขงจื้อใช้ดนตรีในการกลมกล่อมเกลา การรับรู้อารมณ์ทางศีลธรรมของตนเองให้คมชัดขึ้น การที่ขงจื้อกล่าวว่า “เราไม่เคยคิดมาก่อนเลยว่าดนตรีจะดีเลิศถึงปานนี้” คือการที่ขงจื้อถูกตรึงไว้ด้วยพลังแห่งเสียงดนตรีมากกว่าความหมายของเนื้อเพลงที่ปรากฏอยู่ในดนตรีเส้า ซึ่งผู้วิจัยเชื่อว่าบุคคลที่มีการรำเรียนที่ยาวนานเช่นขงจื้อน่าจะรู้ความหมายของเนื้อเพลงแห่งดนตรีเส้าเป็นอย่างดี การถูกตรึงไว้ด้วยพลังของเสียงดนตรีเป็นการใช้พลังของเสียงดนตรีเพ่งพินิจอารมณ์ทางศีลธรรมของตนเองที่เกิดขึ้นตามความเป็นจริงในปัจจุบันเพื่อให้พลังแห่งเสียงดนตรี (เส้า) ช่วยในการจัดระบบระเบียบในเชิงสุนทรีย์ขึ้นให้แก่อารมณ์ทางศีลธรรม กล่าวคือหากเราพิจารณาดนตรีอย่างลึกซึ้งเพื่อที่จะใช้ในการกำกับ (regulate) จิตใจ จิตใจของเราก็จะสามารถพัฒนาไปได้พัฒนาไปได้อย่างสงบ ตรงไปตรงมาอย่างมีเมตตาและจริงใจซึ่งคุณลักษณะดังกล่าวดังกล่าวจะสามารถก่อให้เกิดความรื่นรมย์ได้²⁰*

ผู้วิจัยมองว่า ในแง่หนึ่งการไม่รู้รสเนื้อของขงจื้อด้วยพลังแห่งดนตรีก็เป็นร่องรอยอันสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าขงจื้อเองกำลังอยู่ในความรื่นรมย์ที่เปี่ยมล้นซึ่งแสดงให้เห็นว่าดนตรีเส้าได้เข้ามากำกับอารมณ์ทางศีลธรรมทางศีลธรรมของขงจื้อ หรือได้สร้างระบบระเบียบขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง จึงเป็นระบบระเบียบซึ่งแสดงให้เห็นรูปแบบอันสูงสุด (the highest form) ของการผสมผสานระหว่างความงดงามอย่างไร้ที่ติและความดีงามโดยสมบูรณ์แห่งดนตรีเส้าซึ่งถือเป็นระบบระเบียบ

²⁰ Yuhwen Wang, “The Ethical Power of music: Ancient Greek and Chinese Thoughts”, *Journal of Aesthetic Education* 38, 1(Spring,2004):90.

ในเชิงสุนทรีย (aesthetic order) การอยู่ในระบบระเบียบดังกล่าวของขงจื้อ นอกจากจะสามารถ บ่มเพาะอารมณ์ในเชิงศีลธรรมของขงจื้อแล้วยังแสดงให้เห็นการที่ขงจื้อเข้าใจคุณธรรมโดยผ่าน “การตัดสินเชิงสุนทรียะ” (aesthetic judgment) โดยการจัดท่วงทำนอง/จังหวะ (rhythm) แห่ง คุณธรรมให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกับมิติของความงดงามและความรื่นรมย์ยินดี ซึ่งเป็น องค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างชีวิตทางจริยธรรมของตนเองขึ้นมาได้

ส่วนในประเด็นต่อไปเราจะมาพิจารณาถึงความสำคัญของกวีนิพนธ์ที่ปรากฏ ใน **หลุนอี่ว** เล่มที่ 17 บทที่ 9 บันทึกไว้ว่า

17:9:1 อาจารย์กล่าวว่า “ศิษย์เอ๋ยไหนพวกเจ้าไม่ศึกษา **คัมภีร์กวีนิพนธ์**

17:9:2 **คัมภีร์กวีนิพนธ์**สามารถใช้สร้างแรงบันดาลใจ”

17:9:3 “สามารถใช้พิจารณา”

17:9:4 “สามารถใช้ในการสมาคม”

17:9: 5 “สามารถใช้ระบายอารมณ์”

17:9:6 “เรื่องไกล ช่วยเรื่องใกล้ ช่วยให้ผู้รู้จักปรับนิสัย บิดา ให้รู้จักปรับใช้เจ้านาย”

17:9:7 “แล้วยังช่วยให้เรียนรู้ชื่อนก สัตว์ และต้นไม้นานาชนิด

ขงจื้อเชื่อว่ากวีนิพนธ์ที่ดีย่อมสามารถที่จะสอนให้คนสามารถที่จะกำกับความรู้สึกภายใน (inward feeling) และสามารถพาตนเองเข้าไปสู่ความสมดุลกลมกลืนกับผู้อื่นได้²¹ เราจะเห็นได้ว่า ในขณะที่ขงจื้อเสนอประสบการณ์เชิงสุนทรียภาพของตนเองเมื่อกล่าวถึงดนตรี แต่สำหรับ **คัมภีร์ กวีนิพนธ์**ขงจื้อ กลับชี้ให้เห็นถึงหน้าที่หรือบทบาทของกวีนิพนธ์ในการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนที่ ตระหนักถึงความสำคัญของตำแหน่งแห่งที่ของมนุษย์ในโลก²² ผู้วิจัยมองว่าความสำคัญของการศึกษากวีนิพนธ์ในทัศนะของขงจื้อแบ่งออกเป็นประเด็นที่สำคัญดังนี้

(1) **คัมภีร์กวีนิพนธ์**มีหน้าที่ในการเป็น “สื่อกลาง”(mediation) ในการสร้างความสัมพันธ์ ที่มีต่อตนเอง การเป็นสื่อกลางหมายถึง จุดเชื่อมที่แสดงให้เห็นถึงการสืบทอดประวัติศาสตร์และ ขนบจารีตดั้งที่ปรากฏใน **คัมภีร์กวีนิพนธ์** ในขณะที่เดียวกันก็เป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างสรรค์ซึ่ง เกิดจากการที่วิญญูชนนำแง่มุมที่อยู่ใน **คัมภีร์กวีนิพนธ์** มาประยุกต์หรือปรับใช้ในการสร้างชีวิต ทางจริยธรรมของตนเอง ในแง่มุมของการเป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ที่มีต่อตนเองซึ่ง

²¹ Zong-qi Cai , “In Quest of Harmony :Plato and Confucius on Poetry” *Philosophy East and West* 49 ,3(July, 1999) :324.

²² R.Ormsby Martin (Bo-Yun-Tien), “Chinese Poetry: Its Philosophy and General Characteristics”, *The Australian Quarterly* 20, 1(March, 1948):36.

ขงจื้อได้ชี้ให้เห็นสามประเด็น ประเด็นแรก คือใช้ใน”การสร้างแรงบันดาลใจ” ประเด็นที่สองคือ”ใช้ในการพิจารณา” และประเด็นที่สามคือ”ใช้ในการระบายอารมณ์”

ในประเด็นแรก คือ”การสร้างแรงบันดาลใจ” ขงจื้อกล่าวว่า “กระตุ้นเร้าด้วยกวีนิพนธ์...” (8:8) การกระตุ้นเร้าดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการกระตุ้นเร้าเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ จากตัวบทยกมาทำให้เราเห็นถึงชนบทของ**คัมภีร์กวีนิพนธ์** ในฐานะของบทกวีที่จะทำการเสนอแนะหรือกระตุ้นมากกว่าจะกล่าวถึงสิ่งต่างๆตามปกติ นอกจากนี้ยังพบว่ากวีนิพนธ์สามารถนำผู้อ่านไปสู่สภาวะ”mental ecstasy” ซึ่งจะสามารถทำให้ผู้อ่าน เชื่อมโยงหรือประติดประต่อกวีนิพนธ์กับแก่นเรื่อง (theme) ในใจของเขาได้²³ สำหรับวิญญูชนผู้ดำเนินตามครรลองแห่งมนุษยธรรม การอ่านกวีนิพนธ์เป็นการกระตุ้นให้วิญญูชนฝึกฝนการตีความเนื้อหาใน**คัมภีร์กวีนิพนธ์**ในเชิงศีลธรรม (moral interpretation) เพื่อสรรค์สร้างประเด็นใหม่ๆ ความคิดในเชิงศีลธรรมที่เกิดขึ้นจากตีความเนื้อหาใน**คัมภีร์กวีนิพนธ์** จะแสดงถึงจินตนาการและความสร้างสรรค์มุมมองทางหรือประเด็นทางศีลธรรมใหม่ๆ ที่ทำหน้าที่กระตุ้นเร้าและกล่อมเกลารวมทั้งศีลธรรมของวิญญูชนให้มีความละเอียดประณีตลึกซึ้ง ประเด็นต่อมาคือการ”ใช้**คัมภีร์กวีนิพนธ์**ในการพิจารณา” ดูเหมือนว่าขงจื้อได้ใช้**คัมภีร์กวีนิพนธ์**ในการเป็นกระจกเงา (mirror) เพื่อให้ผู้อ่านเห็นสังคมที่มีความกลมกลืนสมดุลาภายใต้รัฐที่ดี (a well-governed state) และความไร้ระเบียบทางสังคมภายใต้รัฐที่ไม่ดี²⁴ (an ill-governed state) เนื้อหาใน**คัมภีร์กวีนิพนธ์** จะกล่าวถึงบริบททางประวัติศาสตร์อันเป็นแหล่งข้อมูลที่รวบรวมรายละเอียดเกี่ยวกับการปกครองในสมัยราชวงศ์ต่างๆ ดังนั้น**คัมภีร์กวีนิพนธ์**จึงสามารถนำมาใช้พิจารณาในฐานะข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองที่ทำให้วิญญูชนเห็นทิศทางในการบริหารบ้านเมืองในอดีตและสามารถนำมาพิจารณาเทียบเคียงกับการเมืองในปัจจุบันได้ นักวิจารณ์วรรณกรรม โจนาธาน คูลเลอร์(Jonathan Culler) ชี้ว่าแหล่งความรู้ที่ได้จากกวีนิพนธ์เปรียบเหมือนการที่เราเฝ้ามองอยู่ในฉากที่เฉพาะเจาะจงฉากหนึ่ง (particular scene) และเรามองเห็นว่า”เรารู้สึกแบบนี้” “เราคิดแบบนี้” ซึ่งแสดงว่าความสัมพันธ์ระหว่างวัตถุแห่งความรู้(**คัมภีร์กวีนิพนธ์**)และความหมายสามารถเกิดขึ้นได้ผ่านเนื้อหาของ**คัมภีร์กวีนิพนธ์** ซึ่งชี้ให้เห็นว่ากวีนิพนธ์นั้นคือแหล่งกำเนิดของความหมายต่างๆที่ได้จากการ

²³ R.Ormsby Martin (Bo-Yun-Tien), “Chinese Poetry : Its Philosophy and General Characteristics”, The Australian Quarterly 20, 1(March, 1948) :67.

²⁴ Zong-qi Cai , “In Quest of Harmony :Plato and Confucius on Poetry” Philosophy East and West 49 ,3(July, 1999) :324.

พิจารณานั้น²⁵ การที่ขงจื้อกล่าวว่าใช้*คัมภีร์กวีนิพนธ์*ในการพิจารณา ขงจื้ออาจกำลังหมายถึงว่า *คัมภีร์กวีนิพนธ์*เป็นแหล่งของความรู้ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถแสดงให้เห็นถึงกรอบทางความคิดที่กำหนดความหมายหรือความรู้ต่างๆ ที่ได้จากแหล่งความรู้นั้น ดังนั้นการที่ขงจื้อกล่าวว่าปัวอิว “เจ้าได้ศึกษาโจวหนานและเซ่าหนานหรือยัง ผู้ยังไม่ได้ศึกษาโจวหนานและเซ่าหนาน ไม่เหมือนคนที่ยื่นหันหน้าเข้าหากำแพงที่ปิดอกหรือ” (17:10) โจวหนานและเซ่าหนานคือบทกวีสองบทใน *คัมภีร์กวีนิพนธ์* ความหมายในที่นี้คือการเห็นอะไรได้ไม่กว้าง และมีอุปสรรคขวางหน้า²⁶ อันแสดงถึงการไม่ได้ศึกษา*คัมภีร์กวีนิพนธ์*ในทัศนะของขงจื้อย่อมเปรียบเสมือนการยื่นหันหน้าเข้าหากำแพงที่ปิด เพราะเป็นการปฏิเสธการใช้*คัมภีร์กวีนิพนธ์*ในการพิจารณาโดยเป็นการปฏิเสธที่จะเข้าถึงแหล่งความรู้ รวมทั้งกรอบทางความคิดที่สำคัญต่างๆ ที่ใช้กำหนดทิศทางของความหมายหรือเนื้อหาของความรู้

ประเด็นต่อมา คือการ“ใช้*คัมภีร์กวีนิพนธ์*ในการระบายอารมณ์” การศึกษา*คัมภีร์กวีนิพนธ์* มีความสำคัญสำหรับการพัฒนาการของปัจเจกบุคคลเพราะ*คัมภีร์กวีนิพนธ์* สามารถให้ทิศทางแก่ปัจเจกบุคคลในการแสดงถึงตัวตนของตนเอง นอกจากนี้*คัมภีร์กวีนิพนธ์* ยังเป็นสัญลักษณ์ของระบบระเบียบ (order) ในชุมชนที่มีอารยธรรม²⁷ มองในแง่นี้เราจะเห็นได้ว่าการระบายอารมณ์ก็คือการแสดงออกของตัวตนผ่านชั้นเชิงแห่งกวีซึ่งชี้ให้เห็นว่าวิญญาณผู้ผ่านการขัดเกลาและรำเรียน*คัมภีร์กวีนิพนธ์*มาอย่างดีย่อมระบายอารมณ์ได้อย่างมีศิลปะและเหมาะสม ผู้วิจัยมองว่าความสำคัญของการใช้*คัมภีร์กวีนิพนธ์*ในการระบายอารมณ์นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงระดับหรือพัฒนาการของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนของวิญญาณแล้วการใช้*คัมภีร์กวีนิพนธ์*ในการระบายอารมณ์คือรูปแบบหนึ่งแห่งการกล่อมเกลาอารมณ์ให้มีความละเอียดละไมลึกซึ้งทำให้วิญญาณสามารถตรวจสอบอารมณ์ความรู้สึกของตนเองได้อย่างละเอียดและสามารถพิจารณาอารมณ์ที่อยู่ภายในตนเองได้ดีขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับการที่ขงจื้อ กล่าวกับปัวอิวว่า “ยังไม่ได้รำเรียนกวีนิพนธ์ไม่อาจเสวนาด้วย” (16:13:2) เพราะการเป็นคู่สนทนาที่ดีย่อมแสดงถึงการแสดงออกของ

²⁵ Jonathan Culler, "Literary History, Allegory, and Semiology," *New Literary History* 7, 2 (winter, 1976):265. cited in Pauline R. Yu, "Allegory, Allegoresis, and The Classic of Poetry" *Harvard Journal of Asiatic Studies* 43, 2 (December, 1983): 411.

²⁶ สุวรรณ สถาอาพันธ์ (แปลและเขียนบทนำ), หลุนอิว: ขงจื้อสนทนา (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551) ,เชิงอรรถหมายเลข 311, หน้า 363.

²⁷ R.Ormsby Martin (Bo-Yun-Tien), "Chinese Poetry :Its Philosophy and General Characteristics", *The Australian Quarterly* 20, 1(March, 1948) :62.

ตัวตนเป็นอย่างดีจึงสามารถเข้าใจอารมณ์ ความคิด และความรู้สึกของตนเองโดยใช้ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** ในการระบายอารมณ์ได้

กล่าวโดยสรุปเราจะเห็นได้ว่ากวีนิพนธ์ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสร้างความสัมพันธ์ที่มีต่อตนเองของวิญญาณชนในสามประเด็น ในประเด็นแรกคือการใช้ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** สร้างแรงบันดาลใจ เพื่อกระตุ้นให้วิญญาณชนสามารถตีความและมองเห็นประเด็นทางศีลธรรมใหม่ๆ ประเด็นที่สองคือการใช้ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** ในการพิจารณา วิญญาณชนสามารถใช้ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** เป็นแหล่งความรู้และใช้เป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญในการพิจารณาความรู้ และประเด็นสุดท้ายคือการใช้ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** ระบายอารมณ์ แสดงให้เห็นว่ากวีนิพนธ์ทำหน้าที่เป็น "สื่อกลาง" ที่วิญญาณชนใช้ตรวจสอบขัดเกลาความรู้สึกตลอดจนการแสดงทางตัวตนอย่างมีศิลปะและละเอียดละไมยิ่งขึ้น

(2) **คัมภีร์กวีนิพนธ์** ทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง (mediation) ในการสร้างความสัมพันธ์ต่อสังคมและโลกธรรมชาติ ซึ่งเราจะเห็นได้จากการที่ขงจื๊อ กล่าวว่า "สามารถใช้ในการสมาคม เรื่องไกลช่วยให้รู้จักปรนนิบัติบิดา เรื่องไกลช่วยให้รู้จักรับใช้เจ้านายแล้วยังช่วยให้เรียนรู้ข้อบกพร่อง และต้นไม้นานาชนิด" การใช้ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** ในการสมาคมอาจตีความได้ว่า เป็นการใช้นิพนธ์ในการสร้างและรักษาความสัมพันธ์ รวมถึงการประเมินและแก้ไขความสัมพันธ์ ใน **คัมภีร์กวีนิพนธ์** จะมีตัวอย่างอันแสดงให้เห็นการมีมิตรที่ดีที่อยู่ภายใต้ความถูกต้องในเชิงศีลธรรมเป็นความสัมพันธ์ที่พยายามจะพัฒนาซึ่งกันและกันและกัน²⁸ ผู้วิจัยมองว่าตัวอย่างเกี่ยวกับเรื่องมิตรภาพที่ดีนั้นน่าจะสะท้อนอยู่ในภาพของความสมดุลกลมกลืนของสังคม เช่น บรรยายภาคอันร่มรอยที่เจ้านายให้เข้าสู่การสร้างชีวิตทางศีลธรรมของตนเองซึ่งใน **ทหฺลุนอวิ้ว** ได้แสดงให้เห็นถึงนัยที่สำคัญของมิตรภาพว่า ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า "คุณธรรมไม่โดดเดี่ยว ย่อมมีเพื่อน" (4:25) และ "วิญญาณชนคบมิตรด้วยวัฒนธรรม อาศัยมิตรเกื้อกูลมนุษยธรรม (12:24) เราจะเห็นได้ว่าการใช้ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** ในการสมาคมคือการใช้ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** เพื่อสร้างและรักษาความสัมพันธ์ รวมถึงการประเมินและแก้ไขความสัมพันธ์นั้นด้วย ประเด็นต่อไปคือประเด็นที่ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** ช่วยทำให้วิญญาณชนเข้าใจเกี่ยวกับ "เรื่องไกลช่วยให้รู้จักปรนนิบัติบิดา เรื่องไกลช่วยให้รู้จักรับใช้เจ้านาย" ผู้วิจัยมองว่าประเด็นนี้เป็นประเด็นที่แสดงนัยอันสำคัญในการใช้ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** เป็นสื่อกลางเพื่อสร้างความสัมพันธ์ต่อสังคมเพราะ **คัมภีร์กวีนิพนธ์** แสดงถึงคุณค่าในเชิงคุณธรรม การอ่าน **คัมภีร์กวีนิพนธ์** เป็นอย่างดีจะสามารถก่อประโยชน์ในการบริหารบ้านเมือง และสามารถสถาปนาความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ ให้เกิดขึ้นในสังคมเพื่อก่อให้เกิดการปฏิรูป

²⁸ Zong-qi Cai , "In Quest of Harmony :Plato and Confucius on Poetry" *Philosophy East and West* 49 ,3 (July, 1999) :325.

สังคม (social reform) อันจะนำไปสู่รัฐในอุดมคติได้²⁹ และเมื่อกลับมาที่ตัวบท**หลุนอิว** เล่มที่ 3 บทที่ 8 บันทึกไว้ว่า

3:8:1 จื่อเซี่ยถามว่า “อะไรคือความหมายของบทกลอนที่ว่า ลักยิ้มอันงามของรอยยิ้มอันทรงเสน่ห์ เส้นตัดขาวดำในดวงตามันแจ่มใส แต่งแต่มีสีสันบนสีพื้น”

3:8:2 อาจารย์ตอบว่า “การแต่งแต่มีสีสันมาที่หลังการปูสีพื้น”

3:8:3 “กล่าวเช่นนี้หมายความว่า หลีมาที่หลัง (การมีมนุษยธรรม) ใช่หรือไม่” อาจารย์ตอบว่า “มีคนอย่างซ่งที่ดึงเอาความหมายจากสิ่งที่เราพูดได้ บัดนี้เราเริ่มพูดถึง**คัมภีร์กวีนิพนธ์**กับเขาได้แล้ว”

โดยทั่วไปการเข้าใจตัวบทดังกล่าวมักจะปรากฏอยู่ในการตีความว่าการแต่งแต่มีสีสันมาที่หลังการปูพื้นเป็นภาพอุปมาอุปมัยในการเข้าใจว่าหลีมาที่หลังการมีมนุษยธรรม แต่ผู้วิจัยมองว่าตัวบทนี้ชี้ให้เห็น “การเคลื่อนไหว” (movement) บางประการของ**คัมภีร์กวีนิพนธ์**กับวิถีแห่งมนุษยธรรมกล่าวคือ กล่าวคือผู้ที่สามารถถอดรหัสความหมาย**คัมภีร์กวีนิพนธ์**เป็นแนวคิดทางศีลธรรม (เช่นความสัมพันธ์ระหว่างเหรินกับหลี) ก็คือผู้ที่เหมาะสมแก่การถกเถียง**คัมภีร์กวีนิพนธ์** ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับคุณค่าในเชิงศีลธรรม ดังนั้นเวลาที่ซ่งจึงกล่าวว่า “บัดนี้เราเริ่มพูดถึง**คัมภีร์กวีนิพนธ์**กับเขาได้แล้ว” อาจไม่ได้หมายความว่าถอดรหัสความหมายจาก**คัมภีร์กวีนิพนธ์**เป็นแนวคิดทางศีลธรรมจะต้องถูกต้องเสมอไปในทุกครั้ง หากแต่คนผู้นั้นเข้าใจถึงการเคลื่อนไหวหรือท่วงทำนองบางอย่างของการสอดประสานระหว่าง**คัมภีร์กวีนิพนธ์**กับวิถีแห่งมนุษยธรรม ดังนั้นเขาจึงรู้จักการปรนนิบัติบิดาและรู้จักการรับใช้เจ้านายได้ เพราะการปรนนิบัติบิดาและการรู้จักรับใช้เจ้านายต้องอาศัยมนุษยธรรมเพื่อใช้ในการกำกับการปฏิบัติที่ดีที่สุดที่เหมาะสมประเด็นนี้สะท้อนว่าหากวิญญูชนนั้นตั้งใจศึกษาว่าเรียน**คัมภีร์กวีนิพนธ์** วิญญูชนย่อมมีแนวโน้มที่จะเข้าใจความสัมพันธ์ของเหรินกับหลี ดังแสดงออกผ่านการรู้จักปรนนิบัติบิดาและการรู้จักรับใช้เจ้านาย แห่งมูมดังกล่าวได้แสดงความสัมพันธ์ระหว่างการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน เพื่อการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านความสัมพันธ์ในรูปแบบต่างๆ และส่วนสุดท้ายคือ “การเรียนรู้ที่อ่อนน้อม สัตว์ต้นไม้นานาชนิด” ซึ่งว่านอกจาก**คัมภีร์กวีนิพนธ์**จะใช้ในการสร้างความสัมพันธ์ที่สมดุลกลมเกลียวให้เกิดขึ้นในสังคม **คัมภีร์กวีนิพนธ์** ยังช่วยให้วิญญูชนเห็นความสัมพันธ์ของตนเองต่อโลกธรรมชาติ กล่าวคือในโลกธรรมชาตินั้นมีสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ที่ความหลากหลาย ซึ่งอาศัยและดำเนินชีวิต

²⁹ R.Ormsby Martin (Bo-Yun-Tien), “Chinese Poetry : Its Philosophy and General Characteristics”, *The Australian Quarterly* 20, 1(March, 1948) :62.

ร่วมกันอย่างสมดุลกลมกลืน การรู้ซึ้งนอก สัตว์และต้นไม้ นานาชนิด นอกจากจะชี้ให้เห็นความ เฉพาะเจาะจงของสิ่งมีชีวิตแต่ละประเภทแล้วยังชี้ให้เห็นสิ่งมีชีวิตแต่ละประเภทนั้นกำลังดำเนิน ภายใต้อำนาจแห่งธรรมชาติและทำให้วิญญาณตระหนักว่าตนเองก็กำลังดำเนินอยู่ภายใต้อำนาจแห่ง มนุษยธรรมซึ่งเป็นวิถีที่สามารถก่อให้เกิดความสมดุลกลมกลืนกันสังคมซึ่งเป็นวิถีเดียวกับโลก ธรรมชาติด้วยเช่นกัน

ผู้วิจัยคิดว่าการศึกษาดนตรี-กวีนิพนธ์ทำให้วิญญาณสามารถพัฒนาทักษะแห่งความเป็น วิญญาณโดยการสร้าง “จังหวะหรือท่วงทำนองแห่งการเป็นวิญญาณ” โดยการสร้างสรรค์วิถีแห่ง การดำเนินชีวิตทางจริยธรรมของตนเองขึ้นมา ซึ่งจังหวะและท่วงทำนองดังกล่าวอาจพิจารณาได้ จากการที่ขงจื้อกล่าวว่า “มีคุณสมบัติสี่ประการของวิญญาณ ในความประพฤติส่วนตัว เขาอ่อน น้อมถ่อมตน ในการรับใช้เจ้าเหนือหัว เขาเปี่ยมด้วยดีด้วยเคารพบน้อม ในการบำรุงประชาราษฎร์ เขามีใจกรุณา ในการบังคับบัญชาประชาราษฎร์ เขามีความถูกต้องเที่ยงธรรม (5:15) เราจะเห็น ได้ว่าขงจื้อกำลังเสนอให้เราพิจารณาวิถีแห่งวิญญาณผ่าน”จังหวะหรือท่วงทำนอง”แห่งความ เป็นวิญญาณอันได้แก่ “การเคลื่อนที่ไปพร้อมกับเหริน” (moving along with) และ”การเคลื่อนที่ที่ มุ่งไปสู่ (ชุมชนมี) เหริน” (moving toward) จังหวะดังกล่าวเป็นจังหวะที่ใช้อธิบาย ท่วงทำนองหรือ จังหวะแห่งความเป็นวิญญาณนั้นมีลักษณะของ”โครงสร้างที่ซ้ำกัน” (repetitive structure) กล่าวคือ ในส่วนแรกชี้ให้เห็นบทบาททางสังคมอันเกี่ยวข้องกับผู้อื่น ในส่วนที่สองอธิบายการทำที่ ที่มีลักษณะเฉพาะเจาะจงของวิญญาณ จะเห็นได้ว่าโครงสร้างที่ซ้ำแสดงการเคลื่อนที่ไปพร้อมกับ เหรินของวิญญาณในการใช้คุณธรรมเหรินเป็นวิถีทางจริยธรรมของตนเอง ในขณะที่เดียวกันก็แสดงถึง พัฒนาการหรือความก้าวหน้าในการเคลื่อนที่มุ่งไปสู่การสร้างชุมชนมีเหริน ซึ่งแสดงให้เห็น พันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม เราจะเห็นได้ว่าท่วงทำนองและจังหวะของวิญญาณ เปรียบเสมือนการสร้างสรรค์ผลงานทางศิลปะที่ต้องการความจริงแท้ กล่าวคือสามารถแสดงถึง ความเป็นเลิศที่เฉพาะตัวของศิลปินด้วยรูปแบบหรือเทคนิคใหม่³⁰ การสร้างท่วงทำนองแห่งความ เป็นวิญญาณเป็นการสร้างท่วงทำนองที่ดำเนินไปบนระบบระเบียบแบบสุนทรียศาสตร์ (aesthetic order) อันเป็นระบบระเบียบที่วิญญาณได้จากการศึกษาดนตรีและกวีนิพนธ์ ดังนั้น ภาคปฏิบัติ (praxis) ของวิญญาณจึงมีลักษณะของ” praxis as aesthesis” หรือ ภาคปฏิบัติที่ แสดงการรับรู้หรือการตีความโลกผ่านประสาทสัมผัสหรือประสบการณ์สุนทรียะ³¹ เราจะเห็นได้ว่า

³⁰ James O Young , "Art , Authenticity and Appropriation", *Front. Philos.China*.3(2006) :468.

³¹ David L.Hall and Roger T.Ames, *Thinking Thorough Confucius* (New York:State University of New York Press,1987) ,p.133.

ท่วงทำนองจังหวะแห่งความเป็นวิญญาณที่เกิดขึ้นจากการสร้างสรรค์ตนเอง (self-creation) ที่สอดคล้องกับระบบระเบียบในเชิงสุนทรีย์ กล่าวคือระบบระเบียบในเชิงสุนทรีย์คือระบบระเบียบที่ให้ความสำคัญกับความเฉพาะเจาะจงหรือความเป็นเอกลักษณ์ (uniqueness) ของส่วนประกอบหรือสมาชิกในองค์รวมเพื่อใช้ความเป็นเอกลักษณ์ดังกล่าวในการสร้างความเป็นองค์รวมที่มีความสมดุลกลมกลืนขึ้นมา จะเห็นได้ว่า “จังหวะ/ท่วงทำนองแห่งความเป็นวิญญาณ” เป็นจังหวะที่แสดงสร้างสรรค์ตนเองด้วยการเคลื่อนไหวที่ไปพร้อมกับเหริน และบรรลุปันธกิจทางคุณธรรมโดยการเคลื่อนไหวที่เพื่องไปสู่ชุมชนมีเหริน อันเป็นจังหวะที่สามารถทำให้วิญญาณสามารถสร้างสรรค์ตนเองพร้อมๆ กับการสร้างสรรค์ชุมชนมีมนุษยธรรมอย่างเป็นกระบวนการเดียวกันได้

2) การศึกษาคุณธรรมหลี่ 禮 - เหริน 仁

ในการศึกษาความสำคัญของหลี่ 禮 หรือขนบจารีตพิธีกรรม (rituals, rites) ถือเป็นหนึ่งในมโนทัศน์ที่สำคัญในการเข้าใจพื้นที่ทางจริยศาสตร์ในปรัชญาขงจื๊อ เพราะหลี่นั้นครอบคลุมของพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์อันเกี่ยวกับการเมืองการปกครอง อาทิ เช่น ราชพิธีบวงสรวงฟ้าดิน (3:10, 3:11) หลี่ส่งต่อสืบทอดกับราชวงศ์ต่อราชวงศ์ (3:9) รวมไปถึงพิธีบวงสรวงสวรรค์หรือพิธีกรรมอันแสดงถึงโลกธรรมชาติและพลังแห่งเทพเจ้าที่สถิตคุ้มครอง นอกจากนี้หลี่ยังหมายถึง อากัปกิริยา (manner) ท่าทาง (demeanor) รูปแบบทางคุณธรรม (moral style) บทบาทการกระทำ (performative) ที่แสดงการปฏิบัติคุณธรรมในชีวิตประจำวัน เช่นการปรนนิบัติบิดามารดา ดังที่อาจารย์กล่าวว่า “รับใช้บิดามารดา ทัดทานได้อย่างสุภาพ เมื่อเห็นไม่ทำตามประสงค์ยังคงความเคารพไว้ไม่ขัดขวาง พากเพียรต่อไปแต่ไม่บริภาษ” (4:18) หรือในการแสดงความเคารพการร่วมไว้อาศัยในความโศกเศร้าที่เกิดขึ้นต่อผู้อื่นในสังคม เช่น เมื่ออาจารย์(ขงจื๊อ) กินข้าวข้างๆ คนที่กำลังไว้ทุกข์ อาจารย์ไม่เคยกินจนอิ่ม (7:9:1) หรือหลี่ของผู้ปกครองผู้เปี่ยมด้วยมนุษยธรรม เช่นพระเจ้าอี้วี่ สิ่งที่อาจารย์กล่าวว่า “เราไม่เห็นมีข้อตำหนิในพระเจ้าอี้วี่ พระองค์เองเสวยแต่อาหารพื้นๆ แต่ในการประกอบพิธีกรรมกลับทรงอารมณ์อย่างเฉิดฉายงดงาม พระองค์พำนักในตำหนักที่เรียบง่าย แต่ทรงท่อมกำลังเต็มทีในการขุดคลองเพื่อการชลประทาน เรามองไม่เห็นข้อตำหนิใดๆ ในองค์พระเจ้าอี้วี่”³² (8:21) เราจะเห็นได้ว่าหลี่มีลักษณะที่หลากหลายและครอบคลุมทุก

³² “พระเจ้าอี้วี่เป็นองค์อุปถัมภ์การเกษตรกรรม พระองค์ได้อุทิศตนเพื่อขุดคลอง การชลประทานเพื่อการเกษตร ดำเนินเกี่ยวกับพระเจ้าอี้วี่ได้ถูกจัดให้เป็นประวัติศาสตร์ โดยถือว่าพระองค์คือปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์เซี่ย สำหรับขงจื๊อช่วงเวลานี้เป็นระยะเวลาที่บ้านเมืองมีความสุข “สุวรรณา สถาณันท์ (แปลและเขียนบทนำ), หลุนอี้วี่: ขงจื๊อสนทนา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), เชียงธรรมหมายเลข 147, หน้า 337.

มิติความสัมพันธ์ที่มนุษย์ร่วมกัน ผู้วิจัยจึงขอเสนอการศึกษาความสำคัญและหน้าที่ของหลี่ในประเด็นต่างๆดังนี้

(1) หลี่คือระบบของกฎต่างๆ หลี่เฉินหย่ง (Chenyang Li) เสนอให้เรามองหลี่ในฐานะหลักภาษาทางวัฒนธรรม (cultural grammar) กล่าวคือหลี่เปรียบเสมือนโครงสร้างทางไวยากรณ์ของภาษาอันเป็นกฎที่เราใช้ร่วมกันทำให้เราสามารถเข้าใจ ความหมาย สัญลักษณ์ตลอดจนรหัสต่างๆ ของภาษาที่เราเป็นสมาชิกในชุมชนภาษานั้น³³ ผู้วิจัยคิดว่าความน่าสนใจของหลี่ คือการที่หลี่แสดงให้เห็นถึงระบบกฎต่างๆ (a system of rules) ตลอดจนแบบแผนในการปฏิบัติคุณธรรมต่างๆ และการที่หลี่สามารถชี้ไปยัง (point to) มิติแห่งคุณธรรมของการกระทำนั้นในขณะเดียวกันก็สามารถจัดระบบ สร้างระเบียบ / แบบแผนให้กับการกระทำจนกลายเป็นการกระทำที่มีมิติทางคุณธรรมขึ้นมาได้ เช่นใน *หลุนอี่ว* เล่มที่ 2 บทที่ 7 จื่อโฮยวถามเรื่องความกตัญญู อาจารย์ตอบว่า “สมัยนี้ ความกตัญญูหมายถึงการเลี้ยงดูบิดามารดา แต่เราก็เลี้ยงดูม้าและสุนัขด้วยมิใช่หรือ ถ้าขาดความเคารพแล้ว จะมีอะไรเพื่อแยกแยะการเลี้ยงดูแบบหนึ่งออกจากอีกแบบหนึ่งเล่า” กล่าวคือการเลี้ยงดูและปรนนิบัติบิดามารดา สำหรับขงจื้อยังไม่ใช่หลี่เป็นเพียงการกระทำ หลี่สำหรับขงจื้อต้องสามารถชี้ไปยังมิติแห่งคุณธรรมของการเลี้ยงดูบิดามารดาและสามารถทำให้การเลี้ยงดูดังกล่าวเป็นการกระทำที่มีมิติศีลธรรมได้ เช่น ความเคารพนอบนอบในการปฏิบัติหลี่ต่อบิดามารดา หลี่ได้สร้างแบบแผนการปรนนิบัติบิดามารดาให้กลายเป็นการกระทำที่มีมิติศีลธรรมที่แท้จริงได้

จะเห็นได้ว่าการที่หลี่สามารถชี้ไปยังมิติทางศีลธรรมได้เพราะขงจื้อเชื่อมโยงเหรินเข้ากับหลี่ ซึ่งอาจพิจารณาได้ว่าเป็นความพยายามให้เหตุผลที่เป็นรากฐานใหม่ให้แก่หลี่หรือขบจำกัด... พิจารณาในแง่นี้เหรินหรือมนุษยธรรมคือสดมภ์หลักแห่งโครงการปรัชญาของขงจื้อ ทั้งในแง่ที่เป็นรากแก้วของวิถีคิดเกี่ยวกับคุณค่าของชีวิตมนุษย์อันเป็นเนื้อหาของหลี่ซึ่งช่วยอธิบายแนวปฏิบัติในชีวิตประจำวัน และเป็นการสร้างระเบียบเชิงสุนทรีย์ คือความกลมกลืนยวประหนึ่งดนตรีอันไพเราะเพื่อปรับแก้ความขัดแย้ง ความรุนแรง การฉกชิงอำนาจ และการสงครามในสมัยนั้น³⁴

³³ Chenyang Li, “Li as Cultural Grammar: On The Relation Between *Li* and *Ren* In Confucius’s *Analects*” . *Philosophy East and West* 57, 3(July, 2007) : 311-329.

³⁴ สุวรรณา สถาอานันท์ . “รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื้อ : ความยินดีและความโศกเศร้าในชีวิตทางจริยธรรม”. *อารมณ์กับจริยศาสตร์* . ชาญณรงค์ บุณยหนู และสุวรรณา สถาอานันท์ (บรรณาธิการ) . สำนักพิมพ์วิภาษา. 2554. หน้า 312.

ใน *หลุนฮิว* เล่มที่ 2 บทที่ 18 บันทึกไว้ว่า

จื่อจ้งเรียนด้วยมุ่งหวังราชการ อาจารย์กล่าวว่า “ฟังให้มาก สงวนการพูดเมื่อสงสัย พูดส่วนที่เหลืออย่างระมัดระวังโอกาสกังวลในการพูดจะมีน้อย ดูให้มาก สงวนการกระทำเมื่ออันตราย ทำส่วนที่เหลืออย่างระมัดระวัง โอกาสเสียใจในการกระทำจะมีน้อย เมื่อโอกาสในการพูด มีน้อยโอกาสเสียใจในการกระทำมีน้อยตำแหน่งราชการย่อมอยู่ในนั้น”

จากตัวบทที่ยกมาได้แสดงความสำคัญของหลักในแง่ของความเป็นระบบของกฎต่างๆ เราสามารถแบ่งการพิจารณาตัวบทออกเป็น 4 ส่วน ส่วนแรก ขงจื้อเน้นย้ำของการใคร่ครวญพิจารณา โดยการฟังและการดูให้มาก ส่วนที่สอง ขงจื้อเสนอว่าหลังจากใคร่ครวญแล้วต้องสามารถประจักษ์ ได้ว่าจะเก็บถ้อยคำและการกระทำในส่วนไหนอย่างไรจึงต้องสงวนการพูดเมื่อสงสัยและสงวนการกระทำเมื่อมีอันตราย ส่วนที่สามขงจื้อเสนอให้มีการกระทำที่มีมิติทางจริยธรรมคือพูดและทำในส่วนที่เหลืออย่างระมัดระวัง และในส่วนสุดท้ายคือการชี้ให้เห็นวิถีชีวิตที่มีจริยธรรมที่ให้โอกาส กังวลในการพูดมีน้อย และโอกาสเสียใจในการกระทำมีน้อย เราจะเห็นได้ว่าหลักนั้นได้จัดระบบเพื่อ สร้างมิติทางจริยธรรมโดยเราจะเห็นถึงการกระทำที่มีลักษณะเป็น “ส่วนตอนที่ต่อเนื่อง” (sequences) และเชื่อมโยงกันเป็นลำดับจนสามารถนำไปสู่การสร้างวิถีชีวิตที่มีจริยธรรมได้ ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนแรกจนถึงส่วนที่สี่เป็นการเชื่อมต่อที่มีความสืบเนื่อง กล่าวคือ การฟัง และการดูให้มาก นำไปสู่การสงวนการพูดและการกระทำอย่างถูกต้องอันแสดงกระบวนการของการเข้าสู่ชีวิตที่มีจริยธรรม ผู้วิจัยมองว่าการที่หลี่สามารถสร้างระบบหรือกำกับการกระทำทาง คุณธรรมนั้นเพราะหลี่มีสามองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ คือ ระบบ/แบบแผน มิติเวลา และการมองเห็นเข้าใจภาพรวม ดังที่เราจะเห็นได้จากการที่ขงจื้อกล่าวว่า “เมื่อบิดามารดายังมีชีวิตอยู่ก็รับ ใช้ท่านตามขนบจารีต เมื่อท่านถึงแล้วก็ทำพิธีตามธรรมเนียมและ ผังเช่นไหว้ตามประเพณีด้วย (2.5) หรือการที่ “วิญญาณชนไม่มีอะไรต้องแก่งแย่ง แม้จำเป็นต้องยิงธนูก็ค้ำบัลแล้ว เดินขึ้นไปไป พอเสร็จแล้วก็ดื่ม แม้ในการแข่งขันก็ยังเป็นวิญญาณชน” (3:7) เราจะเห็นได้จากตัวบทที่ยกมา ชี้ให้เห็นถึง การปฏิบัติที่มีระเบียบแบบแผน ดำเนินตามมิติเวลาเป็นการตระหนักถึงการกระทำที่มี มิติทางจริยธรรมของตนเอง ขงจื้อแสดงให้เห็นการปฏิบัติหลี่ โดยเชื่อมระเบียบแบบแผนกับมิติ เวลา กล่าวคือ เมื่อบิดามารดายังมีชีวิตอยู่ก็รับใช้ตามขนบจารีต แต่หากท่านสิ้นแล้วก็เช่นไหว้ตาม ประเพณี จึงชี้ให้เห็นถึงมิติทางคุณธรรมอันได้แก่ความกตัญญูที่สามารถแสดงออกได้อยู่เสมอแม้ เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงของเวลาเกิดขึ้นก็ตาม หรือในตัวบทที่บรรยายเกี่ยวกับการแข่งขันธนูของ วิญญาณชน (3:7) ที่แสดงให้เห็นระเบียบแบบแผนที่เชื่อมโยงกับมิติของเวลา กล่าวคือ ค้ำบัล เดินขึ้น

ยิ่งเสร็จ ดีม ที่ชี้ให้เห็นรูปแบบทางคุณธรรมและอากัปกิริยาของวิญญูชนที่ไม่ได้ให้น้ำหนักต่อการชนะในการแข่งขันเป็นหลักหากคำนึงถึงการปฏิบัติตามให้ถูกต้องตามลำดับวาระมากที่สุด กล่าวโดยสรุปการที่หลินั้นเป็นระบบของกฎ (system of rules) จึงสามารถกำกับหรือชี้ไปยังการกระทำทางศีลธรรมที่สามารถมองเห็น ระบบ/ แบบแผน มิติเวลา การมองเห็นหรือเข้าใจภาพรวมได้

(2) หลินั้นเป็นจุดเริ่มต้น *กล่อมเกลตา และสร้างประสิทธิผลสูงสุด (maximize) ต่อคุณธรรม* การบ่มเพาะหลินั้นเป็นเรื่องที่ต้องทำตั้งแต่ในช่วงต้นอายุ ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “ผู้เยาว์ เมื่ออยู่บ้านกตัญญู เมื่ออยู่ข้างนอกก็เชื่อฟังพี่ ระวังระมัดระวังและซื่อสัตย์ เปี่ยมด้วยความรักต่อทุกคน ใกล้ชิดมนุษยธรรม...” (1:6) การเริ่มต้นปฏิบัติหลินั้นและสร้างสรรคิทธิแห่งการปฏิบัติหลินั้นคงเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับผู้เยาว์ในการเข้าใจมิติทางคุณธรรมที่แฝงฝังอยู่ในการกระทำตั้งแต่การกตัญญูต่อบิดามารดา การเชื่อฟังพี่ การระมัดระวังและซื่อสัตย์ เชื่อมด้วยความรักต่อทุกคน เพื่อสร้างชีวิตทางจริยธรรมของตนเอง นอกจากนี้ หลินั้นยังใช้ในการกล่อมเกลตาคุณธรรมต่างๆ การกล่อมเกลตา หมายถึงการที่หลินั้นช่วยจัดวางน้ำหนัก หรือสร้างทิศทางที่เหมาะสมให้กับคุณธรรม ดังที่อาจารย์กล่าวว่า “ความนอบน้อมที่ใช้หลินั้น เป็นความเหนื่อยเปล่า ความระแวงระวังที่ไร้หลินั้น เป็นความพลาดเกรงความกล้าหาญที่ไร้หลินั้น เป็นความวุ่นวาย ความตรงไปตรงมาที่ไร้หลินั้น เป็นความหยาบคาย” (8:2:1) เป็นที่น่าสังเกตว่า หลินั้นได้สร้างเส้นแบ่งหรือทำให้เกิดความแตกต่าง (differentiate) ระหว่างการกระทำที่มีมิติทางศีลธรรมกับการกระทำที่ไร้มิติทางศีลธรรม อันชี้ว่าหลินั้นสามารถนำมาประยุกต์ใช้ต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและทางประวัติศาสตร์ได้³⁵ หลินั้นสามารถกล่อมเกลตาคุณธรรมต่างๆ โดยมีการกำหนดรูปแบบ สัดส่วน รวมถึงจัดวางน้ำหนักที่เหมาะสมให้กับคุณธรรมต่างๆ เช่น ความนอบน้อมที่ไร้หลินั้นเป็นความเหนื่อยเปล่า เพราะหากปราศจากความนอบน้อมดังกล่าวจึงไม่อาจแสดงมิติแห่งความเคารพซึ่งแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อความสัมพันธ์ดังกล่าวได้ การนอบน้อมที่ไร้ หลินั้นอาจกลายเป็นการประจบสอพลอและเอาอกเอาใจ เพื่อให้บุคคลนั้นพอใจ ซึ่งสำหรับขงจื๊อถือเป็นความเหนื่อยเปล่าเพราะไม่ได้นำไปสู่การเคารพตนเองและเคารพผู้อื่น รวมถึงไม่ได้นำไปสู่การพัฒนาความสัมพันธ์ให้เติบโตงอกงามไปด้วยกัน ส่วนความระแวงระวังที่ไร้หลินั้น เป็นความพลาดเกรง ความระแวงระวังที่มีหลินั้นชี้ให้เห็นถึงการประเมินสถานการณ์และเลือกกระทำหรือการตอบสนองที่เหมาะสมกับสถานการณ์ดังกล่าวอย่างระมัดระวัง ส่วนความระแวงระวังที่ไร้หลินั้น ชี้ให้เห็นถึงการไม่การประเมินสถานการณ์อย่างพินิจพิเคราะห์และไม่กล้าที่จะเผชิญหรือได้ตอบกับปัญหาอย่างสงบ จึงเต็มไปด้วยความพลาดกลัวต่อ

³⁵ Sor -hoon Tan ,”The Dao of Politics : Li (Rituals/ Rites) and Laws as Pragmatic Tool of Government”, *Philosophy East and West* 61, 3(July, 2011) : 479.

เหตุการณ์หรือสถานการณ์ต่างๆที่จะเกิดขึ้นในอนาคตส่วนความกล้าหาญที่ไร้หวั่นเป็นความวุ่นวาย เพราะความกล้าหาญที่ไร้หวั่นกำกับจะทำให้ขาดการไตร่ตรองอย่างระมัดระวังรอบคอบ จึงมีแนวโน้มที่จะฝ่าฝืนกับระบบระเบียบของสังคม และนำไปสู่การทำลายความสมดุลกลมกลืนของสังคมในภาพรวมได้ ส่วนความตรงไปตรงมาที่ไร้ หวั่นเป็นความหยาบคาย เพราะความตรงไปตรงมาที่ไม่ได้มุ่งที่จะเกื้อกูลหรือทะนุถนอมสัมพันธ์อันดีต่อผู้อื่น ตลอดจนมองข้ามความอ่อนไหวและความเปราะบางในจิตใจของผู้อื่นคือความหยาบคายประเภทหนึ่ง สำหรับขงจื๊อ ความตรงไปตรงมาคือการกล่าวถึงความจริงผ่านความสัมพันธ์ไม่ใช่ให้ความจริงอยู่เหนือและเป็นอิสระจากความสัมพันธ์ ส่วนประเด็นสุดท้ายคือการที่หลี่สร้างประสิทธิผลสูงสุด (maximize) ให้กับคุณธรรมผู้วิจัยมองว่านอกจากหลี่จะเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีในการสร้างชีวิต ทางจริยธรรมและยังกล่อมเกลาคคุณธรรมต่างๆ โดยการทำการประเมินและให้น้ำหนัก ตลอดจนจัดสรรสัดส่วนที่พอเหมาะ เหมาะสมให้กับคุณธรรมนั้นๆ หลี่ยังมีหน้าที่สร้างประสิทธิผลสูงสุด ดังตัวบท **หลุนอวิ๋** เล่มที่ 15 บทที่ 32 บันทึกไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “ปัญญาถึง แต่มนุษยธรรมไม่สามารถอ้างไว้ได้ ถึงแม้ว่าจะได้มา ย่อมจะเสียไป เป็นแน่แท้” “ปัญญาถึง มนุษยธรรมสามารถอ้างไว้ได้ แต่หากไม่ปกครองอย่าง สมเกียรติจริงจังเหล่าประชาราษฎร์ก็จะไม่นับถือ” “ปัญญาถึง มนุษยธรรมสามารถอ้างไว้ได้ ปกครองสมเกียรติก็จริงจังสมเกียรติ แต่ขับเคื่อนอย่างไม่ต้องตามหลี่ก็ยังไม่ดี ”

จากตัวบทที่ยกมาแสดงให้เห็นว่าขงจื๊อเริ่มด้วยสิ่งที่สำคัญที่สุดในการปกครอง คือ มนุษยธรรมซึ่งเป็นพลังแห่งคุณธรรม ซึ่งหากผู้ปกครองไม่มีแล้วต่อให้มีความชอบธรรมในการเข้าสู่ อำนาจเพื่อบริหารบ้านเมืองก็ตาม ก็ไม่สามารถที่จะรักษาบ้านเมืองไว้ได้ เพราะพลังทางคุณธรรม ของผู้ปกครองคือ พลังที่จะนำไปสู่การสร้างสังคมที่มีการสอดประสานกลมกลืน หากปราศจาก มนุษยธรรม แม้จะมีปัญญาและทักษะความสามารถในการบริหารก็ไม่สามารถที่จะสร้างชุมชนที่ มนุษยธรรมได้ ต่อมาขงจื๊อกล่าวว่ปัญญาถึง มนุษยธรรมอ้างไว้ได้ แต่หากไม่ปกครองสมเกียรติ จริงจัง เหล่าประชาราษฎร์จะไม่นับถือ ขงจื๊อเชื่อว่าการวางท่าทีอย่างจริงจังจะทำให้ประชาราษฎร์ มีความเคารพได้ (2:20) ระดับหรือขีดขั้นของความจริงจังในการบริหารบ้านเมืองของผู้ปกครองจะ สอดคล้องกับระดับหรือขีดขั้นต่อความเคารพนับถือของผู้ใต้ปกครอง เพราะการบริหารบ้านเมือง เป็นภาระอันหนักหน่วงที่ต้องอาศัยผู้ปกครองที่ทรงคุณธรรม มีความจริงจังและความถูกต้องเที่ยง ธรรม(อี่)ในการบริหารบ้านเมืองจึงจะส่งผลให้ประชาราษฎร์มีความศรัทธาเชื่อมั่นและนับถือได้ และส่วนสุดท้ายซึ่งเป็นส่วนสำคัญในการชี้ว่าสร้างประสิทธิผลสูงสุดให้กับคุณธรรมต่างๆ คือ “ปัญญาถึง มนุษยธรรมสามารถอ้างไว้ได้ ปกครองก็จริงจังสมเกียรติ แต่ขับเคื่อนอย่างไม่ต้อง

ตามหลักที่ยังไม่ได้” ผู้วิจัยมองว่าการขับเคลื่อนตามหลักของขงจื้อแสดงให้เห็นถึงสถานะที่หลักสร้างประสิทธิผลสูงสุดให้กับคุณธรรมและวิถีแห่งการปกครองโดยรวม เพราะนอกจากหลักจะให้เห็นถึงความจำเป็นของกฎต่างๆ รวมถึงจัดวางน้ำหนักและสัดส่วนที่พอเหมาะให้กับการกระทำแล้ว หลักยังเป็นพลังที่ผลักดันหรือขับเคลื่อนให้คุณธรรมต่าง ๆ สามารถดำเนินไปในทิศทางแห่งระบบระเบียบ เพื่อสร้างสังคมหรือชุมชนที่มีความสมดุลกลมกลืนได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การสร้างประสิทธิผลสูงสุดของหลักทำงานในสองแง่มุม แง่มุมแรกคือ เป็นคุณธรรมที่ใช้เร่งปฏิบัติการและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมเพื่อเอื้อต่อการสร้างรัฐที่ดี เพราะเมื่อผู้ปกครองมีปัญญา มีมนุษยธรรม มีการปกครองที่สมเกียรติจริงจังและหากดำเนินวิถีการปกครองด้วยหลัก หมู่ประชาชาษฐริย์ย่อมไม่มีใครกล้าไม่เคารพ... อาณาประชาราษฎร์จากทั่วทุกสารทิศจะอุมลู่ลงหลาณา มา (13:4) แง่มุมที่สอง คือ หลักเป็นผลจากการสร้างประสิทธิภาพสูงสุดในการปกครองอันได้แก่สังคมที่มีความสมดุลกลมกลืน และการที่ประชาราษฎร์ รู้ว่าจะสร้างวิถีชีวิตทางจริยธรรมด้วยตนเองร่วมกันกับผู้อื่นได้

ในประเด็นต่อไปผู้วิจัยจะอภิปรายถึงความสำคัญของเหริน³⁶ โดยจะแบ่งการพิจารณาออกเป็นสองประเด็น

(1) การพิจารณาเหรินผ่านองค์รวมที่มีระบบระเบียบในเชิงสุนทรีย์(aesthetic order) วิงซิท-ชาน เสนอว่าเหรินเป็นคุณธรรมพื้นฐาน (general virtue) และเป็นรากฐานของคุณธรรมต่างๆ และเขาก็ได้เสนอว่าการเป็นคุณธรรมพื้นฐานไม่ได้เป็นเพียงผลรวม (the sum total) ของคุณธรรมทั้งหมด แต่คือ "พลังที่ใช้ขยาย/ ปรับเปลี่ยน" (generative force) ที่สามารถทำให้คุณธรรมต่างๆสามารถเป็นจริงได้ มีลักษณะเชิงสังคมและมีพลวัต กล่าวคือ เหรินถือเป็น "แหล่งของการแปรเปลี่ยนทั้งหมด"³⁷ (source of all transformations) ผู้วิจัยมองว่า การที่เหรินมีพลังที่ใช้ในการจัดการหรือเป็นแหล่งของการแปรเปลี่ยนซึ่งแสดงให้เห็นถึงนัยอันสำคัญของการที่เหรินสามารถเป็น"บรรทัดฐานใหม่"ให้ชุมชนและยกระดับชุมชนให้ก้าวขึ้นไปสู่ชุมชนมีมนุษยธรรมได้ เพราะเหรินสร้างระบบระเบียบในเชิงสุนทรีย์อันนำสังคมไปสู่ความสมดุลกลมกลืนได้ การเป็น "พลังที่ใช้ขยาย / ปรับเปลี่ยน" สามารถกำหนดคุณธรรมอื่นๆ ซึ่งหากเรามองผ่านความหมายของค์รวม

³⁶ โปรดดูการอธิบายแนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรมเหรินหรือมนุษยธรรมอย่างละเอียดโดยครอบคลุมตั้งแต่พัฒนาการของความหมาย การแปล และนัยสำคัญต่อจริยศาสตร์ในปรัชญาของขงจื้อในสุวรรณภา สภาอานันท์ . “รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื้อ : ความยินดีและความโศกเศร้าในชีวิตทางจริยธรรม”. อารมณณ์กับจริยศาสตร์. ชาญณรงค์ บุนนาค และสุวรรณ สภาอานันท์ (บรรณาธิการ) . สำนักพิมพ์วิภาษา. 2554. หน้า 310-319.

³⁷ Wing-Tsit Chan, “The Evolution of the Confucian Concept Jen”, Philosophy East and West 4 , 4(January ,1955) :316-319.

เหวินหรือคุณธรรมอันสำคัญที่กำหนดหรือกำกับคุณธรรมอื่นๆ ให้ดำเนินอยู่ภายในมรรคาแห่งมนุษยธรรม ในขณะที่เดียวกันเหวินก็ปล่อยให้คุณธรรมอื่นทำหน้าที่ของตนเองและสร้างสรรค์ทิศทางแห่งการดำเนินอยู่ภายใต้มรรคาแห่งมนุษยธรรมในรูปแบบของตนเองได้ ในแง่หนึ่งด้วยพลังที่ใช้จัดการเหวินจึงสามารถขยาย (extension) ตนเองและหลอมรวมกับคุณธรรมอื่นกล่าว อันได้แก่ *หลี่ อี้ เหวอ ชู* ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ถูกกำกับโดยเหวิน ในขณะที่เดียวกันเหวินก็ถูกกำหนดโดย *หลี่ อี้ เหวอ ชู* ในบางระดับเมื่อปฏิสัมพันธ์กันภายในองค์รวม ดังที่เราจะเห็นได้จากตัวบท *หลุนอิว* เล่มที่ 3 บทที่ 23 บันทึกไว้ว่า "อาจารย์กล่าวกับมหาคีตาจารย์แห่งรัฐหลู่ว่า "ดนตรีเป็นเรื่องที่รู้ได้เมื่อเริ่มให้เป็นความพร้อมเพียง จากนั้นให้มีลูกเล่นที่ชัดเจนคล่องจองและต่อเนื่องจนจบเพลง" เราจะเห็นได้ว่าในตอนเริ่มต้นที่ดนตรีเป็นความพร้อมเพียงให้เห็นระบบระเบียบในเชิงสุนทรีย์ที่ร้อยเรียงส่วนประกอบหรือคุณธรรมอื่นๆ ให้ดำเนินอยู่ในมรรคาแห่งมนุษยธรรมในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมร่วมกัน จากนั้นให้มีลูกเล่นที่ชัดเจนคล่องจอง ซึ่งให้เห็นว่าคุณธรรมอื่นๆ ด้วยการถูกกำกับจากเหวินคุณธรรมต่างๆ จึงสามารถที่จะทำหน้าที่ของตนเองได้อย่างเต็มที่ทำให้สามารถสร้างลูกเล่นที่ลักษณะเฉพาะตัวขึ้นมาได้และสามารถบรรเลงบทเพลงแห่งมนุษยธรรมร่วมกันจนจบเพลงได้"

(2) การพิจารณาเหวินผ่าน "การสร้างความเป็นเลิศ" (master) ทางคุณธรรม หลี่เฉินหยัง (Chenyang Li) ได้เสนอว่าในขณะที่เรามองหลี่ในฐานะหลักภาษาทางวัฒนธรรม เราก็ควรจะพิจารณาเหวินในฐานะการสร้างความเป็นเลิศ (mastery) ของวัฒนธรรม กล่าวคือในแง่สังคมจะต้องบ่มเพาะสมาชิกของสังคมเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายแห่งเหวินด้วยหลี่ และคนที่มีเหวินก็จะแสดงความเป็นเลิศแห่งมนุษยธรรม (เหวิน) ผ่านการปฏิบัติหลี่³⁸ ผู้วิจัยมองว่าการ "สร้างความเป็นเลิศต่อวัฒนธรรมนั้นสามารถแสดงออกได้ 2 ลักษณะ ลักษณะแรกคือ คนที่สามารถสร้างความเป็นเลิศแก่วัฒนธรรมได้นั้นต้องเป็นคนที่สามารถสร้างสรรค์รูปแบบทางคุณธรรม เพื่อที่จะสามารถแสดงออกหรือสร้างมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นได้ เพราะเหวินนั้นเหมือนงานศิลปะ (a work of art) มันคือการแสดงออกที่เฉพาะเจาะจงของความมีคุณธรรม (virtuosity) และจินตนาการ³⁹ ดังเช่นเมื่อผ่านคำถามถึงมนุษยธรรม ขงจื๊อกล่าวว่า "ผู้มีมนุษยธรรมทำสิ่งที่ยากก่อน แล้วค่อยเก็บเกี่ยวผลภายหลังนี้สามารถเรียกได้ว่าเป็นมนุษยธรรม (6:20) การทำสิ่งที่ยากก่อนในที่นี้หมายถึงการคิดค้นสร้างสรรค์รูปแบบ / วิธีการปฏิบัติมนุษยธรรมในฐานะของความเป็นเลิศแก่วัฒนธรรม ซึ่งเราจะ

³⁸ ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ "In this account, society cultivate it members through it toward the goal of ren and persons of ren manifest their human excellence through the practia of li" Li, Chenyang. "Li as Cultural Grammar: On The Relation Between Li and Ren In Confucius's Analects". *Philosophy East and West* 57, 3(July, 2007) : 311.

³⁹ Roger Ames. "Confucian Roles Ethics and The Moral imagination" (Unpublished Manuscript):1.

เห็นถึงรูปแบบของการปฏิบัติมนุษยธรรม ดังเมื่อที่จื่อกั๊งถามถึงมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า "เมื่อออกข้างนอกก็ปฏิบัติต่อผู้คนประหนึ่งว่ากำลังต้อนรับแขกสำคัญ เมื่อใช้พระราชารัฐก็ให้ทำประหนึ่งว่ากำลังช่วยประกอบพิธีเช่นสรวงอันยิ่งใหญ่..." (12:2) เราจะเห็นได้ว่าสำหรับผู้ที่มีมนุษยธรรมนั้นคือผู้ที่สามารถสร้างความเป็นเลิศทางวัฒนธรรม ซึ่งถือว่าเป็นความสำเร็จทางศีลธรรม (moral achievement) ของผู้นั้น กล่าวคือปัจเจกบุคคลผู้นั้นเข้าใจความหมายของมนุษยธรรมรวมถึงสร้างสรรค์วิถีแห่งมนุษยธรรมซึ่งสะท้อนยความเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมที่แสดงพัฒนาการอันยาวนานของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน **ลักษณะที่สอง** คนที่มีมนุษยธรรมสามารถสร้างความเป็นเลิศแก่วัฒนธรรมต้องเป็นคนที่สามารถย้อนพินิจถึงรูปแบบเชิงศีลธรรมของตนเอง มองในแง่นี้มนุษยธรรมจึงไม่ใช่สิ่งที่อยู่ไกลตัว (7:29) เพราะถ้าเราสามารถทำการย้อนพินิจถึงรูปแบบทางศีลธรรม⁴⁰ของเรา เราย่อมใช้รูปแบบทางศีลธรรมของเราหล่อเลี้ยงและพัฒนาความสัมพันธ์ที่งดงามในสังคมร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ ดังที่เหยียนยวนถามถึงมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า "ควบคุมตนเองและกลับคืนสู่หลี่ คือมนุษยธรรม แม้แต่ในวันเดียวที่ควบคุมตนเอง และกลับคืนสู่ หลี่ผู้คนที่งมวลาใต้ฟ้าก็จะตอบสนองมนุษยธรรมของเขา การปฏิบัติมนุษยธรรมจากตนเองใช้ว่ามาจากผู้อื่น" (12:1:1) เหยียนยวนกล่าวว่า "ขอให้อาจารย์ช่วยแจกแจงโดยละเอียด" อาจารย์กล่าวว่า "ไม่ใช่ หลี่อย่ามอง ไม่ใช่หลี่อย่าฟัง ไม่ใช่หลี่อย่าพูด ไม่ใช่หลี่อย่าทำ..." (12:1:2) การควบคุมตนเองและกลับคืนสู่หลี่ คือการหยุดเพื่อย้อนพินิจถึงรูปแบบเชิงศีลธรรมของตนเอง เป็นกระบวนการที่สำคัญในการควบคุมและตรวจสอบตนเอง ในขณะเดียวกันก็กลับคืนสู่หลี่ซึ่งต้องเป็นหลี่ที่แสดงออกถึงความเป็นเลิศของ เหวินในแง่นี้จึงจะเสนอว่า **ไม่ใช่หลี่อย่ามอง! ไม่ใช่หลี่อย่าฟัง! ไม่ใช่หลี่อย่าพูด! ไม่ใช่หลี่อย่าทำ!** กล่าวคือ หากไม่ใช่หลี่หรือวิถีแห่งคุณธรรมที่แสดงออกถึงความเป็นเลิศของเหวิน เราก็ไม่ควรมอง ไม่ควรฟัง ไม่ควรพูด และไม่ควรรทำจึงจะสอดคล้องกับการปฏิบัติมนุษยธรรมซึ่งต้องมาจากตนเองกล่าวคือ มาจากการย้อนพินิจและตรวจสอบรูปแบบเชิงศีลธรรมของตนเองเป็นสำคัญ⁴¹

⁴⁰ Amy Oberding, "The Educative Function of Personal Style In The Analects" *Philosophy East & West* 57, 3 (July, 2007):357-374.

⁴¹ ในการแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจความสัมพันธ์ของคุณธรรมหลี่และเหวิน ผู้วิจัยจะอภิปรายถึงความสัมพันธ์ดังกล่าวอย่างละเอียดผ่านการสร้างความเป็นเลิศ (master) หรือการเล่น (play) กับคุณธรรมเหวินของวิญญูชนในบทที่สาม คือความสัมพันธ์ของวิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมกับคุณธรรมเหวินของวิญญูชนในบทที่สาม คือความสัมพันธ์ของวิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรม โดยจะอภิปรายในหัวข้อ "วิญญูชนกับพลังแห่งจินตนาการ" ซึ่งเป็นส่วนที่แสดงถึงความสัมพันธ์ของวิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับประวัติศาสตร์

3) การศึกษาคุณธรรมชู่-เหริน

ชู่ 恕 หมายถึง "การเอาใจเขามาใส่ใจเรา" ซึ่งให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อการสร้างสภาวะอันงดงามในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ภายใต้การสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกัน ผู้วิจัยมองว่าแสดงให้เห็นถึงศักยภาพที่สำคัญของการดำเนินชีวิตภายใต้มรรคาแห่งมนุษยธรรมเพราะการมีชู่นี้ต้องอาศัยความรู้เกี่ยวกับความเป็นตัวตนอันเฉพาะเจาะจงของผู้อื่นในบางระดับหรือเพียงพอที่จะเลือกเป็นการกระทำที่เหมาะสมในแต่ละบริบทสถานการณ์ได้ เมื่อเราพิจารณาตัวบท **หลุนอี่ว** ในตัวบทจะมีวิธีการกล่าวถึง ชู่ สองแบบแรก แบบแรกมาจากขงจื้อและแบบที่สองมาจากจื่อกั๊ง ซึ่งปรากฏอยู่ใน **หลุนอี่ว** 3 แห่งคือ "สิ่งใดตนไม่ปรารถสิ่งนั้นอย่าทำกับผู้อื่น" (12:2) และจื่อกั๊งถามว่า "มีคำคำเดียวไหม สามารถเป็นหลักปฏิบัติไปตลอดชีวิต" อาจารย์กล่าวว่าคือ "คือชู่มิใช่หรือ? สิ่งใดตนไม่ปรารถนา สิ่งนั้นอย่าทำกับผู้อื่น" (15:23) และจื่อกั๊งกล่าวว่า "ศิษย์ไม่ยอมให้ผู้อื่นทำสิ่งใดต่อศิษย์ ศิษย์ก็อย่าไม่ทำสิ่งนั้นต่อผู้อื่นเช่นกัน... (5:11) ความน่าสนใจของชู่คือการแสดงท่าทีที่ถ่อมตนทางศีลธรรมโดยการไม่อวดอ้างดังกล่าวนั้นทำให้เราไม่สามารถที่อ้างได้ว่า ความคิดของเราดีกว่าใครหรือเราเป็นคนดีมากกว่าผู้อื่น ชู่ จึงเป็นการป้องกันอันตรายทางศีลธรรม (moral harm) ในขณะที่เดียวกันก็สนับสนุนให้มีการเติบโตทางศีลธรรม (moral growth)⁴² การเข้าใจชู่ จึงเปรียบเสมือนการไม่ปล่อยให้มิวัชพืชอยู่ในดิน ในขณะที่เดียวกันก็ตระเตรียมผืนดินให้มีความอุดมสมบูรณ์อย่างเป็นธรรมชาติเพราะเชื่อว่าสารอาหารและแร่ธาตุต่างๆที่อยู่ในดินนั้นเป็นปัจจัยที่ทำให้ดินอุดมสมบูรณ์อย่างเป็นธรรมชาติด้วยตนเองได้ เช่นเดียวกันการขจัดอันตรายต่างๆทางศีลธรรมก็สามารถเผยให้เห็นถึงสภาวะแห่งความดีงามที่มีร่วมกันในระหว่างมนุษย์อย่างเป็นธรรมชาติ ในขณะที่เดียวกันมีบทที่แสดงการขยายออกของตัวตนในเชิงคุณธรรม ดังในตัวบท **หลุนอี่ว** ที่ว่า "เมื่อผู้ที่มีมนุษยธรรมเองปรารถนาจะตั้งหลักได้มั่นคง คนอื่นก็ตั้งหลักมั่นคงได้ เมื่อปรารถนาที่จะบรรลุเป้าหมายเอง คนอื่นก็จะบรรลุเป้าหมายได้" (6:28:2) สื่อนัยให้เห็นว่าผู้ที่มีมนุษยธรรมนั้นสามารถแผ่ขยายวิถีแห่งมนุษยธรรมไปสู่ผู้อื่นรวมถึงช่วยผู้อื่นให้สามารถบรรลุเป้าหมายทางศีลธรรมเช่นเดียวกับตนเองได้ เราจะเห็นได้ว่าความสมบูรณ์แบบที่ **คุณธรรมเหริน** มอบให้แก่ผู้ที่มีมนุษยธรรมสามารถทำให้ผู้ที่มีมนุษยธรรมสามารถปฏิบัติ **คุณธรรมชู่** ได้ในสองลักษณะ ลักษณะแรกคือ **เหรินเป็นจุดเริ่มต้น** และให้กระบวนการหรือ **ทิศทางกว้างๆในการปฏิบัติชู่** กล่าวคือ หากคำถามที่เกี่ยวกับชู่ส่วนใหญ่ขึ้นนั้นเกี่ยวกับการปฏิบัติ

⁴² Robert E. Allison, "The Confucian Golden Rule: A Negative Formulation", *Journal of Chinese Philosophy* 12, 3 (1985):305,314.

ต่อผู้อื่นอย่างไรให้เหมาะสม เหรินสามารถเป็นคำตอบที่สำคัญโดยการชี้ให้เห็นถึงความระวาง ไหวทางศีลธรรมโดยการนำคุณธรรมเหรินมาประยุกต์ใช้เช่น อาจารย์กล่าวว่า “รับใช้บิดา มารดา ทัดทานได้อย่างสุภาพ เมื่อเห็นว่าไม่ทำตามความประสงค์ ยังกคงความเคารพไว้ พากเพียรต่อไป ไม่ปรีปากบ่น” (4:18) เราจะเห็นได้ว่าด้วยความรักที่มีต่อบิดามารดาและตระหนักถึงสายใยอันเป็น ต้นกำเนิดของชีวิต ชูได้ให้ทิศทางกว้างๆในการแสดงออกซึ่งคุณธรรมเหรินที่มีต่อบิดามารดา ได้แก่ การทัดทานด้วยความเคารพ หรือจื่อกั๊ง ถามถึงมิตรภาพ อาจารย์กล่าวว่า “บอกอย่างจริงใจ ชี้ หนทางด้วยความถูกต้อง...(12:23) ลักษณะที่สอง เหรินให้ความเป็นเลิศแก่การปฏิบัติ การ ปฏิบัติซึ่งโดยเริ่มต้นจากความระวางไหวทางศีลธรรมที่ได้จากเหรินจากข้อแรกที่เหรินเป็นจุดเริ่มต้น และให้ทิศทางกว้างๆ ซึ่งเมื่อผ่านปฏิบัติอย่างคุ่นชินมากขึ้นจะสามารถนำเราไปสู่การตระหนักถึง ความสำคัญของเหรินในระดับที่เข้มข้นและลึกซึ้งยิ่งขึ้นอันจะส่งผลให้การปฏิบัติในครั้งต่อไปหรือ ในสถานการณ์ต่อไปถูกต้องมากยิ่งขึ้น ความเป็นเลิศทางคุณธรรมของเหรินจึงถูกถ่ายทอดและถูก ส่งผ่านไปยังชูได้ ดังเราจะเห็นได้จาก จั๊งกถามถึงมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อออกข้าง นอกก็ปฏิบัติต่อผู้คนประหนึ่งว่ากำลังต้อนรับแขกสำคัญ เมื่อใช้ประชากราษฎร ก็ให้ทำประหนึ่งว่า กำลังช่วยประกอบพิธีเช่นสรวงอันยิ่งใหญ่...”(12:2) เราจะเห็นได้ว่าโดยการอาศัยคุณธรรมเหริน ที่ สามารถแสดงให้เห็นถึงการสนับสนุนสิ่งที่ดีสำหรับผู้อื่นยอมทำให้เราสามารถปฏิบัติซึ่งใน ความหมายของการขยายออกของตัวตนในเชิงศีลธรรมของเราได้

น่าสังเกตว่าชูในความหมายของชงจื่อและจื่อกั๊ง แสดงให้เห็นถึง "การพลิกกลับ"⁴³ (reversibility) ของตัวตนและสถานการณ์ทางศีลธรรม ผู้วิจัยคิดว่าการที่เราไม่ทำในสิ่งที่เราไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นกระทำต่อเรานั้นชี้ให้เห็นถึงการพลิกกลับใน 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือ เรา พิจารณาการกระทำของเราในฐานะของผู้อื่น ในขณะที่เดียวกันก็พิจารณาผู้อื่นในฐานะของตัวเอง ซึ่งการพลิกกลับในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า เราต้องจินตนาการว่าหากเราเป็นผู้อื่นจะคิดหรือรู้สึก อย่งไรเพื่อที่จะเลือกการกระทำที่เหมาะสมแก่ผู้อื่นในสถานการณ์นั้นๆ แต่การพลิกกลับนี้คือการ พลิกกลับในฐานะของบุคคลที่สาม (third person) คือการเห็นผู้หนึ่งผ่านวิถีแห่งมนุษยธรรมใน บริบทที่เฉพาะเช่นเดียวกับประสบการณ์เฉพาะในบริบทชีวิตของเรา แต่ในขณะเดียวกันเราก็ สามารถเห็นผู้หนึ่งและตัวเราในฐานะของสมาชิกของชุมชนมีมนุษยธรรมที่จำต้องดำเนินตาม บรรทัดฐานของมนุษยธรรมที่มีร่วมกันได้ในบางระดับ ซึ่งการพลิกกลับทำให้เราสามารถตรวจสอบ มิติทางศีลธรรมของตนเองว่า (1) เราไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นทำสิ่งใดต่อเรา (ในฐานะของสมาชิกใน

⁴³ โปรดดูแนวคิดเกี่ยวกับ “การพลิกกลับ” (reversibility) ของชูที่นำเสนอใน Bo Mou, “A Reexamination of the Structure of Confucius’s Version of Golden Rule”, *Philosophy East and West* 22, 2 (April, 1972) :196.

ชุมชนมีมนุษยธรรม) (2) เราไม่ทำสิ่งนั้น ผู้วิจัยมองว่า (1) นั้นเป็นการเข้าใจตนเองด้วยการเป็นผู้อื่นหรือบุคคลที่สามเป็นการมองไปที่สมาชิกคนอื่นๆในชุมชนมีมนุษยธรรมแล้วพยายามทำความเข้าใจตัวเราผ่านมุมมองดังกล่าวของคนเหล่านั้น ส่วน (2) แสดงให้เห็นการเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมหรือการเป็นบุรุษที่หนึ่งของเรา หากเราเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างเรากับผู้อื่นเราจะเห็นได้ว่า (1) เราไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นทำอะไรกับเราแสดงให้เห็นถึงบรรทัดฐานบางอย่างที่เรามีร่วมกับผู้อื่นและสิ่งนั้นคือมนุษยธรรม (2) คือกระบวนการสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกับผู้อื่นของเรา (1) จึงเป็นช่องทางที่สำคัญในการตรวจสอบมนุษยธรรมของตนเองผ่านความไม่ปรารถนาของเราว่าสอดคล้องกับบรรทัดฐานมนุษยธรรมหรือไม่ และ (2) ไม่ทำในสิ่งที่ยืนกรานของมนุษยธรรม เราจะเห็นได้ว่าทั้ง (1) และ (2) คือวิถีแห่งมนุษยธรรมที่ให้ทิศทางและเนื้อหาแก่การปฏิบัติในเชิงลบ การพลิกกลับในที่นี้จึงเป็นการพลิกกลับระหว่างการเป็นบุรุษที่สามและบุรุษที่หนึ่งที่กำลังดำเนินอยู่ภายใต้กรอบแห่งมนุษยธรรม

ประเด็นที่สอง คือการพลิกกลับระหว่างสถานการณ์ทางศีลธรรมในเชิงจินตนาการกับสถานการณ์ทางศีลธรรมในปัจจุบัน เราจะเห็นได้ว่า (1) เราไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นทำอะไรต่อเราคือสถานการณ์ทางศีลธรรมในเชิงจินตนาการ เช่น เราคงไม่อยากจะให้ผู้อื่นทำร้ายร่างกาย หรือพูดจาหยาบคายต่อเรา และ (2) เราไม่กระทำสิ่งนั้นต่อผู้อื่น คือ เราไม่ทำร้ายร่างกายหรือพูดจาหยาบคายต่อผู้อื่นแต่ความสำคัญคือ 2) เป็นสถานการณ์จริงหรือสถานการณ์ปัจจุบัน การพลิกกลับระหว่างสถานการณ์จริงและสถานการณ์ในจินตนาการคือคุณูปการที่สำคัญของฐูในเชิงลบเพราะใน (1) เราจินตนาการได้ว่าควรได้รับการปฏิบัติอย่างไร (2) เรารู้ว่าเราจะปฏิบัติต่อผู้อื่นอย่างไร นอกจากนี้การพลิกกลับระหว่างสถานการณ์จริงกับสถานการณ์ในจินตนาการ ยังช่วยเปลี่ยนแปลงสถานะของสถานการณ์จริงและสถานการณ์จินตนาการ โดยเราสามารถนำสถานการณ์ในจินตนาการมาทำให้กลายเป็นจริงดัง (2) จะเห็นได้ว่า เราสามารถใช้ฐูเพื่อพิจารณาการตัดสินใจทางศีลธรรมบนบรรทัดฐานที่กำหนดวิถีชีวิตทางจริยธรรมที่เรามีร่วมกับผู้อื่นเพื่อสร้างความสมดุลกลมเกลียวให้เกิดขึ้นในสังคมได้

4) การศึกษา "เหอ" ในความสัมพันธ์ระหว่างดนตรีและหลี่

เหอ 和 หรือ ความกลมกลืนนั้นบ่งสถานะของสิ่งที่มีความแตกต่างหลากหลายที่มีความประสานสอดคล้องกันอันเกิดจากการที่สิ่งต่างๆอยู่ในตำแหน่งแห่งที่ที่เหมาะสม ทำให้องค์ประกอบต่างๆไม่โดดเดี่ยวแยกขาดจากกันแต่เกื้อหนุน ส่งเสริม เติมเต็มซึ่งกันและกันจนเกิดเป็นความกลมกลืนในภาพรวม โดยที่ยังคงมีพื้นที่ให้กับส่วนประกอบย่อยที่ยังคงรักษาความเป็นตัวเองและดำรงตนได้อย่างอิสระ มีความสร้างสรรค์ นอกจากนั้นแล้วความกลมกลืนยังบ่งถึง

กระบวนการของการสร้างความกลมกลืนที่มีความต่อเนื่อง มีความเป็นองค์รวม และมีความสมดุล⁴⁴ ประเด็นที่น่าสนใจสำหรับความกลมกลืนก็คือ กระบวนการสร้างความกลมกลืนที่ผู้วิจัยมองว่าเหอหรือความกลมกลืนนั้นมีข้อพิจารณาที่น่าสนใจเมื่อนำอธิบายเชื่อมโยงกับมโนทัศน์หฺลี้ โดยจะเห็นว่า สังคมที่การเมืองการปกครองนำด้วยหฺลี้ ผลที่ปรากฏคือสังคมที่มีเหอหรือสังคมที่มีความกลมกลืนสมดุล เพราะเป็นสังคมที่คนเข้าใจระบบของชนบจารีต/กฎต่างๆตามบทบาทหน้าที่ของตน ในขณะที่เดียวกันก็สร้างสรรค์รูปแบบ/วิถีปฏิบัติหฺลี้ของตนอย่างเหมาะสม เพื่อสร้างวิถีชีวิตทางจริยธรรมของตนเองได้ เหอจึงเป็นภาพที่ทุกคนร่วมกันสร้างและดำเนินชีวิตทางจริยธรรมร่วมกันอย่างสมดุลกลมกลืน

นอกจากเหอจะเป็นผลของสังคมที่ใช้หฺลี้ในการปกครอง เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ของ เหอกับหฺลี้ โดยมองเหอผ่านกระบวนการสร้างความกลมกลืนหรือรูปกริยา "สร้างความกลมกลืน" (to harmonize) เราสามารถนำเหอมาเทียบเคียงกับหฺลี้ได้ กล่าวคือหฺลี้คือระบบชนบจารีตต่างๆที่มีมิติทางจริยธรรม โดยการกระทำต่างๆมีลักษณะเป็นส่วนตอนที่ต่อเนื่อง (sequences) ที่ชี้ให้เห็นถึงการทำงานร่วมกันของระบบ/แบบแผนมิติเวลา การเข้าใจภาพรวมของการกระทำในเชิงศีลธรรม เหอก็คำหน้าที่สร้างความกลมกลืน โดยแสดงให้เห็นถึงขั้นตอนหรือระบบขององค์ประกอบทางการเมืองที่มีความเป็นลำดับขั้นตอนแต่เกื้อหนุนและส่งเสริมกันจนสามารถสร้างระบบระเบียบที่เอื้อให้เกิดความกลมกลืนได้ ดังที่เราจะเห็นจากการที่จื่อลู่ถามว่า "หากเจ้านครเอ๋ยขอให้อาจารย์ช่วยปกครอง อาจารย์จะพิจารณาทำสิ่งใดก่อน" อาจารย์ตอบว่า "ที่จำเป็นคือต้องทำนามให้เพียงพอ" จื่อลู่ถามว่า "กระนั้นหรือ อาจารย์หลงไปหรือเปล่า ทำไมต้องทำนามให้เพียงพอ" อาจารย์กล่าวว่า "โหยว!เจ้าช่างหยาบคายเหลือเกิน เมื่อวิญญาณไม่รู้อะไรก็ควรสงวนท่าที" "หากนามไม่เพียงพอ วาจาก็ไม่ราบรื่น หากวาจาไม่ราบรื่น กิจก็ไม่สำเร็จ" "หากกิจไม่สำเร็จหฺลี้และดนตรีก็ไม่เจริญ หากหฺลี้และดนตรีไม่เจริญโทษทัณฑ์ก็ไม่เพียงพอ หากโทษทัณฑ์ไม่เพียงพอประชาราษฎรจะไม่รู้ว่าจะปฏิบัติตนอย่างไร..."(13:3)

จากตัวบทที่ยกมาเราจะเห็นได้ว่าส่วนตอนต่างๆของระบบระเบียบทางการเมือง (political order) ซึ่งมีเป้าหมายในการนำสังคมไปสู่ความกลมกลืน หรือสร้างความกลมกลืนให้กับสังคม เราจะเห็นถึงส่วนของเหตุการณ์ (sequence of events) ต่างๆจัดเรียงตามมิติเวลาอย่างเป็นระบบแบบแผน เพื่อสร้างวิถีแห่งการปกครองที่มีประสิทธิภาพซึ่งสามารถสร้างความ

⁴⁴ นูชรี วงศ์สมุท, "ความตึงแย้งในความกลมกลืน (เหอ) ในจริยศาสตร์ขงจื่อ", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555) หน้า 19.

กลมกลืนให้กับสังคมได้ การปกครองที่สามารถนำไปสู่ความกลมกลืนของสังคมโดย “การทำนามให้เที่ยง” เพื่อที่ว่าจากที่ผู้ปกครองใช้ในการปกครองจะได้ราบรื่น เหล่าขุนนางและประชากรจะเชื่อมั่น เมื่อความเชื่อมั่นต่อผู้ปกครองเกิดขึ้น กิจต่างๆย่อมสำเร็จ เมื่อภารกิจต่างๆสำเร็จบ้านเมืองมีความมั่งคั่งทางจริยธรรมย่อมเป็นผลให้หลัและดนตรีเจริญ เพราะสามารถให้ความสำคัญต่อขนบจารีตและศิลปะหรือวัฒนธรรมซึ่งสามารถกลมกลืนจิตใจคนด้วยคุณธรรมซึ่งจะส่งผลให้เหล่าประชากรเข้าใจถึงการกระทำผิด ความละอาย ตลอดจนตระหนักถึงโทษทัณฑ์อันเที่ยงธรรม ซึ่งสิ่งนี้จะกำหนดการกระทำทางคุณธรรมหรือวิถีปฏิบัติต่างๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกับผู้อื่นอย่างสมดุกลมกลืน

จะเห็นได้ว่ากระบวนการสร้างความกลมกลืนของเหอนั้นสามารถใช้กระบวนการที่เทียบเคียงกับหลี่ โดยเหอนมีเป้าหมายในการสร้างความกลมกลืนขององค์ประกอบที่แตกต่างหลากหลาย ส่วนหลี่นั้นทำหน้าที่สร้างมิติทางคุณธรรมให้กับความแตกต่างหลากหลายในความสมดุกลมกลืนเวลานั้น แต่อย่างไรก็ดีแม้เหอจะปรากฏในฐานะผลของหลี่ กล่าวคือความสมดุกลมกลืนของสังคมเป็นผลมาจากระเบียบที่หลี่มอบให้ แต่ผู้วิจัยมองว่าในแง่หนึ่งเหอนั้นถือเป็นระบบระเบียบหรือรูปแบบในเชิงอุดมคติ (ideal pattern) ของหลี่เช่นเดียวกันดังที่เราจะเห็นได้ว่า “ในการใช้หลี่ ความกลมกลืนสมดุเป็นสิ่งสำคัญ วิธีแห่งบุรุษกษัตริย์งดงามดีแล้ว เราปฏิบัติตามได้ทั้งเรื่องเล็กและเรื่องใหญ่” (1:12:1) เราจะเห็นได้ว่าการสร้างวิถีแห่งการปฏิบัติหลี่นั้นเป็นวิถีที่วางอยู่บนรูปแบบ (ในอุดมคติ) ที่เหอเป็นผู้มอบให้ หลี่ที่ไม่ได้ใช้รูปแบบดังกล่าวย่อมไม่ใช่หลี่ที่นำไปสู่การสร้างเหอได้จริงในสังคมได้

เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ของเหอที่มีต่อดนตรี อลัน ชานมีความเห็นว่าในปรัชญาจีนมักใช้อุปลักษณะดนตรีและการปรุงอาหารเพื่อสื่อถึงมโนทัศน์ความกลมกลืน กล่าวคืออุปลักษณะดนตรีแสดงถึงการที่เสียงต่างๆตอบสนองสอดประสานกันอย่างลงตัว ความกลมกลืนที่เกิดขึ้นนั้นมีสมมุติฐานถึงเรื่องจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของเสียงต่างๆไว้อย่างชัดเจน โดยการให้โน้ตบางตัวที่มีเสียงนำ และให้โน้ตบางตัวเป็นโน้ตที่มีเสียงตามซึ่งลักษณะอุปลักษณะของดนตรีดังกล่าวเปรียบได้กับความกลมกลืนในสังคมที่ว่า เสียงของดนตรีต้องมีหลักการที่ชัดเจนของการมีเสียงนำ เสียงตาม เปรียบได้กับสังคมที่มีระดับชัดเจน (hierarchy) มีความสัมพันธ์ที่ไม่เสมอภาคกันของสองฝ่าย โดยมีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้นำซึ่งก็คือผู้ที่มีคุณธรรมสูงและมีฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ตาม⁴⁵ ดังที่เราจะเห็นได้

⁴⁵ Alan K.L. Chan, “Harmony as a Contested Metaphor in Chinese Philosophy”, Paper Presented at the Korean Philosophical Association, Conference on *Rethinking Philosophy in Asia*, Seoul, Korea, 2 June 2007, (unpublished Manuscript):1-10 cited in นุชรี วงศ์สมุท, “ความตึงแย้งในความกลมกลืน (เหอ) ในจริยศาสตร์ขงจื้อ”, (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิต สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555) หน้า 11.

จากตัวบท**หลุนอี่ว** ในบทเมื่ออาจารย์ร่วมร้องเพลงกับผู้คน ถ้าขับกล่อมได้ไพเราะ อาจารย์ต้องใช้เวลาขับซ้ำอีกครั้ง หลังจากนั้นอาจารย์จึงสร้างความกลมเกลียวด้วย (7:31) จากตัวนี้หากเราพิจารณาขงจื้อในฐานะวิญญูชน และพิจารณาดนตรีในฐานะระบบระเบียบเชิงสุนทรีย์ของชุมชนมีมนุษยธรรม เราจะเห็นภาพขงจื้อในฐานะ “วาทยกร” (conductor) หรือประธานในพิธีเฉลิมฉลอง (Master of ceremony) ผู้ซึ่งกำลังกำหนดทิศทางและกำลังบรรเลงบทเพลงแห่งชุมชนมีมนุษยธรรม ซึ่งเป็นชุมชนที่สามารถสร้างชีวิตทางจริยธรรมและความกลมกลืนสมดุลให้กับสมาชิกในชุมชนได้ ภาพดังกล่าวเป็นภาพที่สะท้อนถึงการที่ขงจื้อร่วมร้องเพลงกับผู้คน และถ้าขับกล่อมได้ไพเราะ กล่าวโดยอุปมาก็คือถ้าคนในชุมชนเห็นว่าชุมชนมีจริยธรรมนั้นงดงาม (4:1) เช่นเดียวกับบทเพลงแห่งมนุษยธรรมที่ขับกล่อมได้ไพเราะจับใจ ขงจื้อก็จะให้**ขับซ้ำอีกครั้ง** การขับซ้ำอีกครั้งขงจื้อคือความพยายามที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของมโนสำนึกในเชิงศีลธรรม (moral consciousness) ให้กับคนในชุมชนซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงของสำนึกในเชิงศีลธรรมไปในระดับที่สูงขึ้นอย่างฉับพลันหรืออย่างก้าวกระโดด เป็นการเปลี่ยนแปลงเพื่อที่จะสามารถเข้าถึงความสมดุलगกลมกลืนที่อยู่ในระบบระเบียบเชิงสุนทรีย์ของชุมชนมีมนุษยธรรม ซึ่งหลังจากการขับครั้งที่สอง หรือหลังจากมีการเปลี่ยนแปลงสำนึกทางศีลธรรมแล้วขงจื้อจึงสร้างความกลมเกลียวหรือ**เหอด้วย** การสร้างความกลมเกลียวกับคนในชุมชนนี่คือการเสนอให้คนในชุมชนเข้าใจว่าชุมชนมีมนุษยธรรมที่ดำเนินไปด้วยระบบระเบียบเชิงสุนทรีย์นั้นเป็นชุมชนที่ดำเนินไปในทิศทางของความงาม และความรื่นรมย์ยินดี ในการสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกัน ดังนั้นชุมชนจึงเป็นชุมชนที่สามารถสร้างความสมดุलगกลมกลืนและสามารถสร้างสรรคส์ภาวะที่เอื้อให้เกิดการเติบโตองงามทางคุณธรรมร่วมกันได้

กล่าวโดยสรุปเราจะเห็นว่าการเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมได้ใน 4 ขั้นตอนได้สะท้อนให้เราเห็นถึงคุณลักษณะของวิญญูชนคือการเป็นผู้มีปัญญา **จื่อ 智** เพราะสามารถนำความรู้จากการเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนมาเป็นความรู้ที่สามารถนำมาปฏิบัติจริงคือนำไปใช้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นพันธกิจสูงสุดในการเป็นวิญญูชน ในขณะที่เดียวกันการดำเนินวิถีชีวิตทางจริยธรรม วิญญูชนก็มี **เล่อ 乐** ความรื่นรมย์ยินดีและความเข้มแข็งเบิกบานเพราะวิญญูชนสามารถมีชีวิตที่มีจริยธรรมมีความกลมกลืน ราบรื่นในความสัมพันธ์ร่วมกับผู้อื่นได้ ซึ่งความรื่นรมย์ยินดีดังกล่าวชี้ว่าการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนหรือการเรียนรู้ได้ผสานเป็นเนื้อเดียวกันกับการดำเนินชีวิตซึ่งสามารถทำให้วิญญูชนสามารถดำเนินชีวิตที่มีจริยธรรมพร้อมๆกับสร้างสรรคส์ชุมชนมีมนุษยธรรมร่วมกับผู้อื่นได้

2.5 การสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชน

ในส่วนนี้จะพูดถึงการสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชนซึ่งผู้วิจัยขอเสนอว่า วิญญูชนสร้างตัวตนเชิงคุณธรรม โดยผ่านการเป็นหรือในฐานะตัวตนในเชิงเรื่องเล่า(narrative self) ซึ่งเป็นตัวตนทางคุณธรรมที่สามารถอธิบายการสร้างตัวตนของวิญญูชนได้ครอบคลุมในทุกมิติอย่างมีนัยสำคัญ ในส่วนนี้จะแบ่งการอภิปรายออกเป็นสองส่วน คือ 1. ข้อจำกัดของการพิจารณาตัวตนในเชิงสัมพันธ์และในเชิงอัตตาณัติต่อการเข้าใจตัวตนหรืออัตลักษณ์ของวิญญูชน 2. การสร้างตัวตนในเชิงเรื่องเล่าของวิญญูชน

1) ข้อจำกัดของการพิจารณาตัวตนในเชิงสัมพันธ์และในเชิงอัตตาณัติ

โดยทั่วไปตัวตนในปรัชญาขงจื้อ คือ ตัวตนเชิงสัมพันธ์ (relational self) ซึ่งเป็นตัวตนที่วางอยู่บนความสัมพันธ์ทั้ง 5 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าภาวะปัจเจกบุคคลในปรัชญาของขงจื้อนั้นความเป็นปัจเจกบุคคลก่อรูปร่างและพัฒนาของด้านความสัมพันธ์กับผู้อื่น ความสัมพันธ์ถือเป็นจุดตั้งต้นสำหรับการกลายเป็นมนุษย์ที่แท้จริงดังที่ เฮนรี โรสมอนต์ จูเนียร์ (Henry Rosemont Jr.) มีความเห็นเพิ่มว่าในการมีความสัมพันธ์กับผู้อื่นนั้นเรามีบทบาทเสมอ เราเป็นพ่อ เป็นลูก เป็นครู เป็นลูกศิษย์ เราไม่ได้กำลัง “แสดง” บทบาทเหล่านี้แต่ชีวิตของเราคือ “ผลรวม” ของบทบาทอันหลากหลายทั้งหมดที่เรามีอยู่ บทบาทและความสัมพันธ์ที่เรามีกับผู้อื่นเป็นตัวนิยามว่าเราเป็นใคร และให้ความเป็นบุคคลที่เฉพาะเจาะจงแก่เรา เช่นเราเป็นพ่อคนนี้ เราเป็นลูกของคนนั้น เป็นเพื่อนของคนโน้น เรามีบทบาทที่ผูกโยงกับพันธะต่างๆที่เรามีต่อผู้อื่น เมื่อเราสามารถทำตามบทบาทและพันธะหน้าที่ที่เรามีต่อบุคคลอื่นในสังคมที่เราเป็นสมาชิกได้แล้วความเป็นปัจเจกบุคคลก็เกิดขึ้น เราจะบรรลุศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของเราและสร้างคุณค่าและความหมายให้แก่ชีวิตของเรา⁴⁶ การมองตัวตนในเชิงความสัมพันธ์นี้อาจตรึงเราให้มองตัวตนทางคุณธรรมผ่านจริยศาสตร์ในเชิงบทบาท (role ethics) ซึ่งผู้วิจัยมองว่าไม่สามารถอธิบายการสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชนได้เพราะวิญญูชนนั้นก่อร่างสร้างตัวตนบนพันธกิจแห่งการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนในอุดมคติซึ่งต้องใช้ “พลังแห่งจินตนาการ” ในการเชื่อมโยงหรือเข้าถึง ดังนั้นการมองวิญญูชนผ่านตัวตนเชิงสัมพันธ์อาจนำไปสู่การสร้างข้อจำกัดโดยการอธิบายตัวตนทางคุณธรรมของ

⁴⁶ Henry Rosemont Jr., "Two Loci of Authority: Autonomous Individuals and Related Persons", in Confucian Culture of Authority Peter D.Hershock and Roger T.Ames editors, (Albany:State University of New York Press , 2006),p.10. cited in นุชรี วงศ์สมุท, "ความตึงแย้งในความกลมกลืน (เหอ) ในจริยศาสตร์ขงจื้อ", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารจิต สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554) หน้า 21.

วิญญาณด้วยบทบาทของการเป็นผู้ปกครองในความหมายทั่วไปซึ่งไม่เอื้อให้เราเห็นกระบวนการสร้างตัวตนทางคุณธรรมบนเป้าหมายของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ชัดเจนนัก นอกจากนี้ในด้านมุมมองของการเข้าใจเรื่องตัวตนแบบอัตตาณัติ⁴⁷ (autonomy) ก็ดีหวัง ยุง ปิงเสนอว่าบุคคลที่มีอัตตาณัติในปรัชญาของขงจื้อจะเป็นบุคคลที่จะมีทางเลือกที่สอดคล้องกับ "มรรควิธี" หรือมโนทัศน์ความดี (conception of the good) ซึ่งแตกต่างกับความเป็นอัตตาณัติแบบตะวันตก กล่าวคือในขณะที่อัตตาณัติแบบตะวันตกเสนอให้เราละมัดระวังการครอบงำเพื่อมุ่งไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้หากแต่บุคคลที่มีอัตตาณัติแบบขงจื้อจะมุ่งสู่มโนทัศน์เรื่องความดีซึ่งมโนทัศน์ดังกล่าวจะเป็นผู้ประเมินการเลือกว่าอยู่ในหนทางที่ถูกต้องหรือไม่⁴⁸ การมองตัวตนแบบอัตตาณัติจะให้น้ำหนักกับเป้าหมายแห่งคุณธรรมที่สะท้อนสถานะแห่งปัจเจกบุคคล (individual) แต่ผู้วิจัยมองว่าในการที่เราจะเข้าใจการสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญาณนั้นเราจำเป็นต้องอาศัยมิติเวลา (temporality) เพื่อดูกระบวนการการกลายเป็น (become) วิญญาณซึ่งตัวตนทางคุณธรรมนั้นมีลักษณะเฉพาะเจาะจง (in particular) ในแง่การวิเคราะห์วิญญาณด้วยตัวตนในเชิงอัตตาณัติจึงไม่อาจทำให้เราเข้าใจกระบวนการสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญาณได้อย่างชัดเจนนัก ทั้งนี้ผู้วิจัยจะขอเสนอการสร้างตัวตนของวิญญาณโดยจะพิจารณาตัวตนของวิญญาณว่าเป็นตัวตนในเชิงเรื่องเล่า (narrative self)

2) การสร้างตัวตนในเชิงเรื่องเล่าของวิญญาณ

การสร้างตัวตนในเชิงเรื่องเล่าของวิญญาณจะแบ่งการอธิบายออกเป็นสองประเด็น คือ (1) ความสัมพันธ์ระหว่างขงจื้อ วิญญาณ ชุมชนมีมนุษยธรรม (2) ขั้นตอน/กระบวนการสร้างตัวตนของวิญญาณ

(1) **ความสัมพันธ์ระหว่างขงจื้อ วิญญาณ และชุมชนมีมนุษยธรรม** ขงจื้อได้กล่าวถึงตนเองว่า "เราได้พยายาม เป็นปราชญ์ และผู้มีมนุษยธรรมโดยไม่ย่อท้อ"... (7:33) และ "เรารู้หนังสือ เราอาจเทียบเคียงคนอื่นได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องการได้ปฏิบัติหน้าที่สมกับวิญญาณ เรายังไม่มีโอกาสได้ทำอย่างเต็มที่" (7:32) จากตัวบทที่ยกมาเราจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์ที่ขงจื้อมีต่อตนเองนั้น วางอยู่บนความสัมพันธ์ที่ขงจื้อมีต่อชุมชนมีมนุษยธรรม กล่าวคือขงจื้อเข้าใจตนเอง (self-understanding) ว่าได้พยายามเป็นปราชญ์ และผู้มีมนุษยธรรมโดยไม่ย่อท้อ หรือรู้ว่าตนเอง

⁴⁷ โปรดดูประเด็นเรื่องอัตตาณัติในปรัชญาของขงจื้อใน อู๋ทซ์ เกสรวินูลย์, "อัตตาณัติในหลุนอี่ว : บทวิเคราะห์ใจหว่า", (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารจิต สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553)

⁴⁸ Wang Yungping, "Autonomy and the Confucian Moral Person", *Journal of Chinese Philosophy* 29, 2 (June, 2002) : 259.

ยังไม่มีโอกาสได้ปฏิบัติหน้าที่ที่สมกับเป็นวิญญาณชนโดยผ่านความสัมพันธ์ที่ตนเองมีต่อชุมชนมีมนุษยธรรม อันได้แก่เป้าหมายการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมอันงดงามเพื่อเป็นทางเลือกหรือทางออกในสังคมในยุคชุมชนชีว ผู้วิจัยมองว่าความสัมพันธ์ของขงจื้อที่มีต่อชุมชนมีมนุษยธรรมนั้นมีข้อสังเกตที่สำคัญ 2 ประการดังนี้ *ประการแรก ความสัมพันธ์ระหว่างขงจื้อกับชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นความสัมพันธ์ในจินตนาการ (imaginative relation) ที่สร้างสภาวะการณ์เงื่อนไขแห่งการสร้างชีวิตทางจริยธรรม ของตนเองขึ้นมาโดยการเลือกอยู่กับชุมชนมีมนุษยธรรมอันงดงาม (4:1) แม้ชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นชุมชนในเชิงอุดมคติก็ตามแต่ขงจื้อสามารถมีความสัมพันธ์โดยการผ่านความสัมพันธ์ในเชิงจินตนาการ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าความสัมพันธ์เชิงจินตนาการนี้เป็นความสัมพันธ์ที่ขงจื้อใช้เชื่อมความเป็นอุดมคติ (ideality) และชีวิตทางจริยธรรมของตนเองเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือความสัมพันธ์ในเชิงจินตนาการคือความสัมพันธ์จริงๆที่ขงจื้อใช้สร้างการดำรงอยู่ของตนเอง (ในฐานะวิญญาณชน) ขึ้นมา โดยเป็นความสัมพันธ์ที่ขงจื้อใช้วางบนความสัมพันธ์ที่ขงจื้อมีต่อสังคมสังคมในยุคชุมชนชีวซึ่งเป็นความสัมพันธ์ในโลกเชิงประจักษ์ เราจะเห็นได้ว่าการทาบทับความสัมพันธ์ในจินตนาการบนความสัมพันธ์จริงๆในโลกเชิงประจักษ์ได้ปรากฏอยู่ในท่าที่ที่ขงจื้อได้กล่าวไว้ว่า “ผู้เห็นผลประโยชน์และคิดถึงความถูกต้องเห็นอันตรายแล้วยอมสละชีวิต คนเช่นนี้ก็สามารถถือว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ได้แล้ว” (14:13) การทาบทับของความสัมพันธ์เชิงจินตนาการต่อชุมชนมีมนุษยธรรมที่วางอยู่บนความสัมพันธ์ที่ขงจื้อมีต่อยุคชุมชนชีวได้แสดงให้เห็นผ่านความขัดแย้งเช่นเดียวกับ “ผู้เห็นประโยชน์แล้วคิดถึงความถูกต้อง หรือเห็นอันตรายแล้วยอมสละชีวิต” คือการเห็นผ่านความสัมพันธ์เชิงจินตนาการ (ที่มีต่อชุมชนมีมนุษยธรรม) ที่ทาบทับบนความสัมพันธ์ที่มีต่อสังคมในยุคชุมชนชีว การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์สำหรับขงจื้อจึงไม่ใช่แค่การยึดถือหรือดำเนินชีวิตภายใต้คุณธรรมเหรินแต่เพียงเท่านั้น แต่เป็นการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเองด้วยความสัมพันธ์ในจินตนาการที่มีต่อชุมชนมีมนุษยธรรมโดยสมบูรณ์ และทำเสมือนว่านี่คือความสัมพันธ์จริงๆที่ขงจื้อมีต่อโลกเชิงประจักษ์ ดังนั้นความสัมพันธ์ในจินตนาการที่ขงจื้อมีต่อชุมชนมีมนุษยธรรมจึงกลายมาเป็นความสัมพันธ์จริงๆที่ขงจื้อใช้ในการตีความประเมินต่อรองกับความวุ่นวายสับสนที่เกิดขึ้นในโลกเชิงประจักษ์หรือสังคมในยุคชุมชนชีว ดังที่เราจะเห็นได้จากการที่ขงจื้อกล่าวว่า “เรายังไม่เคยพบคนซึ่งรักมนุษยธรรม หรือเกลียดความไร้มนุษยธรรม ผู้รักมนุษยธรรมยอมไม่ให้มีสิ่งใดอยู่เหนือมนุษยธรรม ผู้เกลียดความไร้มนุษยธรรมจะปฏิบัติมนุษยธรรมโดยไม่ยอมให้ความไร้มนุษยธรรมเข้าใกล้ตน” (4:6:1) “มีใครบ้างไหมที่สามารถอุทิศกำลังของตนเพื่อมนุษยธรรมแม้เพียงวันเดียว เรายังไม่เคยเห็นคนที่มีกำลังไม่พอ” (4:6:2) “อาจจะเป็นไปได้ที่มีกำลังไม่พอ แต่เราไม่เคยพบ”(4:6:3)*

จากตัวบทที่ยกมาเราจะเห็นได้ว่า การไม่เคยพบคนที่รักมนุษยธรรมหรือเกลียดความไร้มนุษยธรรม หรือการไม่เคยเห็นคนที่มีกำลังไม่พอในการอุทิศกำลังของตนเพื่อมนุษยธรรม เป็น การเห็นที่วางอยู่บนความสัมพันธ์ในจินตนาการของขงจื้อ คือความสัมพันธ์ที่ขงจื้อมีต่อชุมชนมีมนุษยธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งด้วยความสัมพันธ์ดังกล่าวทำให้ขงจื้อสามารถจัดประเภทของคน (category) ใหม่ ตาม "วิถี" ที่คนคนนั้นสัมพันธ์กับชุมชนมีมนุษยธรรม กล่าวคือขงจื้อสามารถจัดประเภทได้ว่าใครรักมนุษยธรรม ใครเกลียดความไร้มนุษยธรรม ใครก็กำลังไม่พอในการอุทิศกำลังเพื่อมนุษยธรรม ตลอดจนสามารถกล่าวได้อย่างชัดเจนว่าตนเคยพบหรือไม่ ผู้วิจัยมองว่าการจัดแบ่งประเภทหรือให้รายละเอียดเกี่ยวกับคุณลักษณะของมนุษยธรรมหรือการกล่าวว่า "อาจจะ เป็นไปได้ที่มีคนมีกำลังไม่พอ (ในการอุทิศกำลังเพื่อมนุษยธรรม) แต่เราไม่เคยพบ" ซึ่งให้เห็นว่า ขงจื้อได้อยู่ในความสัมพันธ์เชิงจินตนาการที่วางอยู่ในความสัมพันธ์จริงๆคือสังคมในยุคชุนชิว โดย สมบูรณ์ กล่าวให้ชัดเจนก็คือการไม่เคยพบของขงจื้อเป็นการไม่เคยพบหากมองผ่านความสัมพันธ์ ในเชิงจินตนาการที่มีต่อชุมชนมีมนุษยธรรม เพราะที่ชุมชนมีมนุษยธรรมสมาชิกในชุมชนทุกคน นั้นได้อุทิศกำลังของตนเพื่อมนุษยธรรมอย่างเต็มกำลังความสามารถ โดยการวางเป้าหมายในการ สร้างชีวิตที่มีจริยธรรม ดังนั้นการกล่าวว่า "อาจจะเป็นไปได้ที่มีกำลังไม่พอ แต่เราไม่เคยพบ" การ ไม่พบของขงจื้อ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในเชิงจินตนาการดังกล่าวเป็นความสัมพันธ์จริงๆที่ ขงจื้อมีต่อโลกเชิงประจักษ์ *ประการที่สอง ความสัมพันธ์ในเชิงจินตนาการที่มีต่อชุมชนมีมนุษยธรรม ทำให้ขงจื้อตระหนักรู้และเข้าใจว่าตนเองคือวิญญาณชน* ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า "เรารู้ หนึ่งสี่ เราอาจจะเทียบเคียงคนอื่นได้ แต่ถ้าเป็นเรื่องการได้ปฏิบัติหน้าที่สมกับวิญญาณ เรายังไม่ มีโอกาสได้ทำเต็มที่" (7:32) เป็นที่ทราบกันดีว่าขงจื้อรักการเรียนรู้ (5:27) และกล่าวว่า การร่ำ เรียนอยู่เป็นนิจนั้นเป็นเรื่องน่ายินดี (1:1) ภาพของขงจื้อที่ปรากฏใน *หลุนอิว* คือภาพของวิญญาณชนที่ ร่ำเรียนเพื่อบรรลุเต๋า (19:7) เราจะเห็นได้ว่าด้วยความสัมพันธ์ในจินตนาการที่ขงจื้อมีต่อชุมชนมีมนุษยธรรม ทำให้ขงจื้อเข้าใจตนเองและสามารถตระหนักรู้หรือบ่งชี้ได้ว่าตนเองเป็นใคร ซึ่งแสดง ให้เห็นถึงสภาวะของการเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมโดยสมบูรณ์ ความสัมพันธ์ในเชิง จินตนาการที่มีต่อชุมชนมีมนุษยธรรมได้ทำให้ขงจื้อตระหนักรู้และเข้าใจตนเองจนสามารถจัดวาง ความสัมพันธ์ต่อสังคมในยุคชุนชิวในฐานะวิญญาณชนได้

(2) ขั้นตอน/กระบวนการสร้างตัวตนของวิญญาณชน

จากในหัวข้อที่แล้วเราจะเห็นได้ว่าด้วยความสัมพันธ์ในเชิงจินตนาการที่มีต่อ ชุมชนมีมนุษยธรรมทำให้ขงจื้อสามารถตระหนักรู้และเข้าใจตนเอง ในฐานะวิญญาณชนผู้มีพันธกิจ ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ในส่วนนี้เราจะวิเคราะห์ขั้นตอนหรือกระบวนการสร้างตัวตนทาง

ศีลธรรมของขงจื๊อ (ในฐานะวิญญาณชน) ซึ่งประกอบด้วย สองรูปแบบ *รูปแบบแรก*คือ วิญญาณที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านการสร้างตัวตนในเชิงเรื่องเล่า *รูปแบบที่สอง* วิญญาณเกิดการตระหนักรู้ในตนเองโดยผ่านความเข้าใจที่ได้จากตัวตนในเชิงเรื่องเล่า

รูปแบบแรก วิญญาณมีความสัมพันธ์กับชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านการสร้างตัวตนในเชิงเรื่องเล่า ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งในการอ่านตัวบท *หลุนอี่ว* คือ การที่ขงจื๊อเป็นเพียงผู้เดียวที่บรรยายภาพของวิญญาณ คุณลักษณะของวิญญาณ ตลอดจนทำการประเมินว่าใครเป็นวิญญาณหรือไม่เป็นเพื่อใช้ในการสั่งสอนเหล่าศิษย์หรือเพื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมในยุคสมัยนั้น ความสอดคล้องระหว่างขงจื๊อกับวิญญาณคือการที่ขงจื๊อนั้นกำลังเดินทางเพื่อเสนอโครงการทางปรัชญาของตนเอง อันได้แก่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมอันงดงามให้กับเจ้าครองนครรัฐต่างๆ โลกที่ขงจื๊ออยู่คือโลกในเชิงประจักษ์ในขณะที่โลกที่วิญญาณอยู่เป็นโลกในอุดมคติหรือโลกในจินตนาการ ซึ่งเป็นโลกในเชิงตัวบทที่ขงจื๊อกล่าวถึงเมื่อสอนเหล่าศิษย์ ผู้วิจัยมองว่านอกจากขงจื๊อจะตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นวิญญาณผ่านความสัมพันธ์ในจินตนาการที่ตนเองมีต่อชุมชนมีมนุษยธรรมแล้ว ขงจื๊อยังได้สร้างตัวตนทางคุณธรรมของตนเองผ่านการเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณอีกด้วย การบรรยายภาพวิญญาณ ตลอดจนการชี้ให้เห็นถึงลักษณะบางประการของวิญญาณโดยผ่าน “เสียงที่ใช้เล่าเรื่อง” (narrative voice) ซึ่งเป็นเสียงของขงจื๊อเองในการเล่าเรื่องต่างๆ ของวิญญาณ และหากเราพิจารณาว่าขงจื๊อคือวิญญาณ เสียงที่ขงจื๊อใช้เล่าเรื่องราวต่างๆ ของวิญญาณย่อมเป็นเสียงที่ขงจื๊อใช้เล่าเรื่องราวของตนเอง ผู้วิจัยมองว่าการเล่าเรื่องราวของตนเองเป็นกระบวนการที่สำคัญในการสร้างตัวตน/อัตลักษณ์ในเชิงเรื่องเล่า ซึ่งอาจเป็นกระบวนการที่ขงจื๊อใช้เชื่อมประสานโลกเชิงประจักษ์ของตนเอง คือ ประสบการณ์ของการเสนอชุมชนมีมนุษยธรรมให้กับเจ้านครรัฐต่างๆ กับโลกในจินตนาการหรือโลกในเชิงอุดมคติคือวิญญาณผู้ซึ่งมีบทบาทในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งการเชื่อมประสานดังกล่าวทำให้ขงจื๊อสามารถสร้างกระบวนการการกลายเป็น (become) วิญญาณขึ้นมาได้ โดยเราจะเห็นได้ว่าขงจื๊อเน้นย้ำว่าตนได้พยายามเป็นปราชญ์และผู้มีมนุษยธรรมโดยไม่ย่อท้อ อีกทั้งไม่ตั้งล่วงหน้าว่าอะไรทำได้ อะไรทำไม่ได้ (18:8:5) แสดงให้เห็นว่าขงจื๊อจะตระหนักว่าตนเองนั้นกำลังอยู่ในกระบวนการการสร้างตัวตนทางคุณธรรมเพื่อที่จะกลายเป็นวิญญาณ ประเด็นที่ต้องพิจารณาต่อไปคือ การที่ขงจื๊อตระหนักรู้ว่าตนเองเป็นวิญญาณด้วยความสัมพันธ์ในเชิงจินตนาการกับชุมชนมีมนุษยธรรมได้โดยการเล่าเรื่องราวของตนเอง (ในฐานะวิญญาณ) ทำให้ขงจื๊อสามารถเข้าใจตัวเองผ่านตัวตน/อัตลักษณ์ในเชิงเรื่องเล่า ซึ่งโดยทั่วไปของ “ผู้เล่าเรื่อง” (narrator) จะเป็นผู้ที่อธิบายเหตุการณ์ต่างๆ ที่ผู้อ่านฟัง ผู้เล่าเรื่องจะคอยอธิบายให้ผู้อ่านฟังว่า เหตุการณ์ต่างๆ มีความเชื่อมโยงกันอย่างไร

และกำลังจะนำไปสู่อะไร ผู้เล่าเรื่องเล่าเรื่องในฐานะของผู้อื่นในขณะที่เล่าและประเมินการกระทำต่างๆของตัวละคร นอกจากนี้เสียงที่เล่ายังเป็นเสียงที่อธิบายสิ่งที่อยู่ในใจของตัวละครได้ กล่าวคือผู้เล่าสามารถเข้าไปนั่งอยู่ในใจของตัวละคร และบรรยายว่าตัวละครคิดอะไรอยู่และทำไมถึงทำเช่นนั้น การเข้าใจเรื่องเล่าจึงต้องพึ่งพาผู้เล่าเรื่องเป็นสำคัญเพื่อที่เราจะเข้าใจการกระทำของตัวละครที่สะท้อนอัตลักษณ์/ตัวตนของการเป็นตัวละครตัวนั้น แต่เมื่อเราเล่าเรื่องราวชีวิตของเรา คือการที่เรากำลังให้ความหมายหรือตีความชีวิตผ่านประสบการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในชีวิต ในแต่ละช่วงเวลาผ่านการถกทอและเรียบเรียงจนก่อให้เกิดความหมายของชีวิตที่เฉพาะเจาะจง ในแง่ที่เวลานี้ที่เราเล่าความเป็นมาของชีวิตว่าชีวิตเราดำเนินมาอย่างไร เราเข้าใจว่าตัวเองคือใคร ตัวตนของเราจึงเป็นตัวตนเชิงเรื่องเล่าที่เกิดขึ้นจากการที่เราเข้าใจเรื่องราวชีวิตของเราเอง ในแง่ที่พลังของการเรียบเรียงชีวิตก็คือพลังของการสร้างอัตลักษณ์หรือตัวตนทางคุณธรรมของเราขึ้นมา และเมื่ออ่านด้วยบท **หลุนอิว** เราจะพบว่าขงจื้อได้เล่าเรื่องของตนเองโดยใช้มิติเวลา (temporality) ดังเล่มที่ 2 บทที่ 4 ที่บันทึกไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “เมื่ออายุ 15 เราตั้งใจมั่นกับการรำเรียน”

“เมื่ออายุ 30 เราตั้งหลักได้มั่นคง”

“เมื่ออายุ 40 เราไม่พะวงสงสัย”

“เมื่ออายุ 50 เรารู้บัญญัติสวรรค์”

“เมื่ออายุ 60 หูของเราฟังโดยไม่หวั่นไหว”

“เมื่ออายุ 70 เราทำตามใจปรารถนาโดยไม่ละเมิดครรลอง”

เราจะเห็นได้ว่าขงจื้อใช้มิติเวลาหรือช่วงอายุในการจำแนกคุณลักษณะที่เด่นชัดของตนเอง การสามารถเล่าถึงตนเองได้ของขงจื้อชี้ให้เห็นว่า ขงจื้อเข้าใจตนเองผ่านอัตลักษณ์ในเชิงเรื่องเล่าที่สามารถถอยห่างจากประสบการณ์ตนเอง ในขณะเดียวกันก็ทำการประเมินหรือย้อนพินิจในแต่ละช่วงเวลาและอธิบายแก่นแกนสำคัญที่ใช้อธิบายตนเองในแต่ละช่วงอายุได้ เราจะเห็นได้ว่าพลังที่ขงจื้อใช้เรียบเรียงเรื่องราวของตนเอง ก็คือพลังที่ขงจื้อใช้สร้างอัตลักษณ์ในเรื่องเล่าของตนเอง ซึ่งการสร้างอัตลักษณ์ในเชิงเรื่องเล่านั้นก็คือขงจื้อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการการกลายเป็นวิญญาณชนพร้อมๆกับการตระหนักรู้ว่าตนเองคือวิญญาณชนในกระบวนการเดียวกันหากพิจารณาผ่านมิติเวลาเราจะเห็นได้ว่า “เมื่ออายุ 15 เราตั้งใจมั่นกับการรำเรียน” ดังที่ขงจื้อได้กล่าวถึงตนเองว่า “ไม่พบใครเลยที่รักการเรียนรู้เท่าเรา” (5:27) หรือ *สะสมความรู้อย่างเฝ้าปรุรำเรียนโดยไม่ย่อท้อ...*(7:2) และ *เรียนรู้ราวกับจะเรียนไม่ทัน กริ่งเกรงว่าจะลืมหายไป* (8:17) เราจะเห็นภาพการรักการเรียนรู้และการตั้งใจมั่นกับการรำเรียนอย่างไม่ย่อท้อ ซึ่งคุณสมบัติดังกล่าวเป็นคุณสมบัติที่ขงจื้อชื่นชม

ตนเองและชื่นชมเหยียนหุยผู้ซึ่งรักการเรียนรู้เช่นเดียวกับขงจื้อ (11:6) ในทัศนะของขงจื้อการรัก การเรียนรู้ถือเป็นคุณสมบัติที่สำคัญสำหรับการเป็นวิญญูชน (1:14) การกล่าวถึงตนเองว่ารักการ เรียนรู้ชี้ให้เห็นถึงบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนตั้งแต่ในช่วงต้นของชีวิตซึ่งทำให้เราเห็นถึงระยะเวลา และความยาวนานของการสั่งสมฉะนั้นการมีความรู้ที่กว้างขวางและหลากหลายจึงสามารถทำให้ “เมื่ออายุ 30 เราตั้งหลักได้มั่นคง” การตั้งหลักได้อย่างมั่นคงสะท้อนภาพของวิญญูชน ดังที่ขงจื้อก ่ล่าวว่าถ้าวิญญูชนไม่หนักแน่นจะไม่เป็นที่ยำเกรง การเรียนรู้ของเขาจะไม่หนักแน่นมั่นคง(1:8:1) แสดงให้เห็นถึงความชัดเจนที่ไม่หะหลวมหรือพลาดหลง ดังที่ ขงจื้อกล่าวว่า“วิญญูชนเมื่อได้ ศึกษาจำเรียนอย่างกว้างขวาง ควบคุมตนด้วยห้อย่อมไม่พลาดหลง” (6 :25)ทั้งนี้การตั้งหลักได้ อย่างมั่นคงเกิดจากการที่ขงจื้อ“เชื่อมั่นในความรักการเรียนรู้และยึดมั่นในเต๋าจนถึงวาระสุดท้าย” (8:17) เราจะเห็นได้ว่าการตั้งหลักได้มั่นคงของขงจื้อสะท้อนให้เห็นถึงความสูงองมของความรู้ที่ สามารถทำให้ขงจื้อเข้าใจว่าการมีความรู้และการขัดเกลาทางคุณธรรมสามารถทำให้ขงจื้อเข้าสู่ การมีชีวิตที่ดี หรือชีวิตทางจริยธรรมในแบบฉบับของตนเองได้ซึ่งสิ่งนี้จะนำไปสู่“เมื่ออายุ 40 เรา ไม่พะวงสงสัย” เพราะวิญญูชนมีการพินิจเข้าไปในตนเองไม่พบอะไร ไม่สบายใจจึงไม่มีอะไรให้ ต้อวิตกกังวลหรือกลัว (12:4) การไม่พะวงสงสัยของขงจื้อเพราะมีการตรวจสอบหรือย้อนพินิจ เข้าไปในตนเองจนมีความเชื่อมั่นว่าภายใต้มรรคาแห่งมนุษยธรรมและการดำเนินพันธกิจในการ สร้างชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นพันธกิจอันชอบธรรมที่สวรรค์ได้มอบให้ตั้งนั้น”เมื่ออายุ 50 เรารู้ บัญญัติสวรรค์” ดังที่ขงจื้อกล่าวไว้ว่า “ผู้รู้จักเรา คงมีแต่สวรรค์เท่านั้นกระมัง” (14:30) ซึ่งแสดง ให้เห็นว่าขงจื้อตระหนักถึงคุณลักษณะวิญญูชนของตนเองที่บรรลุเบื้องต้น (14:24) ซึ่งการรับรู้ บัญญัติสวรรค์ของขงจื้อนั้นเห็นได้ชัดเจนจากการที่ขงจื้อกล่าว “หลังจากที่ใจหวังสวรรค์แล้ว อารยธรรม (ใจ) ก็ฝากฝังไว้ที่เรามิใช่หรือ” หากสวรรค์ต้องการปล่อยให้อารยธรรมดังกล่าวสูญ สลายไป คนที่ตายที่หลังคงไม่มีส่วนร่วมเชื่อมโยงกับอารยธรรมดังกล่าว หากสวรรค์ไม่ต้องการ ให้อารยธรรม (ใจ) สูญสลาย ผู้คนจากดวงจะทำอะไรเราได้” (9:5) เราจะเห็นได้ว่าการที่ ขงจื้อเข้าใจว่าตนเองมีพันธกิจในการสืบทอดขนบจารีตแห่งอารยธรรมใจซึ่งเป็นสิ่งที่สวรรค์ได้ “ฝากฝัง” ไว้ทำให้ขงจื้อเชื่อมั่นว่าการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งใช้ขนบจารีตแห่งอารยธรรมใจ เป็นตัวแบบนั้น เป็นพันธกิจที่มีความจำเป็นและความสำคัญเพราะเป็นการพาสังคมกลับสู่สภาวะ ที่สังคมมีความกลมกลืนสมดุลและสามารถสร้างชุมชนทางการเมืองที่สมาชิกในชุมชนสามารถมี ชีวิตทางจริยธรรมร่วมกัน ดังนั้น “เมื่ออายุ 60 หูของเราฟังโดยไม่หวั่นไหว” ผู้วิจัยเชื่อว่าการไม่ หวั่นไหวในความหมายของขงจื้อมิใช่การไม่มีความหวั่นไหวในระดับของอารมณ์ความรู้สึก แต่ เป็นการไม่หวั่นไหวในระดับของเป้าหมายคือพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม เช่นตอนที่

ขงจื้อไปพบหนานจื่อและจื่อลูไม่พอใจ ขงจื้อถึงกับสบถสาบานว่า “หากข้าทำอะไรไม่สมควร ขอให้สวรรค์ปฏิบัติซ้ำ ขอให้สวรรค์ปฏิบัติซ้ำ” (6:26) เราจะเห็นได้ว่าความไม่หวั่นไหวของขงจื้อสะท้อนอยู่ในคำพูดว่า ขอให้สวรรค์ปฏิบัติซ้ำ! การขอให้สวรรค์ปฏิบัติคือการปฏิบัติที่เป็นขั้นสูงสุดที่การปฏิบัติพึงจะมีหรือพึงจะเป็นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสวรรค์ผู้ซึ่งได้มอบพันธกิจในการสืบสานขนบจารีตแห่งอารยธรรมใจให้กับขงจื้อ การถูกปฏิบัติจากสวรรค์จึงเท่ากับเป็นการถอดถอนพันธกิจที่สำคัญมากดังกล่าวของขงจื้อ การกล่าวว่าขอให้สวรรค์ปฏิบัติหากทำอะไรไม่สมบูรณ์จึงเป็นการเน้นย้ำว่าสิ่งที่ขงจื้อกำลังทำนั้นยังอยู่ในขอบเขตเป็นสิ่งที่อยู่ภายใต้ครรลองซึ่งสวรรค์มีอาจปฏิบัติได้ ผู้วิจัยมองว่าข้อความดังกล่าวเป็นข้อความที่แสดงให้เห็นชัดเจนต่อความไม่หวั่นไหวเพื่ออ้างเป้าหมายของการเป็นผู้สืบทอดขนบจารีตแห่งอารยธรรมใจในขณะเดียวกันก็ยืนยันความชอบธรรมที่สวรรค์มอบให้ มองในแง่นี้เราจะเห็นถึงการที่ขงจื้อมี “ความคงเส้นคงวาของตัวตน” (self-constancy) ที่แสดงให้เห็นว่าขงจื้อเข้าใจตนเองและตระหนักชัดว่าความไม่ถูกทำนองคลองธรรมหรือความชั่วร้ายต่างๆ มิอาจมีอิทธิพลเหนือหรือทำให้ตนเองหวั่นไหวได้ดังนั้น ขงจื้อจึงกล่าวต่อไปว่า “เมื่ออายุ 70 เราทำตามใจปรารถนาโดยไม่ละเมิดครรลอง” ซึ่งอาจารย์สุวรรณา สถาอานันท์ มีข้อสังเกตอย่างน้อยสองประการ กล่าวคือประการแรก ขงจื้ออ้างว่า “ทำตามใจปรารถนา” ได้โดยไม่ละเมิดครรลองแต่ขงจื้อมิได้กำลังอ้างว่า ทุกความปรารถนาของตนอยู่แต่ในครรลอง หรือไม่มีความปรารถนาใดของตนอยู่นอกครรลอง แต่เมื่อขงจื้อลงมือกระทำ การกระทำจะไม่ละเมิดครรลอง

ประการที่สอง เราอาจกล่าวได้ว่าเมื่อการพัฒนาจริยธรรมแบบขงจื้อดำเนินต่อไปจนถึงขั้นสุดท้ายแล้ว ความต้องการปรารถนา เช่นความรัก ความผูกพันฯลฯ ไม่น่าจะบ่อนทำลายหรือกัดเซาะบรรทัดฐานเชิงศีลธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่งไม่เพียงแต่ action กับ normativity จะไม่ขัดแย้งกันอีกต่อไปแม้แต่ความต้องการปรารถนาก็จะไม่กัดเซาะหรือบ่อนทำลายสิ่งที่ถูกต้องตามครรลอง จะไม่มีความขัดแย้งซึ่งทำลายกันระหว่างอารมณ์ความรู้สึกกับครรลองแห่งความถูกต้อง เมื่อความปรารถนาเป็นฐานของการกระทำ และการกระทำนั้นไม่ละเมิดครรลอง มนุษย์ก็สามารถมีชีวิตทางจริยธรรมที่สมบูรณ์ได้⁴⁹

เราจะเห็นได้ว่าขงจื้อได้ดำเนินชีวิตทางจริยธรรมรวมถึงสร้างตัวตนทางคุณธรรมผ่านการเล่าเรื่องของตนเอง โดยทำการวางโครงเรื่อง⁵⁰ (emplotment) เกี่ยวกับวิญญูชนกับการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมให้แก่ตนเองซึ่งการวางโครงเรื่องจะทำหน้าที่สังเคราะห์เหตุการณ์ต่างๆ เช่น

⁴⁹ สุวรรณา สถาอานันท์ . “รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื้อ : ความยินดีและความโศกเศร้าในชีวิตทางจริยธรรม”. *อารมณ์กับจริยศาสตร์*. ชาญณรงค์ บุญหนุน และสุวรรณา สถาอานันท์ (บรรณาธิการ). สำนักพิมพ์วิภาษา. 2554. หน้า 323.

⁵⁰ Paul Ricoeur , *Life in Quest of Narrative* , *On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation* ,(London : Routledge ,1991) , p.23.

ความยากลำบากในวัยเด็ก การตั้งใจมั่นกับการร่ำเรียน การเป็นผู้สืบทอดพันธกิจที่สวรรค์มอบให้ การไปพบสนมหนานจื่อ การร่ำให้ต่อความตายของเหยียนหยู่ให้กลายเป็นเนื้อหาของชีวิตที่มีจริยธรรมเป็นชีวิตที่ดำเนินไปตามครรลองแห่งมนุษยธรรมและมุ่งสู่เป้าหมายของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม มองในแง่หนึ่งจื่อเข้าใจตนเองผ่านการสร้างความลงรอยให้กับความแปร่งแย้งจนเกิดเป็นเอกภาพและกลายเป็นตัวตนในทางศีลธรรมของตนเอง โครงเรื่องการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นสิ่งที่ให้ความหมายต่อขงจื่อในฐานะวิญญูชน และการที่ขงจื่อได้ดำเนินผ่านเหตุการณ์ต่างๆก็แสดงให้เห็นถึงกระบวนการการสร้างชุมชนมนุษยธรรมซึ่งเป็นส่วนที่สำคัญของโครงเรื่อง ดังนั้นสิ่งที่ขงจื่อกระทำก็คือบทบาทของวิญญูชนที่ใช้เป็นพลังแห่งเหตุการณ์ที่จะนำไปสู่การสร้างเอกภาพให้กับโครงเรื่องชุมชนมีมนุษยธรรม ในแง่นี้เราจะเห็นถึงความเป็นองค์ประกอบของขงจื่อผ่านพลังแห่งการเรียบเรียงชีวิตและการสร้างอัตลักษณ์ให้กับชีวิตโดยการตีความและให้ความหมายต่อเรื่องเล่าแห่งชีวิตของตนเองอันได้แก่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

รูปแบบที่สอง วิญญูชนเกิดการตระหนักรู้ในตนเองผ่านการเข้าใจที่ได้จากเรื่องเล่านั้น ขงจื่อกล่าวว่า “เรื่องรู้หนังสือ เราอาจเทียบเคียงคนอื่นได้ แต่ในเรื่องการได้ปฏิบัติหน้าที่สมกับวิญญูชน เรายังไม่มีโอกาสได้ทำเต็มที่” (7:32) เราจะเห็นได้ว่าด้วยความสัมพันธ์ในเชิงจินตนาการที่มีต่อชุมชนมีมนุษยธรรมและการสร้างตัวตนในเชิงเรื่องเล่าในฐานะวิญญูชน ขงจื่อจึงสามารถประเมินตนเองในฐานะบุคคลอื่นหรือบุคคลที่สามารถเทียบเคียงคนอื่นได้ แต่เรื่องการทำหน้าที่วิญญูชนตนเองยังไม่มีโอกาสได้ทำเต็มที่ การที่ขงจื่อสามารถประเมินตนเองในฐานะบุคคลอื่น ในขณะที่เดียวกันก็ยังสามารถคงความเป็นองค์ประกอบทางศีลธรรมในขณะที่ร่ายเรียงเรื่องราวชีวิตของตนเองชี้ให้เห็นว่าตัวตนในเชิงเรื่องเล่านั้นสามารถทำให้ขงจื่อเกิดการตระหนักรู้ได้ในลักษณะของวงกลมในเชิงศาสตร์แห่งการตีความ (hermeneutic circle) ในสองลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรกคือด้วยการจินตนาการถึงชุมชนมีมนุษยธรรม ทำให้ขงจื่อสามารถสร้างตัวตนในทางคุณธรรมในฐานะวิญญูชนเพื่อใช้สอดคล้องกับภาพชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนในเชิงจินตนาการได้อย่างลงตัวเช่น “วิญญูชนให้ความเที่ยงธรรมเป็นฐาน ใช้หลักเป็นแนวทางปฏิบัติ ใช้ความอ่อนน้อมถ่อมตนในการแสดงออก ใช้ความจริงใจทำให้สมบูรณ์” (15:17) ในทางกลับกันตัวตนทางคุณธรรมในฐานะวิญญูชนก็ช่วยทำให้ขงจื่อมองเห็นภาพชุมชนมีมนุษยธรรมที่ชัดเจนขึ้นเช่นการที่ขงจื่อมองเห็นภาพของชุมชนมีมนุษยธรรมที่ผู้อาวุโสได้อยู่สงบมิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน ผู้เยาว์ห่วงใยอาทรกัน (5:25) ดังนั้นการสร้างตัวตนทางคุณธรรมในฐานะวิญญูชนได้อย่างชัดเจนย่อมจะสามารถทำให้ภาพชุมชนมีมนุษยธรรมของขงจื่อชัดเจนมากขึ้นไปตามลำดับเช่นกัน ลักษณะที่สอง การที่ขงจื่อเล่าเรื่องราวของวิญญูชนที่มีพันธกิจในการสร้าง

ชุมชนมีมนุษยธรรมในทุกครั้งๆทำให้ขงจื้อมีความตระหนักชัดถึงบทบาทของวิญญูชนตลอดจนตระหนักถึงความสำคัญของการขัดเกลาตนเองให้เป็นวิญญูชนในทุกๆครั้งที่เล่าและฟังเรื่องเล่าเหล่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับวิญญูชนก็คือพื้นที่ในการสร้างตัวตนทางคุณธรรมให้กับตนเอง พิจารณาในแง่นี้สำหรับขงจื้อการ"กล่าวถึง" (refer to) วิญญูชนก็คือการพูดคุยกับตนเอง (talk to himself) และสามารถที่จะมี บทสนทนากับตนเอง(self-dialogue) ซึ่งผู้วิจัยมองว่าการมีบทสนทนากับตนเองของขงจื้อนั้นคือการประสานระหว่างตัวตนในปัจจุบัน และตัวตนตัวตนในอดีตเข้าไว้ด้วยกัน ซึ่งกระบวนการดังกล่าว คือ การสร้างกระบวนการการกลายเป็น (become) พร้อมๆกับ เป็นวิญญูชนด้วยการสร้างกระบวนการนั้น การมีบทสนทนากับตนเองทำให้ขงจื้อสามารถมีการย้อนพินิจในตนเองและสร้างความคงเส้นคงวา (self-constancy) โดยการให้และรักษาสัญญากับตนเองในการดำเนินพันธกิจการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมดังที่ขงจื้อกล่าวว่า"วิญญูชนเมื่อเอ่ยนามก็ต้องพูดได้ เมื่อพูดได้ก็ต้องปฏิบัติได้ ทำที่ของวิญญูชนต่อคำพูดไม่อาจเหลวไหลได้" (13:3:7) ซึ่งการให้และรักษาสัญญาที่มีต่อตนเองชี้ให้เห็นตัวตน/ อัตลักษณ์ในเชิงเรื่องเล่าในฐานะการเป็นวิญญูชนของขงจื้อเอง ดังนั้นทุกคำพูดที่ขงจื้อเล่าหรือบรรยายถึงวิญญูชนก็คือทุกคำพูดที่สร้างความแน่วแน่นมั่นคงไม่หวั่นไหวในการดำเนินพันธกิจสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม เราจะเห็นได้ว่าพลังในการสร้างตัวตนในเชิงเรื่องเล่าของขงจื้อก็คือเครื่องมือที่สำคัญที่สุดที่ขงจื้อใช้ในประเมินให้ความหมายตลอดจนต่อรองกับตนเองท่ามกลางสถานการณ์อันยากลำบากที่ตนเองต้องเผชิญอยู่

กล่าวโดยสรุปในบทที่สองนี้เป็นบทที่ผู้วิจัยแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนของวิญญูชน ซึ่งผู้วิจัยเสนอถึงกระบวนการสอน วิธีการสอน การเรียนรู้และการบ่มเพาะคุณธรรมต่างๆ การสร้างตัวตนทางในทางศีลธรรมของวิญญูชนซึ่งเป็นตัวตนในเชิงเรื่องเล่า

ในบทต่อไปคือบทที่สามซึ่งผู้วิจัยจะเสนอถึงความสัมพันธ์ระหว่างวิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมเพื่อแสดงให้เห็นการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับต่างๆทั้งในระดับประวัติศาสตร์ระดับสังคม และระดับปัจเจกบุคคลซึ่งแสดงให้เห็นถึงทักษะในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมหลังจากที่ได้มีการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนและสร้างตัวตนทางคุณธรรมของตนเองมาแล้ว

บทที่ 3

ความสัมพันธ์ระหว่างวิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรม

ในบทนี้จะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างวิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมใน 3 ระดับ ระดับแรกคือ **ระดับประวัติศาสตร์** วิญญูชนมีภารกิจหลักที่สำคัญคือ การเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์โดยเสนอความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนในอุดมคติผ่านการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม โดยจะวิเคราะห์การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านแนวคิดเรื่อง “การถวิลหาอดีต” (nostalgia) แห่งอารยธรรมใจของขงจื้อเพื่อฉายภาพของชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านการตีความเรื่องเล่าของชนบจารีตแห่งอารยธรรมใจและถัดมาจะชี้ให้เห็นถึงพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ส่วนใน **ระดับสังคม** วิญญูชนเป็นภาพแทน (representation) ของชุมชนมีมนุษยธรรม ผู้วิจัยขอเสนอว่าวิญญูชนเป็นพลังทาง สัญญา / สัญลักษณ์ที่สามารถเชื่อมโยงและแสดงให้เห็นถึงชุมชนมีมนุษยธรรมได้ โดยจะชี้ให้เห็น “การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการ”(invention of imaginative *ren* community) ในระดับสุดท้าย คือ **ระดับปัจเจกบุคคล** วิญญูชนสามารถสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ผ่านการเป็น “ตัวแบบทางคุณธรรม” (moral model) ซึ่งมีหน้าที่สร้างกระบวนการเรียนรู้และการกล่อมเกลாதงคุณธรรมให้กับคนในสังคม

ในบทนี้จะแบ่งการอภิปรายออกเป็น 3 ส่วนตามความสัมพันธ์ของวิญญูชนกับการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมใน 3 ระดับ

3.1 ความสัมพันธ์ระหว่างวิญญูชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับประวัติศาสตร์

3.1.1 การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านการตีความเรื่องเล่าแห่งชนบจารีตแห่งอารยธรรมใจ

เมื่อพิจารณาถึงเรื่องราวเกี่ยวกับชีวิตและความใฝ่ฝันของขงจื้อ เราจะเห็นได้ว่าสำหรับขงจื้อแล้ว อารยธรรมใจไม่เพียงแต่เป็นพื้นที่แห่งความทรงจำ พื้นที่แห่งประสบการณ์ทางคุณธรรมซึ่งหมายรวมไปถึงแหล่งของอารยธรรมที่เลอเลิศ ดังจะเห็นได้จากตัวบท **หลุนอี่ว** บทที่ 7:1 ที่บันทึกไว้ว่า “เป็นผู้สืบทอด มิได้สร้างสิ่งใหม่ เชื้อและรักอดีต เราแอบเปรียบตัวเองกับเจ้าผิง”

เฉม่าผิง เป็นขุนนางราชวงศ์ซ่ง เป็นผู้อาวุโส มีความรู้เรื่องอดีต¹ การเปรียบเทียบตนเองกับ”เฉม่าผิง” ของขงจื้อเป็นการแสดงนัยยะของขงจื้อในการสร้างตัวตนของตนเองให้เทียบเคียงหรือเสมอเหมือนเฉม่าผิง เฉม่าผิงจึงเป็นภาพแห่งอดีตที่อยู่ในความทรงจำอันเปี่ยมล้นของขงจื้อ นอกเหนือจากเฉม่าผิงแล้วเป็นที่ทราบกันดีว่าบุคคลที่ขงจื้อชื่นชมอีกท่านหนึ่งคือ “โจวกง” ซึ่งเป็นพระอนุชาของ กษัตริย์ผู้ก่อตั้งราชวงศ์โจว เคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนเหวินอ๋อง เป็นผู้ยึดมั่นในความถูกต้อง เรา จะเห็นได้ว่าขงจื้อเข้าใจความงดงามของอดีตผ่านกระบวนการที่มีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็น บุคคลในเชิงประวัติศาสตร์ ความทรงจำเกี่ยวกับอารยธรรมโจวของขงจื้อเอง รวมถึงขนบจารีตที่ ผนวกกับสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมต่างๆ อันแสดงให้เห็นว่าตัวตนของขงจื้ออาจจะใกล้เคียงกับ การเป็น “ผู้ถวิลหาอดีตแห่งอารยธรรมโจว” (the nostalgia man of Zhou) ซึ่งความโดดเด่นที่สุด ของการถวิลหาอดีตแห่งอารยธรรมโจวของขงจื้อเห็นได้ชัดเจนจากประโยคที่ขงจื้อรำพึงว่า “เสื่อม มามากแล้วชีวิตเรา นานแล้วที่เราไม่ได้ฝันเห็นโจวกง” (7:5) สำหรับขงจื้อแล้วการขาดซึ่งการ เชื่อมโยงกับอารยธรรมโจวทั้งในความฝันแม้กระทั่งในชีวิตจริงๆ คือหนทางที่นำไปสู่ความเสื่อม ทั้งนี้ เพราะอารยธรรมโจวนอกจากจะหมายถึงหนทางแห่งความรุ่งโรจน์แล้ว อารยธรรมโจวยังเป็นพื้นที่ ที่ขงจื้อใช้หล่อหลอม อารมณ์ความรู้สึกและเป็นพื้นที่แห่งความรื่นรมย์ยินดีเมื่อรำลึกถึงพันธกิจใน การสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมของตนเอง แต่ยังเป็นพื้นที่แห่งความเศร้าสร้อยโหว่หวนในยามที่ นำมาเปรียบเทียบกับสภาพสังคมในปัจจุบันที่เต็มไปด้วยความวุ่นวายคับข้อง อย่างไรก็ตาม ต่อไปที่เราควรพิจารณาคือ การถวิลหาอดีตหมายความว่าอย่างไร? สำคัญอย่างไรต่อการสร้าง ชุมชนมีมนุษย์ธรรม ซึ่งผู้วิจัยขอเสนอว่าการถวิลหาอดีต มีความสำคัญในฐานะแหล่งของความ ทรงจำร่วมทางสังคม (collective memory) ซึ่งในที่นี้คืออารยธรรมโจว ซึ่งในหัวข้อนี้จะแบ่งการ อภิปรายออกเป็น 3 ส่วน

- 1) การถวิลหาอดีตแห่งอารยธรรมโจวของวิญญูชน : ความหมาย
- 2) ขนบจารีตแห่งอารยธรรมโจวในฐานะความทรงจำร่วมทางสังคม / ชุมชนในเชิงตัวบท
- 3) การสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมบนความทรงจำร่วมแห่งอารยธรรมโจว

¹ สุวรรณ ภาสกรานันท์, *หลุนอิว: ขงจื้อสนทนา* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551, ซีรีส์อรรถาธิบายที่ 101, หน้า 329.

1) การถวิลหาอดีตแห่งอารยธรรมใจ : ความหมาย

การถวิลหาอดีต (Nostalgia) ประกอบขึ้นจากคำสองคำในรากศัพท์ภาษากรีก คือ “nostos” ที่แปลว่า กลับบ้าน (to return home) และ “algos” ที่แปลว่า ความเจ็บปวด ในภาพรวมการถวิลหาอดีตหมายถึงการถวิลหาช่วงเวลาในอดีตที่น่าปรารถนา ไม่ว่าจะประสบการณณ์ เหตุการณ์ต่างๆที่น่าจดจำ บุคคล ตลอดจนความรู้สึกที่เข้มข้นเจ็บปวดเมื่อถวิลหาช่วงเวลาที่ยากลำบากดังกล่าว² อย่างไรก็ตามการตีความความหมายของการถวิลหาอดีตได้สร้างคุณูปการที่สำคัญ โดยเฉพาะในแง่มุมมองที่ว่า การถวิลหาอดีตนั้นสามารถส่งอิทธิพลต่อบัจจุบันอันหมายถึงการส่งผลกระทบต่ออนาคตได้ โดยทั่วไปการถวิลหาอดีต (nostalgia) มีสองลักษณะด้วยกัน ลักษณะแรกคือ “การถวิลหาอดีตในเชิงย้อนคืน” (restorative nostalgia) และลักษณะที่สองคือ “การถวิลหาอดีตในเชิงย้อนพิณิจ” (reflective nostalgia) ซึ่งการถวิลหาอดีตแบบย้อนคืนจะเน้นที่ nostos ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความพยายามที่สร้างบ้านเกิด (homeland) ขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง ส่วนการถวิลหาอดีตแบบย้อนพิณิจจะเน้นไปที่ algos ที่ชี้ว่าการรอคอยนั้นย่อมมีความโหยหา อาจมีทั้งด้านที่ประชิดชั้น หรือลึ้นหวัง³ หากเรานำการถวิลหาอดีตทั้งสองแง่มุมมาวิเคราะห์การถวิลหาอดีตแห่งอารยธรรมใจของขงจื้อ เราจะเห็นได้ว่า ขงจื้อนั้นมีการถวิลหาอดีตในเชิงย้อนคืนกล่าวคือปรารถนาที่สร้างชุมชนมีมนุษยธรรมบนความทรงจำร่วมแห่งอารยธรรมใจและหวนระลึกรอคอยความล้ำเลิศแห่งอารยธรรมใจที่เคยปรากฏเมื่อครั้งอดีต ในขณะที่เดียวกันก็มีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมในยุคชนวนชีวิตสมัยนั้นด้วยบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมของตนเอง

อย่างไรก็ดี การถวิลหาอดีตมักจะเกี่ยวเนื่องกับปัจจุบันมากกว่าอดีต เพราะความสำคัญของการถวิลหาอดีตทำให้เราเห็นถึง ความป่วยไข้ของสังคม (social disease) ซึ่งเป็นกรอธิบายการถวิลหาอดีตของ ซูซัน สจิวต (Susan Stewart) ที่ย้ำชัดว่าการถวิลหาอดีตคือ การตั้งคำถามต่อ

² โดยทั่วไปการถวิลหาอดีตมักพบบ่อยครั้งในการบรรยายเชื่อมโยงกับ “ยุคโรแมนติก” (romantic period) ในช่วงศตวรรษที่ 19 (1800-1840) ซึ่งเป็นยุคสมัยที่เน้นถึงอารมณ์ความรู้สึก จินตนาการ หรือความเป็นอุดมคติ การหลอมรวมและเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ การใช้ธรรมชาติเป็นพลังของการสร้างสรรค์ ความรู้ ศิลปะ ตลอดจนคุณค่าที่สำคัญต่างๆทางสังคม ซึ่งยุคโรแมนติกเกิดขึ้นมาจากการต่อต้านยุคเรืองปัญญา (Enlightenment period) ที่ใช้เหตุผลเป็นตัวกำหนดรูปแบบของวิถีชีวิตทางสังคมผ่านการปฏิวัติอุตสาหกรรม ด้วยเหตุตั้งนี้การถวิลหาอดีตที่เชื่อมโยงกับความหมายแบบโรแมนติกนั้นมักมุ่งเน้นในการฉายภาพของความสะเทือนใจระคนกับการอาลัยอาวรณ์เมื่อหวนระลึกไปถึงอดีตที่ไม่สามารถย้อนคืนกลับมาได้หรือไม่อาจเข้าถึงได้ (inaccessibility) ในปัจจุบัน การถวิลหาอดีตในแง่มุมมองดังกล่าวมักถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่ได้มองอดีตตามความเป็นจริง เป็นการตรึงภาพในอดีตให้มีความบริสุทธิ์ สมบูรณ์และงดงาม ทั้งหมดทั้งปวงล้วนแต่เป็นการมองอดีตผ่านความทรงจำในเชิงจินตนาการหรือในเชิงอุดมคติของตนเองซึ่งไม่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงและไม่มีทางกลายเป็นความจริงขึ้นมาได้

³ Dennis Walder. *Postcolonial Nostalgias: Writing, Representation, and Memory.*, (London:Routledge,2012), p.11.

ปัจจุบันโดยการทำให้อดีตในเชิงอุดมคติ (the idealized past) มีลักษณะของความเร่งด่วน มีการปรากฏ (presence) และเป็นความจริงแท้⁴ (authenticity) จากการวิเคราะห์ของสจวร์ตซึ่งให้เราเห็นถึงความเร่งด่วนของการตรวจสอบปัจจุบันด้วยสายตาแห่งอดีต เพราะนัยยะที่สำคัญของอดีตนั้นไม่ได้อยู่การเป็นความทรงจำ (memory) แต่อยู่ในฐานะของ projection ซึ่งเป็นผลมาจากการฉายภาพอดีตในอุดมคติบนความไม่พึงพอใจของสังคมในปัจจุบัน นอกจากนี้การถวิลหาอดีตนั้นอาจอยู่ในลักษณะที่ มิเคิล บัคคิทิน (Mikhail Bakhtin) เรียกว่า “การพลิกกลับทางประวัติศาสตร์” (historical inversion) ซึ่งอุดมคติไม่ได้อยู่ในปัจจุบันแต่กลับไปอยู่ในอดีต⁵ เราจะเห็นได้ว่าในกรณีของชุมชนในอุดมคติหรือชุมชนมีมนุษยธรรมของขงจื๊อก็เช่นเดียวกัน อดีตหรืออารยธรรมใจได้ถูกทำให้มีสถานะเทียบเท่าสังคมในอุดมคติ ภารกิจของขงจื๊อในการการพลิกกลับทางประวัติศาสตร์จึงอาจจะต้องเริ่มด้วยการทำให้คนในสังคมปัจจุบันในสมัยนั้นเข้าใจอดีตหรืออารยธรรมใจในฐานะ “ความทรงจำร่วมทางสังคม” (collective memory) ต่อจากนั้นจึงค่อยสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมบนรากฐานของอารยธรรมใจต่อไป กระบวนการดังกล่าวของขงจื๊อนั้นสอดคล้องกับการมองของ เดวิด โลเวนธอล (David Lowenthal) ที่ตั้งข้อสังเกตว่า “เมื่อเราสร้างอดีตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง อดีตก็สร้างเราขึ้นมาอีกครั้งหนึ่งเช่นกัน”⁶ ผู้วิจัยมองว่าการถวิลหาอดีตแห่งอารยธรรมใจของขงจื๊อในปัจจุบันก็เพื่อที่จะให้อารยธรรมใจนั้นมีการเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในฐานะความทรงจำร่วมทางสังคมที่คนในสังคมมีร่วมกัน และทำให้อารยธรรมใจในที่นี้กลายมาเป็นต้นแบบของชุมชนมีมนุษยธรรมที่ทำให้ผู้คนในชุมชนสามารถเติบโตงอกงามในการสร้างวิถีชีวิตทางจริยธรรมร่วมกันได้

⁴Susan Stewart , *On Longing: Narrative of the Miniature ,the Gigantic, the Souvenir, the Collection* (Baltimore:The John Hopkins University Press,1984),p.23 .cited in Linda Hutcheon ,Irony, Nostalgia, and the Postmodern. <http://www.liberly.utoronto.ca/utel /criticism/ html>.

⁵ Mikhail Bakhtin , *The Dialogic Imagination: Four Essays*, Michael Holquist (ed.) Caryl Emerson and Michael Holquist (trans.) (Austin: University of Texas Press, 1881), p.147.cited in Linda Hutcheon ,Irony, Nostalgia, and the Postmodern. <http://www.liberly.utoronto.ca/utel /criticism/ html>.

⁶ David Lowenthal, *The Past Is a Foreign Country* (New York: Cambridge University Press, 1985), p.xxv.

2) ขนบจารีตแห่งอารยธรรมใจในฐานะความทรงจำร่วมทางสังคม / ชุมชนในเชิงตัวบท

ในส่วนนี้จะแบ่งการพิจารณาอารยธรรมใจในฐานะความทรงจำร่วมทางสังคมออกเป็น 4.ประเด็นคือ (1) การเข้าใจอารยธรรมใจผ่านความทรงจำร่วมในสังคม : นิยามความหมายและหน้าที่ของความทรงจำร่วมทางสังคม (2) การสงวนรักษาความทรงจำร่วมทางสังคม เป็นการรักษาไว้ในฐานะของส่วนหนึ่งของความรู้แห่งยุคสมัยที่รอการสืบทอด และเป็นแหล่งหรือวัตถุตีบในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม (3) การเรียกคืน (recall) ความทรงจำทางสังคมเพื่อชี้ให้เห็นถึงร่องรอยของอดีตที่แม้ไม่ปรากฏแต่ก็ดำรงอยู่ (presence) ซึ่งสามารถเรียกกลับมาได้เสมอ (4) การสถาปนาความทรงจำร่วมทางสังคม เป็นการผลิตความรู้ใหม่ที่ได้จากความทรงจำร่วม

(1) การเข้าใจอารยธรรมใจผ่านความทรงจำร่วมในสังคม : นิยามความหมาย
และหน้าที่ของความทรงจำร่วมทางสังคม

การถวิลหาอดีตของขงจื้อนั้นได้ปรากฏอยู่ที่ขงจื้อกล่าวชื่นชมความสง่างามยิ่งใหญ่ของบรรดากษัตริย์ผู้ซึ่งปกครองบ้านเมืองอย่างเที่ยงธรรม เช่นใน *หลุนอิว* เล่มที่ 8 บทที่ 18 ที่บันทึกไว้ว่า อาจารย์กล่าวว่า “ซุนกับอิวซึ่งปกครองดินแดนทั่วหล้าได้อย่างสง่างามยิ่งนัก ท่านปกครองโดยไม่มียึดครอง” หรือการกล่าวชื่นชมกษัตริย์อื่นๆใน (8:9) (8:20:) (8:21) กระนั้นก็ตีรวมถึงบทอื่นๆที่ขงจื้อกล่าวชื่นชมขุนนางคือ ก้วนจิ้ง (14:17) (14:18) รวมถึงปัวอิวกับสูฉี ใน (16:22) เราจะเห็นได้ว่าการกล่าวถึงอดีตของขงจื้อนั้นดำรงอยู่ในหลายลักษณะ ไม่ว่าจะเป็นการกล่าวถึงในลักษณะของ“ยุคทอง” (the Golden Age) ขงจื้อได้กล่าวชื่นชมกษัตริย์ ซุนกับอิว (8.18) (8:9) (8:20:) ซึ่งเป็นภาพที่ขงจื้อชี้ให้เห็นถึงยุคทองที่บ้านเมืองมีความสงบ ผู้ปกครองปกครองอย่างถูกต้องเที่ยงธรรม โดยนัยยะนั้นความสง่างามของกษัตริย์ได้สร้างความสง่างามให้กับบ้านเมืองหรือในลักษณะของของจริยวัตรของกษัตริย์ที่มีความเฉพาเจาะจง เช่นในกรณีของพระเจ้าอิว (8.21) ทั้งในแง่วิธีการปกครอง และจริยวัตรส่วนพระองค์ และภารกิจแห่งการบริหารบ้านเมืองต่างๆ หรือในลักษณะที่บรรยายบทบาทของขุนนางผู้มีคุณธรรม เช่นกรณีของ “ก้วนจิ้ง” ที่รวบรวมดินแดนไว้ได้ถึงขนาดที่ขงจื้อกล่าวชื่นชมว่า “นี่คือมนุษยธรรมของเขา”(14:17) รวมไปถึงกรณีของ “ปัวอิวกับสูฉี” ที่อดตายที่เชิงเขาไฉวหยังและประหารรากรต่างพากันสรรเสริญ (16:22) เราจะเห็นได้ว่าอดีตที่อยู่ในความทรงจำของ ขงจื้อนั้นในด้านหนึ่งคือผ่านการนำเสนอ “ฉากทางประวัติศาสตร์” (historical scene) ที่เป็นบรรยากาศแห่งยุคสมัยที่อารยธรรมมีความรุ่งโรจน์ เป็นยุคแห่งความ

สมบูรณผลพวงพร้อมไปด้วยการปฏิบัติตามขนบจารีตและความแน่วแน่นคงมั่นคงในวิถีแห่งคุณธรรมของคนในชุมชน ซึ่งเป็นภาพแห่ง “ยุคทอง” ที่ขงจื้อถวิลหา และในอีกด้านหนึ่งคือ ความยิ่งใหญ่ของบุคคลทางประวัติศาสตร์ที่ถือเป็นเหตุการณ์ที่ความเฉพาะ (particular events) ซึ่งคนทั่วไปจดจำวิถีแห่งคุณธรรมของเขาเหล่านั้นได้ ประเด็นที่สำคัญการถวิลหาอดีตของขงจื้อนั้นไม่ได้อยู่ที่ว่าคนอื่น ๆ จดจำเหตุการณ์ในอดีตได้ใกล้เคียงชัดเจนเท่ากับขงจื้อหรือไม่เพียงใด หากแต่อยู่ที่ว่าอดีตที่ขงจื้อมักถวิลหาชี้ให้เห็นถึงการปรากฏชัดของสิ่งที่เรียกว่า ความทรงจำร่วมทางสังคม (collective memory) ซึ่งเป็นร่องรอยที่ขงจื้อต้องการที่จะนำกลับคืนมา

Maurice Halbwachs ได้ให้ความหมายของ “ความทรงจำร่วม” ว่า “ความทรงจำร่วมคือการสื่อสารร่วมกัน (shared communication) เกี่ยวกับความหมายของอดีตที่ยังปรากฏในปัจจุบัน บุคคลผู้เข้าไปมีส่วนร่วมในฐานะสมาชิกในชุมชน และมีการส่งทอดความทรงจำร่วมทางสังคมจากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนอีกรุ่นหนึ่ง เขาเชื่อว่าความทรงจำแบบกลุ่มนี้จะรักษาอัตลักษณ์ไว้ได้นาน เพราะ ความทรงจำร่วมนี้จะผลิตซ้ำความรู้สึกและภาพลักษณ์ที่สร้างอัตลักษณ์ทางกลุ่มสังคมขึ้นมา⁷ สำหรับ Halbwachs เขาเชื่อว่าความทรงจำร่วมนั้นมีพลังในฐานะที่เป็นความทรงจำที่มีการสืบเนื่องและดำรงอยู่ในปัจเจกบุคคลทุกคนอยู่แล้ว การส่งต่อจึงเป็นเรื่องที่เป็นไปได้อย่างแน่นอน นอกจากนี้เราอาจจะพิจารณาความทรงจำร่วมในทัศนะของ ยูดีน ดูได (Yudin Dudai) ที่ชี้ว่าความทรงจำร่วมนั้นมี 3 ลักษณะที่สำคัญคือ 1) ความรู้ ซึ่งเป็นความรู้ในเชิงสังคมวัฒนธรรมในกลุ่มทางสังคม (social groups) ที่ได้แบ่งปันความทรงจำร่วมกัน 2) คุณสมบัตินี้ (attribute) คือเป็นภาพลักษณ์ในเชิงองค์รวม (the holistic image) ที่คนในสังคมร่วมกันจดจำได้ เช่นบางกลุ่มทางสังคมจำว่ายุคสงครามโลกครั้งที่สอง เป็น “ยุคแห่งความยิ่งใหญ่ของอเมริกา” 3) กระบวนการ (process) ที่ชี้ให้เห็นถึงการส่งอิทธิพลกันระหว่างความทรงจำร่วมกับปัจเจกบุคคล กล่าวคือปัจเจกบุคคลสามารถส่งอิทธิพลและเปลี่ยนแปลงความทรงจำร่วม ในขณะที่เดียวกันกับที่ความทรงจำร่วมก็สามารถเปลี่ยนแปลงความรู้ หรือความทรงจำของปัจเจกบุคคลได้⁹ ซึ่งดูไดนั้นได้ให้กระบวนการที่ชัดเจนของกระบวนการทำงานของความทรงจำร่วม มากกว่าจะมุ่งเน้นไปถึงการส่ง

⁷ Maurice Halbwachs, *The Collective memory*, Francis J. Ditter and Vida Yazdi Ditter (trans.) (New York : Harper and Row, 1980) p.85-86. cited in Anne Whitehead , *Memory* (London : Routledge, 2009), p.131.

⁸ แง่มุมดังกล่าวของ Halbwachs ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากว่าสับสนระหว่างประวัติศาสตร์กับความทรงจำ โปรดดูการวิพากษ์งานของ Halbwachs จาก Pierre Nora , *Realms of Memory: Rethinking the French Past* , Arthur Goldhammer (trans.) (New York : Columbia University Press., 1996-1998)

⁹ Yudin Dudai , *Memory from A to Z: Keywords , Concepts and beyond* (New York: Oxford University Press, 2002), p.51.

ต่อความทรงจำจากกรุ่นสู่กรุ่นเช่นเดียวกับ Halbwachs และชี้ให้เห็นถึงภาพกว้างว่าความทรงจำร่วมต้องการมากกว่าความทรงจำที่คมชัดของปัจเจกบุคคล แต่ตัวมันเองคือ “กระบวนการทางวัฒนธรรม” ในรูปแบบหนึ่งที่พร้อมที่จะมีการผสมผสาน กับความรู้หรือความทรงจำร่วมชุดอื่นๆ สังคมในปัจจุบัน ซึ่งทิศทางของดูได้นั้นดูจะสอดคล้องกับการมองความทรงจำร่วมในลักษณะของ “ชุมชนในเชิงตัวบท”(textual community) ของไบรอัน สต็อก (Brian Stock) ที่ชี้ว่า ความทรงจำร่วมจะอยู่ในลักษณะของเรื่องเล่า (narratives) ที่เกิดขึ้นจากการแบ่งปันตัวบท (texts) ของสังคมในชุดเดียวกันและเป็นตัวบทที่ถูกผลิตขึ้นจากสถาบันทางสังคมเดียวกัน¹⁰ ความน่าสนใจของสต็อกในการพิจารณาความทรงจำร่วมในลักษณะของชุมชนในเชิงตัวบทชี้ให้เห็นว่านอกจากความทรงจำร่วมจะสร้างกระบวนการทางวัฒนธรรมในการสร้างความรู้ใหม่ ความทรงจำร่วมยังอยู่ในกระบวนการเดียวกันกับการเขียนความรู้ขึ้นมาใหม่ กล่าวคือความทรงจำร่วมสามารถถูกเขียนขึ้นมาใหม่ได้โดยผ่านการตีความความทรงจำร่วมใหม่ซึ่งจะส่งผลให้เกิดการปรับเปลี่ยนสถานะของสังคมในปัจจุบันได้ ประเด็นดังกล่าวนี้มีความสอดคล้องกับท่าทีของนักปรัชญาคนสำคัญคือ มาร์ธา นูสบอม (Martha Nussbaum) และ ริชาร์ด รอร์ตี (Richard Rorty) ที่ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเรื่องเล่าในคุณูปการของการแบ่งปัน การอภิปรายถกเถียง รวมถึงต่อรองคุณค่าชุดต่างๆในเชิงจริยธรรมของชุมชน¹¹ (communal ethical values) เพราะนอกจากเรื่องเล่าจะเปิดโอกาสให้เราได้สัมผัสชุดคุณค่าอื่นๆ เรื่องเล่ายังเป็นท้าทายความจริงหรือความเชื่อที่ดำรงอยู่ในสังคมปัจจุบันได้ โดยการตีความสังคมอีกครั้งหนึ่งด้วยท่าทีหรือคุณค่าชุดอื่นๆ

ทั้งนี้หากเรานำความทรงจำร่วมมาวิเคราะห์เทียบเคียงกับการมองอดีตของขงจื้อซึ่งได้แก่ อารยธรรมโจว ดังตัวบท **หลุนอีว** เล่มที่ 9 บทที่ 15 บันทึกไว้ว่า “หากสวรรค์ต้องการปล่อยให้ อารยธรรมดังกล่าวสูญสลายไป คนที่ตายทีหลังคงไม่มีส่วนร่วมเชื่อมโยงกับอารยธรรมดังกล่าว หากสวรรค์ไม่ต้องการให้อารยธรรม (โจว) สูญสลายผู้คนจากดวงจะทำอะไรเราได้” จากตัวบทเผยให้เราเห็นว่าในด้านหนึ่งการที่สวรรค์ไม่ปล่อยให้อารยธรรมโจวสูญสลายไป ในอีกด้านหนึ่งย่อมหมายความว่า อารยธรรมโจวมีความชอบธรรมที่จะดำรงอยู่ในฐานะความทรงจำร่วมทางสังคมซึ่งดำรงบทบาทของการเป็นความรู้ที่ขงจื้อจะนำมาร่วมแบ่งปัน อภิปรายถกเถียงเพื่อสร้างเส้นทางแห่งการธำรงคัมภีร์ธรรมในชุมชนไว้ได้ ยิ่งไปกว่านั้นในสายตาของขงจื้อความเลอเลิศของอารยธรรมโจวในฐานะความทรงจำร่วมของสังคมหาใช่เจตจำนงค์ของตนแต่เพียงผู้เดียวไม่ หากแต่

¹⁰James V. Wertsch “Collective Memory” in *Memory in Mind and Culture*, Pascal Boyer and James V. Wertsch, (ed) .(New York: Cambridge University Press 2009), p.132-133.

¹¹ Dennis Walder. *Postcolonial Nostalgias: Writing, Representation, and Memory*, (London: Routledge, 2012) p.19.

เป็นปัญหาจากสวรรค์ หน้าทีของขงจื้อในประการแรกคือชี้ให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของความทรงจำร่วมทางสังคมแห่งอารยธรรมใจโดยการเรียกคืน (recall) อารยธรรมใจให้ปรากฏในสังคมอีกครั้งหนึ่ง

(2) การสงวนรักษาความทรงจำร่วม

ในคัมภีร์ **หลุนอิว** 3:9 ที่บันทึกไว้ว่า อาจารย์กล่าวว่า “เราพอพูดเรื่องหลี่แห่งราชวงศ์เซี่ยได้ แต่ไม่มีหลักฐานอ้างอิงจากรัฐฉีที่พอเพียง เราพอพูดเรื่องหลี่แห่งราชวงศ์ฉินได้แต่ไม่มีหลักฐานอ้างอิงจากรัฐซ่งที่พอเพียงที่พวกเขาทำไม่ได้เป็นเพราะขาดบันทึก หากมีบันทึก เราอาจยืนยันคำพูดของเราได้” จากคัมภีร์เผยให้เห็นประเด็นที่สำคัญ สองประเด็น ประเด็นแรกคือ ความทรงจำร่วมทางสังคมดำรงอยู่ในทัศนะของขงจื้อแม้จะไม่ได้รับการบันทึกไว้ ซึ่งขงจื้อพร้อมที่จะเรียกคืนและชี้ให้เห็นการดำรงอยู่ของความทรงจำร่วมนั้น ประเด็นที่สอง ความทรงจำร่วมทางสังคมนั้นต้องถูกสงวนรักษาไว้ในฐานะของมรดกทางภูมิปัญญาที่ต้องได้รับการสืบทอด เพราะสำหรับขงจื้อหลี่ทั้งจากราชวงศ์เซี่ยและราชวงศ์ฉินนั้นมีความสำคัญที่จำเป็นต้องรับการส่งต่อหรือการสืบทอด ขงจื้อจึงทำหน้าที่สงวนรักษาความทรงจำร่วมทางสังคมของตนเองไว้ และพร้อมสำหรับการเรียกคืน การสถาปนาความทรงจำร่วมใหม่ๆ จากหลี่ทั้งสองราชวงศ์ได้ นอกจากนี้หากพิจารณาพันธกิจของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของขงจื้อ ความทรงจำร่วมเหล่านี้คือวัตถุดิบที่สำคัญในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของขงจื้อ

(3) การเรียกคืน (recall) ความทรงจำทางสังคมเพื่อชี้ให้เห็นถึงร่องรอยแห่งอารยธรรมใจ

ในคัมภีร์ **หลุนอิว** 3:15 ที่บันทึกไว้ว่า

“เมื่ออาจารย์เข้าไปยังวิหารบรรพชนประจำเมือง อาจารย์ถามถึงเรื่องต่างๆทุกเรื่อง มีคนเปรยขึ้นว่า “ไหนว่าลูกหลานชาวเมืองโจว รอบรู้เรื่องหลี่แต่เหตุใดเมื่อเข้าไปยังวิหารบรรพชนจึงถามทุกเรื่องเล่า” อาจารย์ได้ยินคำเปรยนั้นจึงกล่าวว่า “นี่แหละคือหลี่”

จากคัมภีร์เผยให้เราเห็นถึง 2 ประเด็นที่มีความสำคัญ ประเด็นแรก คือท่าทีของขงจื้อในการถามทุกเรื่องเมื่อเข้าไปยังวิหารบรรพชนของขงจื้อ เป็นไปได้ว่าขงจื้อต้องการความถูกต้องในการปฏิบัติหลี่แม้ว่าตนจะเข้าใจหลี่แห่งอารยธรรมใจเป็นอย่างดีก็ตาม แต่อย่างไรก็ดีเราสามารถพิจารณาได้ว่าการถามถึงหลี่ในท่าทีดังกล่าวของขงจื้อนั้นขงจื้ออาจไม่ได้ถามเพื่อเพิ่มพูนความรู้ แต่นัยของการถามเป็นไปเพื่อเป็นแบบอย่างในสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้กับคนสังคมในการปฏิบัติหลี่ซึ่งจำเป็นต้องมีการตรวจสอบการปฏิบัติหลี่ของตนเสมอแม้จะมีความเชี่ยวชาญเพียงใด

ก็ตาม ประเด็นที่สอง ท่าทีของขงจื๊อในเชิงสัญญา เราอาจพิจารณาได้ว่าท่าทีของขงจื๊อในการ “ถามถึงเรื่องต่างๆทุกเรื่อง” ในวิหารบรรพชนประจำเมืองซีให้เห็นถึงขงจื๊อกำลังเรียกคืน (recall) ความทรงจำร่วมที่ปรากฏอยู่สังคม การเรียกคืนความทรงจำร่วมซึ่งในที่นี้คือรหัสแห่งอารยธรรมโจว ซึ่งสำหรับขงจื๊อแม้ว่าความทรงจำร่วมจะดำรงอยู่ในลักษณะของร่องรอย แต่ขงจื๊อเชื่อมั่นว่าสามารถเรียกคืนความทรงจำร่วมทางสังคมได้เสมอ ยิ่งไปกว่านั้น “การเรียกคืนซ้ำๆ” (keep recalling) ของขงจื๊อคือการทำให้ความทรงจำร่วมกลับมามีชีวิตหรือมีบทบาทอีกครั้งในทุกๆครั้งที่ขงจื๊อเรียกซึ่งเป็นการตอกย้ำให้เห็นว่าความทรงจำร่วมทางสังคมดำรงอยู่จริง และมีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องเรียกคืน หรือสร้างการดำรงอยู่ให้เกิดขึ้น เนื่องจากความทรงจำร่วมทางสังคมไม่ได้มีลักษณะที่ตายตัว แน่แข็งหรือไร้บทบาทในกระบวนการกลมกลืนทางวัฒนธรรม หากแต่ในสายตาของขงจื๊อความทรงจำร่วมนั้นเป็นพื้นที่สำหรับการตรวจสอบและการตั้งคำถามต่อขนบจารีตในสังคมปัจจุบันซึ่งหมายรวมไปถึงการต่อรองเพื่อสร้างวิถีแห่งคุณธรรมในชุมชนมีมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นได้

(4) การสถาปนาความทรงจำร่วมทางสังคม

การสถาปนาความทรงจำร่วมทางสังคมคือการผลิตความรู้ใหม่ที่ได้จากความทรงจำร่วมและสถาปนาเป็นความทรงจำร่วมอันใหม่ที่สามารถต่อรองหรือก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเชิงสังคมวัฒนธรรมได้ ในกระบวนการการสถาปนาความทรงจำร่วมซีให้เห็นว่าการมองความทรงจำร่วมในฐานะของชุมชนในเชิงตัวบทจะทำให้เราสามารถเรียกคืนและ สนับสนุนให้คนในชุมชนได้ร่วมอภิปรายถกเถียงเรื่องราวต่างๆ ไม่ว่าจะ เป็นบุคคลที่สำคัญ สถานการณ์ที่น่าจดจำหรือนำตั้งคำถามในอดีต ซึ่งกระบวนการนี้ถือเป็นการสร้างกระบวนการสื่อสารทางคุณธรรม (moral communication) ที่มีใช้แค่เพียงกิจกรรมที่ช่วยเพิ่มพูนสติปัญญา ส่งเสริมความร่มร่วยทางจิตนาการและการทดลองประสบการณ์ทางคุณธรรมในแง่มุมที่เฉพาะเจาะจง หากแต่เป็นการท้าทายเร่งเร้าให้เกิดการตั้งคำถามต่อคุณธรรมของคนในชุมชนหรือผู้ปกครองโดยผ่าน การสถาปนาความรู้ในแง่มุมใหม่เกี่ยวกับมนุษยธรรม ความชอบธรรมในการปกครอง วิถีแห่งคุณธรรม ฯลฯ ซึ่งหากแม้การสถาปนาความรู้ในแง่มุมใหม่ๆประสบความสำเร็จเป็นความทรงจำร่วมทางสังคมแล้วไซ้ร้นั้นย่อมหมายถึงการสร้างวัฒนธรรมอันดีหรือการทำลายการจืดจางหรือความชอบธรรมเดิมที่ดำรงอยู่ในสังคม ซึ่งในแง่มุมนี้ นอกจากการสถาปนาความทรงจำร่วมนอกจากจะเป็นการสื่อสารทางคุณธรรม ยังเป็นการกระทำทางการเมืองไปพร้อมๆกันอีกด้วย

และหากเราพิจารณาด้วยบท**หลุนอีวี่** เล่มที่ 6 บทที่ 28

6:28:1 จื่อกั๋งถามว่า “สมมุติว่ามีผู้ก่อประโยชน์กว้างขวางแก่อาณาประชาราษฎร์ อีกทั้งช่วยเหลือ
ทุกผู้่นาม อาจารย์ว่าอย่างไร สามารถบอกได้ไหมว่าเขามีมนุษยธรรม

อาจารย์กล่าวว่า “เหตุใดจึงพูดถึงมนุษยธรรมเท่านั้น เขาต้องเป็นปราชญ์อย่างแน่นอน แม้แต่พระเจ้าเหยาและพระเจ้าซุ่นก็ปฏิบัติให้สมบุญไม่ได้

6:28:2 เมื่อผู้ที่มีมนุษยธรรมปรารถนาจะตั้งหลักได้มั่นคง คนที่ตั้งหลักมั่นคงได้ เมื่อปรารถนาที่จะ
บรรลุป้าหมายเอง คนอื่นก็บรรลุป้าหมายได้”

จากตัวบทที่ยกมาข้างต้นนี้เผยให้เราเห็นถึง 2 ประเด็นที่สำคัญ คือ ประเด็นแรกคือ
การเรียกคืนความทรงจำร่วมทางสังคม จากคำถามของจื่อกั๋งจื่อกั๋งกำลังถามของจื่อเกี่ยวกับระดับ
ของมนุษยธรรม โดยสมมุติสถานการณ์ทางศีลธรรมเพื่อให้ขงจื่อประเมินแล้วค่อยตอบคำถาม แต่
เราจะเห็นได้ว่าวิธีการที่ขงจื่อตอบคำถามโดยตอบจากการเปรียบเทียบกับพระเจ้าเหยาและพระเจ้า
เจ้าซุ่น ในแง่พระเจ้าเหยาและพระเจ้าซุ่นถือเป็นความทรงจำร่วมของสังคมที่สะท้อนภาพของ
กษัตริย์ที่ยังประโยชน์สูงสุดให้แก่อาณาประชาราษฎร์ เราจะเห็นได้ว่าพระเจ้าเหยาและพระเจ้าซุ่น
ที่เป็น ความทรงจำร่วมทางสังคม กำลังเป็นตัวบทให้คนในชุมชนได้วิเคราะห์และอภิปราย
ตรวจสอบ รวมถึงตั้งข้อสังเกต ซึ่งจะนำไปสู่ ประเด็นที่สอง คือ การสถาปนาความรู้ใหม่ขึ้นจาก
ความทรงจำร่วมเดิม ดังประโยคที่ขงจื่อพูดว่า “ เมื่อผู้ที่มีมนุษยธรรมปรารถนาจะตั้งหลักได้มั่นคง
คนอื่นก็ตั้งหลักมั่นคงได้ เมื่อปรารถนาที่จะบรรลุป้าหมายเอง คนอื่นก็บรรลุป้าหมายเองได้”
ประโยคดังกล่าวของขงจื่อนั้นนำมาสู่ข้อพิจารณาในการเข้าใจความเรื่องคุณธรรมเหรินหรือ
มนุษยธรรม การมีมนุษยธรรมนอกจากจะชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ที่เรามีต่อผู้อื่นในความสัมพันธ์ทั้ง
ห้าแล้ว การมีมนุษยธรรมคือการสร้างสภาวะแห่งการเชื่อมโยงวิถีทางจริยธรรมของตัวเรากับผู้อื่น
ซึ่งสภาวะดังกล่าวนี้คือสภาวะทางคุณธรรมที่เราปรารถนาจะให้เกิดขึ้นพร้อมๆกับผู้อื่นทั้งในเชิง
ของเวลาและทิศทาง สำหรับขงจื่อการมีมนุษยธรรมได้รวม (embodied) ผู้อื่นไว้ตั้งแต่ต้นเพราะ
เราไม่สามารถครอบครองหรือปฏิบัติมนุษยธรรมได้โดยปราศจากผู้อื่น ดังที่เราจะเห็นได้จากตัวบท
หลุนอีวี่ ในบทที่เกี่ยวกับมนุษยธรรมในหลายบท ดังนั้นหากเราปรารถนาที่จะตั้งหลักมั่นคงคน
อื่นยอมตั้งหลักมั่นคงได้ไปพร้อมๆกัน เราจะเห็นว่าขงจื่อได้สถาปนาความรู้ทางคุณธรรมขึ้นมาใหม่
จากความทรงจำร่วมเดิม และชี้ให้เห็นว่าตัวบทที่อยู่ในชุมชนเป็นกระบวนการที่ใช้สื่อสารทาง
คุณธรรมตลอดจนขนบจารีตที่สำคัญได้

หากพิจารณาประโยคดังกล่าวด้วยท่าทีของวิญญูชน คำกล่าวของขงจื้อชี้ให้เห็นว่าในฐานะของผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้นำทางศีลธรรมให้กับคนในชุมชน สิ่งที่สำคัญอย่างยิ่งยวดที่ผู้ปกครองจักต้องมีคือ การมีความรับผิดชอบทางคุณธรรม(moral responsibility) ที่ต้องผสานกับสภาวะผู้นำทางการเมือง (political leadership) ซึ่งคุณสมบัติทั้งสองประการนี้จะต้องสะท้อนอยู่ในวิถีแห่งการปกครองภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม เนื่องจากสังคมเป็นสังคมที่มีลักษณะของการลดหลั่นตามลำดับชั้น (hierarchy) หากผู้ปกครองใช้คุณธรรมในการปกครอง ประชาชนก็ย่อมจะตอบสนองของคุณธรรมของผู้ปกครองด้วยการมีคุณธรรมเช่นกัน ดังนั้นเมื่อผู้ปกครองปรารถนาที่จะตั้งหลักทางคุณธรรมของตนให้มั่นคง ผู้อยู่ใต้ปกครองย่อมตั้งหลักมั่นคงได้เช่นกัน ภาพดังกล่าวเป็นภาพที่ขงจื้อต้องการสื่อให้ให้เห็นถึงสภาพทางสังคมการเมืองของชุมชนมีมนุษยธรรม ที่ผู้ปกครองและผู้ใต้ปกครองมีวิถีแห่งคุณธรรมเดียวกัน คือวิถีแห่งมนุษยธรรม และต้องการที่จะสถาปนาลักษณะของสังคมดังกล่าวเป็นความทรงจำร่วมทางสังคมต่อไป

จากที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้เราเห็นว่าการถวิลหาอดีตมีความสำคัญในลักษณะของการกลับไปหาความทรงจำร่วมทางสังคมซึ่งได้แก่อารยธรรมใจ ซึ่งเป็นพื้นที่แห่งการสร้างสรรค์และสถาปนาประสบการณ์ทางคุณธรรม และเป็นชุมชนในเชิงตัวบทที่สามารถนำเราไปสู่การตีความตัวบททางสังคมในอดีตเพื่อสร้างความรู้หรือตัวบทใหม่ทางสังคมได้

3) การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมบนความทรงจำร่วมแห่งอารยธรรมใจ

การการอ่านตัวบท**หลุนอี่ว** เราจะเห็นได้ว่าทุกครั้งที่ขงจื้อมีการสถาปนาความรู้ใหม่จากความทรงจำร่วมแห่งอารยธรรมใจ ขงจื้อได้อ่านอารยธรรมใจใหม่ (reread) ซึ่งในขณะเดียวกันก็ถือได้ว่าขงจื้อกำลังเขียนวัฒนธรรมใจขึ้นมาใหม่ (rewrite) ผ่านการอ่านของตนเอง เราจะเห็นได้ว่ากระบวนการของการเขียนอารยธรรมใจขึ้นมาใหม่นั้นเป็นกระบวนการเดียวกับการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของเขาคือการสร้างบนการเขียนอารยธรรมใจขึ้นมาใหม่อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งสำหรับขงจื้อการเขียนอารยธรรมใจขึ้นมาใหม่นี้อาจไม่ใช่การเขียนอยู่บนความเพ้อฝัน หรือความเป็นไปไม่ได้ด้วยประการทั้งปวง หากแต่ขงจื้อเขียนอารยธรรมใจขึ้นมาใหม่เพื่อที่จะสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในปัจจุบัน แน่หนอนว่าขงจื้อย่อมเข้าใจถึงข้อจำกัดเชิงบริบทของสังคม ไม่ว่าจะเป็ความวุ่นวายสับสนของบ้านเมือง หรือความคลาดเคลื่อนสั่นคลอนของพลังทางศีลธรรม ขงจื้อมีทางออกให้กับตนเองโดยการเขียนอารยธรรมใจบนพื้นฐานเชิงบรรทัดฐานของตนเองคือคุณธรรมหรือวินซึ่งเป็คุณธรรมที่สามารถพาสังคมไปสู่ชุมชนในอุดมคติหรือชุมชนมีมนุษยธรรมได้ เป็นการเขียนที่มีทิศทางที่แน่นอนชัดเจน ซึ่งจะสามารถนำ

เราไปสู่อธิษฐานที่ว่า **วิธีการที่ขงจื้อเขียนความทรงจำร่วมแห่งอารยธรรมใจขึ้นมาใหม่ก็คือ กระบวนการเดียวกับการที่ขงจื้อเขียน /สร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของตนขึ้นมา** ซึ่งเราจะเห็นกระบวนการดังกล่าวของขงจื้อนั่นคือกระบวนการทำให้อดีตหรือความทรงจำร่วมทางสังคมกลับมามีชีวิตอีกครั้งผ่านการเสนอทิศทางแห่งการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของตนเอง ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการ “การพลิกกลับทางประวัติศาสตร์” ดังที่มีเคล บักคิทินได้กล่าวไว้ ซึ่งต่อไปเราจะพิจารณาถึงกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมบนความทรงจำร่วมแห่งอารยธรรมใจในตัวบท **หลุนอิว** ดังนี้

เล่มที่ 14 บทที่ 17

จื่ออู่กล่าวว่า “หวนกงฆ่าขงจื่อจิว ฉะฮูตายพร้อมเจ้านาย แต่ก้วนจิ้งไม่ตาย จะกล่าวได้หรือไม่ว่าเขาขาดมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า”หวนกงเคยประสานแว่นแคว้นต่างๆถึงเก้าครั้ง โดยมีได้ใช้กำลัง นี่ก็เพราะความสามารถของก้วนจิ้ง นี่คือนมนุษยธรรมของเขา นี่คือนมนุษยธรรมของเขา”

จื่ออู่กล่าวว่า “ ก้วนจิ้งคงเป็นผู้ขาดมนุษยธรรมหรือเมื่อหวนกงฆ่าขงจื่อจิว ก้วนจิ้งไม่สามารถตายด้วยซ้ำยังเป็นอำมาตย์ให้หวนกงอีก” อาจารย์กล่าวว่า “ก้วนจิ้งเป็นอำมาตย์ให้หวนกงมีอำนาจเหนือเจ้านครทั้งหลาย รวบรวมทั้งห้าเป็นแผ่นดินเดียว ประชากรราษฎรต่างได้ประโยชน์กันทั่วหน้าแม้จนถึงบัดนี้ หากมิใช่เพราะก้วนจิ้ง ตอนนี้นักพรตเรายังคงสยายผมยาว ใส่ผ้าทับชายไปด้านซ้ายอยู่”(14:18)

จากตัวบท **หลุนอิว** ได้ชี้ให้เราเห็นว่าลูกศิษย์ทั้งสองคนคือทั้งจื่ออู่ และจื่ออู่ก็มีวิธีการตีความหรือเข้าใจก้วนจิ้งต่างจากขงจื่อ ในขณะที่ศิษย์ทั้งสองตั้งคำถามต่อมนุษยธรรมบนความซื่อสัตย์ที่ขุนนางควรมีให้กับเจ้านาย เช่นเดียวกับการที่ฉะฮูตายพร้อมเจ้านายแต่ก้วนจิ้งไม่เลิกตายตามขงจื่อจิว ซ้ำยังเป็นอำมาตย์ให้กับหวนกงผู้ซึ่งฆ่าเจ้านายตนเอง ลูกศิษย์ทั้งสองจึงได้ถามขงจื่อว่าตกลงก้วนจิ้งมีมนุษยธรรมหรือไม่? สำหรับขงจื่อวิธีการอ่านความทรงจำร่วมเกี่ยวกับก้วนจิ้ง ขงจื่ออ่านบนพื้นฐานเชิงบรรทัดฐานของชุมชนมีมนุษยธรรม โดยชี้ว่ามนุษยธรรมของก้วนจิ้งนั้นอยู่ที่การประสานแว่นแคว้นต่างๆและการให้ประโยชน์ให้แก่อาณาประชาราษฎร์ในวงกว้าง การมองก้วนจิ้งของขงจื่อจึงเชื่อมโยงกับมนุษยธรรมคนละความหมายกับที่เหล่าศิษย์เข้าใจ ผู้วิจัยมองว่าเมื่อเราอ่านตัวบทอย่างละเอียด เราจะพบการอ่านตัวบทที่แตกต่างของขงจื่อกับเหล่าศิษย์ กล่าวคือเหล่าศิษย์จะพิจารณาความหมายของเหรินใน “ความหมายทั่วไป”(general meaning) เป็นการพิจารณาความหมายของมนุษยธรรมโดยเชื่อมโยงกับแบบแผนการปฏิบัติระหว่างเจ้านาย

กับขุนนางที่พบเห็นได้ทั่วไปในสมัยนั้น อันแตกต่างจากมนุษยธรรมในความเข้าใจของขงจื้อเพราะ ขงจื้อให้ความสำคัญต่อการใคร่ครวญ / ไตร่ตรองขององค์ประธานทางศีลธรรม (ในที่นี้คือกวางจ้ง) เป็นลำดับแรกโดยการเสนอความสำคัญของการให้ความหมายที่เฉพาะเจาะจงขององค์ประธานทางศีลธรรมแก่มนุษยธรรม ซึ่งในกรณีของกวางจ้งมนุษยธรรมคือการสร้างชุมชนทางจริยธรรมและยังประโยชน์ให้ประชาราษฎร์ กล่าวคือ ความเข้าใจของขงจื้อที่มีต่อกวางจ้ง คือการที่ขงจื้อมองว่า กวางจ้งตระหนักชัดและเข้าใจทิศทางศีลธรรมของตนเอง กวางจ้งรู้ว่าตัวเองเป็นใคร รู้ว่าทิศทางไหน คือทิศทางหรือขอบเขตทางศีลธรรมของตนเอง กล่าวคือในสายตาของขงจื้อกวางจ้งตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่าง “อัตลักษณ์ทางคุณธรรม (moral identity) กับทิศทางทางคุณธรรม”¹² (moral orientation) เพราะกวางจ้งรู้ว่าพื้นที่ทางศีลธรรมของตนอยู่ตรงไหน จนสามารถกำหนด ทิศทาง ค้นหา ประเมินเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายสูงสุดทางศีลธรรมของตนได้

เราจึงเห็นได้ว่าการพิจารณากวางจ้งของขงจื้อวางอยู่บนการเข้าใจทิศทางทางศีลธรรมของกวางจ้ง อันได้แก่การสร้างสันติสุขให้แก่อาณาประชาราษฎร์มากกว่าจะเป็นขุนนางที่ซื่อสัตย์ และตายไปโดยไม่ได้ทำประโยชน์ให้บ้านเมือง ผู้วิจัยมองว่าการอ่านความทรงจำรวมเรื่องกวางจ้งของขงจื้อถือเป็นทำที่อันสำคัญที่ขงจื้อใช้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของตนเอง กล่าวในอีกนัยหนึ่งคือ กระบวนการที่ขงจื้อใช้อ่านความทรงจำรวมเป็นกระบวนการเดียวกับที่ขงจื้อใช้สร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของตนเอง ซึ่งเราจะเห็นกระบวนการนี้ได้อย่างชัดเจนในดวับท **หลุนอิว**

กงซานผู้เหวี่ยงใช้เมื่อปีเป็นที่ก่อกบฏ ส่งเทียบเชิญขงจื้อ ขงจื้อต้องการจะไปพบ จื่อหลูไม่พอใจกล่าวว่า “ถ้าไม่มีที่จะไปก็ไม่ว่ากัน ทำไมต้องไปพบคนอย่างกงซานด้วย” อาจารย์กล่าวว่า “ที่เขาเชิญเราไปใช้ว่าจะไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิงหรือ หากมีใครใช้เรา เราจะสร้างใจแห่งตะวันออกไม่ได้หรือ” (17:5) และอีกดวับทคือ

ปี่ซีเชิญขงจื้อ ขงจื้อต้องการไปพบ จื่อหลูกล่าวว่า “อาจารย์ เมื่อก่อนข้าเคยได้ยินอาจารย์ กล่าวเองว่า ผู้ทำไม่ดีด้วยตัวเอง วิญญูชนจะไม่คบหาสมาคมด้วย ปี่ซีเป็นกบฏยึดจ้งโหมวไว้ หากอาจารย์ไป แล้วจะหมายความว่าอย่างไร” อาจารย์กล่าวว่า “มีคำกล่าวเช่นนั้นจริง แต่ไม่ได้กล่าวถึงความแข็งไว้ด้วยหรือว่า ถึงฝนอย่างไรก็ไม่สีก ไม่ได้กล่าวถึงความขาวไว้ด้วยหรือว่า ย้อมสีอย่างไรก็ไม่ดำ” “หรือจะให้เราเป็นน้ำเต้า! แขนงไว้โดยไม่กิน” (17:7)

¹² Charles Taylor ,Sources of the self: The making of the Modern Identity (Cambridge: Harvard University Press, 1989), p.28.

ความเหมือนกันของทั้งสองตัวบทคือการทำขงจื้อปรารถนาที่จะพบกลุ่มคนที่จื่ออู่คิดว่า ไม่มีคุณธรรมและไม่คู่ควรที่จะไปพบทั้งกงซ่านฟูเหว่ และปี่ซีที่ก่อกบฏ การตั้งคำถามดังกล่าวของจื่ออู่เป็นการตั้งคำถามเพื่อให้ขงจื้อตรวจสอบการมีมนุษยธรรมของตนเองเช่นเดียวกับท่าทีที่จื่ออู่ตั้งคำถามกับการมีมนุษยธรรมของก้วนจิ้ง แต่หากเราพิจารณาการตอบของขงจื้อที่มีต่อจื่ออู่ว่า “มีคำกล่าวเช่นนั้นจริง แต่ไม่ได้กล่าวถึงความแข็งไว้ด้วยหรือว่า ถึงฝนอย่างไรก็ไม่สึก ไม่ได้กล่าวถึงความขาวไว้ด้วยหรือว่า ย้อมสีอย่างไรก็ไม่ดำ” (17:7:2) ประโยคนี้ชี้ให้เห็นว่าขงจื้อเข้าใจมนุษยธรรมของตนเองผ่านการตีความตนเองว่าจะประเมินความมีมนุษยธรรมของตนในแง่มูใด ซึ่งการกระทำดังกล่าวของขงจื้อชี้ให้เห็นถึงสถานะที่ เทเลอร์เรียกว่าการเป็น “ผู้เล่าเรื่องตนเอง” (self-narrator) ซึ่งเป็นผู้ที่พยายามทำความเข้าใจและเล่าเรื่องราวชีวิตของตนเองในแง่ของการสืบเนื่องเป็นลำดับของการมีวุฒิภาวะ (maturation) และการล่าถอย (regression) การเอาชนะ (overcoming) ในการตระหนักถึงมโนทัศน์เรื่องความดี¹³ ในกรณีของขงจื้อในสถานการณ์ปกติ “ผู้ทำไม่ดีด้วยตัวเอง” เป็นสถานการณ์ที่ควรล่าถอย เพราะความชั่วร้ายทั้งหมดได้หล้าจะไหลไปกองรวมกันที่นั่น (19:20) ซึ่งเป็นการล่าถอยเพื่อเอาชนะในการรักษาความมีคุณธรรมของตนเอง แต่สำหรับขงจื้อซึ่งมีพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ขงจื้อย่อมมีการจัดวางพื้นที่ทางคุณธรรมและกำหนดทิศทางในการมีคุณธรรมของตนเอง เจกเช่นเดียวกับก้วนจิ้งได้ ขงจื้อจึงเลือกที่จะไปพบผู้ก่อกบฏเพราะ “ที่เขาเชิญเราจะไร้ประโยชน์โดยสิ้นเชิงหรือหากมีใครใช้เราเราจะสร้างใจแห่งตะวันออกไม่ได้หรือ” ในกรณีนี้เฉพาะเช่นนี้ขงจื้อเลือกที่จะล่าถอยโดยการไปพบปี่ซีและกงซ่านฟูเหว่ แต่เป็นการล่าถอยบนการมีวุฒิภาวะทางคุณธรรมที่ดำเนินตามครรลองแห่งมนุษยธรรมของตนเองอันวางอยู่บนการที่ขงจื้อเข้าใจตนเองว่าเป็นใครและมีทิศทางและขอบเขตทางศีลธรรมอย่างไรบ้าง ท่าทีดังกล่าวของขงจื้อแสดงให้เห็นว่าขงจื้อเข้าใจอัตลักษณ์ทางคุณธรรมกับทิศทางทางคุณธรรมของตนเองเช่นเดียวกับที่ขงจื้อตีความ ก้วนจิ้ง กล่าวคือขงจื้อเข้าใจวิถีแห่งคุณธรรมของตนเองบนความเข้าใจที่ได้จากการตีความวิถีแห่งคุณธรรมของก้วนจิ้ง ท่าทีการพิจารณาก้วนจิ้งของขงจื้อจึงเป็นท่าทีเดียวกับที่ขงจื้อให้ความหมายของเหรินบนพันธกิจแห่งความเป็นวิญญูชนอันได้แก่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของตนเอง ทั้งนี้เราจึงเห็นได้ว่ากระบวนการที่ขงจื้อใช้ตีความก้วนจิ้งในความทรงจำร่วมทางสังคมแห่งอารยธรรมใจคือ “ความเชื่อมโยงกันระหว่างอัตลักษณ์และทิศทางทางคุณธรรม” ซึ่งเป็นรูปแบบหรือกระบวนการเดียวกันกับที่ขงจื้อใช้ตีความตนเองและสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมขึ้นมา

¹³ Ibid p.50.

3.1.2 วิทยุชนกับพลังแห่งจินตนาการ

หากเป้าหมายของวิทยุชนคือการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม สิ่งสำคัญประการแรกที่วิทยุชนต้องตระหนักถึงคือการชี้ให้เห็นว่าคุณธรรม “มนุษยธรรม” หรือคุณธรรมเหวิน 仁 สามารถนำไปสู่ชีวิตที่มีจริยธรรมและสามารถเป็นทางออกให้กับสังคมท่ามกลางสภาวะที่ร้อนระอุ ความสับสนวุ่นวายและการล่มสลายของสังคม นัยอันสำคัญของมนุษยธรรมนั้นนอกจากจะเห็นผ่านภาพของวิทยุชนในฐานะ “ตัวอย่างอันเลิศ” (the exemplar) ของวิถีชีวิตที่ดำเนินบนครรลองแห่งมนุษยธรรมที่เต็มไปด้วยความรื่นรมย์และความเข้มแข็งเบิกบานซึ่งภาพดังกล่าวเป็นภาพที่ขัดแย้งอย่างสิ้นเชิงกับสภาพสังคมในสมัยนั้น เรายังสามารถเห็นมนุษยธรรมผ่าน “พลังแห่งจินตนาการ” (imaginative power) ของวิทยุชนซึ่งพลังแห่งจินตนาการนี้เป็นพลังที่วิทยุชนใช้สรรค์สร้างวิถีแห่งมนุษยธรรมโดยการสร้าง “ความเป็นเลิศ” (master) หรือ “เล่น” (play) กับมนุษยธรรมเพื่อที่จะใช้มนุษยธรรมในการสร้างบรรทัดฐานใหม่ให้กับสังคมได้

ประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยต้องการจะเสนอก็คือ การชี้ให้เห็นพลังแห่งจินตนาการว่าจินตนาการสามารถรังสรรค์ภาพแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นภาพของชุมชนที่คนในชุมชนมีความสัมพันธ์อันราบรื่นต่อกัน มีความสมดุลกลมกลืน ภาพดังกล่าวเป็นภาพที่สะท้อนปณิธานของขงจื้อคือ การทำให้ผู้อาวุโสได้อยู่สงบ มิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน ผู้เยาว์ห่วงใยอาทรกัน (5:25) กล่าวได้ว่าความคมชัดของจินตนาการของวิทยุชนคือกระบวนการอันทรงพลังของการฉายภาพอุดมคติ เพราะนอกจากจินตนาการจะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการหล่อเลี้ยงความปิติเปี่ยมล้น ความเข้มแข็งเบิกบานซึ่งเป็นอารมณ์ที่แสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตที่ดำเนินบนครรลองแห่งมนุษยธรรม จินตนาการยังเป็นแม่บทที่คอยกำกับหรือกำหนดวิถีแห่งการปฏิบัติคุณธรรมของวิทยุชนซึ่งจะนำไปสู่การสร้างตัวตนทางศีลธรรมและชุมชนมีมนุษยธรรมได้

ในส่วนนี้จะแบ่งการพิจารณาออกเป็นสี่ส่วน ในส่วนแรกจะกล่าวถึงความสัมพันธ์ของวิทยุชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมโดยจะชี้ให้เห็นว่า วิทยุชนนั้น “เป็นตัวอย่างอันเลิศ” (the exemplar) ของวิถีชีวิตที่ดำเนินบนครรลองแห่งมนุษยธรรม การเป็นตัวอย่างอันเลิศนี้เป็นทั้งแรงบันดาลใจ การชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ ตลอดจนสามารถสร้าง “แรงดึงดูด” (attraction) ให้คนมาร่วมสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมร่วมกัน ในส่วนที่สอง จะชี้ให้เห็นถึง “การสร้างความเป็นเลิศ” (master) หรือการ “เล่น” (play) กับมนุษยธรรมของวิทยุชนผ่านการ “ทำประหนึ่งว่า” หรือ “ราวกับว่า” (as if) เพื่อชี้ให้เห็นถึงกระบวนการที่วิทยุชนใช้พลังแห่งจินตนาการของตนเองเปิดทุก

มิติแห่งความเป็นไปได้เพื่อใช้มนุษยธรรมในการสร้างบรรทัดฐานแก่ชุมชนในอุดมคติ ในส่วนที่สาม เป็นส่วนที่วิญญูชนใช้พลังจินตนาการเพื่อสร้าง"การล้อเลียน" (parody) เพื่อชี้ให้เห็นถึงทางออกของสังคมในสมัยชุมชน ตลกดจนล้อเลียนบทบาทวิญญูชนของตนเอง ในส่วนสุดท้าย จะชี้ให้เห็นถึงผลที่เกิดจากการใช้พลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนอันได้การสร้างตัวตนทางศีลธรรมพร้อมๆกับการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

1) วิญญูชนในฐานะ"ตัวอย่างอันเลิศ" (the exemplar) ของชุมชนมีมนุษยธรรม

เป็นที่ทราบกันดีว่าวิญญูชนเหมาะที่จะเป็นตัวแทนทางคุณธรรม(moral model) ให้กับสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่งวิญญูชนย่อมถือเป็นหน้าที่และความรับผิดชอบของตนในการเป็นตัวอย่างให้คนในสังคมได้เลียนแบบ (emulation) ¹⁴ คำถามสำคัญที่ควรพิจารณาต่อไปก็คือ การเป็นตัวอย่างอันเลิศของวิญญูชนต่อชุมชนมีมนุษยธรรมนั้นมีความสำคัญอย่างไร? และเราจะเข้าใจการเป็นตัวอย่างอันเลิศของวิญญูชนนี้ได้ในแง่มุมใดบ้าง?

ฮา ปุง คิม (Ha Poong Kim) ชี้ว่าวิญญูชนคือผู้ที่ถูกกระตุ้นเร้าด้วยมนุษยธรรม และสามารถมีความรื่นรมย์ในวิถีแห่งมนุษยธรรมได้¹⁵ ความรื่นรมย์ที่ผ่านการกระตุ้นเร้าด้วยมนุษยธรรมได้แสดงว่าวิญญูชนนั้นได้รับประโยชน์จากมนุษยธรรม (4:2) ในการสร้างวิถีแห่งการดำเนินชีวิตอันรื่นรมย์ให้แก่ตนเองดังเราจะเห็นได้จากตัวบท *หลุนอิว* เล่มที่ 6 บทที่ 9 ที่บันทึกไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า "หุยเป็นผู้มีปัญญา! มีข้าวเพียงสามเดี๋ยวน้ำเพียงกระบอกเดียว
อาศัยอยู่ในตรอกแคบๆ ถ้าเป็นคนอื่นจะรู้สึกทุกข์ยากจนทนไม่ไหว แต่หุยไม่ปล่อย
ให้ความยากจนขาดแคลนมาทำลาย ความแ่มชื่นเบิกบานของตน หุยช่างมีปัญญา
เหลือเกิน!"

ในสายตาของขงจื้อเหยียนหุยได้ชื่อว่าเป็นศิษย์ผู้ซึ่งปฏิบัติตามมนุษยธรรมได้ต่อเนื่องยาวนาน รวมถึงใช้มนุษยธรรมเป็นวิถีหลักในการดำเนินชีวิต อาจมีความเป็นไปได้ว่าในความคิดของขงจื้อเหยียนหุยถือเป็นศิษย์ที่มีศักยภาพใกล้เคียงกับการเป็นวิญญูชน จากตัวบทที่ยกมาเป็นตัวบทที่ขงจื้อกล่าวชื่นชมเหยียนหุยว่าสามารถดำเนินชีวิตภายใต้ครองแห่งมนุษยธรรมได้ท่ามกลางสภาวะที่ยากไร้ขาดแคลน ความแ่มชื่นเบิกบานของเหยียนหุยคือสิ่งที่ยืนยันว่ากระบวนการเรียนหรือการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนของเหยียนหุยนั้นได้ดำเนินมาถึงจุดที่สูงที่สุดดังที่ขงจื้อกล่าว "ผู้รู้ไม่เท่าเทียมผู้รัก ผู้รักไม่เท่าเทียมผู้รื่นรมย์" (6:18) การที่เหยียนหุยมีความรื่นรมย์ในการ

¹⁴ Donald J. Munro , *The concept of man in early China* (California : Stanford UP , 1969) , p.97.

¹⁵ Ha Poong Kim , " Confucius 's Aesthetic Concept of Noble Man: Beyond Moralism" , *Asian Philosophy* 16 , 2(July , 2006) :113.

ดำรงอยู่นั้นเป็นภาพสะท้อนที่ชี้ชัดว่า ชีวิตที่ดีหรือชีวิตที่อยู่ภายใต้ครองแห่งมนุษยธรรมสามารถเป็นไปได้แม้จะมีข้อจำกัดมากมายนับประการก็ตาม “อาจกล่าวได้ว่าความเข้มแข็งเบิกบานของเหยียนหุยท่ามกลางความยากจนอดอยากเป็นหลักหมายแสดง”ชีวิตที่ดี”แบบที่ขงจื้อเสนอ เหยียนหุยผลักให้ “ภาพอุดมคติ”ใกล้เคียงกับความเป็นจริงได้มากที่สุดหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งชีวิตของเหยียนหุยนั่นเองสะท้อนภาพอุดมคติของวิญญูชนอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรมที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ความหวังที่เหยียนหุยให้แก่ปรัชญาขงจื้อจึงไม่ใช่เป็นเพียง “บทพิสูจน์”ว่า “ชุมชนมีมนุษยธรรมอันงดงาม”นั้นเป็นไปได้แต่ช่วยเป็นเครื่องแสดงด้วยการเป็นสมาชิกในชุมชนนั้นทำให้สมาชิกเองมีความรื่นรมย์ยินดีเข้มแข็งเบิกบาน¹⁶

นอกจากเหยียนหุยแล้ววิญญูชนในฐานะตัวอย่างอันเลิศแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมก็คือขงจื้อเองซึ่งปกติจะเข้มแข็งเบิกบาน (11:12) ดังที่เราจะเห็นได้จากกรที่ขงจื้อกล่าวถึงตนเองว่า “เป็นเพียงคนที่กระหายไฟรู้จะลืมหิน เวลาเข้มแข็งเบิกบานจะลืมหินใคร่ไม่รู้ว่าจะร้ายหรือกำลังมาเยือน” (7:18) การลืมหิน ลืมใคร่เมื่อเข้มแข็งเบิกบาน และไม่รู้ที่ตนเองเริ่มก้าวเข้าสู่ร้ายคือการชี้ให้เห็นถึงการเป็นตัวอย่างอันเลิศของวิญญูชนที่มีวิถีชีวิตที่สามารถสอดประสานการบ่มเพาะคุณธรรมและความเข้มแข็งเบิกบานเข้าไว้ด้วยกัน เป็นชีวิตที่สามารถเติมเต็มความปรารถนาของตนเองได้โดยไร้ข้อจำกัดของห่วงแห่งกาลเวลา ภาพดังกล่าวเป็นภาพที่สะท้อนถึงความรุ่มรวยของการมีชีวิตทางจริยธรรมที่ไม่หวั่นไหวหากไม่เป็นที่รู้จัก (1:1:3) เพราะการมีมนุษยธรรมทำให้ขงจื้อปราศจากความวิตกกังวล (14:30:1) ในเรื่องของชื่อเสียงและเกียรติยศดังเช่นคนอื่น แต่ประเด็นที่ผู้วิจัยสนใจก็คือตัวอย่างอันเลิศของขงจื้อในการห่วงพะวงในมนุษยธรรม (4:11) ซึ่งเป็นการห่วงพะวงในระดับที่เข้มข้นลึกซึ้ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่า “วิญญูชนไม่กระทำสิ่งที่ขัดกับมนุษยธรรม แม้เพียงช่วงเวลาอาหารมื้อเดียว เวลารีบเร่งก็ยึดมั่นในคุณธรรม เวลาถูกบีบคั้นก็ยึดมั่นในคุณธรรม” (4:5:3) ดังเช่นตอนที่ขงจื้อไปพบหนานจื่อ จื่อลู่ไม่พอใจ ขงจื่อถึงกับสาบานว่า “หากข้าทำอะไรที่ไม่สมควร ขอให้สวรรค์ปฏิเสธข้า” (6:26) แน่หนอนว่าการไปพบสนมหนานจื่อดูเหมือนจะเป็นการปฏิบัติที่ผิดทำนองคลองธรรมในสายตาของจื่อลู่ แต่สำหรับขงจื่อซึ่งรู้ว่าตนเองจะไม่พลาดหลงเพราะควบคุมตนเองผ่านตาม หลี่”(12:15) การไปพบสนมหนานจื่อสำหรับขงจื่อหมายถึงโอกาสและความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นขอบข่ายที่ขงจื่อทำได้และไม่ใช่ว่าสิ่งผิดชนบจารีตอย่างสิ้นเชิงตามการเข้าใจของจื่อลู่ ดังนั้นขงจื่อจึงมีการตอบสนองด้วยหลี่ผ่านการ

¹⁶ สุวรรณ ภาอานันท์ . “รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื้อ : ความยินดีและความใคร่ในชีวิตทางจริยธรรม”. *ธรรมกับจริยศาสตร์* .

ชาญณรงค์ บุญหนุน และสุวรรณ ภาอานันท์ (บรรณาธิการ) (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์วิภาษา, 2554), หน้า 327.

กล่าวว่า “หากข้าทำอะไรไม่สมควร ขอให้สวรรค์ปฏิเสธข้า ขอให้สวรรค์ปฏิเสธข้า” ในแง่หนึ่งการกล่าวถ้อยคำดังกล่าวก็เพื่อให้จิตใจคล้อยตามความคลั่งใจ ซึ่งในแง่หนึ่งอาจนับได้ว่าเป็นการปฏิบัติหยาบของขงจื้อต่อลูกศิษย์ ในอีกแง่หนึ่งก็เป็นการเสนอให้สวรรค์ตรวจสอบหยาบของตนเองในการเข้าพบสนมหนานจื่อและหากมีความผิดก็พร้อมที่จะยอมให้สวรรค์ปฏิเสธ และในอีกแง่หนึ่งก็เป็นการแสดงความบริสุทธิ์ใจที่มีต่อสวรรค์ ซึ่งถือเป็นการสร้างสวรรค์หยาบของตนเองต่อพันธมิตรผู้พันที่มีต่อสวรรค์ไปด้วยในกระบวนการเดียวกัน เราจะเห็นได้ว่าการห่วงพะวงในมนุษยธรรมของขงจื้อในฐานะวิญญูชนหาใช่เป็นเพียงเพราะมนุษยธรรมก่อให้เกิดความถูกต้องเที่ยงธรรมหรือ “อี” 義 หากแต่เป็นเพราะวิญญูชนรักมนุษยธรรมและไม่ยอมให้สิ่งใดอยู่เหนือมนุษยธรรม (4:6:1) จากที่กล่าวมาจะเห็นภาพของขงจื้อในฐานะตัวอย่างอันเลิศของวิญญูชนที่สร้างวิถีชีวิตและกระบวนการแห่งมนุษยธรรมให้แก่ตนเองอย่างต่อเนื่อง รุ่มรวยและสร้างสรรค์ ตลอดจนประเมินและตรวจสอบวิถีแห่งมนุษยธรรมของตนเองอย่างสม่ำเสมอ ทำที่ดังกล่าวเป็นทำที่ที่จะก่อให้เกิดการตระหนักถึงศักยภาพสูงสุดแห่งตน (self-realization) ซึ่งเป็นคุณลักษณะที่สำคัญยิ่งของการเป็นวิญญูชน

นอกจากภาพแห่งความเข้มแข็งเบิกบานของเหียนฮุยท่ามกลางสภาวะอันยากไร้ (6:9) ภาพความเข้มแข็งเบิกบานจนลิ้มไศกเศร้ายของขงจื้อ (7:18) และภาพแห่งความอ่อนโยน ใจดี มีสัมมาคารวะ เรียบง่าย ผ่อนปรน ไหเกียรติของขงจื้อ (1:10) คือภาพวิญญูชนซึ่งเป็นตัวอย่างอันเลิศของชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งภาพดังกล่าวนี้เป็นภาพที่มีคุณูปการอย่างยิ่งต่อคนในชุมชน ทั้งนี้เพราะวิญญูชนคือคนที่สามารถดึงผู้คนให้เข้าสู่การตั้งคำถามกับชีวิตที่เป็นอยู่และสามารถจินตนาการภาพชีวิตแบบอื่นที่มีความเข้มแข็งเบิกบานซึ่งเป็นชีวิตที่เกื้อกูลคุณสมบัติที่ดีงามของผู้คน (12:6) เมื่อเรามองไปที่วิญญูชนเราจะเห็นท่วงทีที่สอดประสานกลมกลืน การดำรงตนที่ถึงพร้อมด้วยความสง่างามและความเป็นเลิศทางคุณธรรมซึ่งดำเนินอยู่ควบคู่กันอย่างแนบแน่น ด้วยคุณสมบัติดังกล่าวทำให้เราชื่นชมวิญญูชนด้วยความรู้สึกว่าคุณธรรม “เป็นเช่นนั้น” หรือเป็น “แบบนั้น” พร้อมทั้งตั้งคำถามว่าเพราะอะไรและทำไมเราถึงชื่นชมเขา นี่เป็นตัวอย่างที่สำคัญในการเข้าใจจริยศาสตร์แบบตัวอย่างนิยม (exemplarism) ที่เสนอว่าความตั้งใจเป็นจุดเริ่มต้นหรือเป็นรากฐานที่กำหนดหรือสร้างวิถีแห่งคุณธรรมให้กับเรา กล่าวคือ “อะไรก็ตามที่เราเรียนรู้เกี่ยวกับคุณธรรม เกี่ยวกับธรรมชาติของความงอกงามเติบโต เกี่ยวกับธรรมชาติของคุณธรรมที่มีความเฉพาะเจาะจงหรือเกี่ยวกับการที่เราจะบ่มเพาะคุณธรรมเหล่านั้นจะเริ่มต้นที่นี่ ที่การตั้งใจ”¹⁷ ความตั้งใจที่คนในชุมชนมีต่อวิญญูชนถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ทำให้คนในชุมชนรู้สึกว่ายากมีชีวิตที่

¹⁷ Amy Olberding, “Dreaming of The Duke of Zhou : Exemplars and *The Analects*” .*Journal of Chinese Philosophy* 35, 4 (December , 2008) :631.

เข้มขึ้นเบิกบาน มีกัลยณมิตรที่ร่วมเดินทางและสร้างวิถีแห่งมนุษยธรรมร่วมกัน วิญญาณเป็นผู้จุดประกาย เป็นความหวังและชี้ให้เห็นถึงความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมให้เกิดขึ้น กล่าวคือในระดับของปัจเจกบุคคลวิญญาณได้ทำหน้าที่สร้างแรงบันดาลใจให้คนอยากที่จะพัฒนาคุณธรรมของตนเองให้มากขึ้น เพื่อที่จะสามารถมีคุณธรรมที่เทียบเคียงหรือใกล้เคียงกับวิญญาณได้ กล่าวคือความตั้งใจของวิญญาณจะช่วยทำให้เราเห็นช่องว่างหรือระยะห่างของ”สภาวะที่เราเป็น”และ”สภาวะที่เราต้องการจะเป็นได้”อย่างชัดเจนและแม่นยำขึ้น

นอกจากนั้นหากเรามองว่าวิญญาณคือผู้ใช้พลังแห่งจินตนาการในการสร้างการดำรงอยู่ให้กับตนเองโดยใช้มนุษยธรรมและมีความรื่นรมย์ยินดีซึ่งเป็นอารมณ์ที่เปล่งประกายออกมาสู่ภายนอก หากเราพิจารณาต่อไปว่าความรื่นรมย์ยินดีคือ “ภาษาแห่งมนุษยธรรม” ที่ขงจื้อพยายามที่จะสื่อสารหรือบอกกล่าวให้คนในสังคมเข้าใจลักษณะของชุมชนมีมนุษยธรรม “อารมณ์ (ซึ่งในที่นี้คือความรื่นรมย์ยินดี) ย่อมเป็นระบบของการสื่อสารที่สามารถสร้างภาษาของตนเองขึ้นมาโดยการสะท้อนถึงจินตภาพร่วม (collective imagery) อารมณ์ย่อมสามารถที่จะสร้างสรรค์หรือส่งผลต่อพัฒนาการของสังคมได้¹⁸ กล่าวคือหากอารมณ์ของวิญญาณคือการสื่อสารในรูปแบบหนึ่งที่คนในชุมชนสามารถเข้าใจอารมณ์ดังกล่าวผ่านความตั้งใจที่มีต่อวิญญาณ ในฐานะตัวอย่างอันเลิศวิญญาณย่อมสามารถเสนอทิศทางหรือแบบแผนแห่งอารมณ์ความรู้สึกให้แก่คนในชุมชนเพื่อให้คนในชุมชนใช้ อารมณ์หรือความรู้สึกดังกล่าวเป็นจุดเริ่มต้นของการเข้าใจมนุษยธรรม ซึ่งในแง่หนึ่งการกระทำดังกล่าวอาจถือได้ว่าเป็นการชักชวนให้คนผู้คนมาร่วมสร้างสรรค์ชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนที่สามารถเกื้อหนุนให้คนมีชีวิตทางจริยธรรมร่วมกันได้

2) การสร้าง “ความเป็นเลิศ” (master) หรือการ “เล่น” (play) กับมนุษยธรรมของวิญญาณ

ผู้ที่เป็นตัวอย่างอันเลิศของชุมชนมีมนุษยธรรมนั้นจะเข้าใจถึง (1) ความสัมพันธ์ระหว่างความเป็นอุดมคติ (ideality) กับจินตนาการ (imagination) เราจะเห็นได้ว่าความเป็นอุดมคติของขงจื้ออยู่ในลักษณะเชิง “ดีที่สุดที่จะเป็นไปได้” (best possible) ซึ่งสะท้อนอยู่ในคำกล่าวที่ว่า “เราไม่หวังจะได้พบปราชญ์ แต่หวังว่าจะได้พบวิญญาณ เท่านั้นก็พอแล้ว” (7:25:1) และ “เราไม่หวังจะได้พบคนดี แต่หวังว่าจะได้พบคนที่แน่นแฟ้นมั่นคง เท่านั้นก็พอแล้ว” (7:25:2) กล่าวคือความเป็นอุดมคติของขงจื้อซึ่งอยู่ในลักษณะเชิง “ดีที่สุดที่จะเป็นไปได้” ในบริบทและเงื่อนไขในยุคทุนชีวิตที่ขงจื้อมี

¹⁸ Paolo Santangelo. “Emotion and Perception of Inner Reality: Chinese and European”. *Journal of Chinese Philosophy* 34,2(2007): 290.

ชีวิตอยู่ กล่าวอีกนัยหนึ่งสภาวะความเป็นอุดมคติที่ขงจื้อไฝฝืนให้ปรากฏก็คือสภาวะแห่งความเป็นอุดมคติที่ขงจื้อสามารถจะจินตนาการได้และมองเห็นภาพได้อย่างชัดเจน เช่นคนที่เป็นวิญญูชนหรือคนที่แน่วแน่มั่นคง ความเป็นอุดมคติของขงจื้อสื่อ่นัยขอบเขตที่สามารถจะจินตนาการได้ (imaginable) และหากเราพิจารณาความหมายของจินตนาการว่าเป็น “สภาวะของจิตใจ (mental state) ที่แสดงการคิดถึงสิ่งใหม่ที่ตรงข้ามกับข้อเท็จจริง หรือสิ่งที่ไม่ได้ถูกตระหนักมาก่อน นอกจากนี้จินตนาการยังเกี่ยวข้องกับความเป็นไปได้และ สิ่งที่จินตนาการได้มักจะถูกนำมาเป็นส่วนขยายร่วมกับสิ่งที่เป็นไปได้” (what is imaginable is often taken to be coextensive with what is possible)¹⁹ นอกจากนี้วิญญูชนในฐานะตัวอย่างอันเลิศยังต้องมองเห็นถึง (2) ความสัมพันธ์ระหว่างของคำกิริยาสรางความเป็นรูปธรรม (to concretize) และสร้างความเป็นอุดมคติ (to idealize) ซึ่งอยู่ในกระบวนการเดียวกัน กล่าวคือ วิญญูชนต้องสามารถสร้างความเป็นรูปธรรม (to concretize) เพื่อให้คนในชุมชนเห็นชีวิตที่มีจริยธรรมหรือวิถีชีวิตในชุมชนมีมนุษยธรรม ในขณะที่เดียวกันวิญญูชนก็ต้องสามารถสร้างความเป็นอุดมคติ (to idealize) โดยการทำให้ชุมชนในปัจจุบันนั้นกลายเป็นชุมชนในอุดมคติด้วย ซึ่งเราจะเห็นถึงจากควมริ่รรมย์ของเหยียนฮุยใน **หลุนอี่ว์** เล่มที่ 6 บทที่ 9 จากภาพที่ขงจื้อกล่าวถึงเหยียนฮุย เราจะเห็นได้ว่า ความริ่รรมย์ของเหยียนฮุยในการอยู่ในมนุษยธรรมได้ปลดปล่อยเหยียนฮุยออกจากการเพ่งพินิจความยากไร้ของตนเอง โลกที่เหยียนฮุยอาศัยอยู่หาใช่เป็นโลกที่หุดหู่ เหี่ยวเฉา หรือแห้งแล้งที่แม้จะมีเพียงข้าวเพียงขามเดียว หรือมีน้ำเพียงกระบอกรเดียวก็ตาม *ดูเหมือนว่า* หุยได้แปรโลกทั้งโลกให้เป็นเสมือนชุมชนมีมนุษยธรรมผ่าน ความแช่มชื่นเบิกบาน ที่เจิดฉายประกายแห่งปิติสุขแห่งชีวิตที่ดำเนินไปภายใต้ครวรองแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมอันล้ำค่า จากภาพดังกล่าวเราจะเห็นถึงการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งสะท้อนผ่านการดำเนินชีวิตภายใต้ครวรองแห่งมนุษยธรรมของเหยียนฮุย กล่าวคือท่ามกลางความลำบากยากจน มีข้าวเพียงขามเดียว มีน้ำเพียงกระบอกรเดียว อาศัยอยู่ในตรอกแคบๆ หุยยังมีความแช่มชื่นเบิกบาน *“ราวกับว่า”* ชีวิตมีความมั่งคั่งสมบูรณ์พูนสุข สามารถมีความเบิกบานหรือมีแรงบันดาลใจได้โดยง่าย ขงจื้อวิเคราะห์ว่าความมีปัญญาของเหยียนฮุยสัมพันธ์กับความริ่รรมย์อยู่ในวิถีแห่งมนุษยธรรมจนความยากจนขั้นแค้นไม่สามารถมีอิทธิพลเหนือหรือสร้างความดิบหนายให้กับจิตใจหรืออารมณ์ของเหยียนฮุยได้ ดังนั้นมนุษยธรรมจึงมิใช่เป็นเพียงแค่สิ่งประโลมใจท่ามกลางความลำบากยากไร้หากแต่เป็นเงื่อนไขที่สามารถทำให้ครวรองแห่งคุณธรรมดำเนินไปได้อย่างมั่นคง

¹⁹ Robert Audi (General Editor). *The Cambridge Dictionary Of Philosophy* (New York: Cambridge University Press, 1995), p.361.

เราจะเห็นได้ว่าพลังแห่งจินตนาการของเหยียนหุยทำให้ชุมชนมีมนุษยธรรมสามารถเป็นไปได้ โดยการทำให้ “ราวกับว่า”ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรม กล่าวคือหุยได้แปรโลกอันยากไร้ของตนเองให้กลายเป็น (ภาพจำลองแห่ง) ชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งการกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงพลังแห่งจินตนาการที่ร้อยเรียงความเป็นอุดมคติให้อยู่ในรูปของประสบการณ์เชิงประจักษ์ กล่าวอีกนัยหนึ่งการทำ “ราวกับว่า” ของเหยียนหุยคือการสร้างความเป็นรูปธรรม (to concretize) ให้แก่ความเป็นอุดมคติของชุมชนมีมนุษยธรรม อันได้แก่ภาพที่สมาชิกในชุมชนมีความเข้มแข็งขึ้นเบิกบานมีชีวิตทางจริยธรรมอันร่มรวยและสร้างสรรค์ ในขณะที่เดียวกันเหยียนหุยก็สร้างความเป็นอุดมคติ (to idealize) ให้กับสังคมสมัยนั้นโดยผ่าน “ความคลุมเครือ” (ambiguity) และทำให้เกิดความพัวเลือนระหว่างโลกเชิงประจักษ์คือสังคมในยุคชนชั้นกับโลกในเชิงอุดมคติคือชุมชนมีมนุษยธรรม ความคลุมเครือที่เกิดขึ้นจากการทำให้เป็นอุดมคติคือความสามารถของวิญญาณที่จะใช้พลังแห่งจินตนาการเป็นกุญแจที่ไขความเป็นไปได้ให้โลกทั้งสองสามารถหลอมรวมและกลายเป็นโลกเดียวกันได้ กล่าวคือการสร้างความคลุมเครือในฐานะของการทำให้เป็นอุดมคตินั้นเป็นการสร้างความคลุมเครือทั้งในเชิงเวลาและในเชิงบรรทัดฐาน กล่าวคือโดยผ่านการทำ “ราวกับว่า” หรือทำ “*ประหนึ่งว่า*” สามารถดึงให้คนในชุมชนตั้งคำถามกับบรรทัดฐานของสังคมในสมัยชนชั้นพร้อมกับเสนอเกณฑ์บรรทัดฐานใหม่ คือคุณธรรมหรือมนุษยธรรมให้กับคนในชุมชน ดังนั้นคนในชุมชนจึงสามารถจินตนาการหรือเห็นภาพชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านตัวอย่างอันเลิศของวิญญาณที่กำลังขับเน้นสถานะแห่งความแตกต่างเมื่อเปรียบเทียบกับสังคมในยุคนั้นที่เต็มไปด้วยความวุ่นวาย ไร้สาระสาຍ นอกจากนั้นการทำ “ราวกับว่า” ยังแสดงนัยของการแยกหรือสร้างเส้นแบ่งในเชิงมิติเวลาด้วย กล่าวคือโดยผ่านพลังแห่งจินตนาการวิญญาณจึงสามารถนำเวลาของชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นเวลาที่เป็นได้ในอนาคตมาแสดงในปัจจุบันเพื่อก้าวข้ามชุมชนในปัจจุบันและสามารถเปลี่ยนแปลงเป็นชุมชนมีมนุษยธรรมได้ เราจะเห็นได้ว่าการเข้าใจเรื่องมิติเวลาของวิญญาณนั้นดูจะมีทั้งการเคลื่อนที่ไปข้างหน้า คือการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในขณะที่เดียวกันก็กำลังถอยหลังคือย้อนกลับไปหาชนบจารีตแห่งอารยธรรมใจ ขณะเดียวกันก็ตระหนักชัดถึงความร้อนระอุที่เกิดขึ้นในสังคมในยุคปัจจุบันอันได้แก่สังคมในยุคชนชั้น การเคลื่อนที่ไปข้างหน้า – การถอยหลัง-การเห็นบริบท ณ ปัจจุบันชี้ให้เห็นถึงขีดความสามารถวิญญาณในฐานะตัวอย่างอันเลิศที่จะสลายพรมแดนโดยสร้าง “ความคลุมเครือ” (ambiguity) ผ่านมิติเวลาเพื่อเป้าหมายที่สำคัญคือการเชื่อมประสานให้เกิด “ความต่อเนื่อง” (continuity) ของชนบจารีตแห่งอารยธรรมใจ สังคมในยุคชนชั้น และชุมชนมีมนุษยธรรมให้สามารถหลอมรวมและส่งทอดวิถีแห่งมนุษยธรรมระหว่างกันได้ กล่าวโดยสรุปคือการเข้าใจมิติทางประวัติศาสตร์ของวิญญาณได้ชี้ให้เห็นถึงความ

เป็นทั้งหมด (totality) กล่าวคืออยู่ในสังคมในปัจจุบันแต่ก็ตระหนักชัดถึงอนาคตคือชุมชนมีมนุษยธรรมขณะเดียวกันก็เห็นถึงความรุ่งเรืองสง่างามแห่งอดีตคือชนบจารัตแห่งอารยธรรมโจว ดังนั้นการทำ "ราวกับว่า" หรือ "ประหนึ่งว่า" ผ่านพลังของจินตนาการคือกระบวนการที่สำคัญที่วิญญูชนในการก้าวข้ามพรมแดนแห่งเวลาเพื่อบรรลุพันธกิจหลักคือการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับประวัติศาสตร์ให้เกิดขึ้นได้

สำหรับประเด็นต่อไปเราจะพิจารณาถึงเนื้อหาหรือกระบวนการของการใช้พลังทางจินตนาการของวิญญูชนผ่านการทำ "ราวกับว่า" เพื่อจะชี้ให้เห็นการเป็นตัวอย่างอันเลิศของวิญญูชนในการ "สร้างความเป็นเลิศ" (master) หรือ "เล่น" (play) กับมนุษยธรรมเพื่อสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมเพื่อนำไปสู่การสร้างชุมชนในอุดมคติ ซึ่งผู้วิจัยได้รับแนวคิดนี้มาจากการพิจารณาหฺลี่และเหรินผ่านความเปรียบเทียบที่ว่า "หฺลี่" คือ "หลักภาษาทางวัฒนธรรม" (cultural grammar) ส่วน "เหริน" นั้นอยู่ในลักษณะของ "การเป็นเจ้านายของวัฒนธรรม" (master of the culture) โดยผู้ที่ปฏิบัติหฺลี่นั้นเป็นเงื่อนไขที่จำเป็นในการได้เหริน เช่นเดียวกับคนที่จัดการควบคุมภาษาได้ต้องเป็นคนที่ศึกษาหลักภาษามาก่อน ในทำนองเดียวกันคนที่มีเหรินก็สามารถปฏิบัติหฺลี่ได้อย่างเป็นธรรมชาติเช่นเดียวกับคนที่สามารถเล่นกับภาษาได้แล้ว ยกตัวอย่างเช่น เซคสเปียร์ที่สามารถใช้หลักภาษาได้อย่างคล่องแคล่วเป็นธรรมชาติขณะที่เล่นกับภาษา²⁰ เราจะเห็นได้ว่าการ "เล่น" กับมนุษยธรรมผ่านการทำ "ราวกับว่า" หรือการ ทำ "ประหนึ่งว่า" ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมคือการ "เล่น" กับมนุษยธรรมโดยการสร้าง "วิถี" แห่งการปฏิบัติหฺลี่โดยผ่านการทำ การทำ "ราวกับว่า" หรือการ ทำ "ประหนึ่งว่า" เพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นสังคมได้ ซึ่งการ "เล่น" กับมนุษยธรรมของวิญญูชนแบ่งได้เป็นสี่ประเด็นดังนี้

ประเด็นแรก คือ การ "เล่น" กับมนุษยธรรมชี้ให้เห็นถึง "ความจริงแท้" (authenticity) ของความสัมพันธ์ของหฺลี่และเหรินในขณะเดียวกันก็กำลังเสนอทางเลือกที่แตกต่าง (alternative) ให้กับสังคมในยุคสมัยนั้นด้วย โดยทั่วไปความจริงแท้ (authenticity) หมายถึง "การดำรงความจริงต่อตัวเรา (to be true to ourselves) และใช้ความจริงนั้นสร้างการดำรงอยู่ของเราขึ้นมา"²¹ ส่วนชาร์ลส เทเลอร์ (Charles Taylor) ได้ให้ความหมายของความจริงแท้ไว้ว่า

²⁰ Chenyang Li , "Li as Cultural Grammar : On The Relation Between Li and Ren in Confucius 's Analects" , *Philosophy East & West* 57,3 (July 2007) :317.

²¹ Michael Bonnette and Stefaan Cuypers , " Autonomy and Authenticity in Education". *Philosophy of Education*. Nigel Blake, Paul Smeyers, Richard Smith and Paul Standish (ed.) (Oxford: Blackwell Wiley, 2003), p.328.

“...เรากล่าวหาว่า ความจริงแท้...(A) เกี่ยวกับ (i) การรังสรรค์และการสร้างเช่นเดียวกับการค้นพบ, (ii) ความสร้างสรรค์และบ่อยครั้ง (iii) ตรงกันข้ามต่อกฎของสังคมและอาจเป็นไปได้ว่าขัดแย้งกับสิ่งที่เราตระหนักว่ามั่นคงคือศีลธรรม...”²²

ความหมายข้อที่ (iii) ของเทเลอร์มีความน่าสนใจตรงการ”ตรงกันข้ามต่อกฎของสังคมและอาจเป็นไปได้ว่าขัดแย้งกับสิ่งที่เราตระหนักว่ามั่นคงคือศีลธรรม...เมื่อนำมาพิจารณาเกี่ยวกับร่วมกับ **หลุนอีว** เล่มที่ 3 บทที่ 12 ที่บันทึกไว้ว่า

“เช่นไหว้บรรพชนราวกับบรรพชนอยู่ตรงหน้า”...

การเช่นไหว้ “ราวกับ” บรรพชนอยู่ตรงหน้าแสดงให้เห็นถึงเวลาที่เหลื่อมซ้อนกันในสองระดับ คือเวลาในอดีตที่บรรพชนยังมีชีวิตอยู่กับเวลาในปัจจุบันในขณะที่เช่นไหว้ ซึ่งขงจื้อเน้นย้ำว่าต้องเช่นไหว้ “ราวกับ”บรรพชนอยู่ตรงหน้า การที่ขงจื้อให้ความสำคัญกับการกลับไปยังเวลาในอดีตผ่านการแสดงความเคารพต่อบรรพชน “ราวกับ”ท่านยังมีชีวิตอยู่หรือ “ราวกับ”บรรพชนอยู่ตรงหน้านี้ถือเป็นการสร้างประสบการณ์ในปัจจุบันให้เป็นช่วงเวลาเดียวกับอดีตหรือเป็นการย้อนกลับไปสู่ออดีตเพื่อทำให้อดีตมีชีวิตขึ้นมาอีกครั้ง ซึ่งเป็นการทำให้เวลาที่เป็นอดีต-ปัจจุบันหายไปและเปิดช่องทางให้แก่อนาคตที่แตกต่างไปจากเดิมหากไม่มีการเชื่อมโยงกับ “อดีต” แห่งอารยธรรมใจ เราจะเห็นได้ว่าการเช่นไหว้ “ราวกับ” บรรพชนอยู่ตรงหน้าโดยใช้พลังแห่งจินตนาการดังกล่าวคือการที่วิญญาณได้แสดงให้เห็นถึง”ความจริงแท้”ของความสัมพันธ์ระหว่าง **เหรินกับหลี่** ซึ่งจากเดิมคุณธรรมเหรินอยู่ในลักษณะที่ไม่ปรากฏ (absence) ให้กลายเป็นสิ่งที่ปรากฏ (presence) พร้อมกับหลี่ในขณะที่เช่นไหว้ กล่าวคือการ “เล่น” กับเหรินผ่านการสร้างวิถีแห่งการปฏิบัติหลี่โดยทำ”ราวกับว่า”เป็นการแสดงถึงความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะความจริงแท้ระหว่าง **เหรินกับหลี่**ซึ่งนอกจากจะเป็นการทำให้มนุษย์ธรรมปรากฏขึ้น ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า ....เป็นมนุษย์แต่ไร้มนุษย์ธรรมมีอะไรเกี่ยวข้องกับหลี่ได้แล้ว...(3:3) ยังเป็นความพยายามของวิญญาณที่จะสรรค์สร้างมนุษย์ธรรมให้เป็นบรรทัดฐานใหม่เพื่อที่จะสามารถยกระดับชุมชนไปสู่ชุมชนมีมนุษย์ธรรมได้ นอกจากนี้ข้อสังเกตที่น่าสนใจประการหนึ่งคือ ความย้อนแย้งของการทำ “ราวกับว่า”ของวิญญาณซึ่งดูผิวเผินแล้วเหมือนจะ”ดิ่ง”ให้วิญญาณออกห่างจากความจริงแท้ แต่ในทางกลับกัน

²² ...we can say that authenticity.....(A) involves (i) creation and construction as well as discovery, (ii)

Originality, and frequently (iii) opposition to the rules of society and even potentially opposite to what we recognize as morality...from Charles Taylor (1991) *The Ethics of Authenticity* (Cambridge: Harvard University Press), p.66.cited in Michael Bonnette and Stefaan Cuypers , *Autonomy and Authenticity in Education* *Philosophy of Education* . Nigel Blake, Paul Smeyers, Richard Smith and Paul Standish (ed.) (Oxford: Blackwell Wiley, 2003), p.335.

การทำ "ราวกับว่า" ถือเป็นเงื่อนไขที่สำคัญของการเข้าใจมนุษยธรรมของวิญญาณชน เพราะนอกจากการทำ "ราวกับว่า" จะชี้ให้เห็นถึงความจริงแท้ของความสัมพันธ์ระหว่างเหรินกับหลี่แล้วการทำ "ราวกับว่า" ยังเป็นการสร้างความแตกต่างระหว่างคนที่แสแสร้างมีมนุษยธรรมกับคนที่กำลังดำเนินตามครรลองแห่งมนุษยธรรมดังที่ขงจื้อกล่าวว่า "วาทะที่ช่วยหฺรู ทำที่ที่แสแสร้างยากนักที่จะเกี่ยวกับมนุษยธรรม" (17:17) หรือ "คนซึ่งทำสีหน้าท่าทางเข้มแข็ง แต่ภายในอ่อนแอเหมือนพวกเสี้ยวเหริน ไม่เหมือนพวกที่เจาะกำแพงขโมยดอกหรือ" (17:12) หรือการที่การที่ขงจื้อแยกแยะระหว่างคนที่ประสบความสำเร็จกับคนที่เป็นที่รู้จัก "คนที่ประสบความสำเร็จต้องมั่นคง ซื่อตรง รักความถูกต้อง ตรวจสอบวาทะ พิจารณาสีหน้าท่าทีของผู้คน คอยระวังตนเองอ่อนน้อมต่อผู้อื่น" (12:20:5) ส่วน "คนที่เป็นที่รู้จัก แม้จะปั้นแต่งท่าทางราวกับมีมนุษยธรรมแต่การปฏิบัติไปในทางตรงข้าม" (12:20:6) ซึ่งคนกลุ่มนี้น่าจะเพียงแค่ว่า "ทำอย่างไร" (knowing how) โดยไม่รู้ว่า "ทำไม" (knowing why) แต่สำหรับวิญญาณชนผู้ซึ่งใช้ความเที่ยงธรรมเป็นฐาน ใช้หลี่เป็นแนวปฏิบัติ ใช้ความอ่อนน้อมต่อมตนในการแสดงออก และใช้ความจริงใจทำให้สมบูรณ์ (15:17) ทำให้วิญญาณชนสามารถ "เล่น" กับมนุษยธรรมโดยการทำ "ราวกับว่า" ได้อย่างมีนัยสำคัญต่อเป้าหมายการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของตนเองได้ดังที่เราจะเห็นได้จากตัวบท **หลุนอี่ว** เล่มที่ 12 บทที่ 2 บันทึกไว้ว่า จังกงถามถึงมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า "เมื่อออกข้างนอกก็ปฏิบัติต่อผู้คนประหนึ่งว่ากำลังต้อนรับแขกสำคัญ เมื่อใช้พระราชารัฐาก็ให้ทำประหนึ่งว่ากำลังช่วยประกอบพิธีเช่นสรวงอันยิ่งใหญ่" เข้าใจได้ว่าสำหรับวิญญาณชนผู้เป็นตัวแทนแห่งคุณธรรมและผู้ปกครองแห่งชุมชนมีมนุษยธรรม การปฏิบัติต่อผู้คนย่อมเสมอเหมือนกำลังต้อนรับแขกคนสำคัญที่ต้องมีความจริงใจให้เกียรติและแสดงท่าทีแห่งความเคารพ หรือในการใช้พระราชารัฐาก็ให้ทำประหนึ่งว่าพันธกิจดังกล่าวมีความสำคัญและศักดิ์สิทธิ์ยิ่งใหญ่เทียบเท่าพันธกิจที่มีต่อสวรรค์ ดังนั้นวิญญาณชนจึงทำ "ราวกับว่า" หรือ "ทำประหนึ่งว่า" ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมเรียบร้อยแล้วเพื่อให้เห็นถึงความจริงแท้ของความสัมพันธ์ระหว่างคุณธรรมเหรินกับหลี่ และใช้ความจริงแท้ดังกล่าวสร้างบรรทัดฐานใหม่ หลี่ให้กับสังคมในสมัยชุนชิวเพื่อยกระดับหรือเปลี่ยนแปลงไปสู่ชุมชนในอุดมคติได้ **ประเด็นที่สอง** การแสดงความจริงแท้ของเหรินกับหลี่โดยการ "เล่น" กับคุณธรรมเหรินและสร้างวิถีแห่งการปฏิบัติหลี่ของวิญญาณชนถือเป็นการวิพากษ์การขาดความจริงแท้ของเหรินกับหลี่ที่กำลังดำเนินอยู่ในสังคมในยุคสมัยนั้นที่คนปฏิบัติหลี่แต่ไร้ความเคารพ ไร้ทุกข์แต่ไม่โศกเศร้า (3:26) ซึ่งการ "เล่น" กับมนุษยธรรมของขงจื้อคือ "การแทนที่ / ซ้อนทับ" ภาพที่ควรจะเป็นเพื่อแสดงให้เห็นถึงความแตกต่าง กล่าวคือสำหรับขุนนางบัณฑิตเมื่อประกอบพิธีกรรมตระหนักถึงความเคารพ เมื่อไร้ทุกข์ตระหนักถึงความโศกเศร้า... (19:1) หรือ "เมื่ออาจารย์เห็นคนไร้ทุกข์หรือคนแต่ง

ชุดพิธีการ หรือคนตาบอด แม้เมื่อคนเหล่านั้นอายุน้อยกว่า อาจารย์จะลุกขึ้นยืน (หากกำลังนั่งอยู่) หรือถ้ากำลังเดินผ่านก็จะเร่งฝีเท้าทุกครั้ง” (9:9) การวิพากษ์การขาดความจริงแท้ของहरินกับโดยการแทนที่ความจริงแท้ในการ”เล่น”กับคุณธรรมของตนเองคือการแสดงนัยที่สำคัญว่าหาลีที่โรมนุษยธรรมดังที่ปรากฏอยู่ในสังคมนั้นมี”ความปลอม” (fake) และปราศจากความจริงแท้ (inauthenticity) ซึ่งขงจื้อคิดว่าสิ่งเหล่านี้คือปัญหาใหญ่ที่ไม่อาจนำคนในชุมชนไปสู่การมีชีวิตทางจริยธรรมอย่างแท้จริงได้ และเมื่อเราพิจารณาหลุนอิว เล่มที่ 9 บทที่ 9 เราจะเห็นถึง การลุกขึ้นยืนของขงจื้อและการเร่งฝีเท้าซึ่งผู้วิจัยคิดว่านี่คือสัญญาณที่ใช้ในการ “เล่น”กับมนุษยธรรมของตน ในเบื้องต้นการกระทำดังกล่าวคือเป็นการแสดงความเคารพ การให้เกียรติและการตระหนักถึงความสำคัญซึ่งเป็นรูปแบบหรือวิถีแห่งการปฏิบัติหาลีที่แตกต่างจากคนทั่วไป แต่สำหรับขงจื้อในฐานะวิญญูชนที่สามารถ “เล่น”กับมนุษยธรรมได้ การลุกขึ้นเวลาเห็นคนแต่งชุดพิธีการหรือคนไว้ทุกข์ คือการทำ “ราวกับว่า”ตนเองเข้าร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งในสภาวการณดังกล่าว กล่าวคือการยืนขึ้นของขงจื้ออาจกำลังสื่อถึงนัยของการทำความเคารพในพิธีกรรมอันศักดิ์สิทธิ์ หรือยืนเพื่อร่วมแสดงความไว้อาลัยแก่ผู้ที่จากไป ส่วนการเร่งฝีเท้าเมื่อเห็นคนตาบอดอาจเป็นไปเพราะขงจื้อต้องการแสดงออกซึ่ง”ความอ่อนไหวทางศีลธรรม” (moral sensibility) โดยการแสดงความส่วนร่วมในการรับรู้ “ชะตา”ที่สวรรค์ได้มอบให้กับคนตาบอดอย่างไม่อาจเลือกได้ การเร่งฝีเท้าจึงเป็นการทำ “ราวกับว่า”ตนเองไม่ได้ปรากฏตัวหรือไม่ได้เดินผ่านคนผู้นั้นเพื่อให้คน (ตาบอด) ผู้นั้นไม่ต้องปรับอิริยาบถอันเป็นสิ่งที่สร้างความระคายเคืองหรือความลำบากที่ไม่จำเป็นให้แก่คนผู้นั้นได้ นอกจากนี้การลุกขึ้นยืนหรือการเร่งฝีเท้าของขงจื้อยังเป็นชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของ “ระยะห่าง” (distance)กับ”ความใกล้ชิด” (intimacy) ในขณะเดียวกันก็ตั้งคำถามและเสนอคุณูปการของระยะห่างกับความใกล้ชิดนั้น กล่าวคือการทำ”ราวกับว่า”ของขงจื้อเป็นการ “เล่น”กับมนุษยธรรมต่อกลุ่มคนซึ่งมีระยะห่างในความสัมพันธ์แต่ขงจื้อทำ”ราวกับว่า”คนกลุ่มนั้นเป็นคนใกล้ชิดในความสัมพันธ์ เช่นเดียวกับเพื่อน หรือเหล่าศิษย์ เป็นต้น กล่าวคือแม้ว่าขงจื้ออาจจะไม่รู้จักคนเหล่านั้นหรือคนเหล่านั้นมีอายุน้อยกว่าขงจื้อก็ยังคงแสดงให้เห็นถึงการเข้าใจสภาวการณอันอ่อนไหวที่พวกเขา กำลังประสบอยู่ด้วย การ”เล่น”กับมนุษยธรรมซึ่งทำที่ดังกล่าวของขงจื้อถือเป็นการตั้งคำถามต่อคนใกล้ชิด อันได้แก่คนที่เป็นญาติมิตรของผู้ตายที่กำลังไว้ทุกข์แต่ปราศจากความโศกเศร้า คนที่เข้าร่วมพิธีกรรมแต่ขาดความเคารพ หรือคนที่เป็นญาติหรือเพื่อนของคนตาบอดที่มีความสมบรูณ์ทางกายภาพ แต่ขาดไว้ซึ่งความระวังไหวในการประพฤติปฏิบัติต่อคนตาบอดนั้น เราจะเห็นได้ว่าการ”เล่น” กับมนุษยธรรมผ่านการทำ”ราวกับว่า”ของขงจื้อได้แสดงให้เห็นว่าระยะห่างหรือข้อจำกัดนั้นไม่ได้สร้างข้อจำกัดหรือเป็นอุปสรรคต่อความใกล้ชิดดังที่เมื่อผ่านฉือถาม

ถึงมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า “รักมนุษย”...(12:22:1) ดังนั้นการ “เล่น”กับมนุษยธรรมของขงจื๊อ คือความสามารถในการทำให้คนที่มิระยะห่างในความสัมพันธ์เสมือนหนึ่งคนใกล้ชิดเพราะ”เมื่อ วิทยุชนปฏิบัติต่อผู้อื่นด้วยความเคารพและให้เกียรติตามหลัก เมื่อนั้นคนในโลกทั้งผองก็ล้วนเป็นที่ นื่องกัน...(12:5:4) เราจะเห็นได้ว่าการ “เล่น”กับมนุษยธรรมของขงจื๊อคือการแสดงนัยของความรัก และการสร้างสายใยแห่งความอาทรให้เกิดขึ้นในชุมชน ซึ่งสายใยแห่งความอาทรดังกล่าวคือ เครื่องมืออันสำคัญในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมอันงดงามร่วมกันได้

ประเด็นที่สาม การ”เล่น”กับมนุษยธรรมของขงจื๊อชี้ให้เห็นถึงบ่งชี้ถึงมิติเวลา (temporality) และบรรทัดฐานใหม่ชุมชนมีมนุษยธรรมไปพร้อมๆกัน ด้วยบท **หลุนอี่ว** เล่มที่ 9 บทที่ 3:2 บันทึกไว้ว่า

“การคำนับ ณ เบื้องล่างท้องพระโรงถูกต้องตามจารีตแต่เดิยวนี้ขึ้นไปคำนับ บนท้องพระโรงก่อน นี่เป็นอาการยโส แม้จะขัดกับคนทั่วไป เรายังคำนับ ณ เบื้องล่างท้องพระโรง”

จากตัวอย่างที่ยกมาเราจะเห็นได้ว่า ขงจื๊อนั้นได้ปฏิบัติหลัก “ราวกับว่า” ตนเองนั้นอยู่ใน ชุมชนมีมนุษยธรรมที่ใช้หลักของอารยธรรมใจเป็นแบบแผน ที่แม้คนสังคมในยุคชุมชนจะคำนับบน ท้องพระโรงก่อนแต่ขงจื๊อนั้นก็เลือกที่จะคำนับเบื้องล่างท้องพระโรง การ “เล่น” กับมนุษยธรรมผ่าน การทำ”ราวกับว่า”คือการที่วิทยุชนใช้พลังแห่งจิตนาการสร้างสภาวะการณที่แตกต่างในสังคมโดย ใช้มิติเวลาเพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานใหม่ให้กับสังคมในยุคชุมชนที่ขณะนั้นมีความสับสนวุ่นวายให้ สามารถเปลี่ยนแปลงเพื่อเข้าสู่ชุมชนมีมนุษยธรรมได้ ทั้งนี้เพราะการคำนับเบื้องล่างท้องพระโรงของ ขงจื๊อนั้นเป็นการ”เล่น”กับมนุษยธรรมผ่านการทำ”ราวกับว่า”ตนเองนั้นอยู่ในช่วงเวลาแห่งราชวงศ์ ใจ ซึ่งเป็นการ “ทำทนาย”ชนบจารีตในมิติเวลาในปัจจุบันโดยการ”แทนที่” (substitute) มิติเวลาใน อุดมคติคือมิติเวลาแห่งชนบจารีตแห่งอารยธรรมใจบนมิติเวลาในปัจจุบัน ซึ่งการทำทนายดังกล่าว ของขงจื๊อย่อมเป็นทั้งการตั้งคำถามกับสังคม เป็นทั้งการวิพากษ์ รวมทั้งเป็นการเสนอว่ามี สภาวะการณอื่นในมิติเวลาอื่นที่สามารถสร้างชีวิตทางจริยธรรมให้กับคนในสังคมได้ และหากคนใน สังคมตระหนักถึงความสำคัญดังกล่าวอาจมีความเป็นไปได้ที่จะเข้าร่วมและเป็นสมาชิกในการ สร้างชุมชนในอุดมคติร่วมกันได้ จากที่กล่าวมาเราจะเห็นได้ว่าจักรวาลวิทยาของจีนไม่ได้มองว่า โลกเป็นที่รวมของวัตถุที่สามารถระบุสถานะได้โดยตรงๆ หากแต่คือโลกคือที่รวมของพลังที่ เป็นเหตุการณ์ เป็นสภาวะของการกลายเป็น (becoming) เป็นกระบวนการของความ

แปรเปลี่ยน (transformation)²³ เราจะเห็นได้ว่าโลกทัศน์เรื่องเวลาในปรัชญาจีนนั้นมองเวลาในอุดมคติผ่านมิติของอดีตหรือยุคทองแห่งความรุ่งโรจน์แห่งบุรพกษัตริย์มากกว่าจะมองเวลาเป็นความก้าวหน้าซึ่งเป็นโมโนทัศน์เวลาในเชิงเส้นตรง (linear conception of time) อย่างในปรัชญาตะวันตก²⁴ที่ประวัติศาสตร์นั้นมุ่งไปสู่เป้าหมายสุดท้ายทางประวัติศาสตร์ซึ่งจำต้องดำเนินไปอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ หากแต่โลกทัศน์ทางประวัติศาสตร์จีนนั้นมิได้แยกขาดจากนัยยะทางศีลธรรม²⁵ ซึ่งเราจะเห็นได้จากการที่ขงจื๊อเสนอการสร้างชุมชนในอุดมคติผ่านขบจารีตแห่งอารยธรรมโจว เพราะ “ราชวงศ์โจวเรียนรู้จากสองราชวงศ์ก่อนหน้านั้น วัฒนธรรมช่างสมบูรณ์เสียนี้กระไร เรายึดตามโจว”(3:14) ในแง่นี้เราจะเห็นว่า การเรียนรู้จากราชวงศ์ก่อนๆทำให้อารยธรรมโจวมีสถานะของการเป็น“จุดรวมแห่งเวลาในอุดมคติ”ที่ซ้อนทับและแนบแน่นไปด้วยวิถีแห่งคุณธรรมที่เหมาะสมกับการเป็นตัวแบบของชุมชนในอุดมคติในความคิดของขงจื๊อ ดังนั้นการทำ “ราวกับว่า”ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมโดยการใช้ขบจารีตแห่งอารยธรรมโจวจึงเป็นการทำให้เวลาในอุดมคติมีชีวิตขึ้นอีกครั้ง (relived) พร้อมกับเป็นการสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้กับชุมชนในปัจจุบันในขณะเดียวกันเพื่อเปิดความเป็นไปได้ต่อชุมชนมีมนุษยธรรมให้สามารถเกิดขึ้นในอนาคตได้

ประเด็นสุดท้าย การ “เล่น” กับมนุษยธรรมของวิญญูชนคือแง่มุมอันสำคัญของการกระตุ้นรื้อให้คนในชุมชนจินตนาการถึงภาพชุมชนในอุดมคติซึ่งเป็นชุมชนที่มีมนุษยธรรมเป็นบรรทัดฐาน ซึ่งเราจะเห็นได้จากการที่ขงจื๊อเข้าร่วมร้องเพลงกับผู้คน ถ้าขับกล่อมได้ไพเราะขงจื๊อจะให้ขับซ้ำอีกครั้ง หลังจากนั้นจึงสร้างความกลมเกลียวด้วย (7:31) เราจะเห็นได้ว่า “ขงจื๊อ”ร่วม”ร้องเพลงกับผู้คนถ้าพบว่าขับกล่อมได้ไพเราะซึ่งจะแสดงความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนที่มีความอ่อนโยนระวางไหวต่อความรู้สึกของกันและกัน ขงจื๊อจะขอให้ขับซ้ำอีกเพื่อยืนยันความไพเราะและความสัมพันธ์อันดีงามที่เป็นพื้นฐานอยู่ก่อน หลังจากนั้นขงจื๊อจึงจะสร้าง *เหอความกลมเกลียวด้วย*²⁶ ผู้วิจัยคิดว่าการขับเพลงร่วมกับผู้คนที่สองนั้นมีความน่าสนใจ หากเรานำมาพิจารณากับการ “เล่น” กับ

²³ ศิริญา อรุณขจรศักดิ์, *จักรวาลวิทยาและจริยศาสตร์ในปรัชญาสำนักขงจื๊อ*, วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550. หน้า 19.

²⁴ John T Marcus. “Time and the Sense of History: West and East”. *Comparative Studies in Society and History* 3, 2(January, 1961):132-133.

²⁵ Shu-hsien Liu. . “Time and Temporality : The Chinese Perspective” . *Philosophy East and West* 24 , 2(April, 1974):149.

²⁶ สุวรรณ สถาอานันท์ . “รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื๊อ: ความยินดีและความโศกเศร้าในชีวิตทางจริยธรรม”. *อารมณกับจริยศาสตร์*. ชาญณรงค์ บุญหนุน และสุวรรณา สถาอานันท์ (บรรณาธิการ) (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2554), หน้า 329.

มนุษยธรรมของขงจื้อ กล่าวคือในขณะที่การขับครั้งแรกเป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์อันดีงามของผู้คน แต่การขับครั้งที่สอง เป็นการกระตุ้นเร้าความรู้สึกและประสบการณ์ในเชิงสุนทรีย์ให้เข้มข้นขึ้น (intensify) เพื่อให้ทุกคนเข้าใจในจังหวะจะโคนหรือท่วงทำนองอันสอดประสานกลมกลืนเพื่อให้คนในชุมชนรู้สึก “ราวกับว่า” นี่คือการประสบการณ์ของการเข้าร่วมหรือเป็นสมาชิกจริงๆ ของชุมชนมีมนุษยธรรมของขงจื้อ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ การขับครั้งที่สองเป็นการ “เล่น” กับมนุษยธรรมของขงจื้อเพื่อร่วมสร้างความรู้สึก “ราวกับว่า” อยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมจริงๆ ให้กับผู้คนและใช้ความรู้สึก “ราวกับว่า” ที่ท่วมท้นนั้นเชื่อมโยงกับคุณธรรมเหอหรือความกลมกลืนสมดุล ซึ่งเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในขั้นตอนถัดมา เราจะเห็นได้ว่าวิธีการสร้างความสมดุลกลมกลืนของขงจื้อคือขั้นตอนที่สำคัญของการเปลี่ยนผ่านความรู้สึกที่ท่วมท้นและความไพเราะให้กลายมาเป็นการจินตนาการ “ภาพชุมชนในอุดมคติ” ผ่านวิญญูชน (หรือตัวขงจื้อเอง) ในฐานะผู้ปกครองของชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่สามารถสร้างความกลมกลืนสมดุลนั้นให้เกิดขึ้นได้ ผู้ปกครองที่สามารถสร้างความกลมกลืนสมดุลให้เกิดขึ้นย่อมเป็นผู้ปกครองที่รักจารีต และ “เมื่อผู้ปกครองรักจารีต ปวงประชาก็ง่ายต่อการปกครอง” (14:44) และ “คนอยู่ใกล้เป็นสุข คนอยู่ไกลอพยพมา “ (13:16) ความสงบกลมกลืนราบรื่นในความสัมพันธ์ของชุมชนที่มีผู้ปกครองที่ทรงคุณธรรมดังกล่าวย่อมแสดงให้เห็นถึงบรรยากาศของชุมชนในอุดมคติที่เป็นชุมชนที่ “ผู้อาวุโสได้อยู่อย่างสงบ มิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน และผู้เยาว์ห่วงใยอาทรกัน” (5:25) หรือภาพแห่งประสบการณ์ที่รุ่งรอยในเชิงสุนทรีย์ภาพ เช่นภาพความมุ่งมั่นของเตียนที่ว่า “ในเดือนสุดท้ายแห่งฤดูใบไม้ผลิ เสื้อผ้าอาภรณ์สำหรับฤดูนี้ก็มีพร้อม ศิษย์ต้องการลงเล่นน้ำในแม่น้ำอี พร้อมกับหนุ่มน้อยห้าหกคนหรือเด็กน้อยสักหกเจ็ดคนรับสายลมบนแท่นพิธี และเดินร้องเพลงกลับบ้าน” (11:25:7) จากถ้อยคำของเตียนสะท้อนให้เห็นประสบการณ์ของการอยู่ในชุมชนในอุดมคติ เช่นเดียวกับการอยู่ในช่วงเดือนสุดท้ายแห่งฤดูใบไม้ผลิที่ดอกไม้จะแย้มบานสะพรั่งอย่างเต็มที่ อันหมายถึงชุมชนในอุดมคติเป็นชุมชนที่สามารถทำให้ประชากรราษฎรมีความสุข ปราศจากความอดอยากหรือยากไร้ มีความบริบูรณ์ดังจะเห็นได้จาก เสื้อผ้าอาภรณ์สำหรับฤดูนี้ก็มีพร้อม นอกจากนี้ประสบการณ์ของการรับสายลมบนแท่นพิธี การเดินร้องเพลงกลับบ้าน และลงเล่นน้ำกับมิตรสหายชี้ให้เห็นว่าประสบการณ์ทางสุนทรีย์ะนั้นเป็นประสบการณ์ที่เกิดขึ้นในฐานะของประสบการณ์ในชีวิตประจำวันที่ทุกคนสามารถมีความเข้มข้น เบิกบาน ชีวิตซึ่งได้รับการเติมเต็ม (fulfillment) จนสามารถสร้างวิถีชีวิตที่มีจริยธรรมให้กับตนเองและร่วมกับผู้อื่นได้ เราจะเห็นได้ว่าการกระตุ้นเร้าให้คนในชุมชนรู้สึก “ราวกับว่า” ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมสามารถทำให้คนเข้าใจภาพหรือบรรยากาศของชุมชนมีมนุษยธรรมในภาพรวมได้

3) พลังของจินตนาการกับการล้อเลียน (parody)

โดยทั่วไปความหมายของการล้อเลียนคือการลอกเลียน (copy) ผลงานหรือสิ่งที่เป็นที่รู้จักโดยการนำเสนอแง่มุมที่เสียดสีในเชิงขบขัน ไชมอน เดนทิต (Simon Dentith) เสนอว่า “การล้อเลียนคือ ภาควิธีปฏิบัติเชิงวัฒนธรรมต่างๆซึ่งได้แสดงถึงการลอกเลียนอย่างมีนัยเชิงโต้แย้งของภาควิธีปฏิบัติหรือกระบวนการผลิตเชิงวัฒนธรรมของอีกวัฒนธรรมหนึ่ง”²⁷ กล่าวคือการล้อเลียนนั้นเป็นการล้อเลียนในระดับวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมจารีตที่เป็นแบบแผนให้คนยึดถือปฏิบัติ การล้อเลียนจึงไม่ใช่แค่การล้อเลียนที่ตัวเหตุการณ์ต่างๆอย่างเป็นอิสระ แต่เป็นการล้อเลียนที่ครอบคลุมระดับของกฎเกณฑ์หรือแบบแผนที่สร้างหรือกำหนดเหตุการณ์นั้นๆขึ้นมา ในตัวบท **หลุนอิว** เราจะเห็นถึงการล้อเลียนของขงจื้ออันได้แก่ “เมื่อเต๋าไร้ประสิทธิผล เราจะลงเรือท่องเที่ยวทะเลกว้าง คนที่จะตามเราไปคือไหว กระมัง...(5:6)” และเล่มที่ 9 บทที่ 13 บันทึกไว้ว่า

9:13:1 อาจารย์อยากจะไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนทั้งเก้าเผ่า

9:13:2 มีคนกล่าวว่า“พวกนั้นแสนจะป่าเถื่อน จะไปอยู่กับพวกเขาได้อย่างไร”

อาจารย์ตอบว่า“หากมีวิญญาณไปอยู่กับพวกเขายังจะมีความป่าเถื่อนหลงเหลืออยู่หรือ?”

จากตัวบทที่ยกมาทำให้เราเห็นถึงการล้อเลียนของขงจื้อที่แบ่งเป็นสองประเด็น *ประเด็นแรก* คือการล้อเลียนสังคมในยุคชุนชิวได้มีนักวิชาการเสนอว่า ผู้คนร่วมสมัยขงจื้อได้อาศัยวิธีสองวิธีสองวิธีการหลักในการต่อกรความวุ่นวายสับสนในสังคมสมัยชุนชิวอันสามารถแบ่งออกเป็นสองทางหลัก ทางแรกคือกลุ่มคนที่เลือกการหลีกเลี่ยงสังคมโดยเดินทางออกจากรัฐเพื่อแสวงหาชีวิตเรียบง่ายในเขตชนบท อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มที่อยู่ในรัฐต่อไปแต่เลือกที่จะฉ้อฉลอำนาจและคำนึงถึงผลประโยชน์เป็นหลัก ผู้วิจัยคิดว่าขงจื้อได้ทำการล้อเลียนคนทั้งสองกลุ่มโดย “การลงเรือท่องเที่ยวทะเลกว้าง” นั้นล้อเลียนกลุ่มคนที่หลีกเลี่ยงสังคม และ”การไปอยู่ท่ามกลาง อนารยชนทั้งเก้าเผ่า”คือการล้อเลียนกลุ่มคนที่ฉ้อฉลอำนาจ เราจะเห็นได้ว่าในขณะที่วิญญาณสามารถใช้พลังทางจินตนาการเพื่อสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้กับสังคมในยุคสมัยนั้นซึ่งเป็นภาพชุมชนในเชิงอุดมคติที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในทางกลับกันวิญญาณก็สามารถใช้พลังทางจินตนาการของตนจินตนาการ”สถานการณ์ที่ย่ำแย่ที่สุด” (worst conditions) เท่าที่จะเป็นไปได้เช่นเดียวกันหากสิ่งต่างๆไม่ได้ดำเนินไปตามที่มุ่งหวังเช่นในช่วงเวลาที่”เต๋า” ไร้ประสิทธิผล แต่ความน่าสนใจของขงจื้อคือในการใช้พลังทางจินตนาการของตนจินตนาการสภาวะที่ย่ำแย่ที่สุดนั้นขงจื้อได้ทำการ

²⁷ ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ parody as “any cultural practice which provides a relatively polemical allusive imitation of another cultural production or practice” Simon Dentith , *Parody the New Critical Idiom* (London: Routledge Chapman&Hall, 2000), p.9.

อนารยชนนั้นก็คล้ายคลึงกับกลุ่มคนข้อฉลาดอำนาจซึ่งขาดบรรทัดฐานในการวิเคราะห์ความผิดชอบชั่วดีจำเป็นต้องอาศัยพลังแห่งคุณธรรมของวิญญูชนเพื่อทำการขัดเกลาเพื่อที่จะสามารถร่วมสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมในสังคมร่วมกันได้ อย่างไรก็ตามข้อนี้ก็ล้อเลียนต่อไปว่าหากต้องเลือกตนเองเลือกไปอยู่กับอนารยชนทั้งเก้าเผ่าดูจะเหมาะสมกว่าทั้งนี้เพราะ “ความไร้อารยะ”(uncivilized) เป็นปัญหาที่สามารถใช้พลังทางคุณธรรมขัดเกลาได้ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า”หากมีวิญญูชนไปอยู่กับพวกเขาจะมีความป่าเถื่อนหลงเหลืออยู่หรือ?”ขงจื้อจึงเชื่อมั่นในพลังทางคุณธรรมว่าสามารถเปลี่ยนแปลงสังคมไปในทางที่ดีได้แม้กลุ่มคนเหล่านี้จะเป็นกลุ่มอนารยชนก็ตาม แต่ส่วนกลุ่มคนที่ข้อฉลาดในอำนาจซึ่งคนกลุ่มนี้ “เข้าใจ” หลีเป็นอย่างดี²⁸

การพยายามใช้หลีแสดงว่ามีอารยะของตนเพื่อแสดงอำนาจนำเสมอเหมือนเจ้าผู้ปกครองแผ่นดินของคนกลุ่มดังกล่าว หากต้องใช้พลังทางคุณธรรมของวิญญูชนขัดเกลาย่อมต้องใช้พลัง เวลา ทักษะต่างๆ ซึ่งเป็นความสามารถทั้งหมดที่วิญญูชนมีอยู่ทั้งหมดขึ้นมาหรือกล่อมเกลาคคนกลุ่มนี้ เพราะปัญหาของคนกลุ่มนี้ไม่ได้อยู่ที่ “ความไม่รู้” (not-known) เช่นเดียวกับอนารยชนทั้งเก้าเผ่า แต่ปัญหาอยู่ที่ “การรู้ดีอยู่แล้ว/ รู้ดีอยู่เสมอ”²⁹ (always already known) ซึ่งเป็นภาระอันหนักหน่วงของวิญญูชนและหากเปรียบเป็นโจทย์ก็เป็นโจทย์ที่ยากกว่ากลุ่มอนารยชนหลายเท่าตัว ขงจื้อจึงล้อเลียนว่าตนเองเลือกไปอยู่กับชนเผ่า อนารยชนแม้กลุ่มอนารยชนจะเป็นกลุ่มคนที่ไร้อารยะแต่มีความเป็นไปได้อย่างที่กลุ่มคนดังกล่าวจะแย่น้อยกว่ากลุ่มคนที่ข้อฉลาดอำนาจกล่าวคือขงจื้อต้องการล้อเลียนกลุ่มคนที่ข้อฉลาดอำนาจว่าพวกเขานั้นอาจเข้าใจตนเองผิดไปในบางระดับว่ามีอารยะและสูงส่งกว่าผู้อื่น แต่ในความเป็นจริงแล้วพวกเขาอาจจะแย่มากกว่าชนเผ่าอนารยชนทั้งเก้าเผ่ามารวมตัวกันเสียอีก

ประเด็นที่สอง คือการล้อเลียนตนเอง (self-parody) การล้อเลียนของขงจื้อยังคงมีต่อไปแต่คราวนี้ขงจื้อหันกลับมาล้อเลียนตนเอง ในฐานะวิญญูชนผู้มีพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม การล้อเลียนตนเองของขงจื้อนั้นมีสองรูปแบบ (1) รูปแบบแห่งการผิดที่ผิดทาง

²⁸ โปรดดูการใช้พลังทางสัญลักษณ์ที่ข้อฉลาด ใน *หลุนอี่ว* เล่มที่ 3 บทที่ 1 และเล่มที่ 3 บทที่ 22 ในสุวรรณ สภาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ) . หลุนอี่ว: ขงจื้อสนทนา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2551), หน้า.167และ172.

²⁹ ตรงนี้น่าจะเป็นส่วนที่ขงจื้อแสดงให้เห็นถึงการเสียดสี (irony) ซึ่งการที่พวกกลุ่มคนที่ข้อฉลาดในอำนาจเหล่านี้รับรู้และเข้าใจหลีเป็นอย่างดีนั้นแต่ในความเป็นจริงคือแค่ “เหมือนจะรู้” กล่าวคือคนกลุ่มนี้ไม่รู้เป้าหมายของชนบจาริตหรือหลีในการสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมส่วนบุคคลหรือสร้างสังคมที่มีความสมดุลกลมกลืนร่วมกัน ซึ่งถึงแม้คนกลุ่มนี้จะปฏิบัติหลีมากมายแต่ก็หาได้เพิ่มพูนความรู้ชนบจาริตไม่ การปฏิบัติหลีที่ไม่ถูกทำนองคลองธรรมกลับทำให้ผลประโยชน์และการข้อฉลาดอำนาจเข้มข้นขึ้น ดังนั้นการ “รู้ หลีดีอยู่แล้ว / รู้หลีดีอยู่เสมอ”จึงเป็นการเสียดสีของขงจื้อไปในทำนองที่ว่า “รู้ผลประโยชน์ส่วนตัวอยู่แล้ว /รู้ผลประโยชน์ส่วนตัวอยู่เสมอ”

(wrong time and space) กล่าวได้ว่าพันธกิจของวิญญาณคือการอุทิศกำลังของตนเองในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ซึ่งหมายถึงการฟื้นคืนระบบระเบียบ (order) และสร้างความสมดุลกลมกลืน (harmony) ให้กับสังคมในยุคชุมชน ซึ่งพันธกิจดังกล่าวได้สะท้อนภาพสังคมในปัจจุบัน ขณะที่ขาดระบบระเบียบ (disorder) และเต็มไปด้วยความวุ่นวายสับสน (chaos) แต่การไปลงเรือท่องเที่ยวทะเลกว้างหรือการไปอยู่กับชนเผ่าอนารยชนนั้นดูเหมือนขงจื้อกำลังแสดงว่าจะพาตนเองไปสู่ความวุ่นวายสับสนในรูปแบบอื่นๆ กล่าวคือการลงเรือท่องเที่ยวทะเลกว้างขงจื้อคงต้องเผชิญกับความแปรปรวนของธรรมชาติ การไม่อาจลงหลักปักฐานให้ชีวิต การระเห่เร่ร่อน หรือการไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนทั้งเก้าเผ่าซึ่งเป็นแหล่งรวมของการขาดอารยะซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่าเป็นสถานที่ที่ไม่เหมาะสำหรับขงจื้อ เพราะขงจื้อเป็นคนที่มีรักและควบคุมตนเองตามหลัก รวมทั้งเรียนรู้วัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง (12:15) การไปอยู่ท่ามกลางดินแดนที่ไร้อารยธรรมย่อมจะไม่ใช้สิ่งที่น่าพึงปรารถนาอย่างแน่นอน แต่เหตุใดขงจื้อจึงกล่าวเช่นนั้น?

การกล่าวเช่นนั้นของขงจื้อถือเป็นการล้อเลียนบทบาทวิญญาณของตนเอง เพราะหากวิญญาณคือผู้ทำหน้าที่คืนความสมดุลกลมกลืนให้กับสังคมที่กำลังวุ่นวายสับสน (เช่นสังคมในยุคสมัยชุมชน) ให้กับสังคมแต่หากพันธกิจนี้ไม่สัมฤทธิ์ผลขงจื้อจึงล้อเลียนว่าตนเองสามารถไปสร้างความกลมกลืนสมดุลที่อื่น ไม่ว่าจะเป็นท่ามกลางชนเผ่าอนารยชนหรือการไปลงเรือท่องเที่ยวทะเลกว้าง ซึ่งในแง่หนึ่งการล้อเลียนตนเองของขงจื้อดูจะมีความหมายในเชิงตัดพ้อหรือแสดงสัจธรรมที่ท้อแท้ แต่ในแง่หนึ่งก็อาจจะเป็นการปลอบใจตนเองว่าตนเองยังสามารถสร้างการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาสังคมอันวุ่นวายให้ดีขึ้นได้ ดังถ้อยคำที่ว่า "หากมีวิญญาณไปอยู่กับพวกเขาจะมีความป่าเถื่อนหลงเหลืออยู่หรือ? และในอีกแง่หนึ่งการเปลี่ยนสถานที่แห่งความวุ่นวายจากสังคมในยุคชุมชนไปเป็นการลงเรือท่องเที่ยวทะเลกว้างหรือการไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนก็เป็น การล้อเลียนบทบาทวิญญาณของตนเองว่ามีหน้าที่สร้างชุมชนมีมนุษยธรรมและฟื้นคืนความสมดุลกลมกลืนมาสู่สังคมแม้ว่าจะดูเป็นไปได้หรือไม่หรือไม่น่าจะเป็นไปได้ก็ตามที่ กล่าวโดยสรุปการล้อเลียนตนเองของขงจื้อในรูปแบบของการผิดที่ผิดทาง คืออยากจะไปลงเรือท่องเที่ยวทะเลกว้างหรือไปอยู่กับอนารยชนแทนที่จะอยู่ในสังคมในยุคชุมชนและสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม คือการล้อเลียนตนเองในฐานะวิญญาณที่ตระหนักชัดถึงบทบาทของตนเองในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมที่มีความสมดุลกลมกลืน เป็นการล้อเลียนตนเองบนการตัดพ้อต่อสถานการณ์ปัจจุบันที่ไม่อาจสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ และเป็นทั้งการล้อเลียนเพื่อปลอบใจตนเองว่าไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตามสถานการณ์ดังกล่าวไม่อาจลดทอนศักยภาพของการเป็นวิญญาณผู้เปี่ยมด้วยพลังแห่งคุณธรรมของตนเองได้ (2) รูปแบบของการย้อนพินิจชีวิตจริงๆ ของตนเอง การลงเรือท่องเที่ยวทะเลกว้างและการไปอยู่ท่ามกลางอนารยชนทั้ง

เก่าเผ่าเป็นการล้อเลียนตนเองของขงจื้อที่แสดงอารมณ์ขันเพื่อย้อนพินิจถึงสถานการณ์ในชีวิตจริง ๆ ของตนเองในปัจจุบันที่ตนเองยังคงต้องเดินทางไปเสนอโครงการทางปรัชญาของตนเองหรือชุมชนมีมนุษยธรรมให้เจ้านครรัฐต่างๆ แต่ก็ไม่มีใครได้ตระหนักถึงความสำคัญหรือความจำเป็นอย่างจริงจัง การลงเรือท่องเที่ยวเลาะกว้างหรือการไปอยู่กับนารายชนคือการล้อเลียนตนเองเพื่อสารภาพต่อตนเองถึงผลของความล้มเหลวของตนกับความพยายามเสนอโครงการให้เจ้านครรัฐต่างๆ การล้อเลียนตนเองโดยการสารภาพต่อตนเองของขงจื้อชี้ให้เห็นว่าขงจื้อเข้าใจว่าอารมณ์ขันของตนที่ใช้ในการหยอกเย้าตนเองหรือผู้อื่นนั้นเป็นการแสดงออกถึงสภาวะการณ์แห่งความเป็นจริงอันขมขื่นที่เราทุกคนต่างมีประสบการณ์ร่วมกัน การสารภาพความล้มเหลวของตนเองจึงสื่อนัยถึงการสารภาพว่าทุกคนก็ล้วนล้มเหลวเช่นกัน หากแต่วิญญูชนผู้ที่สามารถใช้พลังแห่งจินตนาการในการ “เล่น” กับมนุษยธรรมย่อมมีความสามารถที่จะเข้าใจสถานการณ์โดยใช้การล้อเลียน เสียคดี หรือหยอกเย้าเพื่อนำเสนอความจริงในแง่มุมที่ลึกซึ้งและรอบด้านยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าการล้อเลียนของขงจื้อในภาพรวมเป็นการล้อเลียนที่แสดงให้เห็นถึงการยอมรับตนเองในฐานะบทบาทของวิญญูชนในขณะเดียวกันก็เสนอให้คนในสังคมมองเห็นหรือเข้าใจสภาวะการณ์ที่กำลังจริงๆ ได้ แหวมคมและมีชีวิตชีวามากขึ้นด้วย

4. ผลอันเกิดจากการใช้พลังทางจินตนาการของวิญญูชน คือการสร้างตัวตนทางศีลธรรมและการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

กล่าวได้ว่าด้วยพลังแห่งจินตนาการซึ่งเป็นเครื่องมือที่หล่อเลี้ยงภาพอุดมคติที่คมชัด อารมณ์อันเข้มแข็งขึ้นเบิกบาน และการดำรงตนมันภายใต้มรรคาแห่งมนุษยธรรมโดยการ “เล่น” กับมนุษยธรรมผ่านการสร้างวิถี แห่งการปฏิบัติหลี้ เราจะเห็นได้ว่า วิญญูชนต้องดำเนินวิถีแห่งมนุษยธรรมเพื่อที่จะสามารถกลายเป็น (become) วิญญูชนได้ เช่นเดียวกับการที่วิญญูชน “เล่น” กับมนุษยธรรมโดยการทำ “ราวกับว่า” ตนเองอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมก็เพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นจริงในสังคมได้ ในส่วนนี้ผู้วิจัยจะขอแบ่งการอภิปรายออกเป็นสองประเด็น ประเด็นแรกจะเสนอการ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชน และในประเด็นที่สอง คือจะเสนอการ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

ประเด็นแรก การ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อสร้างตัวตนทางคุณธรรมของวิญญูชนโดยการทำ “ราวกับว่า” ของวิญญูชนเกิดขึ้นผ่าน “บทบาทการกระทำ” (performative) หรือการปฏิบัติคุณธรรมที่แสดงออกผ่านบทบาทต่างๆ ที่วิญญูชนใช้ในการสร้างตัวตนทางศีลธรรมตามภาพที่สอดคล้องกับจินตนาการหรือภาพในอุดมคติของตนเอง กล่าวอีกนัยหนึ่งด้วยบทบาทการกระทำวิญญูชนจึงสามารถที่จะสร้างความสัมพันธ์ระหว่างตัวตนที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและตัวตนในจินตนาการหรือใน

อุดมคติให้ดำเนินไปในทิศทางเดียวกันได้ เมื่อเราอ่านตัวบท**หลุนอี่ว**เราจะเห็นว่าขงจื้อให้ความสำคัญกับการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนโดยใช้ บทบาทการกระทำ ดังปรากฏในตัวบท**หลุนอี่ว**ว่า “วางท่าทางให้ห่างไกลจากความรุนแรงหรือเลินเล่อ แสดงออกทางสีหน้าให้เข้าใกล้ความน่าเชื่อถือ ใช้ถ้อยคำน้ำเสียงให้ห่างจากความหยาบคายและความผิดพลาด ” (8:4:3) และขงจื้อกล่าวว่า “วิญญูชนพินิจเก้าสิ่ง เมื่อมองคิดให้แจ่มแจ้ง เมื่อฟังคิดให้ชัดเจน เมื่อแสดงสีหน้าคิดให้อ่อนโยน เมื่อวางที่ท่าคิดให้น่าเกรงขาม...” (16:10)

จากตัวบทที่ยกมาจะเห็นได้ว่าขงจื้อนั้นให้ความสำคัญกับการ“เล่น” กับมนุษยธรรมโดยผ่านบทบาทการกระทำที่มุ่งเน้นการ“จัดแจง”ร่างกายตั้งแต่การวางท่าทางซึ่งต้องห่างไกลจากความรุนแรงและเลินเล่อ หรือวางท่าที่คิดให้น่าเกรงขาม การแสดงออกทางสีหน้าต้องให้เข้าใกล้ความน่าเชื่อถือ หรือเมื่อแสดงสีหน้าคิดให้อ่อนโยน เป็นต้น ฮัม ไชบอง (Hahm Chaibong) เสนอว่าเวลาที่ขงจื้อกล่าวถึงการบ่มเพาะตัวตน ขงจื้อกำลังหมายถึง การบ่มเพาะร่างกาย (cultivating the body) โดยสิ่งที่กำหนดไม่ใช่เหตุผลในเชิงตรรกะวิทยาที่ใช้ในสำนักบริสุทธิ์ (pure conciousness) หากแต่สิ่งที่กำหนดร่างกายคือการจ้องมองของผู้อื่น (the look of others) ที่ร่างกายหรือตัวตนของเรานั้นถูกตระหนักถึง³⁰ ข้อเสนอของไชบองน่าสนใจเมื่อเรากลับไปพิจารณาวิธีการที่ขงจื้อกล่าวถึงบทบาทการกระทำในแง่มุมมองต่างๆของวิญญูชน เช่น“วางท่าทางให้ห่างไกลจากความรุนแรงหรือเลินเล่อ แสดงออกทางสีหน้าให้เข้าใกล้ความน่าเชื่อถือ ใช้ถ้อยคำน้ำเสียงให้ห่างจากความหยาบคายและความผิดพลาด” (8:4:3) หรือ “ เมื่อแสดงสีหน้าคิดให้อ่อนโยน เมื่อวางที่ท่าคิดให้น่าเกรงขาม”(16:10) หรือวิญญูชนสวมใส่เสื้อผ้าและหมวกอย่างถูกต้อง มองผู้อื่นด้วยความเคารพ สง่าจนเมื่อผู้คนมองจะรู้สึกกลัว (20:2) เราจะเห็นได้ว่านอกจากขงจื้อกำลังเสนอให้วิญญูชนมีบทบาทการกระทำจากการ“เล่น”กับมนุษยธรรมแล้วขงจื้อยังเสนอให้วิญญูชนตรวจสอบตนเองผ่านการจ้องมองของผู้อื่น ไม่ว่าจะเป็นการวางท่าทางที่ต้องห่างไกลจากความรุนแรงหรือเลินเล่อประการหนึ่งว่าอยู่ต่อหน้าผู้อื่น การแสดงออกทางสีหน้าต้องมีความน่าเชื่อถือ ไม่ใช่ดูขาดความสำรวมและไม่น่าไว้วางใจ หรือลักษณะของการใช้น้ำเสียงต้องไม่หยาบคายและไม่ผิดพลาดเพื่อคงประสิทธิภาพของการสื่อสารและความราบรื่นในความสัมพันธ์ หรือแม้กระทั่งการแสดงสีหน้าคิด หรือการวางท่าที่คิดก็ต้องอยู่ในลักษณะที่เหมาะสม เราจะเห็นได้ว่า บทบาทการกระทำของวิญญูชนเปรียบเสมือนผู้แสดง (actor / performer) ที่กำลัง“เล่น” (acts/ performs) อยู่

³⁰ Hahm Chaibon “Confucian Ritual and the technology of the self : A Foucauldian Interpretation” *Philosophy East and West* 51,3(July , 2001) :317.

บนละครเวทีซึ่งมีสังคม (หรือการจ้องมองของผู้อื่นหรือกลุ่มคนอื่นๆ ในยุคสมัยชุมชนชีว) ทำหน้าที่เป็น "ผู้รับชม" (audiences) โดยมีชุมชนมีมนุษยธรรมเป็น "ฉากในจินตนาการ" (imaginative scene) ของตนเอง ทั้งนี้เพราะโครงการของขงจื้อคือการพัฒนาชีวิตที่มีคุณธรรมในภาพรวมทั้งหมด คนจะต้องแสดงออกอย่างมีคุณธรรมเพื่อที่จะมีคุณธรรมได้³¹ (act morally in order to be moral) ซึ่งแง่มุมดังกล่าวสามารถเห็นได้จากเวลาที่เหยียนหยูถามถึงมนุษยธรรม ขงจื้อตอบในทำนองที่ให้ความคุ้มครองตนเองและกลับคืนสู่หลัก โดยกล่าวว่า "ไม่ใช่หลืออย่ามอง ไม่ใช่หลืออย่าฟัง ไม่ใช่หลืออย่าพูด ไม่ใช่หลืออย่าทำ" (12:1) จากตัวบทดังกล่าวชี้ว่าสำหรับวิญญูชนแล้วบทบาทการกระทำมีความสำคัญ การไม่มอง ไม่พูด ไม่ฟัง ไม่ทำหากไม่ใช่หลือชี้ให้เห็นถึงวิถีแห่งมนุษยธรรมที่อยู่ในลักษณะของ "ความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรม" (the immediacy of ethical commitment)³² ซึ่งแสดงออกผ่านทักษะที่สำคัญใน สามส่วน ในส่วนแรกคือ ความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรมที่แสดงผ่าน "ความเหมาะสมในรูปแบบความสัมพันธ์" ซึ่งวิญญูชนจะต้องมีบทบาทการกระทำที่เหมาะสม เช่นความสัมพันธ์ที่มีต่อบิดามารดาต้องแสดงออกอย่างลึกซึ้งและสำรวม ดังที่อาจารย์กล่าวว่า "รับใช้บิดามารดา ทัดทานได้อย่างสุภาพ เมื่อเห็นว่าไม่ทำตามความประสงค์ ยังคงความเคารพไว้ ไม่ขัดขวาง พากเพียรต่อไป แต่ไม่บริพากบ่น" (4:18) ซึ่งแตกต่างจากการรับใช้เจ้าดังที่ขงจื้อกล่าวว่า "อย่าหลอกลวงและให้คัดค้าน" (14:23) ในส่วนที่สอง เป็นส่วนที่สองแสดงถึงทักษะและความสร้างสรรค์ของความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรม การไม่มอง ไม่ฟัง ไม่พูดและไม่กระทำหากไม่ใช่หลือของวิญญูชนไม่ใช่การปฏิเสธสิ่งที่ไม่ใช่หลือ แต่เป็นการแยกแยะหลือเพื่อสามารถสร้างหลือที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ได้ เช่นหยิ่งฮั่วอยากพบขงจื้อ แต่ขงจื้อไม่ให้พบ หยิ่งฮั่วส่งหมูตัวหนึ่งมากำนำขงจื้อ ขงจื้อเลือกเวลาที่หยิ่งฮั่วไม่อยู่เพื่อไปแสดงความขอบคุณสำหรับของกำนำ... (17:1:1) เราจะเห็นได้ว่าคนที่สามารถ "เล่น" กับมนุษยธรรมเช่นขงจื้อ แม้จะไม่ปฏิบัติหลือเช่นคนทั่วไป (ให้พบ / แสดงความขอบคุณกับเจ้าตัว) แต่ก็ไม่ฝ่าฝืนหลือและสามารถสร้างสรรค์หลือในรูปแบบของตนเองได้ตามครรลองแห่งมนุษยธรรมโดยขงจื้อเลือกที่จะไปแสดงความขอบคุณสำหรับหมูที่หยิ่งฮั่วส่งมาแต่ก็แสดงเจตจำนงชัดเจนว่าไม่พร้อมที่พูดคุยหรือมีปฏิสัมพันธ์ในเรื่องอื่นนอกเหนือจากนั้น ซึ่งสอดคล้องกับการไม่ต้องการพบหยิ่งฮั่วตั้งแต่แรก เราจะเห็นได้ว่าความฉับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรมของขงจื้อ (ในฐานะวิญญูชน) ทำให้ขงจื้อสามารถมีทักษะและการสร้างสรรค์ซึ่งตอบสนองต่อ

³¹ Henry Rosemont Jr. and Roger T. Ames, "Family Reverence (*xiao* 孝) as the source of consumatory conduct (*ren* 仁). *Dao* 7,1(2008) : 17.

³² Kim-Chong Chong, "The Practice of Jen", *Philosophy East and West*, 49, 3(July, 1999) : 298-236.

เหตุการณ์ต่างๆอย่างเหมาะสมได้ *ส่วนที่สาม* เป็นเรื่องของการรับรู้และเวลา ความคับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรมแสดงออกผ่านความคมชัดแห่งการรับรู้ภาพในอุดมคติซึ่งเป็นกระบวนการที่อยู่ภายใน กับช่วงจังหวะเวลาแห่งการแสดงออกซึ่งอยู่ภายนอกซึ่งการรับรู้และเวลาจะต้องสอดคล้องหรือดำเนินไปในทิศทางเดียวกัน เช่นที่รัฐเงินเสเปียงหมุด พวกลูกศิษย์ล้มป่วยลงจนไม่สามารถลุกขึ้นได้ (15:1:2) จื้อฉู่มาพบด้วยความไม่พอใจ กล่าวว่า “หรือวิญญาณต้องอับจนขนาดนี้” อาจารย์กล่าวว่า “วิญญาณต้องอับจนอย่างแน่นอน แต่เสี่ยวเหริน เมื่ออับจนมักจะพลุ่งพล่าน” (15:1:3) เราจะเห็นได้ว่าสำหรับขงจื้อผู้มีภาพชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนในอุดมคติอย่างชัดเจน เมื่อเกิดความลำบากหรือความอับจนมักจะมีการแสดงออกที่คงท่าทีของความอ่อนปรวนแต่แฝงไว้ด้วยการยอมรับและมุ่งมั่นซึ่งแตกต่างจากจื้อฉู่ ลูกศิษย์ที่อาจมีภาพหรือการมีการรับรู้หรือเข้าใจภาพแห่งความเป็นอุดมคติที่ไม่ชัดเจน เมื่อความยากลำบากเกิดขึ้นก็แสดงความไม่พอใจและดูเหมือนจะล้มเลิกในทันที เราจะเห็นได้ว่าความคับพลันของพันธะผูกพันในทางจริยธรรมได้ทำลาย และเร่งเร้าให้วิญญาณที่ผ่านการขัดเกลาตนเองมาอย่างยาวนานสามารถที่จะกลายเป็นวิญญาณได้อย่างสมนาม กล่าวคือสามารถสร้างและดำรงตัวตนทางคุณธรรมให้มันด้วยผลผ่านบทบาทการกระทำ ดังนั้นตัวตนทางคุณธรรมของวิญญาณจึงเป็นผลมาจากบทบาทการกระทำทางศีลธรรมหรือการ “เล่น” กับมนุษยธรรมบนการสร้างสรรคิวิตีแห่งการปฏิบัติที่เกิดขึ้นซ้ำๆในชีวิตทางจริยธรรม (ethical life) ของตนเอง

ประเด็นที่สอง คือการ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม เมื่อพิจารณาต่อไปเราจะเห็นได้ว่านอกจากการที่วิญญาณจะสามารถใช้พลังทางจินตนาการของตนเองในการสร้างตัวตนทางคุณธรรม การ “เล่น” กับมนุษยธรรมยังสามารถนำวิญญาณไปสู่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ ดังที่เราจะเห็นในตัวอย่าง *หลุนอิว* เล่มที่ 2 บทที่ 20 บันทึกไว้ว่า

จี้คังจื้อถามว่า “ทำอย่างไรประชากรราษฎรจะมีความเคารพและจริงใจในการเกื้อกูลกัน”
 อาจารย์ตอบว่า “วางท่าทีอย่างจริงจังนั่นคือความเคารพ มีความกตัญญูและมีเมตตา
 นั่นคือความจริงใจ เชิดชูคนดี ส่งสอนคนด้อยความสามารถนั่นคือการเกื้อกูลกัน”

ตัวอย่างนี้เป็นตัวอย่างสำคัญในการชี้ให้เห็นผลในการใช้พลังแห่งจินตนาการของวิญญาณ เช่น การวางท่าทีอย่างจริงจังนั้นนอกจากจะชี้ให้เห็นถึงการ “เล่น” กับมนุษยธรรมโดยผ่านบทบาทการกระทำ เราจะเห็นได้ว่าความสำคัญของการชี้ให้เห็นว่าการที่วิญญาณ “เล่น” กับมนุษยธรรมสามารถก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในวิถีทางที่จะนำไปสู่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ กล่าวคือ

การวางท่าทีอย่างจริงจังสามารถทำให้เหล่าอาณาจักรเกิดความเคารพต่อผู้ปกครอง ซึ่งความเคารพนี่จะเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการน้อมน้อมนุชยธรรมเพื่อสร้างชุมชนมีนุชยธรรมได้โดยง่าย และเมื่อเรากลับไปพิจารณาที่คำถามที่ค้างใจถามว่า “ทำอย่างไรประชาษฐิ์จะมีความเคารพและจริงใจในการเกื้อกูลกัน” จี้คังจี้กำลังถามในนามของเหล่าประชาษฐิ์ว่าจะมีความเคารพและจริงใจในการเกื้อกูลกันได้อย่างไร แต่เมื่อขงจี้ตอบขงจี้ตอบผ่านการปฏิบัติของผู้ปกครอง และตอบในทำนองที่ว่าวิถีแห่งคุณธรรมของผู้ปกครองจะกำหนดวิถีแห่งคุณธรรมของผู้ใต้ปกครอง ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่าขงจี้ได้ซ่อนทับบทบาทการกระทำของประชาษฐิ์ไว้ในบทบาทการกระทำของผู้ปกครอง ขงจี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงประธาน (subject) ของประโยคโดยมีการแทนที่ความเป็นองค์ประธานของประชาษฐิ์ด้วยความเป็นองค์ประธานของผู้ปกครอง ซึ่งสิ่งนี้ชี้ให้เห็นว่าการสร้างความเป็นองค์ประธานทางคุณธรรม (moral subject) ของผู้ปกครองนั้นสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อการสร้างองค์ประธานทางศีลธรรมของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการสร้างตัวตนของผู้ปกครองนั้นคือวิถีในการสร้างชุมชนมีนุชยธรรมให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นบทพิสูจน์ด้วยว่าด้วยพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชน (ในฐานะผู้ปกครอง) นั้นสามารถนำไปสู่การสร้างชุมชนมีนุชยธรรมผ่านการเป็นผู้ปกครองที่นำประชาษฐิ์ด้วยพลังแห่งคุณธรรมได้ นอกจากนี้ยังมีประเด็นที่ใกล้เคียงกันซึ่งปรากฏในตัวบท **หลุนอิว** เล่มที่ 17 บทที่ 6 บันทึกไว้ว่า

จี้จี้ถามขงจี้เกี่ยวกับนุชยธรรม ขงจี้ตอบว่า “สามารถปฏิบัติทำสิ่งอย่างได้อย่างถ้วนทั่ว คือ นุชยธรรม” จี้จี้ขอให้อธิบาย อาจารย์ตอบว่า “ให้เกียรติ ใจกว้าง จริงใจ มุ่งมั่น เมตตา เมื่อให้เกียรติผู้คนจะไม่ดูแคลน เมื่อใจกว้างจะได้มวลชน เมื่อจริงใจผู้คนจะเชื่อถือ เมื่อมุ่งมั่นจะมีผลงาน เมื่อเมตตาจะใช้คนได้”

การที่ขงจี้กล่าวว่า “สามารถปฏิบัติทำสิ่งอย่างถ้วนทั่วคือ นุชยธรรม” เราอาจตีความได้ว่าขงจี้น่าจะหมายถึงการที่ผู้ปกครองสามารถสร้างตัวตนทางคุณธรรมภายใต้มรรคาแห่งนุชยธรรมย่อมจะนำไปสู่การสร้างชุมชนมีนุชยธรรมได้อย่างเป็นกระบวนการเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือชุมชนมีนุชยธรรมซึ่งเป็นชุมชนในอุดมคติสามารถเกิดขึ้นหรือวางอยู่บนเงื่อนไขของกระบวนการสร้างตัวตนทางศีลธรรมของวิญญูชนในฐานะผู้ปกครองดังที่ขงจี้กล่าวว่า “ เมื่อให้เกียรติผู้คนจะไม่ดูแคลน เมื่อใจกว้างจะได้มวลชน เมื่อจริงใจผู้คนจะเชื่อถือ เมื่อมุ่งมั่นจะมีผลงาน เมื่อเมตตาจะใช้คนได้” มองในแง่นี้การ “เล่น” กับนุชยธรรมได้ชี้ให้เห็นถึงบทบาทการกระทำที่วิญญูชนใช้เพื่อสร้างชุมชนมีนุชยธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรมและเฉพาะเจาะจงมากขึ้น อาจกล่าวได้ว่าบทบาทการกระทำของวิญญูชนนั้นสามารถสร้างสรรค์และกำหนดทิศทางของการสร้างชุมชนมีนุชยธรรมให้ปรากฏขึ้นจริงได้ ดังตัวบท **หลุนอิว** เล่มที่ 20 บทที่ 2 บันทึกไว้ว่า

คือจึงถามว่า “ทำอย่างไรจึงจะสามารถปกครองได้” อาจารย์ตอบว่า “เคารพความดีงามทั้ง 5 ละเว้นความชั่วร้ายทั้ง 4 ก็จะสามารถปกครองได้” คือจึงถามว่า “อะไรเรียกว่าความดีงามทั้ง 5” อาจารย์ตอบว่า “วิญญาณชนเมตตาแต่ไม่ฟุ่มเฟือย ทำงานหนักแต่ไม่บ่น ต้องการแต่ไม่ละโมภ ภาคภูมิใจแต่ไม่ไฮ น่าเกรงขามแต่ไม่ดูร้าย” (20:2:1) คือจึงถามว่า “อะไรเรียกว่าเมตตาแต่ไม่ฟุ่มเฟือย” อาจารย์ตอบว่า “ให้ประโยชน์แก่ปวงประชาในสิ่งที่เป็นประโยชน์ นี้ไม่ใช่เมตตาแต่ไม่ฟุ่มเฟือยหรือหรือ เลือกรทำงานหนักในสิ่งที่ควรแล้วใครเล่าจะบ่น ต้องการมนุษยธรรมแล้วได้มนุษยธรรม แล้วจะละโมภได้อย่างไร วิญญาณไม่เลือกว่าน้อยหรือมาก ใหญ่หรือเล็ก ไม่ดูหมิ่นดูแคลน นี้ไม่ใช่ภาคภูมิใจโดยไม่ไฮหรือหรือ วิญญาณสวมใส่เสื้อผ้าและหมวกอย่างถูกต้อง มองผู้อื่นด้วยความเคารพ สง่าจนเมื่อผู้คนมองจะรู้สึกกลัว นี้ไม่ใช่ที่น่าเกรงขามแต่ไม่ดูร้ายหรือหรือ?” (20:2:2)

เราจะเห็นได้ว่าสำหรับขงจื้อด้วยการ “เล่น” กับมนุษยธรรมของขงจื้อในฐานะผู้แสดงที่เชื่อมโยงกับบทบาทการกระทำโดย ขงจื้อได้มีการเปลี่ยนคำถามจาก ทำอย่างไรจึงจะปกครองได้? เป็นวิญญาณชนเป็นอย่างไร? โดยใช้ความดีงามทั้งห้าเป็นตัวกลาง (mediate) เราจะเห็นบทบาทการกระทำที่มีความเฉพาะเจาะจงซึ่งสามารถแสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างตัวตนทางศีลธรรมของวิญญาณชนและการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมโดยชี้ว่าพลังแห่งจินตนาการ (ถึงชุมชนในอุดมคติ) ที่วิญญาณชนใช้เพื่อ “เล่น” กับมนุษยธรรมในการสร้างตัวตนทางคุณธรรมของตนเองตลอดจนบรรทัดฐานใหม่ให้กับสังคมในปัจจุบันสมัยนั้นเป็นกระบวนการอันทรงพลังและมีประสิทธิภาพในการนำไปสู่ผลอันได้แก่การเกิดขึ้นของชุมชนมีมนุษยธรรมได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดจะเห็นได้ว่าการใช้พลังแห่งจินตนาการของวิญญาณชนในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมนั้นได้ชี้ให้เห็นถึงมนุษยธรรมแบบขงจื้อ (Confucian Humanism) ดังที่เฉิงจิงอิง (Chung-Ying Cheng) มีความเห็นว่าเป็น “มนุษยธรรมแบบขงจื้อคือแก่นที่เป็นจริงของปรัชญาของขงจื้อ และมนุษยธรรมนี้ก็จะได้พบอย่างจริงจังในกระบวนการและความสามารถของมนุษย์ที่จะเปลี่ยนแปลงมนุษยธรรมไปสู่การเป็นคุณค่าสูงสุด รวมทั้งสามารถเปลี่ยนแปลงความเป็นจริงไปสู่มนุษยธรรมขั้นสูงสุดได้³³ หากเราพิจารณาข้อความดังกล่าวเราจะพบนัยยะที่สำคัญคือ มนุษย์มีศักยภาพที่ทำให้คุณค่าสูงสุดกลายเป็นความจริงได้ จะเห็นได้ว่าการกล่าวเช่นนี้ของเฉิงจิงอิงไม่เพียงแต่จะชี้ว่าสำหรับขงจื้อแล้วมนุษย์มีหน้าที่สร้างความหมายให้กับความเป็นจริง รวมถึงความ

³³ ต้นฉบับภาษาอังกฤษคือ ...Confucian humanism is the true essence of Confucian Philosophy and this humanism is indeed found in the process and ability of the human person to transform humanity into ultimate value and to transform reality into ultimate humanity.” Chung-ying Chen , *New Dimension of Confucian and Neo-Confucian Philosophy* (New York:State University of New York Press , 1991) , p.303.

เป็นจริงไม่สามารถดำรงอยู่อย่างเป็นอิสระเอกเทศจากการให้ความหมายของมนุษย์ หากแต่แง่มุมสำคัญที่เขาต้องการที่จะตอกย้ำคือ คุณค่าและความเป็นจริงนั้นสามารถหลอมรวมและกลายเป็นกระบวนการเดียวกันได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของมนุษย์ว่าจะสามารถมองเห็น สร้างสรรค์ หรือ จักรปรอยให้คุณค่ากับความเป็นจริงนี้เกิดขึ้นและกลายเป็นกระบวนการเดียวกันได้มากน้อยเพียงใดซึ่งดูเหมือนว่าวิญญาณผู้ที่มีพันธกิจแห่งการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมจะเข้าใจประเด็นดังกล่าวได้เป็นอย่างดี

3.2 ความสัมพันธ์ระหว่างวิญญาณกับชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับสังคม

ความสัมพันธ์ของวิญญาณกับชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับสังคมคือการที่วิญญาณเป็นภาพแทน (representation) ของชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยจะขอแบ่งการอภิปรายออกเป็นสี่ส่วนคือ ในส่วนแรกจะชี้ให้เห็นความสำคัญของภาพแทนในสังคม ในส่วนที่สองวิญญาณในฐานะภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรม และ ในส่วนที่สามจะเสนอการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการ (ของขงจื้อ) และในส่วนที่สี่ซึ่งเป็นส่วนสุดท้ายจะเสนอข้อพิจารณาของขงจื้อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของภาพแทนและความจริงแท้ (authenticity)

1) ความสำคัญของภาพแทนในสังคม

ในตัวย่อ **หลุนอี่ว** ขงจื้อกล่าวว่า “เราเกลียดสีม่วงที่ฉกชิงสีแดง เราเกลียดดนตรีเจิงที่ทำให้มาตรฐานดนตรีแปร่งไป เราเกลียดคนปากคมที่ล้มล้างรัฐและตระกูล”(17:18) เราจะเห็นได้ว่าขงจื้อพยายามที่จะสื่อความหมายผ่าน สัญลักษณ์ (sign) หรือสัญลักษณ์ (symbolic)³⁴ ซึ่งใช้สื่อความหมาย โดยใช้สัญลักษณ์ได้ทำหน้าที่ “แสดงแทน” (stand for / represent) ความคิด บุคคล หรือเรื่องราว ซึ่งในกรณีนี้ขงจื้อเลือกใช้สัญลักษณ์ สีแดงคือสีแห่งราชวงศ์โจว ส่วนสีม่วงคือคือพวกแย่งชิงอำนาจในราชวงศ์โจว³⁵ ซึ่งสีม่วง ดนตรีเจิง และคนปากคมเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึงสภาพ

³⁴ ความหมายของสัญลักษณ์ (sign) คือบางสิ่งที่ใช้แทน (stands in for) หรือแสดงแทน (represent) วัตถุ ความคิด หรือบุคคลที่ไม่ปรากฏ สำหรับ Ferdinand de Saussure สัญลักษณ์จะเป็นการผสมกันระหว่างตัวหมาย (signifier) และสิ่งที่ถูกหมาย (signified) แต่สำหรับ C.S.Peirce สัญลักษณ์หมายถึงสิ่งที่แทนบางคนหรือบางสิ่ง ส่วนสัญลักษณ์ (symbolic) คือคำที่ทำหน้าที่คล้ายกับสัญลักษณ์แต่แตกต่างตรงที่สัญลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีตัวอ้างอิง (referent) เราสามารถเข้าใจสัญลักษณ์เพราะเราอยู่ในสังคมที่มีการเข้าใจความหมายบางอย่างร่วมกันในฐานะสมาชิกของสังคม Jen Webb, *Understanding Representation*, (London :SAGE Publications,2009) ,p.148.

³⁵ สุวรรณ ภาดาพันธ์ (แปลและเขียนบทนำ) *หลุนอี่ว: ขงจื้อสนทนา* (กรุงเทพฯ:สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2551) ,เชิงอรรถหมายเลข 316,หน้า 363.

สังคมที่มีความเสื่อมทางวัฒนธรรม มีความสับสนวุ่นวายและกำลังก้าวไปสู่ห้วงเวลาของความล่มสลายของสังคมในที่สุด นอกจากนี้ขงจื๊อยังได้กล่าวถึงจื๊อว่าจัดการร้ายรำแปดแฉวในเขตสำนักของตน “หากทบทวนเช่นนี้ได้จะมีอะไรอีกที่ทบทวนไม่ได้” (3:1) ซึ่งระบำแปดแฉวหรือพิธีปาอี้คือพิธีบวงสรวงที่ใช้คนรำแปดแฉว แฉวละแปดคนตามจารีตในสมัยราชวงศ์โจวเป็นการร้ายรำสรวงเฉพาะองค์กษัตริย์เจ้าแผ่นดิน การบังอาจของจื๊อ ผู้เป็นเพียงอุปราชแห่งแคว้นหลู่ถือเป็นกรณีจารีตอย่างร้ายแรงเป็นการใช้สัญลักษณ์ตีเสมอองค์เจ้าแผ่นดิน³⁶ สิ่งที่น่าสังเกตก็คือขงจื๊อได้แสดง “ความเกลียด” และ “ความทนไม่ได้” ผ่านสัญลักษณ์ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสัญลักษณ์นั้นมีความสำคัญและมีพลังในการกำหนดทิศทางหรือในการกำกับการเข้าใจความจริงของสังคมที่เราเป็นสมาชิกอยู่ในกรณีของระบำแปดแฉวเราจะเห็นถึงอุปราชจื๊อที่ใช้ “พลังทางสัญลักษณ์” (symbolic power) ในการสร้างความชอบธรรมให้กับตนเองเพื่ออ้างอำนาจให้เสมอพระเจ้าแผ่นดิน กล่าวอีกนัยหนึ่งพลังสัญลักษณ์ได้ “สร้าง” (constitute) อุปราชให้กลายเป็นพระเจ้าแผ่นดินได้โดยผ่านการเป็น “ภาพแทน”³⁷ (representation) ซึ่งภาพแทนนี้คือความหมายรวมถึงความเป็นจริงที่ต้องการจะสื่อถึง กล่าวคือระบำแปดแฉวไม่ใช่เป็นเพียงภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์ที่ขึ้นไปยังพระเจ้าแผ่นดินเพียงเท่านั้น แต่ระบำแปดแฉวคือภาพแทนของความเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งภาพแทนดังกล่าวมีผลต่อการกำหนดการเข้าใจความจริงของคนในชุมชนซึ่งอาจเข้าใจว่าอุปราชจื๊อมีความชอบธรรมในการใช้อำนาจปกครองเทียบเท่ากษัตริย์ซึ่งอาจเปิดช่องทางให้มีการขอลดทอนอำนาจและนำพาสังคมไปสู่ความเสื่อมได้มากยิ่งขึ้น ดังนั้นความทนไม่ได้ของขงจื๊อนี้จึงไม่ใช่เพียงความทนไม่ได้ที่ชนบจารีตสูญเสียความหมายที่เคยมี แต่เป็นการทนไม่ได้เพราะเข้าใจถึงอำนาจของพลังทางสัญลักษณ์และภาพแทนที่สามารถสร้างหรือกำหนดความจริงรวมทั้งเป็นเครื่องมือในการขอลดอำนาจของคนบางกลุ่มได้อย่างแยบคาย

³⁶ สุวรรณ สถาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ) หลุนอี่ว: ขงจื๊อสนทนา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 21.

³⁷ ความหมายของภาพแทน (representation) คริสโตเฟอร์ เพรนเดอเกสต์ (Christopher Prendergast) ได้ให้คำนิยาม representation ไว้สองความหมายคือ ความหมายแรก representation ในลักษณะของ Darstellung หรือการทำให้ปรากฏอีกครั้งหนึ่ง (making / rendering presence) กล่าวคือมันคือการ re-present คือเป็นการทำให้เป็นปัจจุบันอีกครั้งหนึ่งในแง่พื้นที่และเวลา เช่นเสียงเพลงที่เล่นในเทปหรือแผ่นเสียงที่ represent เสียงจริงๆของนักร้อง ความหมายที่สอง representation ในลักษณะของ Vertretung ซึ่งเป็นการแทนที่สิ่งหนึ่งด้วยสิ่งหนึ่ง (delegating presence) เช่นในแง่ของภาษา เราแทนที่ข้างซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตจริงๆด้วยคำ (term) มโนทัศน์ (concept) หรือภาพลักษณ์ (image) ที่ขึ้นไปข้าง ซึ่ง representation ลักษณะนี้จะสามารถทำให้เราเข้าใจโลกภายนอกหรือความเป็นจริงโดยผ่านตัว representation นี้ได้ Christopher Prendergast, *The triangle of representation* (New York : Columbia University Press, 2000), p.4. cited in Jen Webb, *Understanding Representation*, (London: SAGE Publications, 2009), p.8.

เมื่อเราพิจารณาความสัมพันธ์ของภาพแทนในฐานะของพลังทางสัญลักษณ์กับชุมชนทางการเมืองตามแนวทางการวิเคราะห์ของ ปีแยร์ บูดีเยอ (Pierre Bourdieu) บูดีเยอเสนอว่าชุมชนทางสังคม / การเมืองนั้นสามารถเกิดขึ้นได้โดยผ่านภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์ที่จะกำหนดว่าใครคือผู้ที่มีความชอบธรรมในการปกครอง ตลอดจนรูปแบบการปกครองของชุมชน ระบบและกฎเกณฑ์ต่างๆ ลักษณะของสมาชิกในชุมชนกล่าวคือภาพแทนจะสามารถทำให้สมาชิกในชุมชนเข้าใจว่าตนเองเป็นใครและควรจะมีชีวิตอย่างไรเมื่ออยู่ในชุมชน³⁸ เราจะเห็นได้ว่าในทัศนะของบูดีเยอนั้นภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์นั้นได้ทวีความซับซ้อนและสามารถพัฒนาตนเองในฐานะจุดเริ่มต้นของการสร้างรูปแบบของชุมชนทางสังคมรวมถึงสามารถเป็นเครื่องบ่งชี้เงื่อนไขข้อจำกัด รวมถึงความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนทางการเมือง ดังนั้นการต่อสู้ขับเคี่ยวกันด้วยภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์ก็คือการต่อสู้ขับเคี่ยวเพื่อกำหนดความหมายและรูปแบบของชุมชนทางสังคม ในทำนองเดียวกันสำหรับวิญญูชนผู้มีพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม วิญญูชนย่อมรู้ซึ่งถึงความสำคัญของภาพแทนและพลังทางสัญลักษณ์ซึ่งจะสามารถกำหนดบรรทัดฐานและลักษณะของชุมชนเพื่อที่จะสามารถพาชุมชนไปสู่ชุมชนมีมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นในความเป็นจริงได้ด้วยเหตุดังกล่าววิญญูชนนั้นต้องสามารถเข้าใจกระบวนการต่อสู้ขับเคี่ยวในเชิงสัญลักษณ์เพื่อฉายภาพชุมชนมีมนุษยธรรมได้เช่นเดียวกัน

ครั้นถ้าจะพิจารณาเราจะเห็นว่าขงจื้อให้ความสำคัญกับประเด็นดังกล่าวโดยชี้ว่า ในระดับสังคมวิญญูชนนั้นเป็นภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรมในขณะเดียวกันก็ทำการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการ (*imaginative ren community*) ด้วยพลังทางสัญลักษณ์ ซึ่งเป็นประเด็นที่ผู้วิจัยจะอภิปรายต่อไป

³⁸ Pierre Bourdieu , "What makes a social class? On the theoretical and practical existence of group"(trans Loic Wacquant and David Young), *Berkeley Journal of Sociology*, 32(1987):14. quoted in Jen Webb, *Understanding Representation*, (London :SAGE Publications) 2009,p.88.

2) วิญญาณในฐานะภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรม

ในตัวย่อบท **หลุนอิว** เล่มที่ 15 บทที่ 10 บันทึกไว้ว่า

15: 10:1 เหยียนยวนถามถึงการปกครอง

15: 10:2 อาจารย์กล่าวว่า “ดำเนินตามปฏิทินแห่งราชวงศ์เซี่ย”

15: 10:3 ใช้พาหนะแบบราชวงศ์อิน

15: 10:4 “สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจว”

15:10:5 “อาศัยดนตรีแห่งเสา”

15: 10:6 ละเว้นดนตรีแห่งเจิง อยู่ห่างคนสอพลอ เสียงดนตรีแห่งเจิงเพิ่มความกำหนด
คนสอพลออันตราย

ในการอ่านตัวย่อบท **หลุนอิว** บทที่ 15 เล่มที่ 10 นั้นมีความแตกต่างจาก **หลุนอิว** บทอื่นๆ หากเราพิจารณาวิธีการตอบคำถามเรื่องการปกครองของขงจื้อต่อเหล่าศิษย์ อาทิเช่น จี้คัง จื่อถาม ขงจื้อ เกี่ยวกับการปกครอง ขงจื้อตอบว่า “การปกครองคือการทำให้เที่ยง หากท่านใช้ความเที่ยงนำ ประชากรราษฎรใครจะไม่กล้าเที่ยง” (12:17) หรือจื่อถู่ถามเกี่ยวกับการปกครอง อาจารย์ตอบว่า “อยู่ข้างหน้า ทำงานหนัก” (13:1:1) เป็นที่น่าสังเกตว่าคำตอบที่ขงจื้อตอบลูกศิษย์คนอื่นๆ ล้วนอยู่ใน ลักษณะที่เกี่ยวข้องเนื่องโดยตรงกับคำถามที่ว่า จะปกครองอย่างไร แต่ครั้งเมื่อเหยียนยวนถามเกี่ยวกับ การปกครอง ขงจื้อ กลับตอบด้วยสัญลักษณ์ที่ทำหน้าที่สื่อความหมายและครอบคลุมในทุกมิติของ การปกครองในกรอบของพหุวัฒนธรรมและชนบจารีต ทั้งนี้ความสำคัญของบท 15:10 ในความคิด ของผู้วิจัยน่าจะอยู่ตรงวิธีการเขียนตัวย่อบท **หลุนอิว** เมื่อขงจื้อกล่าวว่า “สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์ โจว” (15: 10:4) จะเห็นได้ว่าขงจื้อละประธานของประโยค ซึ่งอาจเท่ากับว่าประโยคดังกล่าวกำลัง เสนอว่าขงจื้อกำลังมีบทสนทนา (dialogue) กับเหยียนยวนและบอกให้เหยียนยวน “สวมหมวกพิธีกรรม แห่งราชวงศ์โจว” ซึ่งเราอาจตีความได้ว่านัยของประโยคดังกล่าวขงจื้ออาจกำลังเสนอ / บอกกล่าว / สั่งให้เหยียนยวน “สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจว” ซึ่งเป็นหมวกที่ผู้ปกครองในชุมชนมี มนุษยธรรมใช้สวมใส่ในการประกอบพิธีกรรมและเป็นหมวกที่แสดงสถานภาพบทบาทของการเป็น ผู้ปกครองที่ดำเนินตามครรลองแห่งมนุษยธรรม ดังนั้นการกล่าวประโยคดังกล่าวของขงจื้อจึงเป็น การกล่าวด้วยภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์ กล่าวคือด้วยการ “สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์ โจว” เหยียนยวนจึงได้รับการสถาปนาเป็นวิญญาณผู้มีพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมใน ขณะเดียวกันก็ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นผู้ปกครองซึ่งเป็นผู้ที่กำหนดรูปแบบของการปกครองและสร้าง บรรทัดฐานมนุษยธรรมให้แก่คนในชุมชน

อย่างไรก็ดีเป็นที่ทราบกันดีว่าเหยียนหุยเป็นศิษย์ที่ขงจื๊อกล่าวชื่นชมในความเป็นเลิศทางคุณธรรมดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “มีคนอย่างหุยที่จิตใจไม่ละเมิดมนุษยธรรมได้ต่อเนื่องถึงสามเดือน คนอื่นบ้างก็ได้เพียงวันเดียว บ้างก็ได้เพียงเดือนเดียว” (6:5) นอกจากนี้เหยียนหุยยังเป็นผู้มีปัญญาในการดำเนินชีวิตประจำวันอย่างเข้มแข็งขึ้นเบิกบาน ท่ามกลางความยากจนขาดแคลน (6:9) และเป็นลูกศิษย์ที่ขงจื๊อยกย่องชมเชยว่า “รักการเรียนรู้” (11:6) และในบางครั้งขงจื๊อได้เทียบเคียงตนเองกับเหยียนหุยและกล่าวยอมรับว่าตนเองไม่สามารถเทียบเคียงเหยียนหุยได้ (5:8) การประเมินในลักษณะดังกล่าวถือเป็นการประเมินที่มีความสำคัญเพราะขงจื๊อไม่เทียบเคียงเหยียนหุยในมาตรฐานที่ตนเองใช้เทียบเคียงลูกศิษย์ทั้งหมด หากเป็นการพิจารณาบนมาตรฐานของการเทียบเคียงกับตนเอง ซึ่งการประเมินเหยียนหุยเทียบเคียงกับตนเองของขงจื๊อมีนัยยะที่สำคัญคือ (1) การเปรียบเทียบกันได้ (measurable) ของขงจื๊อกับเหยียนหุย การที่ขงจื๊อยอมรับว่าเหยียนหุยมีระดับของสติปัญญา คุณธรรมและความรักการเรียนรู้ที่นำมาเปรียบเทียบได้แม้จะไม่เท่าเทียมหรือไม่ได้อยู่ในลักษณะเดียวกันก็ตาม เราจะเห็นได้ว่าขงจื๊อมักเปรียบเทียบตนเองกับผู้ที่สูงกว่า เช่นผู้เฒ่าผิงผู้ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในขนบจารีตในอดีตเป็นอย่างดี (7:1) หรือโจวกง (7:5) ผู้ซึ่งเป็นต้นแบบทางคุณธรรมที่ขงจื๊อใช้เป็นแรงบันดาลใจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมของตนเอง แต่ในกรณีของ เหยียนหุยนั้นแม้จะเป็นศิษย์แต่ขงจื๊อก็ยอมรับและกล่าวอย่างชัดเจนว่าตนเองเทียบเคียงเหยียนหุยไม่ได้ ในด้านหนึ่งอาจเป็นการถ่อมตนของขงจื๊อ แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ชี้ให้เห็นถึงศักยภาพของเหยียนหุยที่มีมากพอที่จะเปรียบเทียบกับขงจื๊อได้ ซึ่งการเปรียบเทียบกันได้นี้นำไปสู่ประเด็นที่ (2) การสลับบทบาท ระหว่างความเป็นครูกับศิษย์ของเหยียนหุยและขงจื๊อ กล่าวคือเหยียนหุยในฐานะศิษย์ในภาวะปรกติได้กลับกลายเป็นครูของขงจื๊อ เพราะสามารถทำให้ขงจื๊อเรียนรู้แง่มุมใหม่เกี่ยวกับการเรียนรู้และการปฏิบัติคุณธรรมดังตัวอย่างเช่น การที่เหยียนหุยไม่แย่งอะไร แต่สามารถทำให้คำสอนของขงจื๊อออกงายได้ (2:9) ในขณะเดียวกันขงจื๊อที่เป็นครูในสภาวะปรกติได้กลับกลายเป็นศิษย์ของเหยียนหุยซึ่งเหยียนหุยได้ทำให้ขงจื๊อเข้าใจความฉลาดหรือความโง่เขลาในแง่มุมใหม่ๆ เราจะเห็นได้ว่าการเปรียบเทียบกันได้และการสลับบทบาทกันได้ของ เหยียนหุยและขงจื๊อ สามารถนำไปสู่ข้อพิจารณาที่ว่าเหยียนหุยนั้นน่าจะมีความเป็นวิญญูชนที่ใกล้เคียงหรือเทียบเคียงกับความเป็นวิญญูชนของขงจื๊อได้ ซึ่งนำไปสู่การเสนอภาพแห่งความสัมพันธ์ระหว่างโลกเชิงประจักษ์และโลกในจินตนาการของขงจื๊อ กล่าวคือหากในโลกเชิงประจักษ์ขงจื๊อ (ในฐานะวิญญูชน) กำลังเดินทางเพื่อเสนอโครงการทางปรัชญาหรือการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมให้กับเจ้าครองนครรัฐต่างๆ เพื่อเยียวยาสังคมที่กำลังแตกสลาย หากแต่ในโลกแห่งจินตนาการหรือโลกแห่งอุดมคติสำหรับขงจื๊อ เหยียนหุยคือวิญญูชนผู้ที่พร้อมคุณสมบัติในการเป็นผู้ปกครองแห่งชุมชนมี

มนุษยธรรม ดังนั้นขงจื้อจึงใช้พลังทางสัญลักษณ์สถาปนาเหยียนหุยเป็นวิญญูชนและแต่งตั้งเหยียนหุยเป็นผู้ปกครองของชุมชนมีมนุษยธรรมดังที่เราจะเห็นได้จากการที่เหยียนหุยถามถึงมนุษยธรรมขงจื้อตอบความหมายของมนุษยธรรมในฐานะคุณธรรมของผู้ปกครองดังตัวบท **ทหฺลุนอี่ว** เล่มที่ 12 บทที่ 1 บันทึกไว้ว่า เหยียนหุยถามถึงมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า “*ควบคุมตนเองและกลับคืนสู่หลัก คือมนุษยธรรม แม้แต่ในวันเดียวที่ควบคุมตนเองและกลับคืนสู่หลัก ผู้คนทั้งมวลได้ฟ้าก็จะตอบสนองมนุษยธรรมของเขา...*”เราจะเห็นได้ว่าการกล่าวเช่นนี้ของขงจื้ออาจหมายความว่าหากเหยียนหุยในฐานะผู้ปกครองของชุมชนมีมนุษยธรรมมีการปฏิบัติคุณธรรม คนในชุมชนก็พร้อมที่จะตอบสนองต่อมนุษยธรรมรวมทั้งยอมรับอำนาจและความชอบธรรมในการปกครองของเหยียนหุยมองในแง่นี้การ “*สวมหมวกแห่งอารยธรรมใจ*”ของเหยียนหุยจึงสามารถเป็นพลังทางสัญลักษณ์และภาพแทนที่สามารถสร้างหรือทำให้ชุมชนมีมนุษยธรรมสามารถปรากฏขึ้นมาในสังคมจริงๆได้

ข้อพิจารณาต่อไปคือหลังจากที่ขงจื้อแต่งตั้งเหยียนหุยให้เป็นวิญญูชนและเป็นผู้ปกครองของชุมชนมีมนุษยธรรมแล้ว ขงจื้อจึงสามารถกล่าวกับเหยียนหุยได้ว่า “*เมื่ออยู่ในตำแหน่งก็ทำตามหน้าที่ เมื่อพ้นจากตำแหน่งก็เก็บตัว มีแต่เจ้ากับเราที่ทำเช่นนี้*” (7:10) ผู้วิจัยมองว่าสำหรับขงจื้อการปรากฏตัวของตนเองและเหยียนหุยคือนัยอันสำคัญของการเป็นพลังทางสัญลักษณ์หรือภาพแทนของชุมชนที่ดำเนินไปตามมรรควิธีแห่งมนุษยธรรม ในทางกลับกันการเก็บตัวของขงจื้อและเหยียนหุยจึงมิใช่การเก็บตัวเพียงเพราะไม่ดำรงตำแหน่งราชการ หากแต่เป็นการเก็บตัว / ไม่แสดงตนในฐานะของวิญญูชน เป็นการเก็บตัวที่แฝงนัยยะของการประหม่อมและวิพากษ์สังคมอยู่ในที่ ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “*...เมื่อได้ฟ้ามีเต่าก็แสดงตน เมื่อไร้เต่าก็หลีกเร้นซ่อนตน*”(8:13) การหลีกเร้นซ่อนตนของขงจื้อและเหยียนหุยจึงเป็นการแสดงให้เห็นถึงการไม่ปรากฏของชุมชนที่มีมนุษยธรรมเราจะเห็นได้ว่าการปรากฏตัวหรือการไม่ปรากฏตัวของขงจื้อและเหยียนหุยสามารถนำไปสู่การพิจารณาประเด็นเรื่อง “การเมืองของการปรากฏ” (politics of appearance) กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการนำการปรากฏมา”ทำให้เป็นการเมือง” (to politicize) Weihe Xu ซึ่งว่าการปรากฏ หรือ 象 (เซียง) สามารถเป็นได้ทั้งคำนามและคำกริยา หากเป็นคำนามจะหมายถึง สัญลักษณ์ (sign) ภาพลักษณ์ (image) หรือสิ่งที่เหมือนกัน (resemblance) หรือภาพแทน (representation) หากอยู่ในรูปของคำกริยาจะหมายถึง สื่อความหมาย (to signify) ทำให้เหมือน (to resemble) แสดงแทน (to represent) นอกจากนี้ยังชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของคำว่าปรากฏในภาษาจีนและในภาษาอังกฤษ กล่าวคือการปรากฏหรือสิ่งที่ปรากฏนั้นจะอยู่ตรงข้ามกับความเป็นจริง แต่ในภาษาจีนนั้นคำว่าปรากฏจะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับความเป็นจริง ดังนั้นเราสามารถที่จะรู้จักความเป็นจริงได้ผ่าน การ

ปรากฏ³⁹ และหากเรากลับมาวิเคราะห์” การสวมหมวกแห่งราชวงศ์โจว”ของเหยียนหุยในฐานะภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรมเราจะเห็นถึงนัยยะที่เชื่อมโยงกันระหว่างวิญญาณชนกับชุมชนมีมนุษยธรรมเมื่อเราใช้เชิง 象 ในฐานะคำกริยาคือแสดงแทนหรือทำให้เป็นภาพแทนของ ผู้วิจัยเห็นว่าสิ่งที่ขงจื้อสามารถแต่งตั้งเหยียนหุยเป็นวิญญาณชนและเป็นผู้ปกครองแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมย่อมแสดงให้เห็นว่าขงจื้อน่าจะมีความเข้าใจเรื่องภาพแทนว่าภาพแทนนั้นสามารถสะท้อนความเป็นจริงในขณะเดียวกันก็กำหนดวิถีแห่งการเข้าใจความเป็นจริงด้วย กล่าวคือการเข้าใจเรื่องภาพแทนนั้นมีสองแบบ แบบแรกคือแบบ transitive คือการแสดงแทนบางสิ่งบางอย่าง (represent something) แบบที่สองคือแบบย้อนพินิจ (reflexive) คือการนำเสนอตัวเองเพื่อเป็นภาพแทนของสิ่งอื่น⁴⁰ (present itself representing something) ซึ่งในการ”สวมหมวกแห่งราชวงศ์โจว”ของเหยียนหุยนั้นขงจื้อจะใช้ภาพแทนแบบ transitive คือให้เหยียนหุยเป็นวิญญาณชนและเป็นผู้ปกครองแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นภาพแทนแห่งชุมชนมีมนุษยธรรม หากแต่ในการเลือกที่จะไม่ปรากฏตัวดังกล่าวที่ว่า ...เมื่อได้ฟ้ามีเดาก็แสดงตน เมื่อไรเดาก็หลีกเร้นซ่อนตน”(8:13) หรือบ้างก็อยากจะไปอยู่กับอนารยชนทั้งเก้าเผ่าโดยกล่าวว่า “หากมีวิญญาณชนไปอยู่กับพวกเขา ยังจะมีความป่าเถื่อนหลงเหลืออยู่หรือ”(9:13) ขงจื้อดูเหมือนว่ากำลังใช้ภาพแทนในแบบย้อนพินิจ กล่าวคือการไม่ปรากฏตัวของตนเองคือ การสื่อความหมายของสภาพสังคมที่ปราศจากมนุษยธรรม หรือการไปอยู่กับอนารยชนทั้งเก้าเผ่าโดยมีตนเองไปอยู่ด้วยก็จะสามารถจัดความป่าเถื่อนและสร้างชุมชนที่มีอารยธรรมและมนุษยธรรมขึ้นมาได้ เราจะเห็นได้ว่าขงจื้อนั้นนำเสนอตนเองทั้งในสองระดับคือระดับของความเป็นปัจเจกบุคคลคือในฐานะวิญญาณชนและในระดับของสังคมคือการเป็นภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรม จะเห็นได้ว่าการใช้ภาพแทนของขงจื้อคือการทำให้การปรากฏกับความเป็นจริงนั้นเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันและสามารถที่จะสร้างและกำหนดความหมายซึ่งกันและกันได้ การปรากฏตัวของขงจื้อและเหยียนหุยจึงเป็นนัยยะการปรากฏที่มีมิติของการเมืองคือเป็นการปรากฏตัวในฐานะภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรม

³⁹ Weihe Xu, “The Cofucian Politics of Appearance: And Its Impact on Chinese Humor”, *Philosophy East and West* 54, 4(October , 2004) : 517.

⁴⁰ เช่นตัวอย่างของพระราชินีแห่งอังกฤษหรือพระสันตะปาปาที่พวกเขาไม่ได้เพียงแค่แสดงตนเองในฐานะปัจเจกบุคคลเพียงเท่านั้น แต่พวกเขาเป็นภาพแทนของราชวงศ์อังกฤษทั้งราชวงศ์หรือคริสตจักรทั้งระบบ เป็นต้น Jen Webb, *Understanding Representation* (London :SAGE Publications,2009),p.28.

3) การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการ (ของขงจื้อ)

ในตำบพทลุนอี่ว เล่มที่ 15 บทที่ 10 บันทึกไว้ว่า

15: 10:1 เหยียนยวนถามถึงการปกครอง

15: 10:2 อาจารย์กล่าวว่า “ดำเนินตามปฏิทินแห่งราชวงศ์เซี่ย”

15: 10:3 ใช้พาหนะแบบราชวงศ์ฉิน”

15: 10:4 “สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจว”

15:10:5 “อาศัยดนตรีแห่งเสา”...

จากตัวบทที่ยกมาทำให้เราเห็นถึงองค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ด้วยพลังทางสัญลักษณ์ที่ขงจื้อมองเห็นว่าสามารถนำไปสู่การสร้างความสมดุลกลมกลืนในชุมชนมีมนุษยธรรมได้ กล่าวคือในการเข้าถึงความมีเอกฉันท์ในเชิงศีลธรรม (moral consensus) จะไม่ได้เริ่มต้นด้วยข้อตกลง (agreement) ว่าปัจเจกบุคคลแต่ละคนควรจะปฏิบัติตัวเช่นไรแต่ความมีเอกฉันท์จะเริ่มต้นขึ้นจากความรู้สึกทางสุนทรีย์ (aesthetic feeling) และแบบแผนการปฏิบัติในสังคมที่มีร่วมกัน⁴¹ (common practices) ดังนั้นในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการของขงจื้อจึงต้องมี (1) “การประดิษฐ์ขนบธรรมเนียมจารีต” (invention of tradition) ขึ้นหรือกำหนดพลังทางสัญลักษณ์ต่างๆ ให้แก่ชุมชนมีมนุษยธรรมโดยการเลือกเฟ้นขนบจารีตที่จะสามารถนำพระราชบัญญัติให้ดำเนินอยู่ในบรรทัดฐานแห่งคุณธรรมเหรินซึ่งในแง่หนึ่งถือเป็นการกำหนดรูปแบบและลักษณะของชุมชนมีมนุษยธรรมขึ้นดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจว” การสวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจวคือการที่ขงจื้อเลือกใช้ขนบจารีตแห่งอารยธรรมโจวเป็นตัวแทนของการสร้างวิถีแห่งการปกครองในชุมชนมีมนุษยธรรม การที่ขงจื้อบอกให้เหยียนหุย “สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจว” ก็เพื่อที่เหยียนหุยจะสามารถเป็นภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นภาพแทนแรกที่มีความสำคัญเพื่อที่จะนำไปสู่การสร้างภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์อื่นๆ ต่อไป กล่าวอีกนัยหนึ่งคือการ “สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจว” นอกจากเป็นการสวมเพื่อสร้างความชอบธรรมในการปกครองแล้วยังเป็นการสวมเพื่อประดิษฐ์ขนบจารีตให้แก่ชุมชนมีหรือเป็นการสวมเพื่อสร้างองค์ประกอบในเชิงอุดมคติ (ideal elements) อื่นๆที่จำเป็นในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการ กล่าวโดยสรุปก็คือการ “สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจว” เป็นการสวมเพื่อสร้างพลัง

⁴¹ David L.Hall and Roger T.Ames, “Confucian Democracy: A Contradiction in Terms?” in *The Democracy of the Dead Dewey, Confucius, and the Hope for Democracy in China* (Chicago:Open Court Publishing Company,1999),p.177.

ทางสัญลักษณ์ซึ่งเป็นสัญลักษณ์แรกเพื่อใช้ในการกำหนดความหมายในขณะเดียวกันก็ใช้เชื่อมโยงกับความหมายกับสัญลักษณ์หรือองค์ประกอบอื่นๆต่อไป องค์ประกอบที่สำคัญถัดมาคือ “*อาศัยคนตรีแห่งเสา*” เป็นที่ทราบกันดีว่าคนตรีแห่งเสานั้นนั่งดงามและดั่งงามโดยสมบูรณ์การที่ขงจื้อเลือกใช้คนตรีเสาเพื่อเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม (ในจินตนาการ) โดยการเลือกใช้คนตรีเสาก็เพื่อสร้างประสบการณ์ในเชิงสุนทรีย์เพื่อให้คนในชุมชนสามารถสร้างความรู้สึกลงในทางศีลธรรมอันละเอียดอ่อนลึกซึ้งที่สอดคล้องกับบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมในการดำเนินวิถีชีวิตทางจริยธรรมร่วมกันกับผู้อื่นหรือขงจื้ออาจต้องการสื่อให้เห็นท่วงทำนองของดนตรีเสาว่าเป็นท่วงทำนองที่เป็นภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรมที่ดำเนินไปโดยดงามและดั่งงามโดยสมบูรณ์ ส่วน “*ใช้พาหนะแบบราชวงศ์อิน*” เพราะพาหนะแบบราชวงศ์อินนั้นมีความเรียบง่ายและหรูหราน้อยกว่าราชวงศ์อื่นสื่อให้เห็นถึงประโยชน์ที่ใช้อย่างที่แท้จริงมากกว่าจะสื่อถึงความยิ่งใหญ่ของผู้ปกครองขงจื้อน่าจะเชื่อว่าคุณปกครองของชุมชนมีมนุษยธรรมนั้นให้ความสำคัญกับการเป็นผู้ปกครองที่มีความเที่ยงธรรมและยังประโยชน์ให้กับอาณาประชาราษฎร์เป็นสำคัญความโอ้อ่าหรูหราจะเป็นเรื่องที่ฟุ่มเฟือยและไม่มีความจำเป็น (2) การประดิษฐ์สถานที่และเวลาในจินตนาการ (invention of imaginative place and time) ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการให้สมบูรณ์นอกจากขงจื้อจะต้องประดิษฐ์หรือสร้างขนบจารีตหรือสัญลักษณ์อื่นๆที่เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมแล้วขงจื้อยังต้องสามารถใช้พลังทางสัญลักษณ์ต่างๆแสดงพื้นที่และเวลาของชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการได้ เราจะเห็นได้ว่าการ “*สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจว*” ของเหยียนหุยคือการกระตุ้นเร้าให้คนในชุมชนสามารถจินตนาการถึงความยิ่งใหญ่ของขนบจารีตแห่งอารยธรรมโจวที่สามารถจำลองภาพแห่งความเลอเลิศ เกरिकไกรของเหล่าบุรพกษัตริย์ซึ่งทรงไว้ด้วยความถูกต้องเที่ยงธรรม การสามารถเห็นภาพดังกล่าวผ่านการ “*สวมหมวกพิธีกรรมแห่งราชวงศ์โจว*”-ของเหยียนหุยถือเป็นการสร้างพื้นที่ทางศีลธรรมขึ้นเพื่อกระตุ้นให้ผู้คนเข้าร่วมเป็นสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมจริงๆ กล่าวคือมีอัตลักษณ์ทางคุณธรรม (moral identity) ร่วมกันในฐานะสมาชิกของชุมชนมีมนุษยธรรมที่มีร่วมกัน ในแง่นี้อัตลักษณ์ทางคุณธรรมดังกล่าวถือเป็นพื้นที่ทางศีลธรรม (moral space) เป็นพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้โดยการใช้จินตนาการภาพแห่งชุมชนมีมนุษยธรรม นอกจากนั้นขงจื้อยังได้เห็นความสำคัญของการสร้าง/ ประดิษฐ์เวลาให้แก่ชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการด้วยดังจะเห็นได้จากการที่ขงจื้อกล่าวว่าให้ “*ดำเนินตามปฏิทินแห่งราชวงศ์เซี่ย*” ซึ่งการเลือกใช้ปฏิทินแห่งราชวงศ์เซี่ยที่เริ่มต้นปีใหม่ในฤดูใบไม้ผลิเหมาะสมกว่าปฏิทินของราชวงศ์โจวที่เริ่มต้นในฤดูหนาวเพราะปฏิทินของราชวงศ์เซี่ยเหมาะสมกับวิถีชีวิตของการเกษตร

ที่เริ่มเพาะปลูกในฤดูใบไม้ผลิ⁴² เราจะเห็นได้ว่าในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการของขงจื้อ ขงจื้อได้สร้างเวลาขึ้นผ่านการใช้ปฏิทินแห่งราชวงศ์เซี่ยเพื่อสร้างช่วงเวลาที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของการเกษตร การสร้างเวลาดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นชุมชนที่สามารถสร้างวิถีชีวิตที่สอดคล้องกลมกลืนกับโลกธรรมชาติและสร้างความอุดมสมบูรณ์แห่งพืชผลในการบำรุงเลี้ยงสมาชิกในชุมชน หากมองในเชิงสัญลักษณ์การ “ดำเนินตามปฏิทินแห่งราชวงศ์เซี่ย” ที่มีการเริ่มต้นปีใหม่ในฤดูใบไม้ผลิอาจชี้ให้เห็นว่าเวลาของชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นเวลาที่เหมาะสมสำหรับการเริ่มต้นสร้างชุมชนทางการเมืองที่อยู่ภายใต้บรรทัดฐานแห่งความงดงามของมนุษยธรรมที่สมาชิกในชุมชนมีความเกื้อหนุนและสร้างวิถีชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกันได้อย่างสอดคล้องกลมกลืนจากที่กล่าวมาทั้งหมดเราจะเห็นได้ว่าการที่วิญญูชนเป็นภาพแทนของชุมชนมีมนุษยธรรมทำให้วิญญูชนสามารถสร้างประดิษฐ์พลังทางสัญลักษณ์ต่างๆที่จะเป็นในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมอันงดงามได้

4) ข้อพิจารณาของขงจื้อเกี่ยวกับภาพแทนและความจริงแท้ (authenticity)

ใน *หลุนอี่ว* บทที่ 3 เล่มที่ 22 บันทึกไว้ว่า

...3:22:3 “ถ้าเช่นนั้น ก้วนจ้งรู้หรือไม่ว่า” อาจารย์ตอบว่า “เจ้านครมีฉากกั้นประตู ก้วนจ้งก็มีฉากกั้นประตูบ้าง เมื่อเจ้านครรับแขกจะมีภาตวางถ้วยเหล้า ก้วนจ้งก็มีภาตวางถ้วยเหล้าบ้าง ถ้าจะกล่าวว่าก้วนจ้งรู้หรือไม่ว่าแล้วจะมีใครหรือที่ไม่รู้หรือ”

จากตัวบทที่ยกมาแสดงให้เห็นว่า ขงจื้อกำลังตั้งคำถามเกี่ยวกับความรู้เรื่องหลี่และความจริงแท้แห่งการปฏิบัติหลี่ซึ่งจะแฝงนัยยะที่ขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือโดยทั่วไปแล้วการมีความรู้เรื่องหลี่ที่ดีน่าจะนำไปสู่การปฏิบัติหลี่หรือชนบจวีตได้อย่างเหมาะสม แต่ในกรณีของก้วนจ้งกลับแสดงให้เห็นว่ายิ่งก้วนจ้งมีความรู้เรื่องหลี่มากเท่าใดก้วนจ้งยิ่งนำหลี่มาเป็นพลังทางสัญลักษณ์เพื่อทำผิดชนบจวีตมากขึ้นเท่านั้น ดังนั้นคำถามของขงจื้อที่ว่า “ก้วนจ้งรู้หรือไม่ว่าแล้วจะมีใครหรือที่ไม่รู้หรือ” แสดงให้เห็นถึงท่าทีของขงจื้อที่เหยียดหยันความรู้เรื่องหลี่ของก้วนจ้งพร้อมกับตั้งคำถามกลับไปว่าความรู้เรื่องหลี่ของก้วนจ้งไม่อาจพิจารณาด้วยความรู้หรือไม่อยู่ในระดับของความรู้ หากแต่เป็นเรื่องของความรู้ที่ขาดความสัมพันธ์กับความจริงแท้ในการใช้พลังทางสัญลักษณ์ของหลี่ นอกจากนี้ในตัวบท *หลุนอี่ว* ต่อไปเราจะเห็นถึงพฤติกรรมของขุนนางคนอื่นๆที่ใกล้เคียงกับ

⁴² นูซี วังส์สมุท, “ความตึงแย้งในความกลมกลืน (เหอ) ในจริยศาสตร์ขงจื้อ”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555) หน้า 99.

กวางจั่งตั้งตัวบท**หลุนอิว** เล่มที่ 5 บทที่ 17 บันทึกไว้ว่า อาจารย์กล่าวว่า “จั้งเหวินจั้งเลียงเต้าตัวใหญ่ไว้ที่บ้าน ที่หัวเสาหลักเป็นรูปขุนเขาประดับประดาด้วยลายดอกหญ้า คนแบบนี้มีปัญญาแบบไหนกัน” การมีเต้าตัวใหญ่ไว้เสี่ยงทายและมีสถาปัตยกรรมแบบนี้เป็นสัญลักษณ์ของพระเจ้าแผ่นดินเท่านั้นมิใช่ของขุนนางอย่างจั้งเหวินจั้งนี่เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการผิดขนบจารีต⁴³ จากประเด็นของกวางจั่งกับจั้งเหวินจั้งที่ยกมาทำให้เราเห็นถึงนัยยะที่สำคัญของหลี่ในฐานะภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์ในสองประเด็นคือ (1) ความเข้าใจเรื่องภาพแทนในหลี่และหลี่ในภาพแทน ขงจื้อได้กล่าวว่า “หลี่! หลี่! มีความหมายเพียงแค่ว่ากั้วมณีและผ้าแพรพรรณหรือ คนตรี! คนตรี! มีความหมายเพียงแค่ว่ากลองระฆังหรือ” (17:11) จากคำกล่าวของขงจื้อขงจื้อจะเสนอว่าให้เราเห็นความแตกต่างที่สำคัญของ “ภาพแทนในหลี่” และ “หลี่ในภาพแทน” ที่ดำเนินควบคู่กันไปภายใต้ตรรกะชุดเดียวกัน กล่าวคือ ภาพแทนในหลี่เน้นความสำคัญของหลี่ที่บรรจุชุดความหมาย ระบบคุณค่าและพลังในเชิงสัญลักษณ์บางประการไว้ ส่วนหลี่ในภาพแทนเน้นความสำคัญของภาพแทนที่มีหลี่เป็นองค์ประกอบส่วนหนึ่ง ซึ่งขงจื้อชี้ว่าทั้งสองประเด็นนี้ดูจะใกล้เคียงกันแต่ในความเป็นจริงแล้วมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยยะสำคัญเพราะหากเข้าใจและใช้อย่างถูกต้องย่อมสามารถนำไปสู่การสร้างเหอหรือความกลมกลืนให้กับสังคมแต่ถ้าเข้าใจผิดหรือจงใจที่จะใช้อย่างผิดๆ ย่อมนำไปสู่การทำลายความสมดุลกลมกลืนของสังคมได้เช่นเดียวกัน กล่าวคือ ภาพแทนในหลี่นั้นคือภาพแทนที่สอดคล้องกับสถานภาพ ตลอดจนความสูงต่ำเป็นลำดับ (hierarchy) ของสังคมเพราะจุดเน้นที่สำคัญคือหลี่ซึ่งเป็นชุดความรู้ ขนบจารีตและรหัสทางวัฒนธรรมที่คนในสังคมมีส่วนร่วม เช่น ในการเป็นเจ้าครองนครจำต้องมีากันประตุ ถาดวางถ้วยเหล้า หรือในการเป็นพระเจ้าแผ่นดินจำต้องมีเต้าไว้เสี่ยงทายหรือใช้รูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่แตกต่างเพื่อเป็นภาพแทนของพระเจ้าแผ่นดินที่สามารถสร้างระบบระเบียบหรือความกลมกลืนให้กับสังคมไว้ได้ ส่วนประเด็นที่เป็นปัญหาของขงจื้อเป็นประเด็นเรื่องหลี่ในภาพแทนเช่นในกรณีของกวางจั่งและจั้งเหวินจั้งที่ตั้งใจเสนอภาพแทนของเจ้าครองนครหรือพระเจ้าแผ่นดินโดยใช้หลี่เป็นองค์ประกอบ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือทั้งคู่ให้นำหนักกับภาพแทนของสถานภาพที่สูงศักดิ์โดยใช้หลี่เป็นเครื่องมือซึ่งถือเป็นการเถลิงอำนาจครอบงำโดยการสร้างความชอบธรรมในการใช้อำนาจที่ฉ้อฉลในรูปแบบต่างๆ ได้ ซึ่งสิ่งที่ขงจื้อให้ความสำคัญคือการที่เราต้องสามารถเห็นถึงความย้อนแย้งของภาพแทนในหลี่และหลี่ในภาพแทนที่ดำเนินไปภายใต้ตรรกะชุดเดียวกันเราจึงจะสามารถใช้พลังทางสัญลักษณ์ของหลี่ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมโดย

⁴³ สุวรรณฯ สถาอนันท์ (แปลและเขียนบทนำ) หลุนอิว: ขงจื้อสนทนา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551) , เจริญธรรมหมายเลข 68, หน้า 323.

แท้จริงได้ขงจื้อจึงเสนอให้มี (2) การนำหลักในฐานะภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์มาสู่ความจริงแท้ (authenticity) ดังที่ขงจื้อว่าได้ตั้งคำถามว่า “หลี่! หลี่! มีความหมายเพียงแค่ว่ากั้วมฉีและฝ้าแพรพรณหรือ คนตรี! คนตรี! มีความหมายเพียงแค่ว่ากลองระฆังหรือ” (17:11) ซึ่งคำถามนี้เป็นคำถามที่ขงจื้อตั้งเพื่อแสดงให้เห็นถึงขอบเขตความหมายของหลี่ สถานะของความเป็นภาพแทน และพรมแดนแห่งคุณธรรมซึ่งจะต้องทำงานสอดประสานกัน กล่าวคือในทัศนะของขงจื้อหลี่มิได้มีความหมายเพียงแค่ว่ากั้วมฉีหรือฝ้าแพรพรณ คนตรีก็เช่นกันย่อมต้องมีความหมายกว้างไกลไปกว่ากลองระฆังเพราะหลี่และคนตรินั้นคือวิถีแห่งมนุษยธรรมที่สามารถชี้แนะและกำกับการกระทำทางศีลธรรมของเราได้ ดังนั้นหลี่ในการเป็นภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์ย่อมไม่สามารถจะแยกออกจากการปฏิบัติคุณธรรมของคนในสังคมเช่นเดียวกัน ประเด็นนี้ เดวิด ลีฟวิงสโตน (David Livingstone) ได้เสนอให้เราเห็น “ลักษณะของความจริงแท้” (notion of authenticity) ในการเข้าใจเรื่องภาพแทน กล่าวคือหากไม่มีประเด็นเรื่องความจริงแท้ภาพแทนต่างๆก็อาจเป็นภาพแทนซึ่งสามารถทำการบิดเบือนและไม่ได้นำเสนอความจริงอย่างที่ควรจะเป็น ประเด็นที่ลีฟวิงสโตนเสนอก็คือเราต้องสามารถที่จะบอกได้ว่าอันไหนคือ “ภาพแทนที่บิดเบือน” (misrepresentation) หรือสามารถบอกได้ว่ามันไม่จริงแท้ (inauthentic) ซึ่งการที่เราสามารถเข้าถึงความจริงแท้จึงจะสามารถบอกเราได้ว่าจะอะไรจริงแท้กว่าอะไร หรืออะไรเหมาะสมกว่าอันไหน⁴⁴ ดังนั้นการตั้งคำถามของขงจื้อจึงเป็นการตั้งคำถามต่อความจริงแท้ของหลี่ เป็นการตั้งคำถามต่อการมีความรู้ในการใช้หลี่ที่ต้องสามารถแยกแยะระหว่างภาพแทนในหลี่ หรือหลี่ในภาพแทนได้เพื่อที่จะสามารถใช้ภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์ได้ตรงตามความจริงแท้และสอดคล้องกับเป้าหมายในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม โดยขงจื้อก็ได้มีข้อเสนอในการเข้าถึงความจริงแท้ในการใช้หลี่ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “เป็นมนุษย์แต่ไร้มนุษยธรรมมีอะไรเกี่ยวข้องกับหลี่ได้แล้ว...” (3:3) ดังนั้นมนุษยธรรมจึงเป็นคุณธรรมที่สามารถใช้กำกับความจริงแท้ของภาพแทนหรือพลังทางสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับหลี่ทั้งยังเป็นสิ่งที่กำหนดการมีความรู้หรือมีปัญญาในแง่มุมที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงกับกั้วนจั้งหรือจั้งเหวินจื่อ กล่าวโดยสรุปเราจะเห็นได้ว่าขงจื้อให้ความสำคัญกับพลังทางสัญลักษณ์หรือภาพแทนในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมรวมถึงชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของภาพแทนในหลี่และหลี่ในภาพแทนที่ส่งผลต่อความกลมกลืนของคนในสังคม

ในส่วนต่อไปผู้วิจัยจะเสนอถึงการสร้างชุมชนในระดับปัจเจกบุคคลคือการเป็นตัวแบบทางคุณธรรม (moral model) ที่แสดงให้เห็นบทบาทของวิญญูชนในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมต่อไป

⁴⁴ David N.Livingstone , Reproduction , Representation and Authenticity : A Rereading, *Transaction of the Institute of British Geographers, New Series* 23,1(1998) :18.

3.3 ความสัมพันธ์ของวิญญูชนและชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับปัจเจกบุคคล

หากการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมนั้น มีขอบจารีตแห่งอารยธรรมใจเป็นแบบอย่างในครรรลองเดียวกัน การขัดเกลาคุณธรรมของคนในชุมชนต้องเริ่มด้วยการสังเกตและเลียนแบบวิถีแห่งคุณธรรมของวิญญูชนเป็นอันดับแรก ทั้งนี้วิญญูชนก็คือคุณสมบัตินี้ที่ดั่งงามของผู้คนไม่ถือคุณสมบัตินี้ที่เลวทราม (12:17) การถือคุณสมบัตินี้ที่ดั่งงามของผู้คนของวิญญูชนคือการที่วิญญูชนตระหนักว่าความมั่งคั่งของปัจเจกบุคคลนั้นสามารถนำไปสู่ความมั่งคั่งของคนอื่นในสังคมได้ เราจะเห็นได้จากวิธีการสอนของขงจื้อในคัมภีร์ **หลุนอิว** เล่มที่ 14 บทที่ 13 ที่จื่ออู่ ถามถึงการเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ อาจารย์กล่าวว่า “มีความรู้อย่างจริงจัง ปลอดความอยากอย่างงมงาย ก้าวหาญอย่างจงใจแห่งเมืองเปียน สามารถศิลปะรอบด้านอย่างหฺร่านฉิว...” จะเห็นว่าคุณสมบัตินี้ที่ดั่งงามของ จื่ออู่ จงจื่อ หฺร่านฉิว เป็นสิ่งที่ขงจื้อชื่นชมและนำมาเป็นแบบอย่างคือความเฉพาเจาะจง และความเป็นเอกลักษณ์ที่แต่ละคนมีความสามารถหรือดำเนินแห่งวิถีของคุณธรรมที่มีความแตกต่างกัน อย่างไรก็ตามที่ประเด็นคำถามที่เราจะพิจารณาคือ การเป็นวิญญูชนมีความสำคัญต่อการเป็นแบบทางคุณธรรม (moral model) และสามารถสร้างการขัดเกลาทางสังคมให้กับผู้คนได้อย่างไร

ในหัวข้อนี้จะแบ่งการอภิปรายออกเป็นสี่ส่วน 1) จะชี้ให้เห็นการเป็นต้นแบบทางคุณธรรมของวิญญูชนในสร้างพื้นที่ในการขัดเกลาทางศีลธรรมร่วมกัน 2) ประเมินพัฒนาการทางศีลธรรมของผู้คน 3) สร้างรูปแบบในการปฏิบัติคุณธรรม 4) วิเคราะห์บารมีทางคุณธรรม (moral charisma) ของวิญญูชนซึ่งในที่นี้คือขงจื้อ

1) การสร้างพื้นที่ในการขัดเกลาทางศีลธรรมร่วมกัน

ดั่งเป็นที่ทราบกันดีว่าวิญญูชนคือ ผู้ที่มีการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนและมีเป้าหมายแห่งการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม วิญญูชนตระหนักถึงหน้าที่ในการขัดเกลาทางศีลธรรมให้แก่ผู้คนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างสรรควิถีแห่งมนุษยธรรมให้แก่ผู้คนในสังคม ดังนั้นวิญญูชนจึงต้องพัฒนารูปแบบหรือวิถีแห่งทางคุณธรรมเพื่อที่จะสามารถสร้างกระบวนการขัดเกลาคุณธรรมให้กับคนในสังคมได้ เอมี่ โอเบอร์ดิง ได้เสนอถึงความหมายของรูปแบบทางคุณธรรมโดยเสนอว่ารูปแบบนั้นคือที่เราใช้กำกับ “การกระทำในเชิงศีลธรรม” (moral actions) ของเรา กล่าวคือ เวลาที่เรามีการกระทำทางศีลธรรมเราจะทำผ่านรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งเสมอ รูปแบบทางศีลธรรมจึงดำรง

อยู่ในท่าที่⁴⁵ (demeanor) ของเราและให้เห็นถึงความสำเร็จในการแบบองค์ประธานทางศีลธรรมของเราเพราะหากเราสามารถสร้างสรรค์ได้รูปแบบทางศีลธรรมที่เฉพาะเจาะจงของเราได้เราย่อมสามารถตระหนักถึงความเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมของเราได้ เราจะเห็นได้ในกรณีของขงจื๊อ นั้นขงจื๊อได้มีการสร้างสรรค์รูปแบบคุณธรรมของตนเอง ดังตัวบท**หลุนอิว**เล่มที่ 15 บทที่ 41

15.41.1 ชื่อค่วงมาเยี่ยม เมื่อต่างเดินไปถึงขันบันได อาจารย์กล่าวว่า “นี่คือบันได” เมื่อเดินมาถึงเสื่อที่รับแขก อาจารย์กล่าวว่า “นี่คือเสื่อนั่ง” เมื่อทุกคนนั่งลงแล้ว อาจารย์กล่าวว่า “คนนี้อยู่ที่นี้คนนั้นอยู่ที่นั่น”

15.4.2 เมื่อชื่อค่วงไปแล้ว จื่อจ้งถามว่า “นี่เป็นวิธีการพูดกับศิตาจารย์หรือ?”

15.4.3 อาจารย์กล่าวว่า “ใช่แล้ว นี่คือนิสัยของผู้ขึ้นาที่ตบอด”

จากตัวบทที่ยกมาความสร้างสรรค์ของขงจื๊อ ในการแสดงรูปแบบทางคุณธรรมของตนได้ ซึ่งได้สร้างความสงสัยให้กับจื่อจ้งเป็นอย่างมากดังการที่จื่อจ้งถามว่านี่คือวิธีการพูดกับศิตาจารย์หรือ? แสดงว่าขงจื๊อไม่ได้ปฏิบัติเช่นนี้กับศิตาจารย์ท่านอื่นๆ ตัวบทมีนัยยะที่สำคัญที่เราสามารถนำเทียบเคียงกับการเป็นตัวแทนแห่งคุณธรรมของวิญญูชน *ประเด็นแรกคือ* การที่ขงจื๊ออธิบายรูปแบบคุณธรรมของตนเองผ่านมนุษยธรรมมากกว่าจะอธิบายลำดับชั้นสูงต่ำ (hierarchy) ทางสังคม เราจะเห็นว่าการที่ขงจื๊อบอกชื่อค่วงว่าอะไรเป็นอะไร ใครนั่งอยู่ตรงไหนแสดงให้เห็นถึงรูปแบบทางคุณธรรมที่ให้น้ำหนักกับคุณลักษณะของการที่ชื่อค่วงตบอดซึ่งด้านมุมดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงการเป็นตัวแทนทางคุณธรรมของขงจื๊อซึ่งมีความรักและเปี่ยมกรุณาต่อมนุษย์ ท่าที่ดังกล่าวของขงจื๊อจึงแสดงให้เห็นคุณลักษณะที่สำคัญของความเป็นวิญญูชนคือมีความเคารพและมีการปฏิบัติผู้อื่นโดยเสมอภาค(2:14) แต่ความเสมอภาคของขงจื๊อในที่นี้มิใช่การปฏิบัติต่อทุกคนเหมือนกันแต่คือการระวางไหวในทางคุณธรรม (moral sensibility) ที่แสดงให้เห็นผ่านการสร้างสรรค์รูปแบบทางคุณธรรมเพื่อกำกับการกระทำทางศีลธรรมของตนเอง *ประเด็นที่สองคือ* หากเรามองในเชิงเปรียบเปรย การชี้แนะว่าอะไรเป็นอะไร ใครอยู่ตรงไหน โดยนัยยะอาจแสดงให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของการเป็นวิญญูชนคือการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมที่ต้องชี้แนะหรือเสนอโครงการทางปรัชญาของตนให้แก่เจ้าครองนครต่างๆซึ่งถือเป็นการชี้แนะและการบอกตำแหน่งที่ถูกต้อง เช่นเดียวกับการเสนอแนะศิตาจารย์ผู้ตบอดผู้ซึ่งปราศจากการชี้แนะจากขงจื๊อย่อมได้รับความลำบากหรือความไม่สะดวกได้

⁴⁵ Amy Olberding, “The Educative Function of Personal Style in the *Analecets*”, *Philosophy East and West* 57 , 3(July , 2007) :357-374.

เมื่อพิจารณาต่อไปจะเห็นได้ว่าวิญญาณในฐานะตัวแบบทางคุณธรรมได้สร้างพื้นที่ในการขัดเกลาทางศีลธรรมร่วมกันในสังคม ดังที่เราจะเห็นได้จากตัวบท**หลุนอิว**“เมื่ออาจารย์เห็นคนไว้ทุกข์ หรือคนแต่งชุดพิธีทางการ หรือคนตาบอด แม้เมื่อคนเหล่านั้นอายุน้อยกว่า อาจารย์จะลุกขึ้นยืน (หากกำลังนั่งอยู่) หรือถ้ากำลังเดินผ่านก็จะเร่งฝีเท้าทุกครั้ง” (9:9) “เมื่ออาจารย์กินข้าวข้างๆ คนที่กำลังไว้ทุกข์ อาจารย์ไม่เคยกินจนอิ่ม”(7:9:1) การลุกยืนและการเร่งฝีเท้าของขงจื้อแสดงให้เห็นถึงวิธีที่ขงจื้อได้ให้คุณค่าอันได้แก่วิถีแห่งมนุษยธรรมผ่านการปฏิบัติหฺลื่อหรือขนบจารีตคนตาบอดที่ธรรมชาติได้รื้อถอนบางอย่างจากเขา และในกรณีของคนไข้ที่ไว้ทุกข์ซึ่งกำลังอยู่ในช่วงเวลาแห่งความสูญเสีย อันเป็นช่วงเวลาที่ย่อหย่อนและมีความโศกเศร้ามากที่สุดช่วงเวลานึงแห่งความเป็นมนุษย์ ขงจื้อต้องการแสดงให้เห็นว่า คนกลุ่มนี้ในสภาวะการณ์เช่นนี้ สมควรที่จะถูกเห็นและสมควรที่จะได้รับความเคารพ การแสดงออกของขงจื้อในฐานะการเป็นตัวแบบในเชิงคุณธรรมย่อมมีเป้าหมายในการก่อให้เกิดคนในชุมชนตระหนักถึงวิถีแห่งมนุษยธรรมที่สามารถสร้างความเอื้ออาทรอย่างลึกซึ้งต่อมนุษย์ เราจะเห็นได้ว่าการลุกขึ้นยืนและการเร่งฝีเท้าดังกล่าวของขงจื้อย่อมจะมีผู้อื่นที่สังเกตเห็นและตั้งคำถามต่อรูปแบบคุณธรรมของขงจื้อและอาจตั้งคำถามว่า ทำไมขงจื้อจึงทำเช่นนั้นซึ่งสิ่งนี้จะสามารถทำให้บุคคลผู้นั้นสามารถพัฒนาและสร้างสรรค์รูปแบบทางคุณธรรมของตนเองขึ้นมาได้ สิ่งนี้แสดงให้เห็นถึงธรรมชาติของการเรียนรู้ของขงจื้อดังที่ขงจื้อกล่าวไว้ว่า “เมื่อเห็นผู้ที่มีปัญญา พังคิดเทียบให้ได้ เมื่อเห็นผู้ใช้ปัญญาควรหันมาที่ตนเอง” (4:17) ซึ่งเมื่ออ่านตัวบท**หลุนอิว**ต่อไปเราจะเห็นการสร้างพื้นที่ในการขัดเกลาทางศีลธรรมร่วมกันของวิญญาณดังนี้ ในเล่มที่ 9 บทที่ 3 บันทึกไว้ว่า

อาจารย์กล่าวว่า “การใช้หมวกลินินถูกต้องตามจารีต แต่เดี๋ยวนี้ใช้หมวกใหม่ดิบประหยัดกว่า เราทำตามคนทั่วไป” “การค้ำบั ฌ เบื้องล่างท้องพระโรงถูกต้องตามจารีต แต่เดี๋ยวนี้ หันไปค้ำบับนท้องพระโรงก่อน นี่เป็นการยโส แม้จะขัดกับคนทั่วไป เรายังค้ำบัเบื้องล่างท้องพระโรง” และในเล่มที่ 3 บทที่ 15 บันทึกไว้ว่า

เมื่ออาจารย์เข้าไปยังวิหารบรรพชนประจำเมือง อาจารย์ถามถึงเรื่องต่างๆ ทุกเรื่อง มีคนเปรยขึ้นว่า “ไหนว่าลูกหลานชาวเมืองโจว รอบรู้เรื่องหลื่อแต่เหตุใดเมื่อเข้าไปยังวิหารบรรพชนจึงถามทุกเรื่องเล่า” อาจารย์ได้ยินคำเปรยดังนั้น จึงกล่าวว่า “นี่แหละคือหลื่อ”

จากตัวบทที่ยกมาเราจะเห็นได้ว่าการปฏิบัติหฺลื่อที่แสดงให้เห็นรูปแบบคุณธรรมของขงจื้อได้สร้างพื้นที่ในการขัดเกลาศีลธรรมร่วมกันของคนในสังคม การค้ำบัเบื้องล่างท้องพระโรงของขงจื้อ (9:3:2) รวมถึงการถามถึงเรื่องต่างๆ ทุกเรื่องในวิหารบรรพชนประจำเมือง ซึ่งให้เห็นสถานะของการเป็นตัวแบบคุณธรรมของขงจื้อที่ตั้งคำถาม ตรวจสอบ รวมถึงเสนอทิศทางการปฏิบัติหฺลื่อที่

ถูกต้องแก่คนในชุมชนได้ในฐานะวิญญูชนขงจื้อได้สะท้อนภาพความละเอียดลออ และระมัดระวัง ในการปฏิบัติหฺลี่ต่างๆ ที่มีความเป็นไปได้มากกว่าขงจื้อน่าจะเป็นคนที่รู้หฺลี่ หรือชนบจารีตแห่ง อารยธรรมใจอย่างรอบด้านมากที่สุดคนหนึ่ง แต่ขงจื้อก็ยังถามเพื่อที่จะปฏิบัติหฺลี่ได้อย่างถูกต้อง สมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยมองว่าท่าทีดังกล่าวของขงจื้อถือเป็นการสร้างพื้นที่สำหรับการขัดเกลา คุณธรรมของคนในสังคมร่วมกัน การที่มีคนเปรียบว่าทำไมขงจื้อจึงถามถึงเรื่องต่างๆ ทุกเรื่องใน วิหารบรรพชนต่างๆ ที่เป็นลูกหลานชาวเมืองโจวและการที่ขงจื้อตอบว่า “นี่แหละคือหฺลี่” ได้แสดงให้เห็นว่าความถูกต้องในการปฏิบัติหฺลี่นั้นไม่ได้อยู่การสืบเชื้อสาย หรือการค้ำชูในบริบทแวดล้อม ตลอดจนความเชี่ยวชาญที่เคยมีในอดีต แต่ความถูกต้องของการปฏิบัติหฺลี่เกิดจากการตรวจสอบ การปฏิบัติหฺลี่ของตนเองทุกครั้งด้วยความถี่ถ้วน การใส่ใจในรายละเอียดรวมถึงการอ่อนน้อมถ่อม ตนต่อความรู้ของตนเองที่อาจมีข้อจำกัดหรือข้อบกพร่อง ดังนั้น การปฏิบัติหฺลี่จึงไม่ใช่เรื่องที่จะ ขึ้นอยู่กับว่าเรามีความรู้เรื่องหฺลี่แค่ไหนแต่เป็นเรื่องที่เราจะมีความรู้มากขึ้นเพื่อปฏิบัติหฺลี่ให้ถูกต้อง สมบูรณ์ได้มากขึ้นอย่างไรมากกว่า นอกจากนี้คำกล่าวที่ว่า “นี่แหละคือหฺลี่” ของขงจื้อยังเป็น คำกล่าวที่ใช้ให้เห็นถึงความยกย่องในการปฏิบัติหฺลี่ของคนในสังคมที่ขาดมิติของการไคร่ครวญ รวมถึงการสร้างกระบวนการตรวจสอบการปฏิบัติหฺลี่หรือชนบจารีตที่ตนเองกำลังปฏิบัติอยู่ซึ่งสิ่งนี้ ชี้ให้เห็นถึงการมองหฺลี่ในมิติใหม่ที่สร้างสรรค์ของวิญญูชนในฐานะตัวแบบทางคุณธรรมในสังคม กับบทบาทการสร้างพื้นที่ในการขัดเกลาคุณธรรมร่วมกัน นอกจากนี้สำหรับวิญญูชนผู้มีความ ปรารถนาในการแยกแยะหฺลี่และดนตรี (16:4) ดังในตัวของ **หลุนอิว** เล่มที่ 9 บทที่ 3 ที่เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการสวมหมวกซึ่งไม่เพียงแต่จะชี้ให้เห็นถึงพลวัตรและความเปลี่ยนแปลงของหฺลี่ แต่ยังชี้ให้เห็นว่าพลวัตรและการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นบนการตระหนักตัวของวิญญูชนดังในกรณีใน หมวกลินินจึงมีความถูกต้องตามจารีตแต่ปัจจุบันเปลี่ยนมาใช้หมวกไหมดิบเพื่อความประหยัด ขงจื้อเลือกที่จะใช้ตามคนทั่วไป หากการเลือกที่จะทำตามคนทั่วไปของขงจื้อ เกิดจากการเลือกที่ อยู่บนการแยกแยะไตร่ตรอง แล้วจัดวางน้ำหนักและความเหมาะสมก่อนจึงค่อยเป็นส่วนหนึ่งในการเปลี่ยนแปลงนั้น ผู้วิจัยมองว่าความสำคัญของหมวกสำหรับขงจื้ออาจจะไม่ได้อยู่ที่เนื้อผ้าเป็น ประเด็นหลักหากแต่อยู่ที่วิธีการสวมหมวก และการแสดงออกถึงความจริงจังในขณะที่สวมหมวก เพื่อเข้าร่วมพิธีกรรมต่างๆ เป็นประเด็นสำคัญ อีกกรณีหนึ่งที่ขงจื้อเลือกที่จะเลือกค้ำชู ญ เบื้อง ล่างท้องพระโรงตามจารีต แม้จะขัดกับคนทั่วไปก็ตามส่วนนี้ชี้ให้เห็นถึงการเลือกของขงจื้อที่วางอยู่ บนการตระหนักถึงวิถีแห่งจริยธรรมของตนเองแง่มุมนี้แสดงให้เห็นว่า ขงจื้อไม่เลือกความเห็นพ้อง ของสังคมแต่เลือกบนการพิจารณาว่าดำเนินตามครรลองแห่งมนุษยธรรมหรือไม่ การเลือกของ

ขงจื้อจึงเป็นการเลือกที่เปิดพื้นที่เพื่อให้คนได้ตั้งคำถามต่อรูปแบบหรือวิถีแห่งการปฏิบัติหฺลี่ของตนว่าสามารถนำไปสู่การสร้างวิถีชีวิตที่มีจริยธรรมเช่นเดียวกับวิญญูชนหรือไม่?

2) ประเมินพัฒนาการทางศีลธรรมของผู้คน

ขงจื้อกล่าวว่าเมื่ออยู่ต่อหน้าวิญญูชนมีข้อชวนผิดพลาดได้ง่าย(16:6) เราจะเห็นได้ว่า บทบาทที่สำคัญของตัวบทคุณธรรมของวิญญูชนคือ บทบาทในการประเมินพัฒนาการทางศีลธรรมของผู้คน เราจะเห็นได้ถึงการที่เหล่าศิษย์ถามขงจื้อ เช่นจื่อลู่ที่ถามถึงขงจื้อว่าหนกงมีมนุษยธรรมหรือไม่ (14:17) หรือจื่อกั๋งที่ถามขงจื้อว่ากั๋งจื๊งเป็นผู้มีมนุษยธรรมหรือไม่ (14:18) แง่มุมดังกล่าวแสดงให้เห็นบทบาทของวิญญูชนในการประเมินพัฒนาการทางศีลธรรมของผู้คนในสังคม ซึ่งขงจื้อได้แสดงให้เห็นถึงการประเมินคุณธรรมของบุคคล ดังกรณีที่หฺรูเปยอยากพบขงจื้อ แต่ขงจื้อปฏิเสธว่าป่วย เมื่อผู้ส่งสารออกพันประตู ขงจื้อหยิบพิณมาขับเพลง เพื่อให้เขาได้ยิน (17:20) เราจะเห็นได้ว่าการที่ขงจื้อปฏิเสธไม่ให้หฺรูเปยเข้าพบโดยอ้างว่าตัวเองป่วยแต่กลับหยิบพิณมาขับเพลงเพื่อให้ผู้ส่งสารของหฺรูเปยได้ยินแสดงให้เห็นว่าในความเป็นจริงแล้วขงจื้อจงใจไม่ให้หฺรูเปยเข้าพบและไม่ได้ป่วยจนไม่สามารถพบหฺรูเปยได้ เพราะสามารถลุกขึ้นมาขับเพลงพิณได้ความจงใจดังกล่าวของขงจื้อในฐานวิญญูชนคือความจงใจที่จะชี้ว่าหฺรูเปยนั้นน่าจะกำลังดำเนินอยู่นอกเส้นทางแห่งมนุษยธรรมก็เป็นได้ ขงจื้อจึงตัดสินใจเลือกที่จะไม่พบ แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือความจงใจของขงจื้อในการหยิบพิณมาขับเพื่อให้ผู้ส่งสารได้ยินซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบคุณธรรมวิญญูชนในการประเมินพัฒนาการทางศีลธรรมของหฺรูเปย กล่าวคือ หากคนตรีชี้ให้เห็นถึงสภาวะของความสมดุลกลมเกลียวของสังคม อีกทั้งกระตุ้นเร้าความรู้สึกในเชิงสุนทรีย์ภาพ ขงจื้ออาจกำลังขับพิณเพื่อให้คนส่งสารไปบอกกล่าวกับหฺรูเปยว่าหฺรูเปยอาจบกพร่องหรือไม่ดำเนินตามเส้นทางนี้ กล่าวคืออาจกำลังพาสังคมไปสู่ความสับสนวุ่นวายเป็นชีวิตที่ไม่สามารถก่อให้เกิดความรื่นรมย์หรือความสมดุลกลมกลืนร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้ และหากพิจารณาต่อไป การเล่นดนตรีของขงจื้อโดยการขับพิณเพื่อให้คนส่งสารได้ยิน ยังเป็นความตั้งใจของขงจื้อในเชิงสัญลักษณ์ที่จะกระตุ้นเร้าความรู้สึกในเชิงสุนทรีย์ภาพหรือการขัดเกลาอารมณ์ทางศีลธรรมให้กับหฺรูเปยเพื่อกล่อมเกลาให้หฺรูเปยกลับมาอยู่ภายใต้ครรลองแห่งมนุษยธรรมอีกครั้งหรือพิจารณาในอีกแง่หนึ่ง การไม่พบหฺรูเปยสำหรับขงจื้ออาจเป็นความพึงพอใจในรูปแบบหนึ่ง กล่าวคือเป็นความพึงพอใจที่เกิดจากการที่รู้ว่าหฺรูเปยนั้นคงไม่พอใจที่ไม่ได้พบตนเองและเป็นความพอใจซึ่งจะนำหฺรูเปยไปสู่การตั้งคำถามว่า เพราะเหตุใดตนเองจึงไม่ได้พบขงจื้อ ซึ่งอาจจะสามารถทำให้หฺรูเปยตั้งคำถามเกี่ยวกับวิถีคุณธรรมของตนเองได้ นอกจากนี้ในกรณีของหฺรูเปยแล้ว

ก็ยังมีกรณีอื่นๆอีกเช่นกรณีที่ ชาวจีนส่งนักดนตรีหญิงมารัฐหลู่ จี้หวนจื่อรับนักดนตรีหญิงไว้ สามวันผ่านไปไม่มีการออกจากราชการ ขงจื่อออกจากรัฐไป (18:4) การออกจากรัฐของขงจื่อดูสอดคล้องกับถ้อยคำที่ว่า “จบสิ้นแล้ว! เราไม่เคยพบผู้ที่รักคุณธรรมเท่าเทียมเท่ารักกามารมณ์!” (15.12) การออกจากรัฐของขงจื่อแสดงให้เห็นถึงบทบาทของการเป็นวิญญูชนในการประเมินพัฒนาการทางศีลธรรมของจี้หวนจื่อที่หลงไหลผลิตเพลินอยู่ในกามารมณ์มากกว่าจะดำเนินตามวิถีแห่งมนุษยธรรมของผู้ปกครอง สิ่งที่พึงสังเกตก็คือ ขงจื่อกล่าวว่า “ใครจะออกจากท่านได้โดยไม่ออกทางประตู เหตุใด จะไม่มีใครเดินตามวิธีนี้ (6:15) การออกตามประตูจึงเป็นบทเปรียบเทียบการแสวงหาคุณธรรมด้วยการเดินทางภาคใต้มรรคาแห่งมนุษยธรรม ซึ่งหากพิจารณาจากสายตาของขงจื่อประตูที่ถูกต้องของผู้ปกครองคือการออกจากราชการเพื่อยังประโยชน์ให้กับอาณาประชาราษฎร์ไม่ใช่การหลงมัวเมาในกามารมณ์เพราะหากผู้ปกครองขาดความจริงใจในการปกครองขงจื่อก็พร้อมที่จะออกจากประตู (ในความหมายตามตัวอักษร) ของรัฐจริงๆในที่นี้เราจะเห็นได้จาก ว่าการออกจากรัฐของขงจื่อในความหมายตามตัวอักษร (literal meaning) เป็นเครื่องแสดงให้ภาพกลับด้านของผู้ปกครองว่าไม่ออกตามประตูให้ความหมายเชิงเปรียบเทียบ (figurative meaning) ภาพที่กลับกันนี้ชี้ให้เห็นความตั้งใจของขงจื่อที่ประเมินพัฒนาการของจี้หวนจื่อ เพราะสำหรับขงจื่อการที่ขงจื่อ ดำเนินหรือสรรเสริญใครแสดงว่าขงจื่อได้ทดสอบคนคนนั้นมาแล้ว (15:24)

จากที่กล่าวมาทำให้เราเห็นว่าบทบาทที่สำคัญของวิญญูชนในการตัวแบบทางคุณธรรมคือนอกจากจะสร้างพื้นที่ในการขัดเกลาทางศีลธรรมให้กับผู้คนในสังคม ยังต้องทำการประเมินพัฒนาการทางศีลธรรมของคน เพื่อให้คนผู้นั้นเข้าใจระดับและสภาวะทางศีลธรรมของตนเองจนนำไปสู่การขัดเกลาทางศีลธรรมได้

3) สร้างรูปแบบ/แบบแผนในการปฏิบัติคุณธรรม

เป็นที่น่าสังเกตว่าความชื่นชมที่เรามีต่อความงดงามของวิญญูชนนั้นถือเป็นจุดเริ่มต้นและแรงบันดาลใจในการสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมให้ให้ใกล้เคียงกับวิญญูชน การเป็นตัวแบบของวิญญูชนจึงหมายถึงการเป็นตัวแบบของการเป็นพื้นที่แห่งการผสมผสานของมิติทางสุนทรียศาสตร์และมิติทางคุณธรรมได้อย่างเป็นกระบวนการเดียวกัน เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับการสร้างรูปแบบหรือแบบแผนในการปฏิบัติคุณธรรมเราจะเห็นถึงการเชื่อมโยงกันการเป็นตัวแบบ (model) กับการ

สร้างแผนที่⁴⁶ (mapping) กล่าวคือแผนที่ไม่ได้แสดงให้เห็นขอบข่ายหรือพื้นที่แต่เป็นการทำให้เราเข้าใจพื้นที่จริงๆ ส่วนการเป็นตัวแบบก็ไม่ใช่ว่าการจำลองสิ่งต่างๆแต่เป็นการทำให้สิ่งนั้นปรากฏขึ้นจริงๆเช่นเดียวกันกับวิญญูชนเปรียบเสมือนแผนที่ที่สามารถแสดงทิศทางและเป็นตัวแบบแห่งวิถีชีวิตที่มีจริยธรรมของชุมชนมีมนุษยธรรมอันงดงาม การเลียนแบบตัวแบบหรือแผนที่ทางคุณธรรม (ในกรณีนี้คือขงจื้อ) ใน**หลุนอี่ว**ได้ปรากฏอยู่ใน 2 ลักษณะ *ลักษณะแรก* คือการเลียนแบบโดยการทำตามหรือการทำให้เหมือน / ทำซ้ำโดยปราศจากการตระหนักหรือสร้างวิถีแห่งคุณธรรมในบริบทของตนเอง เช่นในกรณีของ “จื่อกั๊ง” ที่ดูอยากจะทำตามวิถีแห่งคุณธรรมของขงจื้อผู้เป็นอาจารย์ ในตัวบท**หลุนอี่ว**เราจึงเห็นภาพจื่อกั๊งที่ประเมินผู้คนในลักษณะที่ใกล้เคียงกับขงจื้อ หากแต่เป็นที่ที่ทราบกันดีว่าบทบาทของขงจื้อในฐานะเป็นอาจารย์ คือบทบาทของการตอบคำถามของเหล่าศิษย์ในการประเมินคุณธรรมของผู้คนเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ ซึ่งการที่ขงจื้อทำเช่นนั้นได้ย่อมหมายความว่าขงจื้อถูกยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีปัญญาและมีวิถีแห่งคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างให้กับเหล่าศิษย์หรือคนในสังคมได้ การประเมินผู้คนของขงจื้อจึงเป็นการประเมินเพื่อชี้ให้เห็นถึงมิติต่างๆ ของมนุษยธรรมโดยแสดงให้เห็นถึงการเรียนรู้มนุษยธรรมจากการพิจารณาข้อผิดพลาดจากคน (4:7) การพิจารณาข้อผิดพลาดของคนจึงเป็นเงื่อนไขอันสำคัญของการเข้าใจมนุษยธรรมเพื่อพัฒนาหรือยกระดับของการเข้าใจมนุษยธรรมให้มีความลึกซึ้งรอบด้านมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการประเมินผู้คนของขงจื้อจึงไม่น่าจะเป็นไปเพื่อการครอบครองหรือขบขันสถานะที่เหนือกว่าผู้อื่น หากแต่เป็นไปเพื่อการเรียนรู้และกลมกลืนการมีมนุษยธรรมของตนเองและผู้อื่น แต่เมื่อจื่อกั๊งผู้เป็นศิษย์ทำการประเมินผู้คนเช่นขงจื้อ ขงจื้อจึงกล่าวว่า “*ชื่อคงมีปัญญาเลิศแล้ว กระมัง ส่วนเราไม่มีเวลาว่างมากพอ*” (14:31) เราจะเห็นได้ว่าการกล่าวประโยคดังกล่าวของขงจื้อเป็นประโยคคำถามที่ไม่ได้ต้องการคำตอบแต่เป็นคำถามเพื่ออธิบายสิ่งที่ปรากฏโดยมีนัยเพื่อหาความจริงของสิ่งที่ปรากฏนั้น คำถามดังกล่าวของขงจื้อแสดงสิ่งที่สวนทางกันของการมีปัญญากับการใช้เวลาของจื่อกั๊งเพราะสำหรับผู้ที่มีปัญญาเป็นเลิศจะไม่ใช้เวลาเพื่อการประเมินผู้คนเพื่อแสดงสภาวะที่เหนือกว่าแต่จะใช้ไปเพื่อการเรียนรู้และบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน (ดังเช่นเหยียนหุย) ส่วนผู้ที่อาจมีปัญญาไม่มากพอมักจะเสียเวลาในการประเมินผู้คนมากกว่าจะใช้เวลาในการขัดเกลาตนเองเพื่อการเรียนรู้และบ่มเพาะคุณธรรม เราจะเห็นได้ว่าการกล่าวประโยคดังกล่าวของขงจื้อจะเป็นการเสียดสีอยู่ในที่ มองในแง่นี้เราจะเห็นได้ว่าจื่อกั๊งกำลังเลียนแบบตัวแบบทาง

⁴⁶ David Hall and Roger Ames *Thinking From the Han: Self , Truth and Transcendence in Chinese and Western Culture*. (Albany : State University of New York Press , 1998), p.147.

คุณธรรมคือของจืดเพื่อที่จะขั้บแน่นสภาพของผู้ทรงปัญญา ดังนั้นการเลียนแบบของจืดกั้ย่อมเป็น การเลียนแบบที่ปราศจากการเข้าใจและไม่สามารถสร้างความเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมของ ตนเองซึ่งหมายรวมไปถึงมีอาจดำเนินไปในหนทางการมีชีวิตทางจริยธรรมที่ลึกซึ่งรุ่มรวยได้ กล่าว อีกนัยหนึ่งคือ การแสดงแง่มุมการมีปัญญาของจืดกั้กลับกลายเป็นสิ่งที่ขัดขวางกระบวนการขัด เกลาหรือบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนของจืดกั้เอง (15:26) การเลียนแบบของจืดกั้ต่างจาก เหยียนหุย ซึ่งเป็นลักษณะที่สอง คือการเลียนแบบวิถีแห่งคุณธรรมเพื่อสร้างความเป็นองค์ประธาน ทางศีลธรรมของตนขึ้นมา เราจะเห็นท่าที่ดังกล่าวของขงจื๊อจากการที่ขงจื๊อสามารถประยุกต์ใช้วิถี แห่งคุณธรรมภายใต้ความเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมของตนเองในการสรรค์สร้างความรู้ใหม่ๆ กล่าวคือแม้จะชื่นชม โจวกง และชอบที่จะทบทวนความรู้เก่ามากเพียงใด แต่ขณะเดียวกันขงจื๊อก็ แสวงหาความรู้ใหม่ (2:11) อันได้ การใช้คุณธรรมเหริน เป็นบรรทัดฐานในการสร้างชุมชนใน อุดมคติของตนเอง เช่นเดียวกับกับ เหยียนหุยผู้ซึ่งไม่ปล่อยให้ความยากจนขาดแคลนมาทำลาย ความเข้มแข็งเบิกบานของตน (6:9) ซึ่งอาจนำไปสู่ข้อพิจารณาที่ว่าท่าที่ดังกล่าวสอดคล้องกับวิถี แห่งมนุษยธรรมเช่นเดียวกับขงจื๊อ ดังที่อาจารย์กล่าวว่า “กินข้าวหยาบและดื่มน้ำเปล่า งามแขนต่าง หมอนหนุนเป็นสุขอยู่ได้ ความมั่งคั่งและเกียรติยศ ที่ได้มาโดยไม่ชอบธรรมเป็นเหมือนเมฆที่เลื่อน ลอยไปมาสำหรับเรา (7:15) เราจะเห็นได้ว่าสิ่งที่เหยียนหุยเลียนแบบขงจื๊อคือวิถีแห่งคุณธรรมที่ สามารถสร้างความเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมของตนขึ้นมา โดยการเลือกและสร้างวิถีชีวิตที่ ดำเนินไปตามครรลองแห่งมนุษยธรรมอย่างเป็นสุขและเข้มแข็งเบิกบาน และใช้เวลาส่วนใหญ่ใน การบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนเพื่อเข้าสู่ความเป็นเลิศในการมีคุณธรรม ดังนั้นสิ่งที่เหยียนหุยให้ ความสำคัญจึงย่อมไม่ใช่การสนใจว่าผู้อื่นมีการขัดเกลาทงคุณธรรมมากหรือน้อยกว่าตน หากแต่ อยู่ที่การตระหนักชัดถึงความยากลำบากและหนทางอันยาวไกลแห่งการเรียนรู้และการบ่มเพาะ คุณธรรมแห่งตน ดังที่เหยียนหุยพนมมือใจอุทาน “ยิ่งแห่งนมองก็ยิ่งสูง ยิ่งเจาะก็ยิ่งแกร่ง เห็นว่าอยู่ เบื้องหน้า ในบัดดลก็กลายเป็นอยู่เบื้องหลัง”(9:10:1) หรือ “เมื่ออยากหยุดการศึกษาร่ำเรียนก็ทำ ไม่ได้ แม้เมื่อพยายามอย่างเต็มที่แล้ว ก็ยังมีบางอย่างอยู่เบื้องหน้า แม้อยากจะทำไปก็ไม่เห็น ทาง”(9:10:3) เมื่ออ่านตัวบท **หลุนอิว** เราจะพบว่าเราได้ยิน”เสียง”ของเหยียนหุยที่พูดในตัวบทไม่ มาก หากเปรียบเทียบกับจืดกั้ หรือจืดลู่ ซึ่งในตัวบทที่ยกมานี้คือ “เสียง”ของเหยียนหุยที่แสดงให้เห็นว่าการร่ำเรียน การบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนเป็นเรื่องที่เหยียนหุยตระหนักชัดในความสำคัญ ของความยากลำบากที่หลีกเลี่ยงไม่ได้และดูเหมือนจะเร่งรัดให้ตนเองต้องมีความพากเพียรอดทน อย่างไม่ย่อท้อในการวิถีชีวิตที่ดำเนินภายใต้ครรลองแห่งมนุษยธรรม ซึ่งสอดคล้องกับการที่ขงจื๊อ กล่าวชื่นชมเหยียนหุยว่า”น่าเสียดายเราเห็นเขาก้าวหน้าเสมอ เราไม่เคยเห็นเขาหยุดเลย”(9:20)

จากที่กล่าวมาจะเห็นถึงบทบาทของขงจื้อต่อจื่อกั๋งและเหยียนหุยได้ซึ่งแสดงให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของการเป็นวิญญูชนในการเป็นตัวแบบทางคุณธรรมโดยการสร้างรูปแบบหรือวิธีการปฏิบัติคุณธรรมเพื่อให้ผู้คนได้ตระหนักในการสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมของตนเองได้ซึ่งเหยียนหุยจะเข้าใจการเลียนแบบวิญญูชนหรือขงจื้อได้อย่างถูกต้องจนสามารถสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมรวมถึงพัฒนาการเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมของตนเองได้ ต่างจากจื่อกั๋งที่เลียนแบบขงจื้อโดยการทำซ้ำจนทำให้ตนเองถอยห่างจากการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนและการสร้างความเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมของตนเอง

4) วิเคราะห์บารมีทางคุณธรรม (moral charisma) ของวิญญูชน : ขงจื้อ

แมกซ์ เวบเบอร์ (Max Weber) เสนอว่าความหมายของบารมี (charisma) คือคุณสมบัติในเชิงบุคลิกภาพของปัจเจก-บุคคล ที่มีลักษณะพิเศษของ (extraordinary) ความพิเศษนี้อาจมาจากพลังที่อยู่เหนือโลกธรรมดาหรืออยู่นเหนือมนุษย์⁴⁷ จากคำอธิบายของเวบเบอร์ทำให้เราเห็นว่าคนที่มีบารมีนั้นมีคุณสมบัติบางอย่างที่อยู่ภายในซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้ได้เปล่งประกายออกไปสู่ภายนอกดังนั้นบารมีจึงเป็นแรงดึงดูดที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติให้คนจะรู้สึกหรือสัมผัสได้ต่อความยิ่งใหญ่ของคนผู้นี้ ตัวอย่างที่น่าสนใจคือ การเทียบเคียงระหว่างขงจื้อและคานทึ่ จึงพบว่าทั้งขงจื้อและคานทึ่นั้นได้มีสุนทรียศาสตร์แห่งคุณธรรม (an aesthetic of virtue) จึงมีพื้นฐานมาจากความงามทางศีลธรรมที่อยู่ภายในจึงเหมาะที่จะเป็นตัวแบบสำหรับการปฏิบัติคุณธรรม⁴⁸ เราจะเห็นได้ว่ามีความเชื่อมโยงของบารมีทางคุณธรรมที่แสดงผ่านความงามของวิถีแห่งคุณธรรมจนก่อให้เกิดพลังดึงดูดแก่คนทั่วไป ได้สร้างอำนาจ (authority) ให้กับบุคคลดังกล่าว ในการเป็นผู้นำของสังคมไม่ว่าจะเป็นในช่วงเวลาของการที่บ้านเมือง มีความสับสนวุ่นวาย หรือในในสถานะที่สงบหรือสมดุล เหตุเพราะอำนาจนี้เป็นการส่งอิทธิพลที่ไม่ใช่ที่การขวนเขี้ยวหรือการใช้กำลังบังคับ

เมื่อเรากลับมาพิจารณาตัวบท **หลุนอิว** เราจะเห็นถึง การกล่าวถึงขงจื้อโดยศิษย์คนสำคัญคือ จื่อกั๋งตั้งในตัวบท **หลุนอิว** เล่มที่ 19 บทที่ 24 บันทึกไว้ว่า

สุซุนอู๋ ให้ร้ายจ้งหนี จื่อกั๋งกล่าวว่า “อย่าทำเช่นนั้นเลย! จ้งหนีไม่อาจให้ร้ายได้ ปัญญาของคนอื่นเป็นเพียงเนินเขาที่ยังอาจก้าวข้ามได้จ้งหนีเป็นดวงอาทิตย์ ไม่อาจก้าวข้ามได้ คนอาจปรารถนาตัดสินใจให้เด็ดขาด แต่จะทำให้ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์บาดเจ็บได้อย่างไร...

⁴⁷ Carlton-Ford L. Steven, “Charisma, Ritual, Collective Effervescence, and self-Esteem”, *The Sociological Quarterly* 33, 3(Autumn, 1992):366.

⁴⁸ Nicholas F Gier, “Confucius, Gandhi and the Aesthetics of virtue”, *Asian Philosophy* 11, 1(2001):42.

ในบรรดาเหล่าศิษย์ของขงจื้อเป็นที่ทราบกันดีกว่า จื่อกั๋งคือผู้ที่มีความสามารถในการใช้ภาษาเป็นเลิศ (11:2) เช่นเดียวกับไฉ่หวอ ดังนั้นการชื่นชมของจื่อกั๋งจึงเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่ทำให้เห็นภาพของบารมีทางคุณธรรมของขงจื้อซึ่งจื่อกั๋งกล่าวถึงบารมีทางคุณธรรมของขงจื้อด้วยการใช้อุปลักษณ์ (metaphor) ซึ่งอุปลักษณ์นี้ถือเป็นภาษาในเชิงวรรณศิลป์ ซึ่งภาษาในเชิงวรรณศิลป์นี้ไม่ได้มีหน้าที่ในเชิงบรรยายแต่เพื่อที่จะแสดงถึงความจริงในเชิงอุปลักษณ์ที่สามารถแสดงให้เห็นถึงบารมีทางคุณธรรมของขงจื้อผู้เป็นอาจารย์ได้

ไอ เอ ริชาร์ด (I.A. Richard) เสนอว่า อุปลักษณ์นั้นมียุทธศาสตร์ประกอบของสองประการคือ (1) สิ่งที่น่ามาเปรียบหรือแบบเปรียบ (vehicle) หมายถึง สิ่งที่ใช้ให้เห็นความคิดนั้น (2) สิ่งที่ถูกเปรียบ (tenor) หมายถึง ความคิดที่ต้องการนำเสนอโดย ริชาร์ดได้เสนอแนวคิดเรื่องอุปลักษณ์นี้จากรากศัพท์ที่มาจากภาษากรีก คือ metapherein ที่แปลว่า to carry over, to transfer⁴⁹ การที่จื่อกั๋งกล่าวถึงขงจื้อว่าเป็นดวงอาทิตย์ เป็นดวงจันทร์ซึ่งเป็นสิ่งที่น่ามาเปรียบ (vehicle) คือดวงอาทิตย์ พระจันทร์ ส่วนสิ่งที่ถูกเปรียบ (tenor) สำหรับพระอาทิตย์คือ แสงสว่าง ความอบอุ่น การเริ่มต้น ความหวัง ในทางกลับกัน tenor สำหรับดวงจันทร์คือความมืดมิด ความเย็น การสิ้นสุด ซึ่งฐานะที่แตกต่างนี้ ชี้ให้เห็นถึงคุณลักษณะหนึ่งของคนที่มีบารมีคือ ความลึกลับ (mystery) และมีแรงดึงดูดแบบแม่เหล็ก (magnetism) ซึ่งแสดงออกผ่านสิ่งที่ดูเหมือนจะขัดแย้งกัน แต่อยู่ในคนคนเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นความสามารถของวิญญูชนที่สามารถ "จัดการ" หรือ "เล่น" กับบทบาทการกระทำของตนเอง เช่น อาจารย์อ่อนโยนแต่เข้มงวด น่าเกรงขามแต่ไม่ดุร้าย มีความอ่อนน้อมแต่วางตัวสบายๆ (7:37) หรือวิญญูชนมีสามภพที่แปรเปลี่ยน เมื่อห่างดูน่าเกรงขามเมื่อเข้าใกล้อบอุ่น เมื่อฟังวาจาเด็ดขาด (19:9) วิญญูชนเมตตาแต่ไม่ฟุ่มเฟือย ทำงานหนักแต่ไม่บ่น ต้องการไม่ละโมภ ภาคภูมิใจแต่ไม่โอ้อวด น่าเกรงขามแต่ไม่ดุร้าย (20:2:1) ที่เป็นเช่นนี้เพราะมนุษยธรรมของขงจื้อเป็นพลังที่ทำหน้าที่ในการกำกับคุณธรรม และด้วยพลังแห่งมนุษยธรรมขงจื้อจึงเป็นบุคคลที่มีอาจก้าวข้ามได้หรือมีอาจทำให้บาดเจ็บได้ ซึ่งเผยให้เห็นถึงบารมีทางคุณธรรมที่มีแรงดึงดูดท่ามกลางคุณลักษณะบางอย่างที่ดูเหมือนจะแตกต่างแต่ก็กลมกลืนในภาพรวม นอกจากนี้หากพิจารณาอุปลักษณ์ดวงอาทิตย์ของจื่อกั๋งในการเทียบเคียงกับชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นเป้าหมายของขงจื้อในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม อุปลักษณ์ดวงอาทิตย์จึงเป็นภาพแห่งความหวัง จุดเริ่มต้นสังคมที่สมดุกลมกลืนด้วยบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม ซึ่งแตกต่างกับอุปลักษณ์ ดวงจันทร์ซึ่งแสดงถึงความมืดมิดและจุดสิ้นสุด อันแสดงให้เห็นสภาพสังคมในยุคขงจื้อ

⁴⁹ Stephen R. Bokenkamp. "Chinese metaphor again: Reading and understanding- Imagery in the Chinese Poetic Tradition", *Journal Of The American Oriental Society* 109, 2(April, 1989):212.

ที่เต็มไปด้วยความสับสนวุ่นวายการก้าวสู่ห้วงเวลาแห่งความเสื่อมสลาย การที่ขงจื้อเป็นทั้ง
ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์จึงย่อมหมายความว่าสิ่งที่ขงจื้อสามารถแสดงให้เห็นถึงความโกลาหลแตก
ซ่านของสังคมในยุคชุนชิวที่เป็นความมืดมิดบนความหวังและความเป็นไปได้ของการสร้างชุมชนมี
มนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนที่สามารถสร้างความสัมพันธ์ที่อบอุ่นราบรื่นให้กับสมาชิกในชุมชนได้

นอกจากนี้หากเราพิจารณาอุปลักษณะของจื่อกั๋งต่อไปในตัวบท **หลุนอี่ว** เล่มที่ 19:23
บันทึกไว้ว่า

19:23:1 สู้ซุนอู่กล่าวกับเหล่าเสนาในท้องพระโรงว่า **จื่อกั๋งทรงปัญญากว่าจิ้งหนี**

19:23:2 จื่อผู้จิ้งปั่ว นำความไปบอกจื่อกั๋ง จื่อกั๋งกล่าวว่า **“ถ้าจะเปรียบกับกำแพงที่ล้อม
บ้าน กำแพงของเราสูงเพียงไหล่ คนสามารถแลเห็นของน่าชมในห้องหับบ้านเรือน”**

19:23:3 **กำแพงของอาจารย์สูงตระหง่าน คนที่หาประตูเข้าไม่พบ ไม่อาจเห็นความงาม
ของวิหารบรรพชน หรือความพร้งพร้อมของเหล่าบริวารได้”**

จากการที่จื่อกั๋งกล่าวอุปมาอุปไมยความยิ่งใหญ่ของขงจื่อว่า **กำแพงของอาจารย์สูง
ตระหง่านคนที่หาประตูเข้าไม่พบ ไม่อาจเห็นความงามของวิหารบรรพชน หรือความพร้งพร้อมของ
เหล่าบริวารได้”** แสดงให้เห็นว่าโดยธรรมชาติแล้วกำแพงชี้ให้เห็นถึงขอบเขตพรมแดน หรือเส้นแบ่ง
ที่แยกพื้นที่ในขณะเดียวกันก็เชื่อมพื้นที่เช่นเดียวกัน การที่จื่อกั๋งเปรียบว่ากำแพงของขงจื่อสูง
ตระหง่าน ขณะที่กำแพงของตนสูงเพียงไหล่ ชี้ให้เห็นว่าระดับของมนุษยธรรมของตนไม่อาจ
เปรียบเทียบกับขงจื่อได้ การที่เห็นของน่าชมในห้องหับบ้านเรือนก็เปรียบได้กับ การที่บางคนอาจ
เห็นว่าตนเองอาจมีคุณธรรมหรือความสามารถบางด้าน เช่น การขัดเกลาตนเอง หรือการมีความ
เป็นเลิศทางวรรณศิลป์ซึ่งเป็นของที่เห็นหรือสังเกตได้ไม่ยากซึ่งคุณธรรมดังกล่าวอาจทำให้ตน
แตกต่างจากผู้อื่นอยู่บ้างแต่สำหรับกำแพงของขงจื่อในฐานะวิญญูชนผู้มีพันธกิจในการสร้างชุมชน
มีมนุษยธรรมความสำคัญระดับของมนุษยธรรมย่อมสูงส่งเฉกเช่นเดียวกับกำแพงที่สูงตระหง่านที่
ทำหน้าที่แบ่งพรมแดนของชุมชนที่มีแต่ความสับสนวุ่นวายในสมัยนั้นกับชุมชนในอุดมคติที่มี
คุณธรรมเหรินเป็นบรรทัดฐาน ความสูงตระหง่านของกำแพงของขงจื่อคืออุปลักษณะที่ชี้ให้เห็นถึง
บารมีทางคุณธรรมของขงจื่อที่มีความยิ่งใหญ่ ยืนหยัด มั่นคงในวิถีแห่งมนุษยธรรมท่ามกลาง
สังคมที่ล่มสลาย นอกจากนั้นคำกล่าวที่ว่า **กำแพงของขงจื่อที่สูงตระหง่านคนที่หาประตูเข้าไม่พบ
ไม่อาจเห็นความงามของวิหารบรรพชนอาจเปรียบได้กับความมั่งคั่งยิ่งใหญ่ของขงจื่อแห่ง
อารยธรรมใจซึ่งขงจื่อยึดเป็นต้นแบบในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม หรือความพร้งพร้อมของ**

เหล่าบริวารซึ่งอาจเปรียบได้กับคุณธรรมต่างๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับการมีมนุษยธรรม เช่น ให้เกียรติใจ กว้าง จริใจ มุ่งมั่น เมตตา (17:6) ความไม่วิตกกังวล การมีปัญญาที่ไม่สับสนมีความกล้าที่ไม่กลัว (14:30) ซึ่งคุณธรรมเหล่านี้สนับสนุนและส่งเสริมวิถีแห่งมนุษยธรรมให้บริบูรณ์ยิ่งขึ้น การจะหา ประตุของ ขงจื๊อให้พบเพื่อที่จะเข้าไปในกำแพงของขงจื๊อจึงขึ้นอยู่กับระดับของมนุษยธรรมของผู้ นั้น กล่าวคือ หากผู้นั้นมีมนุษยธรรมกำแพงอันสูงตระหง่านของขงจื๊อจะสามารถทำหน้าที่เป็น ประตุที่สามารถพาผู้นั้นให้เชื่อมต่อกับชุมชนมีมนุษยธรรม แต่หากคนผู้นั้นไม่พบประตุหรือมี มนุษยธรรมไม่พอยอมไม่อาจเห็นถึงความงดงามของชุมชนมีมนุษยธรรมได้ มองในแง่นี้ มนุษยธรรมหรือคุณธรรมเหรินจึงเป็นแหล่งของบารมีทางคุณธรรมของขงจื๊อใช้เป็นพลังใน การสร้างดีดูผู้คนเพื่อพาผู้คนเข้าสู่ประตูแห่งชุมชนมีมนุษยธรรม นอกจากนั้นหากเราวิเคราะห์ คำพูดของจื๊อซึ่งกล่าวว่า *ความไม่อาจทัดเทียมของอาจารย์ เปรียบได้กับฟ้าที่ไม่อาจใช้บันได้* (19:25:3) การเปรียบขงจื๊อกับฟ้าและเปรียบขงจื๊อว่า เป็นดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์นั้นมีนัยยะที่ สำคัญกล่าวคือท้องฟ้าเป็นพื้นที่ดวงอาทิตย์และดวงจันทร์จะปรากฏตัว หากปราศจากท้องฟ้าแล้ว ดวงอาทิตย์-ดวงจันทร์ถึงแม้จะดำรงอยู่ก็ไม่สามารถปรากฏตัว พร้อมแสดงตัวตนของตนเองได้ เช่นเดียวกันท้องฟ้าที่แม้จะมีคุณลักษณะของความกว้างใหญ่ไพศาลเอนกอนันต์ แต่ก็มีขีดจำกัด คือ ก็ไม่สามารถบ่งบอกคุณลักษณะลักษณะบางอย่างของตนเองเช่น ความเป็นกลางวัน-กลางคืน ได้หากไม่ผ่านการปรากฏของดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ เราจะเห็นว่าหากเปรียบขงจื๊อในฐานะผู้มีพลัง แห่งมนุษยธรรมซึ่งเกิดจากการตามมรรควิธีแห่ง *เทียน* 天 หรือใช้ *เทียน* แบบอย่าง ดังที่ขงจื๊อกล่าว ว่า *เทียน* ให้กำเนิดคุณธรรมกับตน (7:22) ดังนั้นคนจึงมีแนวโน้มจะคล้อยตามผู้ที่ยึดตามวิถีแห่ง ความถูกต้องหรือ *เทียน* เป็นแบบอย่าง⁵⁰ เราจะเห็นได้ว่านอกจากขงจื๊อจะยึดถือ “*เทียน*” 天 เป็น แบบอย่างทางคุณธรรมแล้วขงจื๊อยังทำให้วิถีแห่ง *เทียน* ปรากฏขึ้นจริง (actualized) โดยผ่านวิถี แห่งมนุษยธรรมของตนเอง การเป็นท้องฟ้าของขงจื๊อที่ไม่อาจใช้บันได้ป็นขึ้นไปได้ชี้ให้เห็นว่าวิถี แห่งมนุษยธรรมของขงจื๊อนั้นอยู่ในครรลองของมรรควิธีแห่ง *เทียน* ดังนั้นบารมีทางคุณธรรมของ ขงจื๊อจึงอาจเปรียบได้กับฟ้าที่สามารถแสดงให้เห็นวิถีแห่ง *เทียน* ผ่านการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ของตนเองได้ กล่าวอีกนัยหนึ่งหากปราศจากการพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมแม้วิถีแห่ง *เทียน* จะดำรงอยู่แต่ก็อาจไม่สามารถปรากฏได้ บารมีทางคุณธรรมของขงจื๊อจึงเป็นการแสดงให้เห็นวิถีแห่ง *เทียน* ซึ่งดำเนินไปในครรลองเดียวกับวิถีแห่งมนุษยธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ เราจะเห็น

⁵⁰ โปรดดูแนวคิดที่มองวิถีจักรวาลหรือธรรมชาติกับศีลธรรมเป็นกระบวนการเดียวกัน โดยวิถีจริยธรรมมีที่มาจากวิถีธรรมชาติ ใน ศริยญา อรุณขจรศักดิ์, “จักรวาลวิทยาและจริยศาสตร์ในปรัชญาสำนักขงจื๊อ”(วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต สาขาปรัชญา คณะอักษร ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550).

ได้ว่าบารมีทางคุณธรรมของขงจื้อที่ดำเนินไปภายใต้มรรคาแห่งมนุษยธรรมโดยใช้เทียนเป็นแบบอย่างทางคุณธรรมทำให้ขงจื้อเห็นถึงความมั่งคั่งงามของมนุษยธรรมเพื่อใช้ในการเป็นบรรทัดฐานในการบรรลุพันธกิจทางศีลธรรมที่เทียนได้มอบให้ได้

บทที่ 4 วิญญูชนกับการปกครอง

ในบทนี้ผู้วิจัยจะชี้ให้เห็นบทบาทของวิญญูชนในการเป็นผู้ปกครองของชุมชนมีมนุษยธรรม ตลอดจนอธิบายวิถีแห่งการปกครอง และลักษณะของชุมชนมีมนุษยธรรมเพื่อฉายภาพชุมชนในอุดมคติในปรัชญาขงจื๊อว่าเป็นชุมชนที่สามารถสร้างชีวิตทางจริยธรรมให้กับสมาชิกในชุมชน ผู้วิจัยเสนอว่าการที่สมาชิกในชุมชนอยู่ในบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมนอกจากจะสามารถสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกับผู้อื่นได้แล้ว มนุษยธรรมยังสามารถสร้าง“อัตลักษณ์ทางคุณธรรม” (moral identity) ให้แก่สมาชิกในชุมชน อัตลักษณ์ทางคุณธรรมนี้สามารถสร้างกระบวนการและขอบเขตแห่งการพัฒนาคุณธรรมตลอดจนนำไปสู่กระบวนการสร้างความกลมเกลียวให้เกิดขึ้นในชุมชนได้

ในบทนี้ผู้วิจัยจะแบ่งการอธิบายเกี่ยวกับวิถีแห่งการปกครองของวิญญูชนในชุมชนมีมนุษยธรรมออกเป็นสามส่วน 1. การปกครองโดยใช้พลังทางคุณธรรมของผู้ปกครองหรือ เต๋อ 德 2. ความสำคัญของการแก้ไขนามให้ถูกต้อง เจิ้งหมิง 正名 3. การแก้ไขความตึงเครียด (tension) และสนับสนุนความกลมเกลียว เหวอ 和 ในชุมชนมีมนุษยธรรม

4.1 พลังทางคุณธรรมของผู้ปกครอง เต๋อ 德

หากเราพิจารณาคำกล่าวของขงจื๊อที่ว่า “ชุมชนมีมนุษยธรรมนั้นงดงามแต่เลือกไม่อยู่กับชุมชนมีมนุษยธรรมจะมีปัญญาได้อย่างไร” (4:1) เราจะเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์ (ethics) และการเมือง (politics) กล่าวคือความงดงามของมนุษยธรรมชี้ให้เห็นถึงมิติทางจริยศาสตร์ ส่วนการเลือกอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมชี้ให้เห็นถึงมิติการเมือง กล่าวคือจริยศาสตร์จะตอบคำถามที่ว่า “คนเราควรจะดำเนินชีวิตอย่างไร?” (How should one live?) ส่วนการเมืองจะตอบคำถามที่ว่า “เราควรดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกันอย่างไร?”¹ (How should we live together?) จะเห็นได้ว่าแม้คำถามจะแตกต่างกันแต่คำตอบแสดงถึงความสัมพันธ์ของปัจเจกบุคคลและชุมชนทางการเมืองที่สะท้อนว่าชีวิตที่มีจริยธรรมสามารถให้ความพึงพอใจในส่วนบุคคล (personal fulfillment) ในขณะเดียวกันวิถีชีวิตดังกล่าวก็เชื่อให้เกิดความสมดุลกลมกลืนในการอยู่ร่วมกันได้ การเลือกที่จะอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมจึงเป็นการเลือกแห่งการมีปัญญาเพราะแสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองจะทำให้ปัจเจกบุคคลเห็นทิศทางแห่งการดำเนินชีวิตที่มีจริยธรรมของตนได้ ในทางกลับกันการที่ปัจเจก

¹Sor-hoon Tan, *Confucian democracy: a Deweyan reconstruction* (New York:State University of New York,2004), p.113.

บุคคลบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนจนเติบโตงอกงามทางจริยธรรมก็สามารถทำให้ปัจเจกบุคคลมีส่วนร่วมในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น การพิจารณาความสำคัญของชุมชนมีมนุษยธรรมผ่านความสัมพันธ์ระหว่าง จริยศาสตร์และการเมืองได้แสดงให้เห็นว่ามนุษยธรรมหรือเหริน 仁 เป็นมโนทัศน์ทางสังคม (social concept) กล่าวคือการเป็นมโนทัศน์ทางสังคมของเหรินคือการที่ซึ่งพิจารณามนุษยธรรมในฐานะบรรทัดฐาน (normative) แห่งชุมชนมีมนุษยธรรมอันแสดงให้เห็นว่าขงจื้อสถาปนาชุมชนทางการเมืองจากข้อพิจารณาในเชิงคุณค่าที่แสดงนัยอันสำคัญทางจริยศาสตร์ เราจะเห็นได้ว่าบรรทัดฐานมนุษยธรรมปรากฏอยู่ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม เช่น การที่ผู้ปกครอง อยู่ในตำแหน่งสูงแต่จิตใจไม่กว้างขวาง...(3:26) หรือชนเผ่าอารยชนที่มีผู้ปกครองไม่เหมือนกับดินแดนอารยะของเรา (3:5) การวิพากษ์ด้วยมนุษยธรรมของขงจื้อคือการตั้งคำถามต่อการขาดความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์และการเมืองในสังคมขงจื้อ การขาดบรรทัดฐานคือการขาดแนวทางในการดำเนินชีวิตทางจริยธรรมร่วมกัน การวิพากษ์สังคมของขงจื้อเป็นการเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงทางสังคมโดยใช้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมสร้างชุมชนทางการเมืองใหม่ขึ้นเพื่อเสนอหรือแนะแนวทางในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ดังจะเห็นได้จากการที่ขงจื้อเสนอให้มีผู้ปกครองที่รักมนุษยธรรมและรักจารีต (14:44) เป็นผู้นำชุมชน กล่าวคือเป็นผู้นำที่มีการบ่มเพาะตนเองให้เป็นที่เคารพเพื่อสันติสุขของปวงประชา (14:45) เป็นการชี้ให้เห็นแนวคิดเรื่อง การมาก่อนของประชากรราษฎร์ (primacy of people) โดยผู้ปกครองจะให้ความสำคัญต่อประโยชน์ของประชากรราษฎร์หรือสมาชิกชุมชนทางการเมืองเป็นสำคัญ อันแสดงให้เห็นว่าชุมชนมีมนุษยธรรมสามารถเป็นชุมชนที่ฟื้นคืน “ความสัมพันธ์ระหว่างจริยศาสตร์และการเมือง” รวมถึง “ความสัมพันธ์ระหว่างประวัติศาสตร์ บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม อัตลักษณ์ทางคุณธรรม” ได้ กล่าวคือชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นชุมชนที่ใช้ขนบจารีตแห่งอารยธรรมใจในการสถาปนาคุณลักษณะของความเป็นชุมชนของตนเองขึ้นมา การสถาปนาตนเองของชุมชนมีมนุษยธรรมที่วางอยู่บนการสถาปนาหฺลี่แห่งอารยธรรมใจชี้ให้เห็นถึงความกลมกลืน (harmony) และการทำให้เกิดความกลมกลืน (harmonization) กล่าวคือความงดงามของชุมชนมีมนุษยธรรมคือภาพของปัจเจกบุคคลภายใต้ อัตลักษณ์ทางคุณธรรมเดียวกันที่สามารถสร้างสรรค์ตนเองไปพร้อมๆ กับการร่วมสร้างสรรค์ชุมชนมีมนุษยธรรม หฺลี่หรือขนบจารีตแห่งอารยธรรมใจก็ทำหน้าที่ก่อให้เกิดความกลมกลืนโดยการสร้างสภาวะการณ์และกำหนดทิศทางให้ปัจเจกบุคคลสามารถเข้าสู่บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมปัจเจกบุคคลจึงสามารถจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในสังคมได้ ชุมชนมีมนุษยธรรมจึงเป็นชุมชนที่สามารถเปลี่ยนแปลง (transform) ประวัติศาสตร์ให้มีความสืบเนื่องกับขนบจารีตแห่ง

อารยธรรมใจอันเป็นชนบจาริตที่แสดงความรุ่งเรือง สง่างามของชีวิตทางที่มีคุณธรรมของผู้คนในสังคมได้

เมื่อพิจารณาต่อไป เราจะเห็นการปกครองโดยใช้พลังคุณธรรมของผู้ปกครอง *เต๋อ 德* ในชุมชนมีมนุษยธรรมจากการที่ขงจื๊อกล่าวว่า “ถ้านำประชากรราษฎรโดยใช้กลไกรัฐ สร้างระเบียบโดยใช้บทลงโทษ ประชากรราษฎรจะทำตาม แต่จะไร้ความละอาย ถ้านำประชากรราษฎรด้วยคุณธรรม สร้างระเบียบด้วยหลั ประชากรราษฎรจะมีความละอายแล้วจะยังอยู่ในกรอบอีกด้วย” (2:3) ซึ่งในส่วนนี้ผู้วิจัยจะแบ่งการอธิบายพลังแห่งคุณธรรมของผู้ปกครองเป็น 3 ประเด็นคือ

1) ความสำคัญและความหมายของพลังแห่งคุณธรรมของผู้ปกครอง *เต๋อ 德*

ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์เสนอว่าคุณูปการที่สำคัญของขงจื๊อที่เชื่อมโยง *เหริน* เข้ากับ *หลี่* แล้ว ขงจื๊อยังได้เชื่อมโยงกับ *เต๋อ 德* กับ *เหริน* เข้าไว้ด้วยกันอันส่งผลให้การพัฒนาคุณธรรมมาจากการพัฒนาจริยธรรมภายใน การเป็นวิญญูชนจึงไม่จำเป็นต้องมีเชื้อสายราชวงศ์แต่เป็นใครก็ตามที่มีการพัฒนาคุณธรรมภายในอย่างถึงพร้อม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าขงจื๊อพัฒนาแนวคิดเรื่อง *เต๋อ* ที่มาจากการพัฒนาจริยธรรมภายในของมนุษย์ให้เป็นรูปธรรมชัดเจนขึ้นด้วยมโนทัศน์ *เหริน*² โรเจอร์ เอ็มส์ เสนอว่าเราสามารถเข้าใจ *เต๋อ* ได้ในสามความหมาย ในความหมายแรกคือ *เต๋อ* แสดงให้เห็นถึงประโยชน์ (beneficence) ที่ผู้ปกครองให้แก่ประชากรราษฎรและเป็นทั้งความโอนอ่อน (deference) และความรู้สึกขอบคุณ (gratitude) ของประชาชนที่ตอบสนองต่อผู้ปกครองที่ทรงคุณธรรม ส่วนในความหมายที่สอง *เต๋อ* คือแนวโน้มหรือลักษณะ (disposition) ของการเป็นผู้มอบประโยชน์ (benefactor) และผู้รับผลประโยชน์ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ในชุมชนทางการเมืองที่ปราศจากการใช้กำลัง และในส่วนความหมายสุดท้ายคือ *เต๋อ* คือคุณลักษณะหรือจริยธรรมของชุมชนทางการเมือง³ (De is the character or ethos of the polity.) ส่วน ดีซีเลา เห็นว่าผู้ปกครองในฐานะตัวแบบทางคุณธรรมนั้นส่งอิทธิพลต่อผู้คนถึงแม้ว่าจะไม่สามารถมองเห็นได้ (imperceptible) แต่ก็ไม่สามารถขึ้นต้านได้⁴ (irresistible) จะเห็นได้ว่าความหมายของ *เต๋อ* คือพลังทางคุณธรรมที่เกิดจากการบ่มเพาะคุณธรรมภายในตนของผู้ปกครอง พลังทางคุณธรรมดังกล่าวจึงเผยออกมาภายนอกผ่านรูปแบบและวิถีแห่งการปกครองที่ทรงคุณธรรม จึงสามารถดึงและสร้างพลังทางคุณธรรมจากผู้อื่นได้ *เต๋อ* จึงเป็นแนวคิดที่สำคัญในการสร้างชุมชนที่มี

² ศรัญญา อรุณขจรศักดิ์, “จักรวาลวิทยาและจริยศาสตร์ในปรัชญาสำนักขงจื๊อ” (วิทยานิพนธ์ดุสิตบัณฑิต สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550), หน้า 70-71.

³ Roger Ames, “Confucian Role Ethics and Moral Imagination”, (Unpublished Manuscript):28.

⁴ D.C.Lau, *Confucius: The Analects* (New York: Penguin Books, 1979), p.35.

มนุษย์ธรรมดาได้ จะเห็นได้ว่าพลังทางคุณธรรมของผู้ปกครองหรือเต๋อสอดคล้องกับ แนวคิดเรื่อง การปกครองโดยไม่ปกครอง อุหฺเว่ย 無為 ความหมายของอุหฺเว่ยมีหลายประการดังนี้ (1) ไม่ทำ ในสิ่งที่ขัดแย้งหรือต่อต้านกับธรรมชาติ (2) ควรควบคุมการกระทำให้เป็นไปตามธรรมชาติ (3) ไม่ควรทำในสิ่งๆที่ไปไกลกว่าข้อจำกัดทางธรรมชาติ (natural limitation) (4) กระทำโดยวิถีที่เป็นไปตามธรรมชาติ คือพยายามน้อยที่สุด (effortless) หรือเป็นไปเอง (spontaneously) (5) กระทำโดยปราศจากการแสดงออกที่แสร้ง (pretentious acting) (6) หลีกเลียงการทำให้สิ่งต่างๆเพื่อให้ได้รับ บางสิ่ง (7) หลีกเลียงการกระทำต่างๆที่วางอยู่บนคุณค่าของสังคม หรือ ความปรารถนา เช่น สถานภาพ ชื่อเสียง หรือฐานันดรศักดิ์⁵ เมื่อเราอ่านตัวบท **หลุนอี่ว** เราจะเห็นถึงแนวคิด อุหฺเว่ย ดังที่ อาจารย์กล่าวว่า “ผู้ปกครองโดยคุณธรรมอาจเปรียบได้กับดาวเหนือซึ่งอยู่กับที่ และหมู่ดาวทั้งปวง ต่างมาอบน้อม” (2:1) “...คุณธรรมของวิญญูชนเป็นเสมือนลม คุณธรรมของเสี่ยวเหรินเสมือน ยอดหญ้า สายลมอยู่บนยอดหญ้า ยอดหญ้าย่อมลู่ตามลม” (12:19) ผู้วิจัยคิดว่าความหมายของ อุหฺเว่ยที่ขงจื้อกล่าวถึงน่าจะเป็นความหมายที่ (4) กล่าวคือผู้ปกครองทำการปกครองอย่างเป็นไปเองและไม่ต้องพยายามที่จะทำการปกครองโดยใช้กฎหมายหรือการใช้บทลงโทษกฎหมายเป็นหลัก ขงจื้อเชื่อว่ากฎหมายและ หลี่สามารถทำงานร่วมกันในการสร้างความเห็นร่วมทางสังคม (social consensus) การสถาปนาและการดำรงระเบียบต่างๆทางสังคมไว้⁶ การที่ขงจื้อให้น้ำหนักกับการนำพระราชกฤษฎีกาด้วยคุณธรรมของผู้ปกครองและสร้างระเบียบด้วยหลี่เพราะขงจื้อเห็นถึงความสำคัญของการสร้างสรรค์ (creativity) มากกว่าอำนาจในทางกฎหมาย กล่าวคือ อำนาจชี้ให้เห็นถึงการครอบงำและการควบคุมแต่ความสร้างสรรค์ที่น้อยของการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน⁷ นอกจากนี้เมื่อพระราชกฤษฎีกามีมนุษยธรรมเป็นอัตลักษณ์ทางคุณธรรม มีการต่างตอบแทนทางศีลธรรมกับผู้ปกครอง รวมถึงตระหนักถึงการมีส่วนร่วมในการสร้างและเป็นสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม ผู้ปกครองจึงสามารถปกครองโดยไม่ปกครองได้⁸ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง อุหฺเว่ย น่าจะใกล้เคียงกับ”วิถีแห่งการปกครองดังดาวเหนือ”หรือ”วิถีแห่งการปกครองดังสายลม” เป็นการปกครองโดยใช้พลังแห่งมนุษยธรรมสร้างความถูกต้องเที่ยงธรรมและใช้หลี่หรือชนบจาวีต

⁵ Bo Mou ,*Chinese Philosophy A-Z* (Edinburgh:Edinburgh University Press,2009), p.161.

⁶ Sor -hoon Tan ,”The Dao of Politics : Li (Rituals/ Rites) and Laws as Pragmatic Tool of Government”, *Philosophy East and West* 61, 3(July, 2011) : 477.

⁷ David Hall and Roger Ames, *Thinking From the Han: Self , Truth and Transcendence in Chinese and Western Culture*. (Albany: State University of New York Press , 1998), p.273.

⁸ โปรดดูความแตกต่างของการปกครองโดยไม่ปกครองในปรัชญาขงจื้อกับปรัชญาสำนักเต๋าและสำนักอื่นๆได้ใน Roger T. Ames ,”Wu-wei in ”The Art of Rulership” Chapter of Huai Nan Tzu: Its Sources and Philosophical Orientation” , *Philosophy East and West*, 31, 2 (April, 1981) :193-213.

สร้างระเบียบและกำกับความเป็นไปในชุมชน ดังนั้นการปกครองแบบอูห่วยในความหมายของขงจื้อจึงเป็นการปกครองที่ผู้ปกครองใช้พลังแห่งคุณธรรมในการปกครองเป็นสำคัญ เพราะ”เมื่อผู้ปกครองนั้นเองเที่ยงธรรม ไม่ออกคำสั่งสิ่งต่างๆที่ดำเนิน...”(13:6) รวมทั้งเป็นผู้ปกครองที่นำประชาราษฎร์ด้วย หนี เพราะ”เมื่อผู้ปกครองรักจารีต ปวงประชาก็ง่ายต่อการปกครอง” (14:44) หรือหากผู้นำรักหนี หมู่ประชาราษฎร์ย่อมไม่มีใครไม่กล้าไม่เคารพ...(13:4:3) ผู้วิจัยมองว่าพลังทางคุณธรรมของการปกครองที่สะท้อน อูห่วย คือการปกครองโดยมีการจัดระเบียบกับการจัดระเบียบโดยไม่ปกครอง กล่าวคือการปกครองโดยมีการจัดระเบียบแสดงให้เห็นถึงการร่วมเป็นสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมและดำเนินชีวิตภายใต้ความสมดุลกลมกลืน ส่วนการจัดระเบียบโดยไม่ปกครองแสดงให้เห็นว่าเมื่อบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมได้รับการสถาปนา วิญญาณในฐานะผู้ปกครองของชุมชนมีมนุษยธรรมต้องปล่อยให้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมทำหน้าที่ในการสร้างความสมดุลกลมกลืนให้แก่สังคม กล่าวคือเป็นชุมชนที่สามารถสถาปนาตนเองให้กลายเป็นชุมชนมีมนุษยธรรมได้อย่างต่อเนื่องโดยผ่านการปฏิบัติดีในการปฏิสัมพันธ์กันในฐานะสมาชิกของชุมชนมีมนุษยธรรม กล่าวในอีกแง่หนึ่งคือการปล่อยให้บรรทัดฐานมนุษยธรรมสามารถ “เล่นซ้ำหรือผลิตซ้ำ” (repeating / reproducing itself) ตนเอง จะสามารถนำไปสู่การสร้างเสถียรภาพให้แก่ชุมชนมีมนุษยธรรมในระยะยาวได้

2) การต่างตอบแทนทางศีลธรรม (moral reciprocity)

ขงจื้อให้น่าหนักแก่วิธีคิดที่ว่าประสิทธิผลทางการปกครองวางอยู่บนทฤษฎีของการต่างตอบแทนทางศีลธรรมระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองคุณธรรมต่างๆของผู้ปกครองจะก่อให้เกิดปฏิกริยาตอบแทนทางจริยธรรมจากผู้ใต้ปกครอง และปฏิกริยาตอบแทนนี้เองเป็นจุดเน้นที่ขงจื้อให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการทำความเข้าใจการปกครอง⁹ ในตัวบท **หลุนอิว** จี้คังจี้ถามว่า “**ทำอย่างไรประชาราษฎรจะมีความเคารพ และจริงใจในการเกื้อกูลกัน**” อาจารย์ตอบว่า “**วางท่าทีอย่างจริงจัง นั่นคือความเคารพ มีความกตัญญูและมีเมตตา นั่นคือความจริงใจ เชิดชูคนดี สันสอนคนด้อยความสามารถ นั่นคือการเกื้อกูลกัน**” (2:20) ในบทที่สามผู้วิจัยได้วิเคราะห์ไปแล้วบางส่วนโดยเสนอว่าขงจื้อได้มีการเปลี่ยนแปลงประธาน (subject) โดยมีการแทนที่ความเป็นองค์ประธานของประชาราษฎร์ด้วยความเป็นองค์ประธานของผู้ปกครอง ซึ่งวิธีการเขียนตัวบทดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการสร้างความเป็นองค์ประธานทางคุณธรรม

⁹ สุวรรณมา สถาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ) หลุนอิว: ขงจื้อสนทนา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551) ,เชิงอรรถหมายเลข 147, หน้า 88.

(moral subject) ของผู้ปกครองสัมพันธ์อย่างยิ่งต่อการสร้างความเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมของผู้ใต้ปกครอง ดังที่เราจะเห็นได้ว่าเมื่อผู้ปกครองวางท่าทีอย่างจริงจัง ประชากรจะมีความเคารพ เมื่อผู้ปกครองมีความกตัญญูและมีเมตตา ประชากรจะมีความจริงใจ เมื่อผู้ปกครองเชิดชูคนดี สั่งสอนคนด้อยความสามารถ ประชากรจะมีการเกื้อกูลกัน เราจะเห็นได้ว่าวิถีแห่งการปกครองของวิญญูชนในฐานะผู้ปกครองแสดงออกนอกจากจะชี้ให้เห็นพลังทางคุณธรรมของผู้ปกครองแล้วแสดงให้เห็นถึงผลแห่งพลังทางคุณธรรมของได้ในขณะเดียวกัน ดังนั้นเมื่อผู้ปกครองวางท่าทีอย่างจริงจังประชากรย่อมจะมีความเคารพ เมื่อผู้ปกครองมีความกตัญญูและมีเมตตาประชากรก็จะมีความจริงใจต่อกันโดยผ่านการมีความกตัญญูและการมีเมตตาต่อกัน เมื่อผู้ปกครองเชิดชูคนดี สั่งสอนคนด้อยความสามารถ ประชากรก็จะเกื้อกูลช่วยเหลือกัน ผู้วิจัยมองว่าการต่างตอบแทนทางศีลธรรมแสดงให้เห็นถึงการสอดประสานระหว่างสามองค์ประกอบที่สำคัญอันได้แก่ บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม ผู้ปกครองที่ปกครองด้วยพลังแห่งคุณธรรม และเหล่าประชากรที่อยู่ภายใต้อัตลักษณ์ทางคุณธรรมเดียวกันอันได้แก่มนุษยธรรม นอกจากนี้ผู้วิจัยมองว่าการต่างตอบแทนทางศีลธรรมยังได้ชี้ให้เห็นลักษณะที่สำคัญประการหนึ่งคือการมีส่วนร่วม (participation) ของสมาชิกในชุมชนในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมหรือการเลือกที่จะอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรม (4:1) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความเข้าใจเกี่ยวกับคุณธรรมนั้นถูกพัฒนาขึ้นมาจากการย่อนินิจ การใคร่ครวญพิจารณา (deliberation) และการตัดสินใจ¹⁰ การเลือกที่อยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมนอกจากจะชี้ให้เห็นการเลือกที่จะดำเนินชีวิตทางจริยธรรมแล้ว การเลือกที่จะอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมคือการเลือกที่จะสร้างอัตลักษณ์ทางคุณธรรม (moral identity) ของตนเองโดยอาศัยมนุษยธรรมซึ่งสื่อเน้นว่ามนุษยธรรมนั้นเป็นแม่บทของการสร้างและการประเมินทางเลือกในเชิงศีลธรรม (moral choice) ในการดำเนินชีวิตทางศีลธรรมของเรา การเลือกที่จะอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมจึงเป็นการเลือกที่ต้องอาศัยความตั้งใจ เจตจำนงค์ และการมีส่วนร่วมอย่างเต็มกำลังความสามารถของสมาชิกในชุมชน การที่ขงจื้อกล่าวว่า “ชุมชนมีมนุษยธรรมนี้งดงามแต่เลือกไม่อยู่กับมนุษยธรรม จะมีปัญหาได้อย่างไร?”(4:1) ได้แสดงให้เห็นว่าการเลือกที่อยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมคือการมีปัญญา จื่อ 智 เพราะเป็นการตระหนักถึงความสำคัญในลักษณะของการทำให้เกิดขึ้นจริง¹¹ (to realize in the sense of making real) ดังนั้นการเลือกที่

¹⁰ Joseph Chan. "Moral Autonomy, Civil Liberty, and Confucianism". *Philosophy East and West* 52, 3(July, 2002) : 284.

¹¹ David L.Hall and Roger T.Ames, *Thinking Through Confucius* (New York:State University of New York Press,1987) ,p.50.

จะอยู่ในชุมชนมีมนุษยธรรมคือการตระหนักถึงความสำคัญของชุมชนมีมนุษยธรรมและเป็นการตระหนักว่าตนเองสามารถมีส่วนร่วมหรือเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ชุมชนมีมนุษยธรรมเกิดขึ้นได้ ในแง่การต่างตอบสนองทางศีลธรรมนอกจากจะชี้ให้เห็นถึงการสร้างอัตลักษณ์ในเชิงคุณธรรมแล้ว การต่างตอบสนองทางศีลธรรมยังแสดงถึงพื้นที่หรือพรหมแดนทางศีลธรรมที่มีมนุษยธรรมเป็นบรรทัดฐานโดยการต่างตอบสนองทางศีลธรรมนั้น คือการต่างตอบสนองต่อความเข้าใจหรือความหมายที่มีร่วมกัน (shared meaning) ทั้งในแง่ของการสร้างอัตลักษณ์ทางคุณธรรมในระดับปัจเจกบุคคล ทั้งในแง่ของการเป็นบรรทัดฐานที่สร้างความสมดุลกลมกลืนร่วมกันในสังคม อย่างไรก็ตามการต่างตอบสนองทางศีลธรรมมิได้หมายถึงการสร้างเส้นแบ่งในเชิงพื้นที่ที่ชัดเจนหรือเส้นแบ่งที่วางอยู่บนความเหมือนกัน ในทางกลับกันพรหมแดนดังกล่าวได้หลายความเหมือนหรือความไม่เหมือน โดยให้ความสำคัญความแตกต่างในฐานะขององค์ประกอบที่สำคัญในการสร้างความสมดุลกลมกลืน นอกจากนี้พรหมแดนทางคุณธรรมดังกล่าวยังได้หลายข้อจำกัดต่างๆที่จะปิดกั้นหรือขีดขวางการพัฒนาศักยภาพทางศีลธรรมของสมาชิกในชุมชน กล่าวคือพรหมแดนดังกล่าวเป็นพรหมแดนที่เปิดสู่ความเป็นไปได้ที่จะนำไปสู่การสร้างกระบวนการให้มนุษย์สามารถทำให้เต้ายิ่งใหญ่ได้ (15:28)

3) อัตลักษณ์ในเชิงคุณธรรม (moral identity) ของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม

คือผู้ถามอาจารย์ว่า “อยากฟังปณิธานของอาจารย์บ้าง” อาจารย์ตอบว่า “ปณิธานของเราคือ “ทำให้ผู้อาวุโสได้อยู่สงบ มิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน ผู้เยาว์อาทรห่วงใยกัน” (5:25) อาจกล่าวได้ว่าปณิธานของขงจื้อน่าจะเป็นภาพที่ใกล้เคียงหรือเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนที่สุดของภาพชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งจากการบรรยายของขงจื้อภาพดังกล่าวเป็นภาพที่แสดงถึงความสงบกลมกลืนสมดุลแสดงให้เห็นถึงพลังของความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นรวมถึงการตระหนักชัดถึงความสำคัญของการและกัน ภาพนี้แสดงให้เห็นว่าในสายตาของขงจื้อความสัมพันธ์ของมนุษย์มีความสำคัญในลักษณะเชิงบรรทัดฐาน กล่าวคือความสัมพันธ์ของมนุษย์เป็นการสร้างเป้าหมายทางคุณธรรม (moral goal) แบบขงจื้อ¹² ความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกันระหว่างความสัมพันธ์กับเป้าหมายทางคุณธรรมแบบขงจื้อได้ปรากฏให้เห็นถึงความสำคัญของชุมชนมีมนุษยธรรมที่การเป็นสมาชิกในชุมชนหรือการมีอัตลักษณ์ทางคุณธรรมร่วมกันแสดงให้เห็นถึงการสื่อสาร การพึ่งพาซึ่งและกัน

¹²Herr Seodu Ranjoo. “Is Confucianism Compatible with Care Ethics? A Critique”. *Philosophy East and West* 53, 4 (October, 2003): 472.

(interdependence) การไว้วางใจซึ่งกันและกัน (mutual trust) และพันธะผูกพัน (commitment) ที่มีต่อกันในเป้าหมายที่มีร่วมกัน¹³

ผู้วิจัยจะอธิบายถึงลักษณะของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมโดยจะชี้ให้เห็นคุณลักษณะที่สำคัญสามประการของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม *ประการแรกคือ* ความจริงใจหรือคุณธรรม *เชิง 诚* ในมุมมองของขงจื้อนั้นการที่เราจะได้รับความไว้วางใจจากผู้คนเราต้องแสดงถึงคุณธรรม *เชิง 诚* หรือความจริงใจกล่าวคือต้องมีการสัมพันธ์สอดคล้อง กันระหว่างสิ่งที่เราคิดกับสิ่งที่เราพูดและระหว่างสิ่งที่เราพูดกับสิ่งที่เราทำ เป็นความคงเส้นคงวา ที่วางอยู่บนความสัมพันธ์ระหว่างการคิด การพูดและการกระทำ *เชิง* จะชี้ให้เห็นถึงลักษณะของความตั้งใจ-การแสดงออก (intention-expression) ในชีวิตทางจริยธรรมและในชีวิตทางการเมือง¹⁴ ขงจื้อกล่าวว่า “เมื่อสังเกตวิถีการกระทำ พินิจความเป็นมา ตรวจสอบสภาพที่เป็นอยู่ คนจะปิดบังหลบซ่อนได้อย่างไรกัน คนจะปิดบังหลบซ่อนได้อย่างไรกัน”(2:10) การไม่สามารถปิดบังหลบซ่อนแสดงให้เห็นว่า *เชิง* ความจริงใจคือสิ่งที่คนทั่วไปสามารถมองเห็นและประเมินการกระทำทางศีลธรรมของเราว่าสอดคล้องกับอัตลักษณ์ทางคุณธรรมคือมนุษยธรรมหรือไม่ การที่ขงจื้อกล่าวว่า “...มิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน ผู้เยาว์อาทรห่วงใยกัน” สื่อนัยว่าสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมสามารถตระหนักถึง *เชิง* ที่มีระหว่างกันได้ แง่มุมดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าชุมชนมีมนุษยธรรมคือนอกจากจะเป็นชุมชนในอุดมคติที่ถึงพร้อมด้วยความงามแห่งขนบจารีตแห่งอารยธรรมใจและดีงามโดยสมบูรณ์ด้วยบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมแล้ว ชุมชนมีมนุษยธรรมยังเป็นชุมชนที่สื่อนัยของ “อุดมคติแห่งความจริงแท้” (ideal of authenticity) *เชิง* เป็นกระบวนการที่อยู่ภายในแสดงตนออกมาภายนอก (externalize) จากระดับความสัมพันธ์ทางสังคมในเชิงพื้นฐาน เช่นครอบครัวและแผ่ขยายเคลื่อนที่ มาสู่วิตทางการเมือง¹⁵ การที่มีมิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกันแสดงให้เห็นความจริงใจในเป้าหมายของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมและการดำเนินอัตลักษณ์ทางคุณธรรมภายใต้บรรทัดฐานมนุษยธรรมที่มีร่วมกันของสมาชิกในชุมชนซึ่งความจริงใจ หรือความสัตย์ซื่อภักดีนี้จะนำไปสู่ ลักษณะของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม *ประการที่สองคือ* ความไว้วางใจ/ ความไว้เนื้อเชื่อใจ *ซิน 信* การที่ขงจื้อกล่าวว่า “...มิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน ผู้เยาว์อาทรห่วงใยกัน” นอกจากจะแสดงให้เห็นความจริงใจในการเป็นสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมแล้ว ยังแสดงให้เห็นความไว้วางใจที่แสดงออกผ่านการมีการกระทำที่สอดคล้องกับคำพูด เราจะเห็นได้ว่าความไว้วางใจคือคุณลักษณะที่สำคัญของสมาชิกใน

¹³ Sor-hoon Tan , *Confucian democracy : a Deweyan reconstruction* , (State University of New York:2004), p.80-81.

¹⁴ Julia Tao, "Beyond Proceduralism : A Chinese Perspective on *Cheng* (Sincerity) as a political virtue" *Philosophy East and West* 55, 1 (January, 2005):72-73.

¹⁵ Ibid., p.72.

ชุมชนมีคุณธรรมเพราะการที่เราจะไว้เนื้อเชื่อใจหรือห่วงใยกันได้ย่อมหมายถึงการมอบความไว้วางใจที่มีต่อการกระทำและคำพูดของตนเองรวมทั้งการกระทำและคำพูดของผู้อื่น เราจะเห็นว่าการเชื่อใจให้ความสำคัญกับความไว้วางใจที่สื่อถึงการยึดมั่นในการรักษาคำพูดและการกระทำ ด้วยบท**หลุนอี่ว** เล่มที่ 15 บทที่ 5

จื่อจ้งถามถึงการดำเนินชีวิต อาจารย์กล่าวว่า “วาจาจริงใจน่าเชื่อถือ การกระทำจริงจังก่อนนับถือ แม้แต่ในดินแดนของอนารยชนก็ดำเนินชีวิตได้ หากวาจาไม่จริงใจน่าเชื่อ การกระทำไม่จริงจังก่อนนับถือ แม้ในถิ่นฐานของตนจะดำเนินชีวิตได้หรือ ““เมื่อเย็นก็ให้เห็นแนวดำเนินชีวิตทั้งสองอยู่ต่อหน้า เมื่ออยู่ในรถม้าก็ให้เห็นแนวดำเนินชีวิตทั้งสองอยู่หน้ารถเช่นนี้ แล้วจึงปฏิบัติตาม”...

เราจะเห็นได้ว่าภายใต้บรรทัดฐานมนุษยธรรมซึ่งเป็นอัตลักษณ์ของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม การรักษาคำพูดหรือการมี “วาจาจริงใจน่าเชื่อถือ การกระทำจริงจังก่อนนับถือ” ถือว่ามีความสำคัญเพราะหากไม่มีคำพูดและการกระทำที่จริงจังก่อนเชื่อถือว่าแม้ในถิ่นฐานของตนเองก็อาจดำเนินชีวิตได้ เพราะความสำคัญของ ซิน คือการแสดงให้เห็นว่าผู้อื่นไว้วางใจหรือเชื่อใจในคำพูดและการกระทำของเรา ดังนั้นการมี ซินจึงแสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางศีลธรรมของเรา เพราะคนที่มิ ซินคือคนที่มีความสามารถในการย้อนพินิจ¹⁶ เพราะเป็นคนที่มีการใคร่ครวญและมีการไตร่ตรองทางศีลธรรมต่อพันธะผูกพันจริยธรรมซึ่งชี้ให้เห็นถึงความรับผิดชอบในทางศีลธรรม (moral responsibility) ที่เรามีต่อผู้อื่น ในแง่นี้คนที่มิ ซินคือน่าจะเป็นคนที่เชื่อมั่นในพลังทางคุณธรรมของตนเองพร้อมกับมีความเคารพและให้เกียรติผู้อื่น พิจารณาในแง่นี้ ซิน จึงเป็นกระบวนการที่สำคัญในการฉายภาพของชุมชนมีมนุษยธรรมที่ดำเนินไปด้วยพลังแห่งคุณธรรมซึ่งมีความเชื่อใจในคำพูดและการกระทำของกันและกัน บรรยากาศของชุมชนจึงมิใช่เป็นบรรยากาศที่เต็มไปด้วยความโกลาหลหรือความสับสนวุ่นวายแต่เป็นภาพบรรยากาศของสังคมที่ดำเนินไปด้วยระเบียบแห่งลี้ เป็นสังคมที่สามารถ “ทำผู้อาวุโสได้อยู่สงบ มิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน ผู้เยาว์อาทรห่วงใยกัน” (5:25) กล่าวคือเป็นภาพแห่งสังคมที่มีความสมดุลกลมกลืน ซึ่งหากมีสมาชิกในชุมชนคนใดปราศจากความจริงใจ ไม่ได้ได้รับความไว้วางใจเพราะไม่รักษาคำพูดและการกระทำ สมาชิกผู้นั้นย่อมมีความละอาย ซึ่งเป็นลักษณะของสมาชิกในชุมชน **ประการที่สาม** ความละอาย¹⁷ 耻 ในตัวบท**หลุนอี่ว** ขงจื่อ กล่าวว่า “คำพูดที่ไพเราะ สีสหน้าสอพลอ ที่ทำนอบน้อม จู้ซิงหมิงรู้สึกละอายที่จะทำ เราเองก็รู้สึกละอายเช่นกัน ปิดบังความแค้นเคือง แสร้งทำ

¹⁶ Cecillia Wee, “Xin, trust and Confucian Ethics” *Philosophy East and West* 61, 3 (July, 2011):523.

¹⁷ โปรดดูแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความละอายได้ใน Jane Geaney, “Guarding Moral Boundaries: Shame in Early Confucianism” *Philosophy East and West* 54, 2 (April, 2004):113-142

ที่เป็นมิตร จั้วซิวหมิงรู้สึกละอาย เราเองก็รู้สึกละอายเช่นกัน”(5:24) ตัวบทนี้ชี้ให้เห็นถึงความละอายที่เชื่อมโยงกับคุณธรรม เจริญ หรือความจริงใจ ซึ่งเราจะเห็นถึงความแส่แส้งของการมีคุณธรรม ไม่ว่าจะเป็คำพูดที่ไพเราะ สีหน้าสอพลอ ที่ทำ นอบน้อม การแส่แส้งทำที่เป็นมิตร ความละอายในที่นี้ของขงจื้อเกิดจากการรับรู้ว่อกำปิกิริยาดังกล่าวเป็นการกระทำที่ปราศจากความจริงใจ เราจึงไม่อาจแสวงหาความจริงแท้ซึ่งเป็นคุณค่าทางศีลธรรมภายใต้การกระทำดังกล่าวได้ แต่ความน่าสนใจของตัวบทนี้คือวิธีการเขียนตัวบทที่ขงจื้อบรรยายความรู้สึกของตนเองหลังจากที่บรรยายความรู้สึกของจั้วซิว หมิงดังประโยคที่ว่า “จั้วซิวหมิงรู้สึกละอายที่จะทำเราเองก็รู้สึกละอายเช่นกัน” ตัวบทนี้ดูจะเป็นตัวบทที่ชี้ให้เห็นถึงบริบทแวดล้อม สถานการณ์ที่ขัดกับบรรทัดฐานมนุษยธรรมที่สมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมต้องเผชิญ ดูเหมือนว่าในสถานการณ์ดังกล่าวคนอื่นอาจเลือกที่จะแส่แส้งเพื่อโอนอ่อนไปตามสถานการณ์ เพื่อกลบเกลื่อนร่องรอยของปัญหา หรือความขัดแย้งเพื่อผลประโยชน์บางอย่าง แต่สำหรับสมาชิกของชุมชนมีมนุษยธรรม เช่น จั้วซิวหมิงและขงจื้อย่อมจะเห็นไปในทางเดียวกันว่าความแส่แส้งดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าละอายและตนเองละอายที่จะทำเพราะขัดและฝืนกับบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม ความรู้สึกละอายหรือ 耻 ที่ขงจื้อและจั้วซิวหมิงมีร่วมกันชี้ให้เห็นว่าทั้งคู่มีอัตลักษณ์ทางคุณธรรมเดียวกันคือมนุษยธรรมซึ่งสามารถขัดเกลตาตนเองด้วยมนุษยธรรมจนสามารถตีความหรือเข้าใจได้ว่า สถานการณ์ดังกล่าวเป็นสถานการณ์ที่น่าละอาย และตนเองมีการตัดสินทางคุณธรรม (moral judgment) ว่าละอายที่จะกระทำได้ นอกจากนี้ผู้วิจัยมองว่านอกจาก耻 จะเกี่ยวข้องกับคุณธรรม เจริญ แล้ว 耻 ยังเกี่ยวข้องกับคุณธรรมซิ่นหรือการไว้เนื้อเชื่อใจ ดังที่ขงจื้อกล่าวว่า “วิญญูชนละอายถ้าคำพูดก้าวเลยการกระทำ” (14:29) ความละอายที่เกิดขึ้นเกิดจากการที่เราไม่สามารถดำเนินตามพันธะผูกพันตามที่เราได้พูดหรือตามที่เราได้ให้สัญญาไว้ได้ ความละอายดังกล่าวจึงเป็นสัญญาณอันสำคัญต่อการตั้งคำถามที่มีต่อตัวตนทางศีลธรรมว่าได้ดำเนินตามวิถีแห่งมนุษยธรรมหรือไม่ เพราะการมีมนุษยธรรมนั้นรวมถึงการพูดจาอย่างระมัดระวัง (12:3) ความระมัดระวังดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงการประเมินและใคร่ครวญถึงขอบเขตอันเกี่ยวเนื่องกับศักยภาพในการบรรลุเป้าหมายทางศีลธรรมตามความเป็นจริงได้ ดังนั้นการที่ขงจื้อเสนอว่าให้นำ *ประชาราษฎร์ด้วยคุณธรรม สร้างระเบียบด้วยศิลปะ* ประชาษฎร์จะมีความละอายแล้วจะยังอยู่ใน *กรอบอีกด้วย*” (2:3) จึงเป็นบทสรุปที่แสดงให้เห็นถึงลักษณะของชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนที่มนุษยธรรมนั้นเป็นทั้งบรรทัดฐานและเป็นทั้งอัตลักษณ์ทางคุณธรรมของสมาชิกในชุมชน

4.2 การแก้ไขนามให้ถูกต้อง **เจิ้งหมิง** 正名 Rectification of Names

จื่ออู๋ถามว่า “หากเจ้านครเว่ยขอให้อาจารย์ช่วยปกครอง อาจารย์จะพิจารณาทำสิ่งใดก่อน” อาจารย์ตอบว่า “ที่จำเป็นคือต้องทำนามให้เที่ยง” ... (13:3) การเข้าใจเรื่อง “ความเที่ยง” ในการปกครองของขงจื่อเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องการทำนามให้เที่ยง (正名 เจิ้งหมิง) ขงจื่อเสนอภาพความเที่ยงในชุดความสัมพันธ์ซึ่งเริ่มต้นจากความสัมพันธ์ทางสายเลือดระหว่างบิดา-บุตรไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองกับผู้ใต้ปกครองหรือระหว่างบุคคลกับรัฐ “ความเที่ยง” ของขงจื่อเกิดจากสองระดับความสัมพันธ์ ระดับแรกได้แก่ *การกำหนดประเภทของความสัมพันธ์* ในภาพใหญ่ได้แก่ ความสัมพันธ์ทั้ง 5... “ความเที่ยง” ระดับที่สองได้แก่การกำหนดคุณธรรมเป็นหลักปฏิบัติกับความสัมพันธ์เชิงสถานภาพที่กำหนดไว้ในระดับแรก¹⁸ ผู้วิจัยมองว่าเราสามารถทำความเข้าใจเกี่ยวกับ “ความเที่ยง” ในการปกครองกับแนวคิดเรื่องการทำนามให้เที่ยงผ่านการอภิปรายใน 3 ประเด็นดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่างภาษา (นาม) กับความเป็นจริงแห่งมนุษยธรรม

สำหรับวิญญูชนกระบวนการแห่งการแก้ไขนามให้เที่ยงนั้นเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการปกครองให้เที่ยง กล่าวอีกนัยหนึ่งโครงสร้างของภาษา (นาม) คือโครงสร้างของการปกครองในชุมชนมีมนุษยธรรม ความถูกต้องเที่ยงตรงของภาษาซึ่งบ่งถึงความถูกต้องเที่ยงธรรมในการปกครอง ดังที่เราจะเห็นได้ว่าขงจื่อได้เสนอถึงความเกี่ยวพันเชื่อมโยงระหว่างภาษาอันได้แก่นามต่างๆ เช่น บิดา บุตร ผู้ปกครอง ฯลฯ กับการแก้ไขระเบียบการเมือง เมื่อเราพิจารณาจากตัวบทตอนที่จื่ออู๋ถามขงจื่อว่าจะทำสิ่งใดก่อนหากได้ปกครอง ขงจื่อตอบว่า “ที่จำเป็นคือต้องทำนามให้เที่ยง” ดังนั้นนามหรือ 名 หมิง จึงต้องเชื่อมโยงกับความจริงแห่งการปกครองในชุมชนมีมนุษยธรรม เมื่อพิจารณาจากความหมาย 名 หมิง อาจแปลว่า ชื่อ (names) หรือการตั้งชื่อ / การเรียกชื่อ (to name) ซึ่งการตั้งชื่อหรือการเรียกชื่อนั้นคือการทำให้เป็นจริง¹⁹ (to actualize) ซึ่งเราจะเห็นได้จากการที่ขงจื่อกล่าวว่า “วิญญูชนเมื่อเอ่ยนามก็ต้องพูดได้ เมื่อพูดได้ก็ต้องปฏิบัติได้” วิญญูชนในฐานะผู้ปกครองแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมวิญญูชนย่อมรู้ดีว่าการที่จะสามารถทำให้ค่านาม เช่น บุตรสามารถกลายเป็นบุตรที่มีความกตัญญู (เสี่ยว 孝) ต่อบิดามารดาในโลกแห่งความเป็นจริงก็

¹⁸ สุวรรณา สถาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ) หลุนอู๋: ขงจื่อสนทนา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2551), หน้า 85.

¹⁹ David L.Hall and Roger T.Ames, *Thinking Through Confucius* (New York: State University of New York Press, 1987), p.272.

คือกระบวนการเดียวกับที่ชุมชน (ในโลกแห่งความเป็นจริง) ดำเนินอยู่ภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม ผู้วิจัยคิดว่าสิ่งที่ขงจื้อสามารถจัดระบบความเที่ยงของคำให้เท่ากับความเที่ยงในการปกครอง เพราะขงจื้อเชื่อว่าภาษานั้นเป็นสัญญาณ (sign) เช่นเดียวกับรหัสหรือขบจนจารีตซึ่งเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องอย่างลึกซึ้งต่อการรับรู้ การตีความ หรือการเข้าใจความจริง ดังนั้นการสร้างระบบของภาษาขึ้นมาย่อมหมายถึงการสร้างระบบของสัญญาณเพื่อกำหนดการรับรู้ และการเข้าใจความจริงให้แก่สมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม พิจารณาในแง่นี้จะเห็นได้ว่าขงจื้อได้แสดงนัยของภาษากับความจริงที่เป็นไปได้ กล่าวในอีกนัยหนึ่งคือขงจื้อเสนอให้เราเข้าหาบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมด้วยระบบของภาษา (นาม) ในขณะที่เดียวกันก็ใช้ระบบของภาษานั้นสร้างระบบระเบียบ (order) ให้ชุมชนสามารถดำเนินไปตามบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมได้ ดังนั้นความสัมพันธ์ระหว่างภาษากับความจริงจึงดำเนินไปในสองลักษณะ *ลักษณะแรก* คือการแปรเปลี่ยน (transform) จากภาษา (นาม) ให้กลายเป็นความจริงซึ่งแสดงให้เห็นถึงพลังการเป็นองค์ประธานทางศีลธรรม (moral subject) ของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมที่สามารถปฏิบัติคุณธรรมได้ตรงตามความหมายของคำ ตรงตามบทบาทหน้าที่สถานภาพทางสังคม และตรงตามอัตลักษณ์ทางคุณธรรมของตนเอง เช่นการเป็นบุตรที่ตรงกับคำว่า “บุตร” ในระบบภาษาของขงจื้อย่อมมิใช่บุตรที่แค่เลี้ยงดูบิดามารดา แต่ต้องปรนนิบัติบิดามารดาด้วยความเคารพนบอบและใส่ใจอย่างลึกซึ้งซึ่งสิ่งนี้ชี้ให้เห็นถึงการที่บุตรนั้นเข้าใจความเที่ยงตรงของนามทั้งคำว่า บุตร และคำว่า บิดา-มารดา ในระบบภาษาของชุมชนมีมนุษยธรรม ในลักษณะที่สองคือการแปรเปลี่ยนจากความเป็นจริงให้กลายมาเป็นภาษา (นาม) ขงจื้อดูจะเชื่อว่าความเป็นจริงแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมที่มีคุณธรรมหรือเป็นบรรทัดฐานสามารถพบได้ในระบบของภาษาอันได้แก่นามต่างๆ กล่าวในอีกแง่หนึ่งสมาชิกในชุมชนจะเข้าใจบรรทัดฐานแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมได้ก็โดยผ่านความเข้าใจระบบของภาษาในฐานะ “ภาษาในเชิงบรรทัดฐาน” (normative language) กล่าวคือภาษาในเชิงบรรทัดฐาน (อันได้แก่นามต่างๆ) คือภาษาที่สามารถที่สามารแผ่แผ่ความเป็นจริงแห่งมนุษยธรรมไว้เพื่อเสนอทิศทางการปฏิบัติคุณธรรม ดังที่ขงจื้อกล่าวว่าหากนามไม่เที่ยงแล้ว “ประชากรจะไม่รู้ว่าจะปฏิบัติตนอย่างไร” การไม่รู้ว่าจะปฏิบัติตนอย่างไรแสดงให้เห็นว่าหากนามไม่เที่ยง ระบบของภาษาไม่เป็นภาษาในเชิงบรรทัดฐานประชากรจะยอมไม่อาจเข้าใจความเป็นจริงแห่งชุมชนมีมนุษยธรรม อันได้แก่การสร้างสรรค์ตนเองเพื่อบรรลุศักยภาพในเชิงบุคคลพร้อมๆ กับการสร้างความกลมกลืนร่วมกับผู้อื่นในชุมชนได้ ดังนั้นการทำนามให้เที่ยงจึงเท่ากับการทำให้ความเป็นจริงแห่งมนุษยธรรมสามารถเปิดเผยตนเองและสร้างการดำรงอยู่ไปพร้อมๆ กับการเข้าใจที่คนในชุมชนมีต่อภาษาได้

2) ภาษากับบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม

ดังที่ผู้วิจัยได้เสนอความหมายของเหรินในการตีความของวงซิท-ชาน ไปแล้วในบทที่สองที่เสนอว่าเหรินเป็นคุณธรรมพื้นฐาน (general virtue) และเป็นรากฐานของคุณธรรมต่างๆ และเป็น "พลังที่ใช้ขยาย/ปรับเปลี่ยน" (generative force) ที่สามารถทำให้คุณธรรมต่างๆสามารถเป็นจริงได้ กล่าวคือ เหรินถือเป็น "แหล่งของการแปรเปลี่ยนทั้งหมด"²⁰ เราจะเห็นได้ว่าในฐานะบรรทัดฐานแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมคุณธรรมเหรินมีบทบาทที่สำคัญในการกำกับคุณธรรมอื่นๆให้ทำงานร่วมกันอย่างสอดคล้องประสานกลมกลืนในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ผู้วิจัยมองว่าคุณสมบัติของเหรินในเชิงของการเป็นพลังที่ใช้ขยาย / ปรับเปลี่ยนสามารถนำมาพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างความเที่ยงของการปกครองและความเที่ยงของของนามได้ หากเราพิจารณาคุณธรรมเหรินว่าสามารถทำหน้าที่กำกับนามต่างๆที่มีความแตกต่างหลากหลายอัน เช่นบิดา-บุตร สามี-ภรรยา พี่น้อง เพื่อน-เพื่อน ผู้ปกครอง-ผู้ใต้ปกครอง เราจะเห็นได้ว่าเหรินนั้นได้ขยาย/ปรับเปลี่ยนนามต่างๆโดยจัดคู่แห่งความสัมพันธ์เป็น 5 ประเภท โดยแต่ละคู่แห่งความสัมพันธ์ประกอบด้วยนามที่มีลักษณะที่แตกต่างกันแต่ทำหน้าที่ในการกำหนดความหมายซึ่งกันและกันและตระหนักถึงความหมายที่เฉพาะเจาะจงของตนเองโดยผ่านคู่แห่งความสัมพันธ์นั้นๆ เช่นคู่แห่งความสัมพันธ์ของนามสามี-ภรรยาที่สามีจะตระหนักถึงความหมายแห่งนามสามีได้ก็โดยผ่านความสัมพันธ์ที่มีต่อภรรยา และภรรยาจะตระหนักถึงความหมายแห่งนามของภรรยา ก็โดยผ่านความสัมพันธ์ที่มีต่อสามี มองในแง่นี้เหรินหรือมนุษยธรรมได้แปรเปลี่ยนความหมายของมนุษยธรรมหรือ"การรักมนุษย์"(12:22)ให้ปรากฏโดยผ่านความสัมพันธ์ที่ถูกจัดวางเป็นคู่ๆ ในขณะเดียวกันก็เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างคู่สัมพันธ์ โดยสลับสับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ไปตามคู่แห่งความสัมพันธ์คู่ใหม่ เช่นปัจเจกบุคคลที่เป็นบิดาในคู่แห่งความสัมพันธ์บิดา-บุตร ย่อมเป็นสามีในคู่แห่งความสัมพันธ์สามี-ภรรยาเช่นเดียวกัน เราจะเห็นได้ว่าการจัดแบ่งคู่แห่งความสัมพันธ์ รวมถึงการสลับสับเปลี่ยนโดยการเคลื่อนตัวไปสู่คู่แห่งความสัมพันธ์ต่างๆแสดงให้เห็นถึงกระบวนการที่คุณธรรมเหรินได้ทำการขยาย/ปรับเปลี่ยนความรักมนุษย์ให้ดำเนินไปในรูปแบบที่เหมาะสมตามลักษณะแห่งคู่แห่งความสัมพันธ์ที่ผันแปรไปตามบริบทแวดล้อม จะเห็นได้ว่านามหรือคู่แห่งความสัมพันธ์ต่างๆที่เกิดขึ้นบนการจัดการผ่านคุณธรรมเหรินได้แสดงนัยให้เห็นการแปรเปลี่ยนจากนามที่เป็น "ภาษาเชิงบรรยาย" (descriptive language) ให้กลายเป็นนามที่เป็น"ภาษาในเชิงบรรทัดฐาน"

²⁰ Wing-Tsit Chan, "The Evolution of the Confucian Concept Jen", *Philosophy East and West* 4, 4(January, 1955) :316-319.

(normative language) ดังที่เราจะเห็นได้จากที่ซึ่งถึงกถามขงจื้อเกี่ยวกับการปกครอง ขงจื้อกล่าวว่า “ผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง ขุนนางเป็นขุนนาง บิดาเป็นบิดา บุตรเป็นบุตร”ถึงกกล่าววว่า “ดีแท้ที่เดียว! หากแม้ว่าผู้ปกครองมิใช่ผู้ปกครอง ขุนนางมิใช่ขุนนาง บิดามิใช่บิดา บุตรมิใช่บุตร แม้เมื่อมีธัญญาหาร อยู่ต่อหน้า ข้าจะกินได้หรือ” (12:11) ผู้วิจัยคิดว่านามผู้ปกครอง ขุนนาง บิดา บุตรตัวแรก ขงจื้อน่าจะหมายถึงภาษาเชิงบรรยายซึ่งเป็นนามที่บ่งชี้สถานภาพเชิงบุคคลโดยทั่วไป แต่ผู้ปกครอง ขุนนาง บิดา บุตรตัวที่สอง ขงจื้อน่าจะกำลังหมายถึงภาษาในเชิงบรรทัดฐานซึ่งเป็นนามที่สามารถแสดงให้เห็นถึงบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม เราจะเห็นว่าคู่สนทนาของขงจื้อคือจิ้งก่งเข้าใจนัยที่ขงจื้อกำลังกล่าวถึง การกล่าวปฏิเสธของจิ้งก่งที่ว่าหากแม้ว่าผู้ปกครองมิใช่ผู้ปกครอง ขุนนางมิใช่ขุนนาง บิดามิใช่บิดา บุตรมิใช่บุตร แสดงให้เห็นว่าจิ้งก่งเข้าใจความแตกต่างระหว่างภาษาเชิงบรรยายและภาษาในเชิงบรรทัดฐานเพราะการปฏิเสธเองย้าให้เห็นถึงความแตกต่างของภาษาในสองลักษณะได้อย่างชัดเจน มองในแง่นี้นามต่างๆจึงสามารถฉายภาพของวิถีแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมในขณะเดียวกันก็สร้างความเป็นไปได้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมให้เกิดขึ้นโดยการจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของชีวิตทางจริยธรรมของเหล่าสมาชิกของชุมชนโดยผ่านภาษาหรือนามต่างๆเพื่อนำไปสู่สร้างชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกัน

นอกจากนี้ ประเด็นที่น่าสนใจเกี่ยวกับเจ้หมิง ในฐานะของการแก้ไขนามเพื่อสร้างระบบภาษาแห่งมนุษยธรรม คือการสร้าง “บรรทัดฐานให้กับนาม” โดยใช้นามผู้ปกครองเป็นจุดเริ่มต้น กล่าวคือนามผู้ปกครองที่อยู่ในระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมคือนามที่แสดงกิริยา (verb) การปกครองภายใต้บรรทัดฐานชุมชนมีมนุษยธรรม จะสามารถนำไปสู่การสร้างระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมได้ใน 2 ประเด็นดังนี้

(1) การกำหนดภาคแสดง (predicate) ของนาม

เมื่อเราอ่าน **หลุนอี่วี่** เราจะเห็นถึงคำตอบเกี่ยวกับการปกครองของขงจื้อที่มีความหลากหลาย ดังเช่น เมื่อจิ้งก่งถามขงจื้อเกี่ยวกับการปกครองขงจื้อตอบด้วยการกล่าวว่า “ผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง”... จิ้งก่งถามเกี่ยวกับการปกครอง อาจารย์ตอบว่า “อยู่ข้างหน้า ทำงานหนัก” (13:1) จิ้งก่งถามเกี่ยวกับการปกครอง อาจารย์ตอบว่า “ดำรงหน้าที่อย่างไม่เบื่อน่ายขับเคื่อนอย่างแน่วแน่มั่นคง”(12:14) หรือการที่จิ้งก่งถามขงจื้อเกี่ยวกับการปกครอง และขงจื้อตอบว่า “การปกครองคือการทำให้เที่ยง...”(12:17)หรือเซ่อกถามเรื่องการปกครอง อาจารย์กล่าวว่า “คนอยู่ใกล้เป็นสุข คนอยู่ไกลอพยพมา”(13:16) เราจะเห็นได้ว่าขงจื้อตอบคำถามเกี่ยวกับการปกครองผ่านแง่มุมมองบางประการของผู้ปกครอง กล่าวคือ การตอบคำถามเกี่ยวกับการปกครองว่า “อยู่ข้างหน้า ทำงานหนัก”หรือ “ดำรงหน้าที่อย่างไม่เบื่อน่ายขับเคื่อนอย่างแน่วแน่มั่นคง”ฯลฯ

แท้จริงแล้วดูน่าจะเป็นการตอบคำถามที่ว่า “ผู้ปกครองเป็นอย่างไร? หรือผู้ปกครองปกครองอย่างไร? เราจะเห็นได้ว่าขงจื้อตอบคำถามเกี่ยวกับการปกครองบนความสัมพันธ์ระหว่างนาม “ผู้ปกครอง” และ “วิถีแห่งการปกครอง” ซึ่งวิถีแห่งการปกครองเป็น “ภาคแสดง” (predicate) ของนามผู้ปกครอง ดังนั้น การที่เราจะเข้าใจนามผู้ปกครองในระบบภาษาแห่งมนุษยธรรม เราย่อมเข้าใจผ่านภาคแสดงของนามอันแสดงให้เห็นวิถีการปกครองภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม ซึ่งภาคแสดงดังกล่าวมีหลากหลาย ได้แก่ ผู้ปกครอง (ผู้ซึ่ง) “อยู่ข้างหน้า ทำงานหนัก” หรือ ผู้ปกครอง (ผู้ซึ่ง) “ดำรงหน้าที่อย่างไม่เบียดเบียนอย่างแน่วแน่มั่นคง” หรือ ผู้ปกครอง (ผู้ซึ่ง) “ทำให้เที่ยง หรือ ผู้ปกครอง (ผู้ซึ่ง) “คนอยู่ใกล้เป็นสุข คนอยู่ไกลอพยพมา” เราจะเห็นได้ว่าภาคแสดงของนามผู้ปกครองเป็นภาคแสดงที่แตกต่างหลากหลายบริบท แต่ประเด็นที่น่าสนใจคือภาคแสดงทั้งหมดล้วนถูกกำหนดโดยคุณธรรมหรืออันเป็นการสร้างบรรทัดฐานให้นามจึงสามารถแสดงถึงบรรยากาศหรือวิถีแห่งการปกครองของชุมชนมีมนุษยธรรมได้อย่างมีนัยสำคัญ นอกจากนี้ภาคแสดงของนามผู้ปกครองที่หลากหลายยังสามารถสื่อความหมายร่วมกันในลักษณะ “สัมพันธ์บท” (intertextuality) กล่าวคือภาคแสดงอันหลากหลายของนามผู้ปกครองได้ทำการสะท้อนถ่ายหรืออ้างอิงความหมายซึ่งกันและกัน ทั้งนี้เราจะเห็นได้ว่าผู้ปกครองผู้ซึ่งสามารถปกครองให้เที่ยงย่อมสื่อความหมายถึงการเป็นผู้ปกครองที่อยู่ข้างหน้าทำงานหนัก การทำงานหนักของผู้ปกครองย่อมสื่อความหมายแห่งการเป็นผู้ปกครองที่ดำรงหน้าที่อย่างไม่เบียดเบียนอย่างแน่วแน่มั่นคงนำไปสู่ผลคือการที่คนอยู่ใกล้เป็นสุขคนอยู่ไกลอพยพมา เราจะเห็นได้ว่าการอ้างอิงความหมายระหว่างภาคแสดงของนามผู้ปกครองได้ชัดเจนให้เห็นถึงวิถีแห่งการปกครองแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมในมิติที่หลากหลายครอบคลุมที่สามารถแสดงให้เห็นความถูกต้องเที่ยงธรรมในการปกครองภายใต้บรรทัดฐานมนุษยธรรมได้

(2) สามารถทำให้นามตัวอื่นสร้างบรรทัดฐานให้สมนามของตนเองได้

การที่ขงจื้อ กล่าวว่า “ผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง ชุนนางเป็นชุนนาง บิดาเป็นบิดา บุตรเป็นบุตร” นอกจากจะชี้ให้เห็นถึงการแปรเปลี่ยนจากภาษาเชิงบรรยายให้กลายเป็นภาษาในเชิงบรรทัดฐานแล้ว นามของผู้ปกครองยังเป็นนามที่ตรงตามความหมายในระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมที่ถูกต้อง เพราะสามารถแสดงบรรทัดฐานมนุษยธรรมที่สอดคล้องกับตัวนาม เราจะเห็นได้ว่าเมื่อความหมายของนามผู้ปกครองเที่ยงตรง ถูกต้อง นามผู้ปกครองย่อมสื่อสารบรรทัดฐานแห่งนามในบริบทวาระต่างๆ ได้ ความเที่ยงของคำในระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมจึงสอดคล้องกับความเที่ยงแห่งการปกครองก็คือการปกครองด้วยบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม

ผู้วิจัยมองว่าความเที่ยงตรงของความหมายแห่งนามผู้ปกครองในระบบภาษาแห่งมนุษยธรรม มีความสำคัญเพราะเป็นจุดเริ่มต้นที่สามารถทำให้นามตัวอื่นสร้างบรรทัดฐานให้กับนามของตนเองได้ เมื่อฉีจิ่งกงถามขงจื้อเกี่ยวกับการปกครอง ขงจื้อ กล่าวว่า “ผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง ชุนนางเป็นชุนนาง บิดาเป็นบิดา บุตรเป็นบุตร” หากเราพิจารณาการตอบของขงจื้อต่อฉีจิ่งกงเราจะเห็นว่าเมื่อนามผู้ปกครองมีความเที่ยงตรงในความหมาย ย่อมหมายถึงนามผู้ปกครองกำลังสร้างกระบวนการเพื่อให้นามตัวอื่นสามารถสร้างบรรทัดฐานให้กับนามของตนเองได้เช่นเดียวกับนามผู้ปกครอง กล่าวอีกนัยคือนามผู้ปกครองถือเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่สามารถทำให้ระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมเกิดขึ้นหรือสมบูรณ์ได้ ดังจะเห็นได้จากการที่ขงจื้อตอบฉีจิ่งกงเกี่ยวกับการปกครอง ขงจื้อเริ่มด้วยการกล่าวว่า “ผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง ชุนนางเป็นชุนนาง บิดาเป็นบิดา บุตรเป็นบุตร” การเริ่มด้วยการกล่าวว่าผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง หมายถึงหากนามผู้ปกครองสมนาม ย่อมเป็นเงื่อนไขลำดับแรกที่จะทำให้นามอื่น เช่นนามชุนนางสามารถสร้างบรรทัดฐานที่สมนามชุนนาง นามบิดาสามารถสร้างบรรทัดฐานที่สมนามบิดา นามบุตรสามารถสร้างบรรทัดฐานที่สมนามบุตร นั้นย่อมหมายถึงรวมไปถึง นามสามีที่สมนามสามี นามพี่ที่สมนามพี่ นามน้องที่สมนามน้อง นามเพื่อนที่สมนามเพื่อน ฯลฯ

กล่าวโดยสรุปเราจะเห็นได้ว่านามผู้ปกครองสามารถสร้างกระบวนการทำงานของระบบภาษาแห่งมนุษยธรรม เมื่อ “ผู้ปกครองเป็นผู้ปกครอง” จึงหมายถึงการที่นามผู้ปกครองกำลังสร้างเงื่อนไขหรือสภาวะให้นามตัวอื่นในระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมสามารถสร้างบรรทัดฐานให้กับนามของตนเองเช่นกัน ดังนั้นนามผู้ปกครองที่สมนามจึงสามารถสร้างระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมที่สามารถนำไปสู่การสร้างหรือก่อรูปความจริงในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้

3) ภาษากับเงื่อนไขในเชิงบรรทัดฐาน (normative condition)

เมื่อฉีจื่อถามว่า “หากเจ้านครเว่ยขอให้อาจารย์ช่วยปกครอง อาจารย์จะพิจารณาทำสิ่งใดก่อน” อาจารย์ตอบว่า “ที่จำเป็นคือต้องทำนามให้เที่ยง” ฉีจื่อถามว่า “กระนั้นหรือ อาจารย์หลงไปหรือเปล่า ทำไมต้องทำนามให้เที่ยงด้วย” อาจารย์กล่าวว่า “โห่ยว! เจ้าช่างหยาบคายเหลือเกิน เมื่อวิญญูชนไม่รู้อะไรก็ควรสงวนท่าที” “หากนามไม่เที่ยง วาจาก็ไม่ราบรื่น หากวาจาไม่ราบรื่น กิจก็ไม่สำเร็จ” “หากกิจไม่สำเร็จ หลีและคนตรีก็ไม่เจริญ” “หากหลีและคนตรีไม่เจริญโทษทัณฑ์ก็ไม่เที่ยงธรรม หากโทษทัณฑ์ไม่เที่ยงธรรม ประชากรราษฎรไม่รู้ว่าจะปฏิบัติตนอย่างไร ด้วยเหตุนี้ วิญญูชนเมื่อเอ่ยนามก็ต้องพูดได้ เมื่อพูดได้ก็ต้องปฏิบัติได้ ท่าทีของวิญญูชนต่อคำพูด ไม่อาจเหลวไหลได้” (13:3) ผู้วิจัยขอเสนอว่าเราสามารถพิจารณาการแก้ไขนามให้ถูกต้องผ่านแนวคิดเรื่องภาษากับความเป็นสาเหตุโดยจะแบ่งประเด็นการพิจารณาออกเป็นสองประการดังนี้ (1) ความเป็น

เงื่อนไขสองชั้น (double condition) ของความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองของวิญญาณและการทำนามให้เที่ยง เมื่อเราพิจารณาดัชนีบท **หลุนอิว** 13:3 เราจะเห็นการเขียนดัชนีบทที่แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ในส่วนแรกคือการทำสิ่งใดก่อนที่ซึ่งเงื่อนไขให้ความสัมพันธ์ระหว่างการปกครองกับการทำนามให้เที่ยง ตั้งแต่ในส่วนของข้อคำถามซึ่งคือว่า “หากเจ้านครவேย์ขอให้อาจารย์ช่วยปกครอง อาจารย์จะพิจารณาทำสิ่งใดก่อน” และขงจื้อตอบว่า “ที่จำเป็นคือต้องทำนามให้เที่ยง” ในส่วนที่สองคือส่วนที่แสดงให้เห็นถึงนามในฐานะแห่งอ้างอิงเชิงประวัติศาสตร์และเชิงเงื่อนไข (conditional-historical referent) โดยเริ่มตั้งแต่ “หากนามไม่เที่ยง วาจาก็ไม่ราบรื่น หากวาจาก็ไม่ราบรื่น กิจก็ไม่สำเร็จ” หากกิจไม่สำเร็จ หลีและดนตรีก็ไม่เจริญ” “หากหลีและดนตรีไม่เจริญโทษทัณฑ์ก็ไม่เที่ยงธรรม หากโทษทัณฑ์ไม่เที่ยงธรรม ประชากรราษฎรไม่รู้ว่าจะปฏิบัติตนอย่างไร และส่วนที่สามเป็นส่วนที่พูดถึงความสำคัญของคำพูดและการปฏิบัติในฐานะผู้ปกครองของวิญญาณโดยจะเริ่มต้นตั้งแต่ “ด้วยเหตุนี้ วิญญาณเมื่อเอ่ยนามก็ต้องพูดได้ เมื่อพูดได้ก็ต้องปฏิบัติได้ ทำที่ของวิญญาณต่อคำพูด ไม่อาจเหลวไหลได้” เราจะเห็นได้ว่าขงจื้อ อธิบายส่วนที่สองและส่วนที่สามผ่านเงื่อนไขที่แสดงให้เห็นถึงบรรทัดฐานอันส่งผลต่อกันอย่างเป็นลำดับ เช่น นามเที่ยง (ส่งผลถึง) วาจาราบรื่น วาจาราบรื่น (ส่งผลถึง) กิจที่สำเร็จ ฯลฯ เช่นเดียวกับการอธิบายความสำคัญของคำพูดและการปฏิบัติของวิญญาณในส่วนที่สาม เช่น เอ่ยนาม (ก็) ต้อง พูดได้ พูดได้ (ก็) ต้อง ปฏิบัติได้ เราจะเห็นได้ว่าการอธิบายวิถีแห่งการปกครองและระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมผ่านเงื่อนไขที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างความเที่ยงตรงในการปกครองและการทำนามให้เที่ยงผ่านเงื่อนไขสองชั้น (double condition) ซึ่งสามารถแสดงให้เห็นสถานะความเป็นองค์ประธานทางศีลธรรมของผู้ปกครองที่กำลังดำเนินการปกครองด้วยบรรทัดฐานมนุษยธรรมโดยเริ่มจากระบบแห่งนาม เราจะเห็นถึงเงื่อนไขสองชั้นที่สอดรับกัน ระหว่าง การที่ผู้ปกครอง เอ่ยนาม / นามเที่ยง ผู้ปกครองพูดได้ / วาจาราบรื่น ผู้ปกครองปฏิบัติได้ / กิจสำเร็จ ซึ่งการสอดรับดังกล่าวเป็นเหตุผลอันสำคัญของขงจื้อ เมื่อ “หากเจ้านครவேย์ขอให้อาจารย์ช่วยปกครอง อาจารย์จะพิจารณาทำสิ่งใดก่อน” และขงจื้อตอบว่า “ที่จำเป็นคือต้องทำนามให้เที่ยง” เพราะการทำนามให้เที่ยงคือการสร้างสถานะของเงื่อนไขสองชั้นที่สามารถทำให้ผู้ปกครองดำเนินการปกครองโดยเริ่มจากระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมได้

(2) ภาษากับการเป็นแหล่งอ้างอิงเชิงประวัติศาสตร์และในเชิงเงื่อนไข (conditional-historical referent) การที่ขงจื้อเห็นความสำคัญของการทำนามให้เที่ยงเป็นลำดับแรกหากได้ปกครอง แสดงนัยว่าขงจื้อน่าจะพิจารณาว่าระบบภาษาแห่งมนุษยธรรม (นามต่างๆ) ในฐานะแหล่งอ้างอิงในเชิงประวัติศาสตร์และเชิงเงื่อนไข กล่าวคือระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมเป็นระบบภาษาที่สามารถอธิบายกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม โดยสามารถอธิบายผ่านด้วยสถานะในเชิงเงื่อนไขที่

แสดงให้เห็นถึงมิติเวลาในกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรม ระบบภาษาแห่งมนุษย์ธรรมจึงเป็นระบบภาษาที่แสดงนัยของการเป็นห่วงโซ่ในเชิงประวัติศาสตร์และในเชิงเงื่อนไข (conditional-historical chain) ที่แสดงกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมได้ เมื่อเราพิจารณาห่วงโซ่ของนามหรือระบบภาษาแห่งมนุษย์ธรรมโดยพินิจในรายละเอียดเราจะสามารถแบ่งการอธิบายเป็นส่วนย่อยๆ ได้ดังนี้ *นามเพียง-วาทาบาบรีน* ในหัวข้อที่แล้วเรื่องภาษากับบรรทัดฐานแห่งมนุษย์ธรรมผู้วิจัยได้เสนอว่าความเที่ยงของนามสามารถแสดงผ่านการสร้างระบบภาษาแห่งมนุษย์ธรรม ที่สามารถเปลี่ยนจากนามเชิงบรรยายเป็นนามในเชิงบรรทัดฐาน ดังนั้นหากวิญญูชนเริ่มจากความเที่ยงของนาม ความเที่ยงของนามก็จะสามารถให้ทิศทางตลอดจนจัดวางขอบเขตของการใช้วาจาให้อยู่ภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษย์ธรรม กล่าวในอีกแง่หนึ่งความตรงและความเที่ยงของนามจะทำหน้าที่เป็นแหล่งความหมายที่วิญญูชนจะนำความหมายเหล่านั้นมาประยุกต์ใช้จัดวางน้ำหนัก และลำดับวาระเพื่อทำให้วาจาแห่งการปกครองภายใต้ครรลองแห่งมนุษย์ธรรมนั้นดำเนินไปด้วยความราบรื่น *วาทาบาบรีน - กิจสำเร็จ* หากมองในแง่มุมมองของผู้ปกครองคือการพูดได้ก็ต้องปฏิบัติได้ ในตัวบท *หลุนอี่วี่* เราจะเห็นถึงการที่ขงจื้อเน้นย้ำความสำคัญของคำพูดที่ต้องมาพร้อมกับการกระทำ ดังที่เมื่อจื่อกังถามเรื่องวิญญูชน อาจารย์ตอบว่า “ลงมือทำก่อนพูดหลังจากนั้นจึงพูดตามที่ได้ทำไปแล้ว”(2:13) หรือเมื่อซือหม่าหนิวถามถึงมนุษย์ธรรม อาจารย์กล่าวว่า “ผู้มีมนุษย์ธรรมพูดจาอย่างระมัดระวัง” ซือหม่าหนิวถามว่า “พูดจาอย่างระมัดระวัง เพียงเท่านี้หรือที่เรียกว่ามนุษย์ธรรม” อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อรู้สึกว่าจะทำได้ยาก เวลาพูดจะเป็นอันใดได้นอกจากระมัดระวัง” (12:13) หรือในกรณีของขงจื้อเองในฐานะวิญญูชนที่เมื่อขงจื้ออยู่ที่ในหมู่บ้านตนเอง ท่านดูเงียบๆราวกับว่าเป็นคนพูดไม่เก่งเมื่ออยู่ในวิหารบรรพชนหรืออยู่ในท้องพระโรง อาจารย์พูดอย่างขาดฉานละเอียดละออและระมัดระวัง (10:1) เราจะเห็นว่าความระมัดระวังในการเลือกเฟ้นและคัดสรรคำพูดเพื่อที่จะสามารถกลายเป็นการกระทำที่เกิดประสิทธิผลได้จริงในการสร้างชุมชนมีมนุษย์ธรรมก็คือความระมัดระวังเพื่อที่จะสามารถทำให้ *วาทาบาบรีน* และ *กิจสำเร็จ* ได้ *กิจสำเร็จ-หลี่และดนตรีเจริญู* ผู้วิจัยมองว่า *กิจสำเร็จ* ในที่นี้น่าจะเป็นกิจที่เกี่ยวข้องกับการบริหารบ้านเมืองให้ดำเนินไปตามบรรทัดฐานแห่งมนุษย์ธรรม กิจดังกล่าวจะหมายถึงการทำให้บ้านเมืองมีความอุดมสมบูรณ์ ประชากรราษฎรมีกินมีใช้ ไม่อดอยากขาดแคลนรวมถึงการที่ประชากรราษฎรรู้สึกถึงความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเมื่ออยู่ภายใต้การคุ้มครองของรัฐ ดังที่จื่อกังถามเกี่ยวกับการปกครอง อาจารย์กล่าวว่า “อาหารพอเพียง อาวุธพอเพียง ประชากรราษฎรก็เชื่อถือแล้ว”(12:7:1) การที่กิจของบ้านเมืองสำเร็จย่อมเป็นเงื่อนไขที่จะทำให้ส่วนที่เป็นวัฒนธรรมขนบจารีต เช่น *หลี่* และ *ดนตรีเจริญู* ออกงามขึ้นตามลำดับ ประชากรราษฎร

สามารถเห็นความสำคัญของการปฏิบัติให้ถูกต้องในบริบทต่างๆ รวมถึงเห็นความสำคัญของดนตรีเพื่อใช้ในการขัดเกลาอารมณ์ทางศีลธรรมให้มีความละเอียดประณีตได้ *หลี่และดนตรีเจริญ-โทษทัณฑ์ที่ยังธรรม* การที่หลี่และดนตรีเจริญคือสัญญาณที่แสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองเป็นบ้านเมืองที่มีอารยะ (civilized) เพราะได้ดำเนินวิถีการปกครองภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม ซึ่งบรรทัดฐานดังกล่าวย่อมเป็นบรรทัดฐานที่กำหนดโทษทัณฑ์อย่างถูกต้องที่ยังธรรม ทั้งนี้เพราะเหวียนนั้นสามารถให้ทิศทางแก่คุณธรรม *義* ในการประเมินและตรวจสอบโทษทัณฑ์ให้เป็นไปอย่างที่ยังธรรมสอดคล้องกับบรรทัดฐานและอัตลักษณ์ทางคุณธรรมของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม *โทษทัณฑ์ที่ยังธรรม - ประชากรารู้ว่าจะปฏิบัติตัวอย่างใด* ดังที่ทราบกันว่าสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมนั้นเป็นปัจเจกบุคคลผู้ซึ่งใช้พลังทางคุณธรรมในการดำเนินชีวิตประจำวันร่วมกันในสังคม ซึ่งพลังทางคุณธรรมได้แสดงให้เห็นระบบระเบียบ (order) ของสังคมภายใต้บรรทัดฐานแห่งชุมชนมีมนุษยธรรม ดังนั้นกฎหมายที่ทำหน้าที่บัญญัติบทลงโทษย่อมเป็นกฎหมายที่มีความเป็นธรรมซึ่งสามารถทำให้การดำเนินโทษทัณฑ์เป็นไปอย่างถูกต้องที่ยังธรรม ซึ่งเราจะเห็นได้ว่าการทำงานร่วมกันของพลังทางคุณธรรมกับกฎหมายที่มีความเป็นธรรมจะช่วยให้ประชากรารู้ว่าจะปฏิบัติตัวอย่างใดในการสร้างชีวิตทางจริยธรรมภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมร่วมกันได้ ดังนั้นการที่โจ้อูถามขงจื้อว่า "หากเจ้านครเว่ยขอให้อาจารย์ช่วยปกครอง อาจารย์จะพิจารณาทำสิ่งใดก่อน" ขงจื้อตอบว่า "ที่จำเป็นคือต้องทำนามให้เที่ยง" เพราะนามนั้นเป็นแหล่งอ้างอิงในเชิงประวัติศาสตร์และในเชิงเงื่อนไขในกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ซึ่งการเอ่ยนามแต่ครั้งคือการเอ่ยที่นามสามารถนำไปสู่ขั้นตอนหรือกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมล่วงหน้า (leading forward) หรือสามารถแสดงให้เห็นถึงหวังไซในเชิงประวัติศาสตร์และในเชิงเงื่อนไขทั้งระบบได้ เพราะการเอ่ยนามและการพูดได้คือการแสดงนัยของนามต่างๆ ในฐานะระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมที่สามารถใช้เป็นแหล่งอ้างอิงรวมถึงเป็นจุดเริ่มต้นในกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้

จากที่กล่าวมาทั้งหมดทำให้เราเห็นถึงความสัมพันธ์ของ *เจิ้งหมิง* การแก้ไขนามให้ถูกต้องหรือการทำนามให้เที่ยงกับวิถีแห่งการปกครองภายใต้บรรทัดฐานมนุษยธรรมใน 3 ประเด็น ประเด็นแรกคือความสัมพันธ์ระหว่างภาษา (นาม) กับความจริง อันแสดงถึงความเที่ยงตรงของนามจะสัมพันธ์กับความจริงแห่งมนุษยธรรม มีกระบวนการที่สำคัญคือการแปรเปลี่ยนจากนามเพื่อให้เกิดเป็นความจริงและการก่อรูปความจริงด้วยนาม ประเด็นที่สองคือภาษากับบรรทัดฐานมนุษยธรรมที่แสดงให้เห็นว่าเหวียนทำหน้าที่ในการขยับ / ปรับเปลี่ยนนามต่างๆ ให้ดำเนินไปในลักษณะคู่แห่งความสัมพันธ์ซึ่งสามารถทำการเปลี่ยนแปลงภาษาในเชิงบรรยายให้เป็นภาษาใน

เชิงบรรทัดฐาน นอกจากนี้ระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมยังได้เสนอความเที่ยงของนามผ่านการสร้างบรรทัดฐานให้นาม เป็นการแสดงให้เห็นว่านามต่างๆสามารถนำมาพิจารณาในฐานะระบบภาษาแห่งมนุษยธรรมเพราะถูกกำกับภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม ความถูกต้องเที่ยงตรงของนามจึงสัมพันธ์กับความถูกต้องเที่ยงธรรมแห่งการปกครอง ประเด็นสุดท้ายคือภาษากับการเป็นเงื่อนไขในเชิงบรรทัดฐาน เป็นการพิจารณานามต่างๆในฐานะแหล่งอ้างอิงที่แสดงนัยแห่งกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมอย่างเป็นลำดับ เป็นการชี้ว่าความเที่ยงตรงของนามสามารถนำไปสู่การสร้างกระบวนการปกครองที่มีความถูกต้องเที่ยงธรรมได้

4.3 การแก้ไขความตึงแย้ง (tension) และการสนับสนุนความกลมเกลียว เหนือ และ ในชุมชนมีมนุษยธรรม

บทบาทที่สำคัญอีกบทบาทหนึ่งของการเป็นผู้ปกครองของวิญญาณ นอกเหนือจะใช้พลังทางคุณธรรมในการปกครองและแก้ไขนามให้ถูกต้องแล้ว วิญญาณยังมีบทบาทในการแก้ไขความตึงแย้งและสร้างความกลมเกลียวในชุมชนมีมนุษยธรรม ซึ่งตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของความตึงแย้งในระดับรัฐหรือในระดับชุมชน คือตัวบท**หลุนอี่ว** เล่มที่ 13 บทที่ 18 บันทึกไว้ว่า เช่อกงกล่าวแก่งจื่อว่า “ในแคว้นของเรามีคนตรง เมื่อบิดาขโมยแกะ บุตรไปเป็นพยาน”งจื่อกล่าวว่า “ในแคว้นของข้า คนตรงจะต่างออกไป บิดาจะซ่อนความผิดของบุตร บุตรจะซ่อนความผิดของบิดา ความตรงดำรงอยู่ ณ ใจกลางพฤติกรรมเหล่านี้แล้ว”²¹ ผู้วิจัยคิดว่าเราสามารถพิจารณาตัวบท**หลุนอี่ว** 13:18 โดยจะขอเสนอประเด็นในการพิจารณา 3 ประเด็นดังนี้

1) ความสัมพันธ์ระหว่าง ความตรง ความตึงแย้ง และอัตลักษณ์ทางคุณธรรม

จากตัวบท**หลุนอี่ว** เรื่องบิดาขโมยแกะ เราจะเห็นถึงความแตกต่างระหว่างความหมายของ “ความตรง”ของงจื่อกับเช่อกง กล่าวคือความตรงของเช่อกงคือความตรงที่หากบิดาขโมยแกะ บุตรไปเป็นพยาน ส่วนความตรงของงจื่อคือการที่บิดาขโมยแกะ บุตรจะซ่อนความผิดของบิดา นอกจากนั้นงจื่อยังกล่าวอีกด้วยว่า “ความตรงดำรงอยู่ ณ ใจกลางพฤติกรรมเหล่านี้แล้ว”ซึ่งการดำรงอยู่ ณ ใจกลางพฤติกรรมนี้ก็คือการที่ความตรงดำรงอยู่ท่ามกลางการซ่อนความผิด เราจะเห็นได้ว่าสิ่งที่งจื่อทำคือการให้ความหมายใหม่ (redefine) แก่ความหมายของความตรง โดย

²¹ โปรดดูบทความวิชาการที่เกี่ยวกับกรณีบิดาขโมยแกะใน Qingping Liu , Filiality Versus Society and Individuality : On Confucianism As “Consanguinitism”, *Philosophy East and West* 53 , 2(April , 2003) : 234-250 และ Qingping Liu, “To become a Filial son , a Loyal Subject , or a Humane Person?-On the Confucian Ideas about Humanity”, *Asian Philosophy* 19 ,2(July, 2009) : 173-188.

ขงจื้ออ้างว่าในแคว้นของข้าหรือในชุมชนมีมนุษยธรรมนั้น ความตรงมิใช่การตระหนักถึงความผิด และป่าวประกาศความผิดให้ทุกคนรับรู้ แต่ความตรงคือการตระหนักถึงความผิดหากแต่มิได้ป่าวประกาศความผิดนั้น มองในแง่นี้เราจะเห็นว่า การซ่อนความผิดของบิดาไม่ได้แปลว่าบุตรไม่ตระหนักรู้ว่าบิดาของตนกระทำความผิดหรือบิดาไม่ได้ตระหนักว่าตนเองทำผิด เพราะการซ่อนความผิดโดยตัวมันเองคือการตระหนักว่ามีความผิดเกิดขึ้นจริง เพียงแต่บุตรงดเว้นการป่าวประกาศหรือยืนยันความผิดของบิดาอย่างเป็นทางการโดยการเป็นพยานในศาล ผู้วิจัยมองว่าการให้ความหมายใหม่ต่อความตรงของขงจื้อในฐานะวิญญูชนซึ่งเป็นผู้ปกครองแห่งชุมชนมีมนุษยธรรมแสดงนัยให้เห็นถึงความหมายของความตรงที่สัมพันธ์กับความตึงเครียด (tension) มากกว่าจะมุ่งพิจารณาความตรงที่สัมพันธ์กับความขัดแย้ง (conflict) เช่นความตรงในความหมายของเชอวก กล่าวคือความตรงขงจื้อคือความตรงที่เชื่อมโยงกับความตึงเครียดที่สามารถนำไปสู่การสร้างเหอในสังคมได้ มากกว่าจะใช้ความตรงในความหมายเดียวกับเชอวกที่เชื่อมโยงกับความขัดแย้งและอาจนำไปสู่การแตกสลายในความสัมพันธ์ได้ กล่าวให้ชัดเจนคือการให้ความหมายใหม่ของความตรงของขงจื้อนอกจากจะชี้ให้เห็นถึงความแตกต่างของความตึงเครียดและความขัดแย้งแล้ว ความตรงในความหมายของขงจื้อยังสามารถแสดงให้เห็นถึงระบบระเบียบ (order) ของสังคมที่มีความกลมเกลียว ซึ่งแตกต่างจากความตรงของเชอวกซึ่งนำไปสู่ความสับสนวุ่นวายความล้มสลายในความสัมพันธ์เฉกเช่นเดียวกับสังคมในยุคชุนชิวซึ่งเป็นสังคมปัจจุบันนั้น

ความตึงเครียดและความขัดแย้งนั้นมีความแตกต่างกัน กล่าวคือความตึงเครียดเป็นสิ่งที่สามารถแฝงอยู่ในความกลมกลืนได้แต่ความขัดแย้งเป็นสิ่งที่ตรงข้ามกับความกลมกลืนและไม่สามารถแฝงอยู่ในความกลมกลืนได้²² และหากเรานำกรณีบิดาขโมยแกะมาพิจารณาผ่านความตรงของเชอวก เราจะเห็นถึงความขัดแย้งโดยการที่แต่ละฝ่ายขัดแย้งไม่ลงรอยกันจนทำให้ไม่สามารถอยู่ร่วมกันหรือไม่อาจมีความสัมพันธ์ต่อกันได้²³ เราจะเห็นได้ว่าการที่บุตรไปเป็นพยานว่าบิดาขโมยแกะย่อมสิ้นสะเทือนต่อความรักอันลึกซึ้งที่บิดา-บุตรมีต่อกัน ความสิ้นสะเทือนดังกล่าวอาจนำไปสู่การตั้งคำถามต่อชุดคุณค่าที่สำคัญต่อความเป็นบุตร เช่นความเคารพบนอบบิดา และความห่วงใยอาทร การประณิตผอนปรน ฯลฯ ซึ่งหากบุตรปล่อยให้ความสิ้นสะเทือนดังกล่าวเกิดขึ้นย่อมนำไปสู่ความขัดแย้งต่อบิดาจนไม่อาจมีความสัมพันธ์กับบิดาได้ในท้ายที่สุด อนึ่ง หากเราพิจารณาความตึงเครียดผ่านความตรงในความหมายของขงจื้อที่แสดงให้เห็นลักษณะของความตึงเครียดใน

²² นูซรี วงศ์สมุท, “ความตึงเครียดในความกลมกลืน (เหอ) ในจริยศาสตร์ขงจื้อ”, (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554) หน้า 17.

²³ เรื่องเดียวกัน หน้า 17.

ความสัมพันธ์ว่ามีหลายองค์ประกอบที่หลากหลายโดยองค์ประกอบที่หลากหลายนั้นต้องมีความแตกต่างกันด้วย กระนั้นก็ตามองค์ประกอบที่แปร่งแย้งไม่ลงรอยกันก็ยังสามารถอยู่ร่วมกันและมีความสัมพันธ์อย่างกลมกลืนทำให้เกิดการเกื้อหนุนให้แต่ละองค์ประกอบดีขึ้นไปด้วยกันอยู่ต่อไปได้²⁴ เมื่อมองกรณีบิดาขโมยแกะเราจะเห็นถึงความตึงเครียดในความสัมพันธ์ระหว่างบิดา-บุตร เช่น บิดาอาจให้คุณค่ากับผลประโยชน์ต่างๆที่มีขอบ เช่นการขโมยแกะ ส่วนบุตรอาจให้คุณค่ากับการทำงานหนักอย่างสุจริตเพื่อนำเงินไปซื้อแกะ ซึ่งเราจะเห็นถึงความแปร่งแย้งที่เกิดขึ้น แต่อย่างไรก็ตามหากบุตรเลือกความตรงในความหมายของขงจื้อโดยการซ่อนความผิดของบิดา สิ่งที่บุตรจะกระทำควบคู่กันไปคือการทักทวน (4:18) เพื่อให้บิดาตระหนักรู้ถึงความผิดที่ขโมยแกะผู้อื่นที่แม้ได้ผลประโยชน์แต่ก็ต้องแลกด้วยความรู้สึกผิด ความกระวนกระวายหวาดกลัวว่าจะถูกจับได้ ตลอดจนการสูญเสียความนับถือและการศรัทธาในตนเอง การทักทวนของบุตรโดยบุตรมิได้ป่าวประกาศความผิดของบิดาด้วยการเป็นพยาน ย่อมสามารถทำให้บิดาตั้งคำถามกับการขโมยแกะของตนเองว่าเป็นสิ่งที่ถูกต้องตามครรลองคลองธรรมหรือไม่ ตลอดจนคุณค่าชุดไหนที่ควรได้รับการตรวจสอบและการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น ซึ่งหากเป็นไปในแง่บวกดังกล่าวความตรงของขงจื้อก็คือความตรงที่สามารถทำให้บิดา-บุตรอยู่ร่วมกัน ตลอดจนรักษาความกลมเกลียวในความสัมพันธ์ไว้ อีกทั้งยังเป็นบทพิสูจน์ว่าความรักที่ลึกซึ้งระหว่างบิดา-บุตรที่สามารถขัดเกลาซึ่งและกันด้วยพลังทางคุณธรรมสามารถนำไปสู่การสร้างความกลมเกลียวให้กับสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมได้

ทั้งนี้หากเราพิจารณาความตรงของขงจื้อต่อไป เราจะเห็นได้ว่านอกจากความตรงจะแสดงความสัมพันธ์กับความตึงเครียดแล้ว ความตรงยังแสดงความสัมพันธ์กับอัตลักษณ์ทางคุณธรรมของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมดังที่ผู้วิจัยได้อภิปรายไปแล้วใน 4.1 ที่ชี้ว่าสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งมีคุณธรรมเหรินเป็นอัตลักษณ์ทางคุณธรรมจะมีลักษณะสามประการดังนี้ คือ (1) ความจริงใจ 诚 (2) การไว้เนื้อเชื่อใจ 信 (3) ความละเอียด 忠 ซึ่งผู้วิจัยจะพิจารณาลักษณะทั้งสามข้อนี้ ผ่านความตรงของบุตรในความหมายของขงจื้อที่บุตรจะตรงได้ก็ต่อเมื่อซ่อนความผิดให้บิดา (1) ความจริงใจ 诚 โดยทั่วไปการพิจารณาเรื่องความจริงใจคือการพิจารณาความสอดคล้องระหว่างความคิด คำพูดและการกระทำของเรา ความจริงใจสื่อถึงความจริงแท้บางประการที่แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์ทางคุณธรรมของเรา ในกรณีของบุตรที่มีความตรงโดยการซ่อนความผิดของบิดา ผู้วิจัยมองว่าบุตรได้แสดงความจริงใจที่มีต่อตนเองรวมทั้งความจริงใจที่มีต่อบิดา กล่าวคือในความสัมพันธ์ที่มีต่อตนเองบุตรรู้ดีว่าความสัมพันธ์ที่มีต่อบิดาเป็น

²⁴ เรื่องเดียวกันหน้า 17.

ความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งซึ่งเพราะเป็นความสัมพันธ์ที่หลอมสร้างตัวตนของตนขึ้นมาและเป็นรากฐานที่สำคัญต่อการให้ความหมายแห่งการดำรงอยู่ของตนเอง บุตรจึงต้องจริงจังกับตัวเองมากพอที่จะจินตนาการถึงความเปราะบางและเจ็บปวดของตนเองเมื่อบิดาได้รับโทษทัณฑ์อันเนื่องมาจากการไปเป็นพยานของตนเอง จินตนาการทางศีลธรรมที่วางอยู่บนความจริงใจที่มีต่อตนเองจะสามารถทำให้บุตรเห็นถึงความรับผิดชอบทางศีลธรรมที่จำต้องมีต่อตนเองและบิดาไปพร้อมๆกัน ส่วนในความจริงใจที่มีต่อบิดา คือการที่บุตรทราบต่อบิดาได้ขมขื่นและจริงใจบุตรยอมแสดงความจริงใจโดยการตัดทอนบิดา (4:18) รวมทั้งเสนอแนะแนวทางที่ถูกต้องตลอดจนคงความเคารพและให้เกียรติบิดาโดยมิให้ผู้ประกาศหรือยืนยันความผิดของบิดา (2) การไว้เนื้อเชื่อใจ ซิน 信 บุตรที่ดีน่าจะหมายถึงบุตรที่ได้รับความไว้วางใจหรือเชื่อใจในคำพูดและการกระทำจากบิดา เช่นเดียวกับบิดาที่น่าจะได้รับความไว้วางใจและความเชื่อใจจากบุตร แต่เมื่อบิดาทำความผิดโดยการขมขื่นและภายหลังได้ตระหนักรู้ในความผิดของตนเองและให้คำมั่นต่อบุตรว่าจะไม่กระทำอีก บุตรยอมเชื่อมั่นคำพูดและการกระทำของบิดา ซึ่งความเชื่อมั่นของบุตรต่อบิดาจะตระหนักรู้ถึงความผิดที่ได้กระทำลงไปยอมส่งผลให้บิดาสามารถตระหนักถึงความถูกต้องด้วยตนเองมากขึ้นเนื่องเพราะความรักที่มีต่อบุตร นอกจากนี้บิดาย่อมรู้ว่าความรักและความเคารพที่บุตรมอบให้แม้ในสถานการณ์อันอ่อนไหวที่ตนได้กระทำความผิดยอมแสดงให้เห็นถึงความรักอันลึกซึ้งที่บุตรมีต่อตนเองไม่ว่าตนเองจะอยู่ในสถานการณ์เช่นใดก็ตาม (3) ความละอาย 耻 耻 การที่บิดาสามารถตระหนักในความผิดของตนผ่านการที่บุตรต้องซ่อนความผิดแสดงให้เห็นว่าบิดามีความละอายต่อความผิดคือการขมขื่นที่ได้ทำลงไป ความละอายนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อวิธีการมองตนเองของบิดาที่ควรจะเป็นตัวแบบทางคุณธรรมให้กับบุตรมากกว่าจะเป็นผู้กระทำความผิด อีกทั้งบุตรยังต้องซ่อนความผิดให้ แง่มุมดังกล่าวยอมส่งผลให้บิดามีการไตร่ตรองอย่างรอบคอบในทุกการกระทำของตนเองเพื่อป้องกันการทำผิดในอนาคต ในกรณีของบุตรการที่บิดาได้กระทำความผิด บุตรย่อมมีความละอายด้วยเช่นกันที่บุตรนั้นหละหลวม ขาดการสังเกตและไม่สร้างโอกาสที่จะตัดทอนบิดารวมถึงชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องตั้งแต่แรก ความละอายของบุตรคือการที่บุตรละอายต่อตนเองที่ละเลยและมีโอกาสบิดาให้ดำเนินตามครรลองธรรมที่ถูกต้อง

จากที่กล่าวมาเราจะเห็นได้ว่าความตรงในความหมายของขงจื๊อคือความตรงที่วางอยู่บนอัตลักษณ์ของทางคุณธรรมของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม ความตรงของขงจื๊อจึงเป็นความ

ตรงที่วางอยู่บนขีดขั้นของความสัมพันธ์²⁵ ซึ่งเป็นความตรงที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมโดยมีเป้าหมายที่จะสร้างความกลมเกลียวสมดุลงให้เกิดขึ้น

2) ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทางคุณธรรมและความซื่อสัตย์ภักดี / ความยุติธรรม

การที่ขงจื๊อกล่าวว่า “บิดาจะสอนความผิดของบุตร บุตรจะสอนความผิดของบิดา ความตรงดำรงอยู่ ณ ใจกลางพฤติกรรมเหล่านี้แล้ว” การกล่าวเช่นนี้ของขงจื๊อน่าสนใจในสองแง่มุม แง่มุมแรกคือการกล่าวของขงจื๊ออาจทำให้เราพิจารณาได้ว่า ความตรงในที่นี้ของขงจื๊ออาจหมายถึงความซื่อสัตย์ภักดี (loyalty) หรือขงจื๊ออาจกำลังหมายถึงความยุติธรรม (justice) ก็ได้ อาจเป็นไปได้ว่าขงจื๊อกำลังหมายถึงทั้งสองความหมายหรือทั้งสองความหมายสามารถแทนที่กันได้ แง่มุมที่สอง การที่ความตรงดำรงอยู่ ณ ใจกลางพฤติกรรมเหล่านี้แล้ว ก็คือการที่ความตรงดำรงอยู่ ณ การกระทำทางศีลธรรม (moral actions) ซึ่งการกระทำทางศีลธรรมต่างๆย่อมเป็นการกระทำที่ถูกกำกับโดยอัตลักษณ์ทางคุณธรรม (moral identity) ของผู้กระทำ เมื่อพิจารณาในภาพรวมเราจะเห็นว่าขงจื๊อนั้นพิจารณาความตรงทั้งในความหมายของความซื่อสัตย์หรือความยุติธรรม ณ ใจกลางของอัตลักษณ์ทางคุณธรรมมากกว่าที่จะพิจารณาผ่านกฎหมายเช่นในกรณีของเซอังก ความตรงของขงจื๊อจึงเป็นความตรงคนละความหมายกับเซอังกที่บุตรไปเป็นพยานในศาลว่าบิดาขโมยแกะ ดังนั้นการที่จะเข้าใจเรื่องความตรงของขงจื๊อจึงไม่ควรเริ่มจากกฎหมายซึ่งทำให้เราสับสนและ

²⁵ผู้วิจัยมองว่าจุดยืนทางจริยศาสตร์ของขงจื๊อใน “กรณีบิดาขโมยแกะ” เป็นจุดยืนแบบ “ยึดความเป็นกลางที่พอเหมาะ” (moderate Impartialist) หากพิจารณาจาก ซูซาน วูล์ฟ (Susan Wolf) ซึ่งมีหลักเกณฑ์ที่สำคัญ 3 ประการ *ประการแรก* คือการกระทำที่ถูกต้องคือการทำตามหลักเกณฑ์ที่มีเหตุผลจะพึงยินยอม แต่ไม่ใช้การปฏิบัติต่อทุกคนเท่าเทียมหรือเสมอภาคกัน อาจพิจารณาในแง่ของเหตุที่คนทั่วไปเข้าใจและไม่อาจปฏิเสธได้ *ประการที่สอง* หลักเกณฑ์การปฏิบัติที่ใช้กับตนเองและที่คาดหวังกับผู้อื่นเป็นหลักการเดียวกัน *ประการที่สาม* คือมนุษย์ทุกคนสมควรได้รับความเคารพ ความปลอดภัยในชีวิต และการธำรงคุณค่าแห่งความเป็นมนุษย์เช่นเดียวกับตนเอง ครอบครัว และมิตรสหาย (โปรดดู Susan Wolf, “Morality and Partiality,” *Philosophical perspective 6* (Ethics, 1992) : 243-259 cited in สุวรรณา สถาอานันท์, รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื๊อ: ความยินดีและความโศกเศร้าในชีวิตทางจริยธรรม” (เอกสารไม่ตีพิมพ์เผยแพร่) เมื่อนำจุดยืนแบบยึดความเป็นกลางที่พอเหมาะของวูล์ฟมาพิจารณากรณีบิดาขโมยแกะ เราจะเห็นได้ว่า *ประการแรก* สำหรับบุตรผู้ที่เป็นสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม ทุกคนย่อมเข้าใจและตระหนักได้ว่าความรักอันลึกซึ้งที่บุตรมีต่อบิดาเป็นความรักที่ทำให้บุตรไม่อาจเป็นพยานในศาลเพื่อยืนยันการขโมยแกะของบิดาในกระบวนการยุติธรรมแม้บุตรจะรู้ว่าสิ่งนั้นเป็นความจริงก็ตาม ขงจื๊อเชื่อว่าสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมคนอื่นๆที่อยู่ใน “แคว้นของข้า”(13:18) ย่อมตระหนักถึงข้อจำกัดในความเป็นมนุษย์ดังกล่าวเป็นอย่างดี *ประการที่สอง* การที่บุตรไม่ไปเป็นพยานต่อกรขโมยแกะของบิดาก็เป็นเช่นเดียวกับการที่บุตรคงไม่ปรารถนาให้บิดาไปเป็นพยานในศาลหากตนเองขโมยแกะ ดังที่ขงจื๊อกล่าวว่า “บิดาจะสอนความผิดของบุตร บุตรจะสอนความผิดของบิดา” ซึ่งให้เห็นว่าสิ่งที่บุตรปฏิบัติย่อมเป็นสิ่งเดียวกับที่บุตรอยากให้บิดาปฏิบัติต่อตนเองเช่นกัน *ประการสุดท้าย* บุตรเชื่อว่าบิดาของตน ตนเอง ตลอดจนสมาชิกคนอื่นๆในชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นปัจเจกบุคคลที่มีศักยภาพในการพัฒนาและสร้างสรรค์ชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกันได้ ดังนั้นความตรงจึงดำรงอยู่ ณ การสอนความผิดของบิดาซึ่งเป็นความตรงที่สามารถแสดงบรรทัดฐานที่ชัดเจนของอัตลักษณ์ทางศีลธรรมในฐานะสมาชิกของชุมชนมีมนุษยธรรมได้

ไม่อาจหาทางออกให้กับการแบ่งขั้วแยกข้าง (dichotomy) ที่แยกระหว่างความสัมพันธ์สองชุด ได้แก่ ชุดความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิด เช่นบิดา- บุตร/ ความซื่อสัตย์ และชุดความสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐหรือชุมชน / ความยุติธรรม ในทางตรงกันข้ามขงจื๊อกำลังเสนอว่าพื้นที่ของความตรงไม่ว่าจะเป็นความซื่อสัตย์ภักดีหรือความยุติธรรมก็ตามล้วนแล้วแต่ต้องทำความเข้าใจผ่านอัตลักษณ์ทางคุณธรรมของเรา ซึ่งในประเด็นนี้ริชาร์ด รอร์ตี (Richard Rorty) ได้เสนอว่าการพิจารณาความสัมพันธ์กับความยุติธรรมในชุมชนไม่ได้อยู่วางอยู่คนละที่หรือเป็นขั้วตรงข้ามกัน หากแต่อยู่ในแหล่งเดียวกันแต่แตกต่างกันที่ความเข้มข้นเบาบางหรือในเชิงระดับ ทั้งนี้เพราะความซื่อสัตย์และความยุติธรรมนั้นวางอยู่บนอัตลักษณ์ทางศีลธรรมของเราซึ่งอัตลักษณ์ทางคุณธรรมนี้เป็นเหตุผลอันสำคัญที่ทำให้เราซื่อสัตย์ต่อคนกลุ่มเล็กที่ใกล้ชิด และเป็นเหตุผลชุดเดียวกันที่ทำให้เรามีความยุติธรรมต่อกลุ่มคนขนาดใหญ่ขึ้นหรือในระดับชุมชนได้²⁶ และเมื่อเรานำข้อพิจารณาของรอร์ตีมาพิจารณาขงจื๊อในกรณีบิดาขโมยแกะ เราจะเห็นได้ว่าความตรง / ความยุติธรรมของขงจื๊อนั้นเป็นความตรง / ความยุติธรรมที่วางอยู่บนอัตลักษณ์ทางคุณธรรมเหรินหรือการรักมนุษย เป็นอัตลักษณ์ของการเป็นสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมเพื่อร่วมกันสร้างชุมชนที่มีระบบระเบียบและมีความกลมเกลียวสมดุลง การซ่อนความผิดของบิดาของบุตรเป็นการกระทำที่ตรงตามอัตลักษณ์ทางคุณธรรม(เหริน) อันแสดงให้เห็น “ความซื่อสัตย์ภักดี”ของบุตรที่มีต่อบิดาเป็นการแสดงออกของความรักอันลึกซึ้งที่มีต่อบิดา ในขณะที่เดียวกันบุตรก็แสดงถึง”ความยุติธรรม”ของชุมชนมีมนุษยธรรมในขณะเดียวกัน ในความเข้าใจของบุตรความยุติธรรมของชุมชนมีมนุษยธรรมย่อมไม่ใช่ความยุติธรรมที่ทุกคนควรได้รับโทษทัณฑ์อย่างเท่าเทียมกัน แต่เป็นความยุติธรรมที่ทุกคนสามารถที่จะมีโอกาสในการสร้างชีวิตทางจริยธรรมร่วมกันและใช้พลังทางคุณธรรมเป็นเครื่องมืออันสำคัญในการขัดเกลาทางคุณธรรมระหว่างกันได้

กล่าวโดยสรุปเราจะเห็นได้ว่าอัตลักษณ์ทางคุณธรรมเหรินสามารถสร้างความซื่อสัตย์ภักดีที่บุตรพึงมีต่อบิดาในขณะเดียวกันก็สามารถมอบความยุติธรรมให้กับชุมชนมีมนุษยธรรมโดยการเปิดโอกาสให้ปัจเจกบุคคลสามารถมีการขัดเกลาทางศีลธรรมร่วมกันได้ เราจะเห็นได้ว่าการที่บุตรซ่อนความผิดของบิดานั้นเป็นกระบวนการเกี่ยวกับการที่บุตรสร้างความจริงแห่งมนุษยธรรม ซึ่งเป็นความจริงที่สะท้อนว่าสมาชิกของชุมชนสามารถบรรลุศักยภาพในเชิงบุคคลโดยการขัดเกลาหรือบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนพร้อมๆกับดำเนินความสัมพันธ์ที่สมดุลงกลมเกลียวร่วมกับผู้อื่นได้

²⁶ Richard Rorty, “Justice as a Larger Loyalty”, *Ethical Perspectives* 4(1992):145.

3) ความสัมพันธ์ระหว่างความซื่อสัตย์ภักดี / ความยุติธรรมและความกลมเกลียว ภายในชุมชน

เมื่อเช่อกงถามเรื่องการปกครอง อาจารย์กล่าวว่า “คนอยู่ใกล้เป็นสุข คนอยู่ไกลอพยพมา” (13:16) จากตัวบทที่ยกมาทำให้เราเห็นว่าการปกครองในชุมชนมีมนุษยธรรมสามารถแสดงให้เห็นถึงความกลมเกลียวภายในชุมชน ซึ่งเป็นการปกครองที่ความซื่อสัตย์ภักดีสามารถเพิ่มขีดขั้นหรือขยายขอบวงของตนเองให้กลายมาเป็นความยุติธรรมได้ เราจะเห็นได้ว่าการที่คนอยู่ใกล้เป็นสุขแสดงให้เห็นถึงความแน่นแฟ้นและความกลมเกลียวของความสัมพันธ์ที่ซื่อสัตย์ เช่นครอบครัวและเพื่อนสนิทซึ่งสามารถเป็นตัวอย่างให้คนไกลหรือคนที่อยู่ในชุมชนอื่นเห็นถึงบรรยากาศของชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งสอดคล้องกับปณิธานของขงจื้อที่ว่า “ทำให้ผู้อาวุโสได้อยู่สงบ มิตรสหายไว้เนื้อเชื่อใจกัน ผู้เยาว์อาทรห่วงใยกัน” (5:25:2)

กระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมโดยการขยายขอบวงหรือเพิ่มความเข้มข้นจากความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้น (ความซื่อสัตย์ภักดี) ไปสู่ความสัมพันธ์ที่เป็นทางการเช่นความสัมพันธ์ที่มีต่อรัฐหรือชุมชน (ความยุติธรรม) เป็นกระบวนการที่สอดคล้องกับวิถีแห่งมนุษยธรรมที่ว่า “สามารถเอาสิ่งใกล้เป็นข้อเปรียบเทียบ สามารถเรียกได้ว่าหนทางแห่งมนุษยธรรม (6:28:3) หรือการที่ขงจื้อกล่าวว่า” มนุษยธรรมอยู่ใกล้ตัวกระนั้นหรือ เราปรารถนามนุษยธรรม มนุษยธรรมก็อยู่แค่เอื้อม” (7:29) การที่มนุษยธรรมมีได้อยู่ใกล้ตัวในขณะเดียวกันมนุษยธรรมก็เสนอว่าให้เอาสิ่งใกล้เป็นข้อเปรียบเทียบได้แสดงให้เห็นถึงกระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมซึ่งเป็นชุมชนที่มีคุณธรรมเหรินเป็นบรรทัดฐานและเป็นอัตลักษณ์ทางคุณธรรมโดยสามารถสร้างขีดขั้นหรือขยายขอบวงของวิถีแห่งมนุษยธรรมใน 3 ระดับ ในระดับแรกคือการที่สมาชิกในชุมชนสามารถขัดเกลาตนเองโดยใช้อัตลักษณ์ทางคุณธรรมเหรินซึ่งแสดงผ่านการมีคุณธรรม เฉิง ฉื่อ ซิน จนสามารถบรรลุศักยภาพในเชิงบุคคลมีความเข้าใจการปฏิบัติคุณธรรมเพื่อสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกับผู้อื่น จนสามารถพัฒนาไปสู่ระดับที่สอง คือความสามารถในการสร้างกลมเกลียวในความสัมพันธ์ที่ซื่อสัตย์ เป็นการสร้างรูปแบบแห่งความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรม ได้แก่ การแสดงความรักความห่วงใยอย่างลึกซึ้งซึ่งระหว่างบิดา – บุตร พี่-น้อง การมีความเกื้อกูลและให้เกียรติซึ่งกันและกันในความสัมพันธ์สามี – ภรรยา เพื่อน-เพื่อน ความสัมพันธ์ที่ซื่อสัตย์ดังกล่าวย่อมเป็นรากฐานเพื่อการขยายขอบวงไปสู่ระดับที่สามคือระดับชุมชนหรือระดับรัฐ คือในฐานะสมาชิกของชุมชนมีมนุษยธรรมที่ดำเนินตามบรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม การปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกคนอื่นในชุมชนจึงเป็นการปฏิสัมพันธ์ด้วยความเอื้ออาทรเช่นความสัมพันธ์ที่ซื่อสัตย์ ดังที่จ้งกงถามถึงมนุษยธรรม อาจารย์กล่าวว่า “เมื่อออกข้างนอกก็ปฏิบัติต่อผู้คนประหนึ่งว่ากำลังต้อนรับแขกสำคัญ...(12:2) จะเห็นได้ว่าหากความสัมพันธ์ที่ซื่อสัตย์เป็นไปอย่างลึกซึ้งและหล่อเลี้ยงความ

รึนรมย์ยินดีในการดำเนินชีวิต การขยายขอบวงไปสู่ผู้อื่นโดยการเทียบเคียงความสัมพันธ์ดังกล่าว และสร้างรูปแบบที่ใกล้เคียงย่อมทำให้การอยู่ร่วมกับผู้อื่นในฐานะของสมาชิกในชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นไปอย่างราบรื่น มีความสมดุลกลมเกลียว และมีความเข้มแข็งเบิกบานในการดำเนินชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกัน

กล่าวโดยสรุปเราจะเห็นถึงบทบาทของวิญญาณในการแก้ไขความตึงเครียดและการสนับสนุนความกลมเกลียวโดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ผ่านตัวบทปิศาจโมยแกะ (13:18) โดยเสนอการพิจารณาในสามประเด็น ประเด็นแรกคือ ความสัมพันธ์ระหว่างความตรง ความตึงเครียดและอัตลักษณ์ทางคุณธรรมซึ่งได้วิเคราะห์ความตรงในความหมายของขงจื๊อว่ามีความสัมพันธ์กับความตึงเครียดมากกว่าความขัดแย้ง รวมทั้งเสนอว่าความตรงดังกล่าวเป็นความตรงที่วางอยู่บนอัตลักษณ์ทางคุณธรรมเหริน ในประเด็นที่สองวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอัตลักษณ์ทางคุณธรรมกับความซื่อสัตย์ภักดี/ความยุติธรรมเพื่อเสนอว่าการซ่อนความผิดของบิดาภายใต้อัตลักษณ์ทางคุณธรรมเหรินนั้นสามารถแสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ภักดีต่อบิดาและความยุติธรรมต่อสมาชิกและชุมชนมีมนุษยธรรมไปพร้อมๆกัน ประเด็นที่สามแสดงให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ภักดีและความยุติธรรมที่สามารถเพิ่มขีดขั้นหรือขยายขอบวงเพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีแห่งการปกครองภายใต้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรม โดยแสดงนัยว่าการเพิ่มขีดขั้นหรือการขยายขอบวงดังกล่าวสามารถสร้างและเพิ่มระดับของความกลมเกลียวให้แก่ชุมชนมีมนุษยธรรมได้

บทที่ 5 บทสรุป

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้แสดงการวิเคราะห์บทบาทของวิญญาณและบทบาทในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมโดยชี้ว่ากระบวนการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมเป็นกระบวนการเดียวกับวิถีแห่งคุณธรรมของวิญญาณ ผู้วิจัยได้เสนอความสำคัญของ “พลังแห่งจินตนาการ” ซึ่งเป็นพลังที่วิญญาณนำมาใช้ในการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน การสร้างตัวตนทางคุณธรรม ตลอดจนใช้พลังแห่งจินตนาการดังกล่าวในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ในระดับประวัติศาสตร์ และในระดับสังคมจึงสามารถฉายภาพวิญญาณที่มีความสร้างสรรค์ มีความเป็นเลิศทางคุณธรรม และมีความเข้มแข็งเบิกบานในการสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมร่วมกับผู้คนในสังคมได้อย่างสมดุลกลมกลืน

เป็นที่น่าสังเกตว่า จวงจื่อ¹ นักคิดคนสำคัญของปรัชญาจีนได้ให้ความสำคัญกับพลังแห่งจินตนาการ เช่นกัน จวงจื่อเสนอให้ใช้จินตนาการทางปรัชญาเป็นทั้งเครื่องมือและเป้าหมายทางปรัชญา จินตนาการเป็นเครื่องมือปลดปล่อยมนุษย์จากข้อกำหนดเกี่ยวกับความจริงตามขนบจารีตที่ทรงประสิทธิภาพ ในขณะเดียวกันโลกแห่งจินตนาการนั่นเองคือ ความน่าอภิรมย์ทางปัญญาอันทรงคุณค่าในตัวมันของมันเป็นเอง เป็นเครื่องหมายแห่งอิสรภาพทางปัญญาของมนุษย์² อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมองว่าการจะเข้าใจพลังแห่งจินตนาการของวิญญาณได้อย่างครอบคลุมรอบด้านจำเป็นต้องพิจารณาผ่านประเด็นต่างๆ ดังนี้

- 1) พลังแห่งจินตนาการของวิญญาณเป็นพลังที่เชื่อมโยงกับความเป็นอุดมคติ แต่พลังแห่งจินตนาการของจวงจื่อเป็นพลังที่เชื่อมโยงกับความจริงตามธรรมชาติที่สัมพันธ์ แปรเปลี่ยน และหลากหลาย³

ดูเหมือนว่าพลังแห่งจินตนาการในสายตาของจวงจื่อคือพลังที่สามารถที่สามารถปลดปล่อยมนุษยย์สู่อิสรภาพแห่งการหยั่งถึงความจริงอันลึ้นไหล แปรเปลี่ยน ผู้วิจัยมองว่าเสน่ห์ของพลัง

¹ ‘จวงจื่อ’ เป็นจอมปราชญ์จีน มีชีวิตเมื่อประมาณ 2,300 ปีที่แล้วมาตรงกับยุคจั้นกั๋ว ชื่อยุคที่มีความหมายว่ายุคสงคราม (475-221 ปีก่อนคริสต์ศักราช) ท่านเป็นจอมปราชญ์ใหญ่ผู้รังสรรค์แนวคิดอมตะที่ถูกจัดอยู่ในสำนักคิดปรัชญาเต๋า เป็นปราชญ์รุ่นหลังเหล่าจื่อผู้รจนาคัมภีร์เต๋า เต๋อจิง (หรือเต๋าเต็กเก็ง) ได้รับการยกย่องเป็นหนึ่งในสามปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของสำนักคิดฝายเต๋า โดยอีกท่านหนึ่งคือเหลี่ยจื่อ เอกสารฝายจิ้นระบุว่าจวงจื่อได้สืบทอดและพัฒนาแนวคิดของเหล่าจื่อ แนวคิดของท่านถูกรวบรวมและใช้ชื่อท่านเป็นชื่อหนังสือ นั่น” สุริติ ปรัชชาธรรม จวงจื่อฉบับสมบูรณ์ (กรุงเทพฯ:โอเพ่นบุ๊กส์,2554),หน้า 37.

² สุวรรณ สถาอนันท์, กระแสธารปรัชญาจีน: ข้อได้ยิ่งเรื่องธรรมชาติ อำนาจและจารีต, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2548),หน้า 37.

³ เรื่องเดียวกัน หน้า 136.

แห่งจินตนาการของจวงจื๊อคือการจินตนาการสิ่งที่มนุษย์อาจจินตนาการไปไม่ถึง⁴ ในขณะเดียวกัน จินตนาการดังกล่าวสามารถสะท้อนข้อจำกัดของชนบจาริตของโลกในเชิงวัฒนธรรมได้อย่างถึงแก่น จวงจื๊อเชื่อว่าจินตนาการปลดปล่อยปัญญาให้ก้าวขึ้นไปสู่ “ความจริง” อีกระดับหนึ่งได้ ความจริงนั้น เป็นความจริงที่เป็นอิสระและสามารถปลดปล่อยมนุษย์ให้เป็นอิสระได้⁵ อาจกล่าวได้ว่าพลังแห่ง จินตนาการของจวงจื๊อคือพลังที่หลายขีดจำกัดที่ก้ำกั้น อันอาจทะลุทะลวงพรมแดนระหว่างความรู้ ของมนุษย์กับความจริงตามธรรมชาติ เพื่อให้ความรู้และความจริงสามารถหลอมรวมและเป็น กระบวนการที่สามารถสะท้อนแง่มุมของกันและกันได้

หากแต่พลังแห่งจินตนาการของวิญญูชน บุคคลในอุดมคติของปรัชญาขงจื๊อ เป็นพลังแห่ง จินตนาการที่อาจไม่เกี่ยวกับการสะท้อนความจริงตามธรรมชาติโดยตรง เพราะขงจื๊อจะปฏิบัติที่จะ ไปอยู่ร่วมกับนกและสัตว์ป่าและยืนยั้นที่จะอยู่ในสังคมมนุษย์ (18:6:4) พลังแห่งจินตนาการของ วิญญูชนจึงเป็นพลังที่เชื่อมโยงกับชุมชนมีมนุษย์ธรรมอันเป็นชุมชนมนุษย์ที่ขงจื๊อปรารถนาจะสร้าง ขึ้น หมายความว่าพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนย่อมเป็นพลังที่วางอยู่บนเหวินหรือมนุษยธรรม ในฐานะบรรทัดฐานของชุมชนในอุดมคติ การกล่าวเช่นนี้มีได้หมายความว่าขงจื๊อปฏิบัติที่จะใช้พลัง แห่งจินตนาการเชื่อมโยงความจริงของโลกธรรมชาติและความจริงของโลกวัฒนธรรม หากแต่ ขงจื๊อได้ให้น้ำหนักและจัดลำดับความสำคัญว่าในสภาวะการณ์เช่นนี้ พลังแห่งจินตนาการจำต้องทำ หน้าที่ “ร้อย” และ “สร้าง” ความจริงใหม่ให้แก่โลกทางวัฒนธรรม อันได้แก่ การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม กล่าวคือพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนได้ “ร้อย” ความจริงที่กำลังดำเนินอยู่คือสังคมในยุคชุนชิว เป็นการ “ร้อย” เพื่อสร้างขีดขั้นและระดับของความจริงว่ามีหลายระดับหรือหลากหลาย จึงไม่ จำเป็นต้องตกอยู่ในสภาวะแห่งความสิ้นหวังหรือหวาดกลัว ในขณะเดียวกันพลังแห่งจินตนาการก็ เป็นพลังแห่งการ “สร้าง” ความจริงเพื่อชี้ให้เห็นถึงทางเลือกในสภาวะที่ดีที่สุดที่เป็นไปได้คือการสร้าง ชุมชนมีมนุษยธรรม

เราจะเห็นได้ว่าหากพลังแห่งจินตนาการของจวงจื๊อเป็นพลังที่สนใจการทลายขีดจำกัดของ ความรู้กับความจริงตามธรรมชาติ พลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนเป็นพลังที่สนใจการทลาย ขีดจำกัดระหว่างความเป็นจริงกับความเป็นอุดมคติ เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบพลังแห่งจินตนาการ ต่อไปเราจะเห็นได้ว่า พลังแห่งจินตนาการของจวงจื๊อเป็นพลังแห่งจินตนาการที่แสดงให้เห็นแง่มุม

⁴ ในคัมภีร์จวงจื๊อ บทที่ 1 (กลุ่มบทแกน) เปิดฉากด้วยด้วยการจุดตั้งจินตนาการให้ดำเนินสู่ท้องทะเลลึก แล้วโยยบินทะยานขึ้นสู่ฟ้า ปลายใหญ่ หลายพันลิ่ แปรร่างเป็นนกยักษ์ ซึ่งเมื่อบินขึ้นสู่ฟ้าฟ้า “ปีกของมันจะแผ่คลุมราวเมฆหมอกซึ่งปกคลุมทั่วท้องฟ้า” Burton Watson , *The Complete Works of Chuang Tzu* (NewYork :Columbia University Press,1968),p.29. cited in สุวรรณ สถาอาพันธ์ , *กระแสธารปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจและจารีต* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2548),หน้า 99.

⁵ สุวรรณ สถาอาพันธ์ , *กระแสธารปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจและจารีต* (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย,2548),หน้า 138.

ของอิสรภาพว่าเป็น “อิสรภาพจาก” (freedom from) กฎเกณฑ์ ขนบจารีตและกรอบความคิดเชิงตรรกะต่างๆ อันเป็นเครื่องพันธนาการหรือเป็นโซ่ตรวนที่ตรึงเราไว้ไม่ให้มองเห็นหรือเข้าถึงความจริงในระดับสูง พลังแห่งจินตนาการของจวงจื๊อจึงเป็นพลังแห่งจินตนาการที่เรียกร้องการปลดปล่อยมนุษย์สู่เสรีภาพทางปัญญาเพื่อเข้าถึงความจริงตามธรรมชาติได้ อีกแง่มุมหนึ่งพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชน บุคคลในอุดมคติของขงจื๊อ เป็นพลังที่แสดงถึง “อิสรภาพที่จะ(ทำ)” (freedom to) กล่าวคือเป็นอิสรภาพที่จะสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมโดยใช้บรรทัดฐานแห่งมนุษยธรรมและขนบจารีตแห่งอารยธรรมไว้วางใจรูปความจริง (ใหม่) ให้กับสังคม พลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนจึงมีได้หมายถึงความไร้ระเบียบ การวิจารณ์ขนบจารีตหรือบรรทัดฐานทางสังคมดังเช่นพลังแห่งจินตนาการของจวงจื๊อ ในทางตรงกันข้ามพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนเป็นพลังที่สามารถยืนยันพันธกิจสูงสุดในทางจริยธรรมของวิญญูชน เป็นพลังที่เรียกร้องการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตนด้วยคุณธรรมและขนบจารีต การสร้างตัวตนทางคุณธรรม เพื่อเอื้อให้บรรลุพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ เราจะเห็นได้ว่าพลังแห่งจินตนาการของ วิญญูชนถือเป็นพลังที่แสดงถึงอิสรภาพและเจตจำนงค์อันแน่วแน่ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม เป็นพลังที่สามารถปลดปล่อยมนุษย์ให้พ้นจากความสับสนวุ่นวายและการอยู่ในสังคมที่ล่มสลาย เป็นพลังที่สามารถปลดปล่อยมนุษย์ให้สามารถก้าวข้ามข้อจำกัดของตนเองโดยการบ่มเพาะคุณธรรมแห่งตน ตลอดจนเป็นพลังที่สามารถปลดปล่อยสังคมทั้งสังคมให้เคลื่อนเป็นชุมชนที่สามารถสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมได้

2) พลังแห่งจินตนาการเป็นพลังที่บ่งชี้ถึงความแตกต่างระหว่างวิญญูชนกับ

เสี่ยวเหริน 小人

ในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยยังมิได้กล่าวถึงคู่เทียบที่แตกต่างกับวิญญูชนคือเสี่ยวเหรินจึงจะอธิบายเพิ่มเติมเพื่อแสดงให้เห็นถึงความสำคัญของพลังแห่งจินตนาการที่ต่อวิญญูชนและเสี่ยวเหรินในแง่มุมหรือทิศทางที่แตกต่างกันอันจะนำไปสู่การฉายภาพพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนได้ชัดเจนขึ้น

ใน **หลุนอี่ว** บทที่ 13 เล่มที่ 4 บันทึกไว้ว่า

ผ่านฉื่อขอให้อาจารย์สอนเรื่องการทำนาทำไร่ อาจารย์ตอบว่า “เราไม่รู้เรื่องนี้เท่าชาวนาอาวูโสดอก” ผ่านฉื่อขอให้อาจารย์สอนเรื่องการปลูกผัก อาจารย์ตอบว่า “เราไม่รู้เรื่องเท่าชาวสวนอาวูโสดอก” เมื่อผ่านฉื่อออกไปแล้ว อาจารย์กล่าวว่า “ผ่านฉื่อช่างเหมือนเสี่ยวเหรินเสียจริง!” “หากผู้นำรักหลี่ หมู่ ประชากรราษฎรย่อมไม่มีใครกล้าไม่เคารพ หากผู้นำรักความถูกต้องย่อมไม่มีใครกล้าไม่สยบยอม หากผู้นำรักสัจจะ หมู่ประชาราษฎรย่อมไม่มีใครกล้าไม่จริงใจ หากบรรลุสิ่งเหล่านี้ได้ อาณาประชาราษฎร์จากทั่วทุกสารทิศจะอุ้มลูกจูงหลานมา จะต้องอาศัยความรู้เรื่องการเกษตรไปไย”

จากตัวบทที่ยกมาแสดงการดำเนินผ่านชื่อของขงจื้อ ผู้วิจัยมองว่าการดำเนินของขงจื้อมิใช่ เป็นเพียงเพราะผ่านชื่อไม่เข้าใจวิถีแห่งการปกครอง / วิถีแห่งการเป็นผู้ปกครองของชุมชนมี มนุษยธรรมที่ย่อมต้องตระหนักถึงความสำคัญของหลัก ความถูกต้อง หรือสัจจะเป็นลำดับแรกก่อนจะ พิจารณาถึงการทำนาทำไร่ การปลูกผักที่มุ่งเน้นความอยู่ดีกินดีของประชาราษฎร์ การดำเนินผ่านชื่อ ของขงจื้อว่าผ่านชื่อเป็นเสียหรือเป็นเพราะผ่านชื่อขาดพลังแห่งจินตนาการที่จะเชื่อมโยงความเป็น จริงในปัจจุบันกับภาพชุมชนในอุดมคติ มองในแง่นี้ดูเหมือนว่าขงจื้ออาจกำลังเสนอคุณลักษณะของ เสียหรือในแง่มุมใหม่คือการขาดพลังทางจินตนาการซึ่งเป็นคุณลักษณะที่ทำให้เสียหรือแตกต่าง และไม่สามารถเข้าใจวิถีแห่งมนุษยธรรมของวิญญูชนได้อย่างสิ้นเชิง ขงจื้ออาจกำลังชี้ว่าการขาด พลังแห่งจินตนาการของเสียหรือนอกจากจะทำให้เสียหรือไม่สามารถเชื่อมต่อกับความเป็นอุดม คติแล้ว การขาดพลังแห่งจินตนาการของเสียหรือยังเป็นการตีกรอบและสร้างขีดจำกัดให้มองเห็น ความจริงเพียงแง่มุมหรือมิติเดียว ดังเช่นผ่านชื่อที่ตระหนักถึงวิถีแห่งการปกครองเพียงแค่ความอุดม สมบูรณ์ของพืชผล และการมีกินมีใช้ของประชาราษฎร์จึงถามขงจื้อเกี่ยวกับการทำนาทำไร่ การปลูก ผัก อันเป็นการมองวิถีการปกครองในบริบทปัจจุบันที่สังคมอยู่ในสภาพอดอยากขาดแคลน มีความ โกลาหลแตกชาน เสียหรือจึงมีอาจออกจากกรอบการมองของตน รวมทั้งเสนอทางเลือกที่แตกต่าง ได้ ซึ่งแตกต่างจากวิญญูชนผู้ซึ่งแม้จะอยู่ในบริบทปัจจุบันแต่สามารถใช้พลังแห่งจินตนาการมองเห็น ถึงความล้ำเลิศของชนบจารีตแห่งอารยธรรมใจเมื่อครั้งอดีต ในขณะที่เดียวกันก็สามารถมองเห็น ความเป็นไปได้ในอนาคตในการสร้างชุมชนทางจริยธรรมที่มีมนุษยธรรมเป็นบรรทัดฐาน สิ่งที่ วิญญูชนตระหนักถึงความสำคัญจึงมิใช่ความบริบูรณ์ของพืชพันธุ์ธัญญาหาร แต่คือบรรทัดฐานแห่ง มนุษยธรรมที่สามารถสถาปนาระบบระเบียบใหม่ให้แก่สังคมโดยผ่านหลัก ความถูกต้องและสัจจะ

นอกจากนี้ ในส่วนของบทที่ 3 เรื่อง “วิญญูชนกับพลังแห่งจินตนาการ” เสนอว่าพลังแห่ง จินตนาการของวิญญูชนจะแสดงออกผ่านการ “เล่น” กับมนุษยธรรมเพื่อที่จะสร้างบรรทัดฐานแห่ง มนุษยธรรมให้เกิดขึ้น ตลอดจนสามารถนำไปสู่การสร้างตัวตนทางคุณธรรมและการสร้างชุมชนมี มนุษยธรรมได้ในกระบวนการเดียวกัน นอกจากนี้วิญญูชนยังได้ใช้พลังทางจินตนาการในการ วิจัยค้นคว้าศึกษาค้นคว้าเพื่อแสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ที่กำลังเป็นปัญหาซึ่งเป็นการวิพากษ์และเสียด สีสังคมได้อย่างแหลมคม ในส่วนนี้เป็นส่วนที่ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นถึงการนำพลังแห่งจินตนาการของ วิญญูชนเพื่อล้อเลียนการขาดไร้ซึ่งพลังแห่งจินตนาการของเสียหรือ กล่าวคือการใช้ขงจื้ออยากจะ ลงเรือท่องทะเลกว้าง (5:6) และอยากจะทำมาถางอนารยชนทั้งเก้าเผ่า (9:13) คือการที่วิญญูชน ล้อเลียนการขาดไร้พลังแห่งจินตนาการของเสียหรือ อันได้แก่ กลุ่มขุนนางที่ฉ้อฉลอำนาจ และกลุ่ม กลุ่มผู้ปลุกตัวหลีกสิ่งสังคม โดยการที่ขงจื้อจัดระนาบกลุ่มขุนนางให้เทียบเคียงกับกลุ่มอนารยชนทั้ง

เก้าเผ่า และกลุ่มผู้ปลื้มตัวหลักสี่สังคมให้เทียบเคียงกับการไปลงเรือท่องเที่ยวเลกกว้างเพื่อแสดงให้เห็นว่าเสี้ยวเหรินทั้งสองกลุ่มไม่สามารถสร้างทางเลือกหรือหาทางออกให้กับสังคมเพราะขาดไร่ซึ่งพลังแห่งจินตนาการที่สามารถเชื่อมโยงกับชุมชนในอุดมคติจึงไม่อาจสร้างชีวิตที่มีจริยธรรมได้ มองในแง่นี้ดูเหมือนว่าขงจื้อจะเข้าใจข้อจำกัดดังกล่าวของเสี้ยวเหริน ข้อเรียกร้องของขงจื้อจึงอาจอยู่ที่การขอให้เสี้ยวเหรินทั้งสองกลุ่มได้ใช้จินตนาการของตนเพื่อเทียบเคียงทางเลือกของตนกับการไปลงเรือท่องเที่ยวเลกกว้างและการไปอยู่กับอนารยชนทั้งเก้าเผ่า เพื่อฝึกใช้จินตนาการในการประเมินและวิเคราะห์ตนเองได้ในบางระดับ และหากทำได้เสี้ยวเหรินทั้งสองกลุ่มอาจมองเห็นความสำคัญของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมร่วมกับวิญญูชนได้

3) พลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนบรรลุผลในระดับปัจเจกบุคคล คือการกลายเป็นวิญญูชน แต่ไม่บรรลุผลในระดับของการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม

เมื่อพิจารณาความสำคัญของวิญญูชน เราจะเห็นได้ว่าพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนสามารถเป็นพลังที่หล่อเลี้ยงกระบวนการสร้างตัวตนทางคุณธรรมอันดีเลิศ และการสร้างสรรค์ชุมชนในอุดมคติที่วิญญูชนใฝ่ฝัน พลังแห่งจินตนาการเป็นเครื่องมือหรือกระบวนการอันสำคัญที่วิญญูชนจะนำมาประยุกต์ / ปรับใช้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับต่างๆ เราอาจกล่าวได้ว่าวิญญูชนประสบความสำเร็จในการใช้พลังแห่งจินตนาการในการสร้างแรงบันดาลใจแก่ตนเองในการตั้งมั่นที่จะบรรลุพันธกิจในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม ในขณะที่เดียวกันพลังแห่งจินตนาการที่วิญญูชนมียังสามารถเป็นแรงบันดาลใจให้กับผู้อื่น โดยการเป็นตัวอย่างอันเลิศหรือการเป็นตัวแบบทางคุณธรรมของวิญญูชน นอกจากนี้ในระดับสังคมพลังแห่งจินตนาการยังเป็นพลังที่แสดงถึง “ชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการ” เป็นการที่วิญญูชนใช้พลังแห่งจินตนาการของตนสถาปนาพลังทางสัญลักษณ์เพื่อกำหนดการรับรู้และกระบวนการสร้างความจริงที่เอื้อต่อการเกิดชุมชนมีมนุษยธรรมในระดับปรากฏการณ์หรือในโลกเชิงประจักษ์

อย่างไรก็ดีพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนไม่สามารถสร้างหรือเปลี่ยนแปลงความจริงหรือในโลกเชิงประจักษ์ให้สอดคล้องกับภาพในอุดมคติของจินตนาการได้ ทั้งนี้เพราะการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมทำให้เกิดขึ้นจริง เช่นการเดินทางไปเสนอโครงการทางปรัชญาให้กับเจ้าครองนครรัฐต่างๆ ของขงจื้อที่ล้วนไม่ได้รับการยอมรับหรือความร่วมมือจึงไม่สามารถนำไปสู่การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมได้ ผู้วิจัยมองว่าการไม่ประสบความสำเร็จในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในโลกเชิงประจักษ์แสดงให้เห็นว่าพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนเป็นทางเลือกที่ยังอาจไม่เป็นที่เข้าใจได้เพียงพอ โดยเฉพาะในหมู่ชนชั้นปกครองในสังคมยุคขุนศึกที่ดูจะสนใจการฟุ้งงมงายเพื่อรวบรวมดินแดนและการสถาปนาอำนาจนำในทางการเมืองให้เพิ่มขึ้นเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตามขงจื้อจะมีคำตอบให้กับตนเองแล้วว่าอย่างน้อยที่สุด พลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนคือจุดเริ่มต้นที่สำคัญที่สามารถสร้างบุคคลที่มีความเป็นเลิศขึ้นมาได้ ซึ่งบุคคลดังกล่าว (วิญญูชน) เป็นบุคคลที่สามารถแบ่งปันจินตนาการของตนให้กับคนอื่นในสังคมได้ร่วมรับรู้และมองเห็นถึงความแตกต่างกับความจริงในสังคมยุคชนวนชีวิตที่กำลังดำเนินอยู่อย่างมีนัยสำคัญ อย่างน้อยที่สุดพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนคือพลังที่สามารถประเมินและวิพากษ์สังคมรวมถึงเสนอทางเลือกที่ดีที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้แม้ยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงสังคมในความเป็นจริงได้ก็ตาม อย่างน้อยที่สุด พลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนเป็นพลังที่สามารถแสดงถึงศักยภาพและความเชื่อมั่นของมนุษย์ว่าสามารถสร้างและดำเนินครองแห่งมนุษยธรรมได้แม้จะอยู่ท่ามกลางความสับสนหวังล้มเหลว อย่างน้อยที่สุดพลังแห่งจินตนาการของวิญญูชนสามารถเป็นแสงไฟที่ส่องสว่างอยู่ท่ามกลางหนทางอันริบหรี่ของการสร้างชุมชนที่มีจริยธรรมก็ตาม

ในภาพรวมของการทำวิทยานิพนธ์ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้แม้จะพยายามนำเสนอมนทัศน์วิญญูชนและบทบาทของวิญญูชนในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรม เพื่อแสดงถึงกระบวนการต่างๆที่วิญญูชนใช้ในการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในทิศทางหรือวิถีแห่งความเป็นอุดมคติแห่งเหริน อย่างไรก็ตาม วิทยานิพนธ์ฉบับนี้อาจมีข้อจำกัดในวิเคราะห์การสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในบางระดับ เช่นการสร้างชุมชนมีมนุษยธรรมในจินตนาการของขงจื้อ อันเป็นประเด็นเรื่องพลังทางสัญลักษณ์ (15:10) เป็นการวิเคราะห์พลังทางสัญลักษณ์ที่เชื่อมโยงกับภาพชุมชนมีมนุษยธรรมของขงจื้อดังปรากฏในบทที่ 3 ซึ่งอาจมีข้อจำกัดในเชิงวัฒนธรรมและบริบททางสังคมในยุคชนวนชีวิตที่ไม่อาจรับพลังทางสัญลักษณ์ดังกล่าวเพื่อนำไปสร้างกระบวนการทางสังคม-วัฒนธรรมที่สอดคล้องกับพลังทางสัญลักษณ์ดังกล่าวให้เกิดขึ้นจริงได้ นอกจากนี้ในส่วนของวิเคราะห์บทบาทของการแก้ไขนามให้ถูกต้องหรือเจ้ิงหมิง ซึ่งเป็นเนื้อหาในบทที่ 4 เป็นการวิเคราะห์โดยใช้แง่มุมทางภาษาเป็นหลักมากกว่าจะเริ่มต้นจากบริบทการเมืองการปกครองในบริบทของสังคมในยุคชนวนชีวิตซึ่งผู้วิจัยได้ตระหนักถึงข้อจำกัดดังกล่าวเป็นอย่างดี

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- นุชรี วงศ์สมุท. ความตึงเครียดในความกลมกลืน (เหอ) ในจริยศาสตร์ขงจื้อ. วิทยานิพนธ์ปริญญา
มหาบัณฑิต, สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2554.
- สุรติ ปรีชาธรรม . จวงจื้อฉบับสมบูรณ์ .กรุงเทพฯ:โอเพ่นบุ๊กส์ ,2554.
- สุวรรณา สถาอานันท์ .กระแสธารปรัชญาจีน: ข้อโต้แย้งเรื่องธรรมชาติ อำนาจและจารีต.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,2548.
- สุวรรณา สถาอานันท์ (แปลและเขียนบทนำ) .หลุนอี่ว: ขงจื้อสนทนา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , 2551.
- สุวรรณา สถาอานันท์ . รอยยิ้มและน้ำตาของขงจื้อ : ความยินดีและความโศกเศร้าในชีวิตทาง
จริยธรรม. ใน ชาญณรงค์ บุญหนุน และสุวรรณา สถาอานันท์ (บก.)
อารมณ์กับจริยศาสตร์ ,หน้า 296-356 .กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา,2554.
- ศิริญา อรุณขจรศักดิ์ .จักรวาลวิทยาและจริยศาสตร์ในปรัชญาสำนักขงจื้อ. วิทยานิพนธ์ปริญญา
ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2550.
- อุทัย เกสรวินบูลย์.อัตตาณัติในหลุนอี่ว :บทวิเคราะห์ที่ใจหวน.วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,
สาขาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2553.

ภาษาอังกฤษ

- Allison, Robert E .The Confucian Golden Rule: A Negative Formulation. Journal of
Chinese Philosophy 12 (1985): 305-315.
- Ames, Roger T. Confucian Roles Ethics and The Moral imagination. (Unpublished
Manuscript)
- Ames, Roger T. Wu-wei in "The Art of Rulership" Chapter of Huai Nan Tzu: Its Sources
and Philosophical Orientation. Philosophy East and West, 31, 2 (April1981)
:193-213.
- Barnes , Douglas F. Charisma and Religious Leadership: An Historical Analysis.
Journal for the Scientific Study of Religion 17 , 1(March, 1978) : 1-18.

- Bokenkamp, Stephen R. Chinese metaphor again: Reading and understanding- Imagery in the Chinese Poetic Tradition. Journal Of The American Oriental Society 109, 2(April, 1989):211-221.
- Brindley , Erica F. Music and "Seeking One's Heart-Mind in the "Xing Zi Ming Chu". Dao:A Journal of Comparative Philosophy 2(June,2006):247-255.
- Carlton-Ford, L. Steven. Charisma,Ritual,Collective Effervescence , and self-Esteem. The Sociological Quarterly.33,3(Autumn, 1992) :365-387.
- Chaibong ,Hahm. Confucian Ritual and The Technology of the self: A Foucaultian Interpretation. Philosophy East and West 51, 3(July, 2001):315-324.
- Chan,Joseph. Moral Autonomy , Civil Liberty , and Confucianism. Philosophy East and West 52, 3(July ,2002) : 281-310.
- Chan, See Yee. Disputes on the One Thread of Chung-Shu. Journal of Chinese Philosophy 26, 2 (June,1999):178.
- Chen, Chung-ying . New Dimension of Confucian and Neo-Confucian Philosophy .New York: State University of New York Press ,1991.
- Chen, Chung-ying. On Yi as a Universal Principle of Specific Application in Confucian Morality. Philosophy East and West 22, 3(July ,1972) : 269-280.
- Chong , Kim-Chong. The practice of Jen . Philosophy East and West 49, 3(July ,1999) : 298-316.
- Dudai, Yudin . Memory from A to Z: Keywords ,Concepts and Beyond.New York: Oxford University Press, 2002.
- Elstein , David. The Authority of the Master in the Analects. Philosophy East and West 59 , 2 (April 2009):142-172.
- Fingerette , Herbert. The Music Of Humanity In The *Conversation* of Confucius. Journal of Chinese Philosophy 10(1983):331-356.
- Fingerette , Herbert. Confucius : The Secular as Sacred. New York:Harper Torchbook , 1972.
- Froese , Katrin. The Art of Becoming Human:Morality in Kant and Confucius. Dao7 (2008) : 257-268.

- Gang ,xu. The Aesthetic in Confucianism Examined from three viewpoints. Journal of Chinese Philosophy 26, 4(December,1999):438.
- Geaney , Jane. Guarding Moral Boudaries:Shame in Early Confucianism. Philosophy East and West 54, 2 (April, 2004):113-142.
- Gier, Nicholas F. Confucius, Gandhi and the Aesthetics of virtue. Asian Philosophy 11, 1(2001) :41-54.
- Gier, Nicholas F. "The Dancing Ru: A Confucian Aesthetics of Virtue". Philosophy East and West 51, 2 (April, 2001): 296.
- Gimello ,Robert M. The Civil Status of Li in Classical Confucianism. Philosophy East and West 22, 2 (April, 1972):203-211.
- Halbwachs , Maurice. The Collective memory.Francis J.Ditter and Vida Yazdi Ditter (trans.) NewYork : Harper and Row,1980.
- Hall, David L. From Otherness to The Aesthetic of Philosophic Communication. Journal of Chinese Philosophy 8, (1981) :497-513.
- Hall David L. and Roger T .Ames. The Democracy of the Dead Dewey, Confucius, and the Hope for Democracy in China. Chicago:Open Court Publishing Company,1999.
- Hall, David L. and Ames, Roger T. Thinking From the Han: Self , Truth and Transcendence in Chinese and Western Culture. Albany : State University of New York Press , 1998.
- Hall, David L. and Ames, Roger T. Thinking Through Confucius .New York: State University of New York Press,1987.
- Hansen , Chad. Freedom and Moral Responsibility in Confucian Ethics. Philosophy East and West 22, 2 (April, 1972):169-186.
- Herr, Seodu Ranjoo. Is Confucianism Compatible with Care Ethics? A Critique. Philosophy East and West 53, 4 (October, 2003): 471-489.
- Ho, Edward. Aesthetic Consideration in Understanding Chinese Literati Musical Behaviour. British Journal of Ethnomusicology 6, (1997): 35-49.

- Huang , Siu-Chi. Musical Art in Early Confucian Philosophy. Philosophy East and West 13, 1 (April, 1963):49-60.
- Jung , Hwa Yol. Confucianism and Existentialism: Intersubjectivity as the Way of Man. Philosophy and Phenomenological Research 30, 2(December , 1969):186-202.
- Jung , Hwa Yol . Confucianism as Political Philosophy: A Postmodern Perspective. Human Studies 16,1/2(1993) :213-230.
- Keping ,Wang. Mozi Versus Xunzi On Music.Journal of Chinese Philosophy 36,4(December , 2009) :653-665.
- Kim ,Ha Poog. Confucius's Aesthetic Concept of Noble Man: Beyond Moralism. Asian Philosophy,16,2(July 2006): 111-121.
- Kim , Kyung Hi. An Attempt to Elucidate Notions of Lifelong learning: Analects-Based Analysis of Confucius's Idea About Learning". Asia Pacific Education Review 5, 2(2004):117-126.
- Lau , D.C. Confucius: The Analects. New York: Penguin Books , 1979.
- Lai , Karn L. Confucian Moral Thinking. Philosophy East and West 45, 2 (April, 1995): 249-272.
- Lai, Karn L. *Li* in the Analects: Training in Moral Competence and the Question of Flexibility. Philosophy East and West 56, 1(January, 2006).
- Lee, Kwang-Sae. Some Confucianist Reflection On The Concept of Autonomous Individual. Journal of Chinese Philosophy 21, (2002) :49-59.
- Li, Chenyang. *Li* as Cultural Grammar: On The Relation Between *Li* and *Ren* In Confucius's *Analects* . Philosophy East and West 57, 3(July, 2007) : 311-329.
- Li , Chenyang. Confucian Ideal of Harmony .Philosophy East and West 56, 4(October , 2006):583-603.
- Li, Chenyang. The Philosophy of Harmony in Classical Confucianism.Philosophy Compass 3/3 (2008) : 423-435.
- Liu, Qingping. Filiality Versus Sociality and Individuality: On Confucianism as "Consanguinitism". Philosophy East and West 53 , 2(April,2003) : 234-250.

- Liu , Qingping.To become a Filial son , a Loyal Subject , or a Humane Person?-On the Confucian Ideas about Humanity. Asian Philosophy 19 ,2(July, 2009) : 173-188.
- Liu , Shu-hsien.The Confucian Approach to the problem of Transcendence and Immanence. Philosophy East and West 22 , 1(January,1972) : 45-52.
- Liu , Shu-hsien. Time and Temporality : The Chinese Perspective . Philosophy East and West 24 , 2(April,1974) : 145-153.
- Loxley, James.Performativity . London: Routledge , 2007.
- Marcus , John T. Time and the Sense of History: West and East. Comparative Studies in Society and History 3(January,1961): 123-139.
- Mou , Bo. Chinese Philosophy A–Z .Edinburgh: Edinburgh University Press,2009.
- Mou , Bo. A Reexamination of The Structure and Content of Confucius's Version of The Golden Rule. Philosophy East and West 54, 2 (April, 2004):218-248.
- Munro, Donald J. The concept of man in early China ,California : Stanford UP , 1969.
- Nussbaum Martha C .Love 's Knowledge: Essays On Philosophical and Literature. New York: Oxford University Press,1990.
- Olberding , Amy. 'Ascending the Hall': Style and Moral Improvement in the *Analects*. Philosophy East and West 59 , 4(October , 2009) : 503-522.
- Olberding, Amy .Dreaming of The Duke of Zhou : Exemplars and *The Analects* . Journal of Chinese Philosophy 35,4(December , 2008) :625-638.
- Olberding, Amy.The Consummation of Sorrow:An Analysis of Confucius's Grief For Yan Hui. Philosophy East and West 54 , 4(July 2004) :279-301.
- Olberding, Amy. The Educative Function of Personal Style in the *Analects*. Philosophy East and West 57 , 3(July , 2007) :357-374.
- Perkins, Franklin. Love of Learning in the *Lun Yu*. Journal of Chinese Philosophy (2006) :505-515.
- Ricoeur ,Paul. On Paul Ricoeur: Narrative and Interpretation.London : Routledge ,1991.
- Rorty ,Richard .Justice as a Larger Loyalty. Ethical Perspectives 4(1992):139-151.
- Rosemont , Henry and Ames , Roger T. "Family Reverence (*xiao* 孝) as the source of consumatory conduct (*ren* 仁). *Dao* 7, 1(2008):9-19.

- Saussy, Hau. Repetition, Rhyme , and Exchange In *The Book Of Odes*.Harvard Journal of Asiatic Studies 57, 2(December, 1997) :519-542.
- Sim , May.Dewey and Confucius: On Moral Education. Journal of Chinese Philosophy (2009) :85-105.
- Simms, Karls.Paul Ricoeur .London:Routledge,2003.
- Slingerland , Edward. "Of What Use The Odes?" Cognitive Science , Virtues Ethics , and Early Confucian Ethics. Philosophy East and West 61, 1 (January, 2011):80-109.
- Slingerland, Ted. The Concept of Ming in Early Confucian Thought. Philosophy East and West 46, 4 (October, 1996):567-581.
- Tan ,Sor-hoon. Confucian democracy : a Deweyan reconstruction .New York: State University of New York ,2004.
- Tan ,Sor –hoon .The Dao of Politics : Li (Rituals/ Rites) and Laws as Pragmatic Tool of Government. Philosophy East and West 61, 3(July, 2011) : 479-501.
- Taylor,Charles .Sources of the Self: The making of the Modern Identity. Cambridge: Harvard University Press,1989.
- Walder, Dennis . Postcolonial Nostalgias: Writing , Representation, and Memory. London:Routledge,2012.
- Waley , Arthur. Confucius: The Analects.New York:Everyman's library , 2000.
- Wang , Qingjie James.The Golden Rule and Interpersonal care: From a Confucian Perspective. Philosophy East and West 49, 4 (October, 1999):415-438.
- Wang, Yuhwen.The Ethical Power of music: Ancient Greek and Chinese Thoughts. Journal of Aesthetic Education 38, 1(Spring,2004):90-123.
- Wee, Cecillia .Xin,trust and Confucian Ethics. Philosophy East and West 61, 3 (July, 2011):516-533.
- Wei-ming, Tu . Li as a process of Humanization. Philosophy East and West 22.2(April,1972) : 187-201.
- Wei-ming, Tu.Pain and Suffering in Confucian Self-Cultivation. Philosophy East and West 34.4(October, 1984): 379-388.

- Wenzel, Christian Helmut .Beauty in Kant and Confucius : A First Step. Journal of Chinese Philosophy (2006):95-107.
- Wertsch, James V .“Collective Memory” in Memory in Mind and Culture. Pascal Boyer and James V.Wertsch(ed.) New York: Cambridge University Press, 2009.
- Whitehead, Anne. Memory.London : Routledge,2009.
- Wong , David B. Relational and Autonomous Selves. Journal of Chinese Philosophy 31, 4(December , 2004) : 419-432.
- Wu, John C.H. Joy in Chinese Philosophy. Chinese American Forum 2,2(May,1986) : 3-5.
- Xinzhong , Yao .Knowledge , Virtue , Joyfulness : Confucian Wisdom Revisited. Dao: A Journal Of Comparative Philosophy V,2(June , 2006) :273-292.
- Xinzhong, Yao. Self-Construction and Identity : The Confucian Self In Relation To Some Western Perceptions. Asian Philosophy 96, 6(November, 1996):92-107.
- Xu, Weihe.The Confucian Politics of Appearance: And Its Impact on Chinese Humor .Philosophy East and West 54 ,4(October ,2004):523-524.
- Young , James O. Art , Authenticity and Appropriation. Front. Philos.China.3(2006) : 455-476.
- Yu, Pauline R. Allegory, Allegories, and The Classic of Poetry.Harvard Journal of Asiatic Studies 43, 2(December, 1983) : 377-412.
- Yu, Pauline R. Mataphor and Chinese Poetry. Chinese Literature Essays, Articles,Reviews(CLEAR)3,2(July,1981) :205-224.
- Yungping ,Wang. Autonomy and the Confucian Moral Person. Journal of Chinese Philosophy 29, 2 (June, 2002) :251-268.
- Yunping , Wang.Confucian ethics and Emotions.Front. Philos.China 3, 3(2008):352-365.
- Zong-qi ,Cai .In Quest of Harmony :Plato and Confucius on Poetry. Philosophy East and West 49 ,3(July, 1999) :328

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววรรณทนา ลมพิทยา มีชื่อเล่นว่า “คุณแห้ว” จบการศึกษาระดับมัธยมปลายที่โรงเรียนรัตนานิเบศร์ จังหวัดนนทบุรี ในแผนกศิลป์-ฝรั่งเศส จบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยศิลปากร ในสาขาวิชาเอกสังคมศาสตร์การพัฒนาศาสตร์ภาษาโทอังกฤษในปีการศึกษา 2544 จากนั้นปีการศึกษา 2548-2551 เข้าศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิต ในสาขาวิชาปรัชญาคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่สอบไม่ผ่านเกณฑ์การประเมินการสอบวิทยานิพนธ์ จากนั้นเข้าศึกษาในต่อในระดับมหาบัณฑิต ในสาขาวิชาปรัชญาคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกครั้ง ตั้งแต่ปี พ.ศ.2552-2556

